

**DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ**

**SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE COĞRAFYA KONULARININ
KİMLİK İNŞASI VE VATANDAŞLIK BİLİNCİ
KAZANDIRMASINA İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ**

**Servet ÖZÜNAL
Doktora Tezi**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ali ÖZEL**

Kütahya, 2015

Yemin Metni

Doktora tezi olarak sunduğum ‘‘Sosyal Bilgiler Dersinde Coğrafya Konularının, Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri’’ adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların ‘‘Kaynaklar’’ bölümünde gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2015

Servet ÖZÜNAL

Kabul ve Onay

Servet ÖZÜNAL'ın hazırladığı “Sosyal Bilgiler Dersinde Coğrafya Konularının, Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri” başlıklı doktora tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği ile kabul edilmiştir.

...../...../ 2015

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Doç. Dr. Baykal BİÇER
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Önsöz

Kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci, ilk insanla başlayarak insanların yaşam alanlarını ve gelişimlerini etkiler. İnsanların yaşamlarına olumlu ya da olumsuz anlamlar katarak, bireyin psiko-sosyal yaşamına etki eder. İnsanların yaşam alanlarını ve kendi varlıklarını benimsemesi ile çevresindeki insanlarla olan toplumsal ilişkilerinin arttığı görülmüştür. Bu ilişkiler insanların bir arada yaşaması, birtakım vatandaşlık değerlerinin kavranması ve bu değerlerin yaşamın bir parçası haline getirilerek vatandaşlık bilincinin artırılması şeklinde görülür. Bu sürecin gelişiminde ise birçok sosyal bilimin etkileri olmasına karşılık, sosyal bilimlerin alt dallarından olan coğrafya biliminin de yaşamın her alanında etkili olduğu görülmektedir.

Doğal ve beşeri olayların değerlendirilmesinde coğrafya konularının öğretimi çok önemlidir. Çünkü insanlığın ilk ortaya çıkışından başlayarak tek ya da guruplar halinde yaşayan insanlar, zamanla doğa şartlarının etkisiyle göçebe bir yaşam tarzını benimsemişlerdir. Doğa ile mücadele eden insanlar, yaşamlarını devam ettirebilmek için sürekli çevresini etkilemiş ve değiştirmiş; aynı zamanda çevresinden etkilenecek bazı davranış ve alışkanlıklar kazanmıştır. Bu davranış ve alışkanlıklar, farklı kültürlerin, vatandaşlık ve kimlik anlayışlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Göçebe toplulukların topluma dönüşüm süreci ise, insanların buldukları ortamı benimsemeleri, yerleşik düzene geçerek birbirleri ile olan ilişkilerinin düzenlenmesi ve bir arada yaşamlarının sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Toplumsallaşan insanların bir arada yaşamasının sonucu olarak kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin geliştirilmesi amacı eğitimi ön plana çıkarmıştır. İyi bir eğitim ile kimlik inşası ve vatandaşlık düzeyinin geliştirilerek, aidiyet haline getirilmesi, insanların sahip olduğu değerleri koruması, geçmişini iyi öğrenerek öğrendiklerinin ışığında bilgi beceri ve kabiliyetlerini artırması sağlanabilir.

Eğitim, zira kimlik duygusunun oturması yanında iyi bir vatandaş olmanın da temellerini oluşturmaktadır. Bu süreç öncelikli olarak ailede başlasa da ilköğretim ve devamında ortaöğretimin büyük sorumlulukları bulunmaktadır. Nitekim ilköğretimde sosyal bilgiler dersi içerik ve konu çeşitliliğiyle oldukça

zengin bir yapıya sahiptir. Ortaöğretimde ise Tarih, Coğrafya, Sosyoloji, Psikoloji gibi alan dersleriyle de öğrenciler daha derinlemesine bir özümseme yapmaktadırlar.

Türkiye’de 2005 yılında ilk ve ortaöğretim sosyal bilgiler öğretim programları yapılandırmacı yaklaşım doğrultusunda yeniden ele alınmış ve ders kitapları yenilenmiştir. Yeni program öğrencileri Türk milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren, ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirilmesi amacını taşımaktadır.

Bu araştırma ile sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda sosyal bilgiler içerisindeki coğrafya konularının, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine olan etkisini ortaya koyma amaçlanmıştır. Ayrıca kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişimine yönelik olarak, coğrafya konularının öğretimindeki öğretmen uygulamalarına da yer verilmiştir. Böylece öğrencinin sosyal hayattaki kazanımları kavraması ve bu kazanımları tutuma ve davranışa dönüştürmesi amaçlanmıştır ve eğitim gereksinimleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Öğretmenlerin görüşlerinin belirlenmesinde anket çalışması ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Elde edilen verilerin değerlendirilerek çözümlenmesinde nicel ve nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır.

Araştırma sürecinde katkılarını ve manevi desteğini esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Ali ÖZEL’e, tez izleme komitemde yer alan ve görüşleriyle katkılarını esirgemeyen, Sayın Doç. Dr. Nida BAYINDIR’a ve Sayın Doç. Dr. Mustafa ÖZTÜRK’e, ayrıca jürimde yer alan, Yrd. Doç. Dr. Emin KILINÇ’a, Yrd. Doç. Dr. Nureddin VAN ve Yrd. Doç. Dr. S. Hilmi ŞAHİN’e, fikir, destek ve katkılarından dolayı, Doç. Dr. Adnan KARADÜZ’e ve Yrd. Doç. Dr. Neşet MUTLU’ya teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca araştırmanın uygulama sürecinde, görüşme ve anket uygulamasına katılan değerli öğretmenlerimize, uygulamaların yapılmasında yardımcı olan okul yöneticilerine teşekkür ederim. Araştırma sürecinde her zaman desteğini hissettiğim sevgili eşim ve çocuklarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

2015 Servet ÖZÜNAL

İçindekiler

	<u>Sayfa</u>
İçindekiler.....	v
Şekiller Listesi	ix
Tablolar Listesi	x
Kısaltmalar	xiii
Özet	xiv
Abstract	xvi
Birinci Bölüm	1
Giriş.....	1
Problem Durumu.....	1
Kimlik	5
Kimlik İnşası.....	9
Vatandaşlık Kavramı ve Boyutları.....	15
Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincinin Gelişmesinde Ailenin Yeri.....	25
Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincinin Gelişmesinde Eğitimin Etkisi.....	26
İlköğretimin Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Düzeyine Etkisi	28
Sosyal Bilgiler Dersinin Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Düzeyine Etkisi	32
Sosyal Bilgiler İçerisindeki Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincinin Gelişim Düzeyine Etkisi	37
Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincinin Gelişim Düzeyine İlişkin Öğretmenin Görev ve Sorumlulukları	43
Öğretmenin Planlanma Sürecindeki Görev ve Sorumlulukları	47
Öğretmenin Uygulama Sürecindeki Görev ve Sorumlulukları	48
Öğretmenin Değerlendirme Sürecindeki Görev ve Sorumlulukları	54
Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincinin Kazandırılmasında Yaşanan Sorunlar.....	55
İlgili Araştırmalar.....	57
Türkiye’de Yapılan Çalışmalar	57
Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar	62
Araştırmanın Amacı ve Önemi	65
Problem Cümlesi.....	67
Alt Problemler	67
Sınırlılıklar.....	67
Tanımlar	68
İkinci Bölüm.....	69
Yöntem.....	69

Araştırma Modeli	69
Evren ve Örneklem	72
Verilerin Toplanması	75
Veri Toplama Araçlarının Hazırlanması.....	76
Sosyal Bilgiler Öğretmenlerin Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırmaya Yönelik Kazanımlar ve Eğitim Öğretim Uygulamalarını Değerlendirme Anketi	76
Yarı yapılandırılmış Öğretmen Görüşme Formu	80
Veri Toplama Araçlarının Uygulanması.....	81
Anketin Uygulanması	81
Yarı-Yapılandırılmış Görüşmelerin Uygulanması.....	83
Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması	85
Anket Yoluyla Elde Edilen Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması	85
Görüşmelerden Elde Edilen Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması	87
Üçüncü Bölüm	92
Bulgular	92
Anket Yoluyla Elde Edilen Bulgular	92
Sosyal Bilgiler Dersinde Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri	92
Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincine Olan Etkisinin, Öğretmenlerin Cinsiyet Değişkenine Göre t Testi Sonuçları	103
Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincine Olan Etkisinin, Öğretmenlerin Görev Yaptığı Okul Değişkenine Göre t Testi Sonuçları	103
Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincine Olan Etkisinin, Öğretmenlerin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre t Testi Sonuçları	104
Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincine Olan Etkisinin, Öğretmenlerin Mesleki Tecrübe Düzeyi Değişkenine Göre t Testi Sonuçları	104
Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincine Olan Etkisinin, Öğretmenlerin Mezun Olduğu Okul Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) Sonuçları	104
Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincine Olan Etkisinin, Öğretmenlerin Mezun Olduğu Okul Değişkenine Göre (Anova) Sonuçları	105
Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincine Olan Etkisinin, Öğretmenlerin Mezun Olduğu Okul Değişkenine Tukey Test Sonuçları	106
Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler Dersinde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincinin Gelişimine Yönelik Coğrafya Konularının Öğretiminde Gerçekleştirdikleri Eğitim Uygulamaları	107
Sosyal Bilgiler Dersinde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Geliştiren Coğrafya Konularının Öğretiminin (Ön hazırlık) Planlanması	107
Sosyal Bilgiler Dersinde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Geliştiren Coğrafya Konularının Öğretiminde Gerçekleştirilen Uygulamalar (Etkinlik Türleri)	109

Sosyal Bilgiler Dersinde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Geliştiren Coğrafya Konularının Öğretiminde Bağlantı Kurma (İlişkilendirmeler)	112
Sosyal Bilgiler Dersinde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Geliştiren Coğrafya Konularının Öğretiminde Yararlanılan Öğretim Materyalleri (Araç-Gereçler)	113
Sosyal Bilgiler Dersinde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Geliştiren Coğrafya Konularının Öğretiminde Derse Uygun Öğrenme Ortamı (Sınıf) Oluşturulması	115
Sosyal Bilgiler Dersinde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Geliştiren Coğrafya Konularının Öğretiminde Yapılan İşbirliği Türleri	117
Sosyal Bilgiler Dersinde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Geliştiren Coğrafya Konularının Öğretiminde Yapılan Rehberlik Türleri	119
Sosyal Bilgiler Dersinde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Geliştiren Coğrafya Konularının Öğretiminde Kullanılan Değerlendirme (Ölçme) Teknikleri ...	121
Sosyal Bilgiler Dersinde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Geliştiren Coğrafya Konularının Öğretiminde Yaşanan Sorunlar	123
Sosyal Bilgiler Öğretmenlerin Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Geliştiren Coğrafya Konularının Öğretimine Yönelik Eğitim Gereksinimleri	125
Sosyal Bilgiler Dersinde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandıran Coğrafya Konularının Öğretimine Yönelik Planlanan Eğitim Programına İlişkin Öneriler	128
Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre Elde Edilen Bulgular	130
Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Durumu	130
Coğrafya Konularının Öğretimi İle Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Arasındaki İlişki	134
Coğrafya Konularının Öğretimi ile Kimlik İnşası ile Vatandaşlık Bilinci Gelişiminin Topluma Etkisi	147
Coğrafya Konularının Öğretimine Yönelik Planlama ve Dersin İşleniş Durumu	152
Coğrafya Konularının Öğretilmesine Yönelik Yararlanılan Araç-Gereçler	158
Coğrafya Konularının Öğretiminin Yapıldığı Sınıf Ortamı ve Ders İşlenirken Uyulması Gereken İlkeler	162
Coğrafya Konularının Öğretiminde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Geliştirmeye Yönelik İşbirliği Çalışmaları	168
Coğrafya Konularının Öğretiminde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincinin Gelişimine Yönelik Rehberlik Uygulamaları	172
Coğrafya Konuları İşlenirken Öğrencilerin Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci ile İlgili Kazanımlarını Nasıl Değerlendiriyorsunuz? Sorusuna İlişkin Görüşleri	176
Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Kazanmış Olan Bir İnsanın Özellikleri	180
Coğrafya Konuları İşlenirken Yaşanan Sorunlar	183
Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Artırma Amacına Yönelik Öneriler	190
Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Coğrafya Öğretimine Yönelik Herhangi Bir Eğitim Programına Katılıp Katılmama Durumu	196
Dördüncü Bölüm	200
Tartışma Sonuç ve Öneriler	200

Tartışma.....	200
Sonuçlar.....	216
Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazanan Kişilerin Özellikleri	216
Coğrafya Konularının Öğretiminin Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırmasına İlişkin Elde Edilen Sonuçlar.....	217
Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırılması Sürecinde Öğretim Uygulamalarından Elde Edilen Sonuçlar	220
Coğrafya Konularının Öğretiminde Yaşanılan Sorunlar ve Eğitim Gereksinimine İlişkin Sonuçlar	227
Öneriler	230
Uygulamaya İlişkin Öneriler	230
Eğitim Programına İlişkin Öneriler	231
Araştırmalara İlişkin Öneriler	232
Kaynaklar	233
Ekler	251
Özgeçmiş	299

Şekiller Listesi

	<u>Sayfa</u>
<i>Şekil 1.</i> Sosyal bilgiler programında yer alan sosyal bilimler	34
<i>Şekil 2.</i> Kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişmesinde öğretmenin görev ve sorumlulukları.....	47
<i>Şekil 3.</i> Görüşme Verilerinin Analizinde İzlenen Aşamalar	87

Tablolar Listesi

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1 Vatandaşlık Boyutları ve Tanımları	17
Tablo 2 Araştırmanın Nicel Boyutunda Evreni Temsil Edebilecek Örneklem Büyüklüğü	72
Tablo 3 Anket Uygulamasına Katılan Öğretmenlerin Özellikleri	73
Tablo 4 Görüşmeye Katılan Öğretmenlerin Özellikleri	75
Tablo 5 Anketin Ön Uygulamasına Katılan Öğretmenlerin Özellikleri	78
Tablo 6 Coğrafya Konuları Kazanımlarının (Cronbach Alfa) Güvenilirlik Değeri	79
Tablo 7 Coğrafya Konuları Öğretim Uygulamaları, Yaşanılan Sorunlar ve Eğitim Gereksinimleri (Cronbach Alfa) Güvenilirlik Değeri	80
Tablo 8 Anket Ölçme ve Derecelendirme Durumu	80
Tablo 9 Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Uygulanan Anket Sayıları ve Geri Dönüş Oranları	82
Tablo 10 Öğretmenlerle Yapılan Yarı Yapılandırılmış Görüşmelerin Nitel Verileri	83
Tablo 11 Görüşme Soruların Güvenilirlik Yüzdeleri	90
Tablo 12 Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırmasına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Anket Sonuçlarına Göre Frekans, Yüzde ve Aritmetik Dağılımı	93
Tablo 13 Öğretmenlerin Görev Yaptığı Okul Değişkenine Göre t Testi Sonuçları	103
Tablo 14 Öğretmenlerin Mezun Olduğu Okul Değişkenine Göre (Anova) Sonuçları	105
Tablo 15 Öğretmenlerin Mezun Olduğu Okul Değişkenine Tukey Test Sonuçları	106
Tablo 16 Coğrafya Konularının Öğretiminde Planlama Durumuna İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Frekans, Yüzde ve Aritmetik Dağılımı	107
Tablo 17 Coğrafya Konularının Öğretiminde Gerçekleştirilen Uygulamalara İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Frekans, Yüzde ve Aritmetik dağılımı	110
Tablo 18 Coğrafya Konularının Öğretiminde Bağlantı kurma (İlişkilendirmeler) Durumuna İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Frekans, Yüzde ve Aritmetik Dağılımı	112
Tablo 19 Coğrafya Konularının Öğretiminde Yararlanılan Öğretim Materyalleri (Araç- Gereçler) Durumuna İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Frekans, Yüzde ve Aritmetik Dağılımı	114
Tablo 20 Coğrafya Konularının Öğretiminde Derse Uygun Öğrenme Ortamına (Sınıf) İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Frekans, Yüzde ve Aritmetik Dağılımı	116

Tablo 21 Coğrafya Konularının Öğretiminde Vatandaşlık Bilincini Geliştiren İşbirliği Türlerine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Frekans, Yüzde ve Aritmetik Dağılımı	118
Tablo 22 Coğrafya Konularının Öğretiminde Vatandaşlık Bilincini Geliştiren Rehberlik Türlerine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Frekans, Yüzde ve Aritmetik Dağılımı	120
Tablo 23 Coğrafya Konularının Öğretiminde Kullanılan Değerlendirme (Ölçme) Tekniklerine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Frekans, Yüzde ve Aritmetik Dağılımı	122
Tablo 24 Coğrafya Konularının Öğretiminde Yaşanılan Sorunlara İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Frekans, Yüzde ve Aritmetik Dağılımı	124
Tablo 25 Coğrafya Konularının Öğretiminde İhtiyaç Duyulan Eğitim Gereksinimlerine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Frekans, Yüzde ve Aritmetik Dağılımı	126
Tablo 26 Coğrafya Konularının Öğretiminde Planlanan Eğitim Programı Şekillerine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Frekans, Yüzde ve Aritmetik Dağılımı	128
Tablo 27 Coğrafya Konularının Öğretiminde Planlanan Eğitim Programının Süresine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Frekans, Yüzde ve Aritmetik Dağılımı	129
Tablo 28 Coğrafya Konularının Öğretiminde Planlanan Eğitim Programının Zaman Dilimine (Dönem) İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Frekans, Yüzde ve Aritmetik Dağılımı	129
Tablo 29 Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincine İlişkin Öğretmen Görüşleri ve Frekans Dağılımları	130
Tablo 30 Coğrafya Konularının Öğretimi ile Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Arasındaki İlişkiye İlişkin Öğretmen Görüşleri ve Frekans Dağılımları	135
Tablo 31 Coğrafya Konularının Öğretimi ile Kimlik İnşası ile Vatandaşlık Bilincinin Gelişiminin, Topluma Etkisine İlişkin Öğretmen Görüşleri ve Frekans Dağılımları	147
Tablo 32 Coğrafya Konularının Öğretiminde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincinin Gelişimine Yönelik Planlama ve Dersin İşlenişine İlişkin Öğretmen Görüşleri ve Frekans Dağılımları	152
Tablo 33 Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Geliştirmesine Yönelik Yararlanılan Araç-Gereçlere İlişkin Öğretmen Görüşleri ve Frekans Dağılımları	159
Tablo 34 Coğrafya Konularının Öğretiminin Yapıldığı Sınıf Ortamını Nasıl Olmalı Sorusuna ve Ders İşlenirken Uyulması Gereken İlkelerle İlişkin Öğretmen Görüşleri ve Frekans Dağılımları	163

Tablo 35 Coğrafya Konularının Öğretiminde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Geliştirmeye Yönelik Etkinlikleri Uygularken Kimlerle İşbirliği Yapıyorsunuz? Sorusuna İlişkin Öğretmenlerin Görüşleri ve Frekans Dağılımları.....	168
Tablo 36 Coğrafya Konularının Öğretiminde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Geliştirmeye Yönelik Yaptığınız Rehberlik Uygulamaları Nelerdir? Sorusuna İlişkin Öğretmen Görüşleri ve Frekans Dağılımları.....	172
Tablo 37 Öğretmenlerin Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci ile İlgili Kazanımların Nasıl Değerlendirildiğine İlişkin Öğretmen Görüşleri ve Frekans Dağılımları	177
Tablo 38 Öğretmenlerin Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Kazanmış Olan Bir İnsanın Özellikleri Neler Olmalıdır? Sorusuna İlişkin Öğretmen Görüşleri ve Frekans Dağılımları.....	180
Tablo 39 Öğretmenlerin Coğrafya Konularının Öğretiminde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Kazandırma Sürecinde Yaşanan Sorunlara İlişkin Öğretmen Görüşleri ve Frekans Dağılımları.....	184
Tablo 40 Coğrafya Konularının Öğretiminin Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Artırma Amacına Uygun Olarak Daha Etkili Yapılabilmesi İçin Öğretmenlerin Önerilerine İlişkin Görüşleri ve Frekans Dağılımları.....	190
Tablo 41 Coğrafya Öğretimine İlişkin Öğretmenlere Herhangi Bir Eğitim Programına Daha Önce Katılıp Katılmadıkları, Katılmaları Durumunda Hangi Konulara Değnilmesine İlişkin Öğretmenlerin Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları.....	196

Kısaltmalar

Akt.	: Aktaran
Bkz.	: Bakınız.
CCE	: Vatandaşlık Eğitim Merkezi
Diğ.	: Diğerleri.
Meb.	: Milli Eğitim Bakanlığı.
Mem.	: Milli Eğitim Müdürlü

Özet

Sosyal bilgiler dersinde coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci kazandırmasına ilişkin öğretmen görüşleri

Bu araştırmanın amacı, sosyal bilgiler dersinde coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci kazandırmasına ilişkin, öğretmen görüşlerini belirlemektir. Öğretmenlerin kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini geliştirmek için uyguladıkları etkinlikler ve karşılaştıkları sorunların neler olduğunun tespitinin de amaçlandığı bu çalışmada, anket ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

Araştırmada bir karma yöntem olarak tanımlanan paralel desen kullanılmış olup, araştırma verilerinin toplanması nicel ve nitel yöntem bir arada kullanılarak iki aşamada gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın verileri 2013-2014 eğitim öğretim yılında Kayseri'deki ortaokullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinden elde edilmiştir. Araştırmanın birinci aşamasında 286 öğretmene anket çalışması, ikinci aşamasında ise 15 sosyal bilgiler öğretmeni ile yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır.

Anketle elde edilen verilerin çözümlenmesinde ise, frekans, yüzde, aritmetik ortalama, t testi ve tek yönlü varyans analizinden yararlanılmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin çözümlenmesinde ise betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler değerlendirilmiş, bulgular tanımlanmış ve yorumlanmıştır.

Araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır.

- Öğretmenler, coğrafya konularının kimlik gelişiminde ve vatandaşlık duygularının yerleşmesinde, gerek bireysel gerekse toplumsal olarak, toplumu birleştirici ve bütünleştirici bir yapıya sahip olduğu görüşünde birleşmişlerdir.
- Öğretmenler, coğrafya konularının öğretiminde ders kitabının esas alındığı, diğer yardımcı bilimlerle ilişkilendirmeler yapıldığı, görsel ve işitsel gereçlerin kullanıldığı, güncel ve uygulanabilir planlamalarla amaca yönelik etkinlik uygulamaları ve kulüp çalışmaları yapılmaya çalışıldığı,

kazanım düzeylerinin tespitinde gözlemlerin, yazılı ve sözlü sınavların önemli bir yerinin olduğu, görüşünde birleşmişlerdir.

- Öğretmenler kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci düzeyinin artmasında öğrencinin ailesinin, okulunun, kitle iletişim araçlarının ve sivil toplum kuruluşlarının etkili olduğu; ayrıca toplumsal kuralların benimsenmesi ve davranış haline dönüştürülmesinde öğretmenlerin yönlendirmelerinin çok etkili olduğu görüşünde birleşmişlerdir.
- Öğretmenler, coğrafya konularının öğretim sürecinde yaşanan sorunlar ve ihtiyaçlara ilişkin olarak ailenin sosyal yapısı, sınav sistemindeki değişiklikler, çevre ve medyadaki olumsuz etkenler ve okul dışı etkinliklerin uygulanmasında yaşanan zorluklar şeklinde değerlendirirken; alana yönelik olarak yapılacak olan eğitim programlarının gerekliliği noktasında da ortak bir görüş belirtmişlerdir.

Anahtar kelimeler: Coğrafya öğretimi, kimlik, kimlik inşası, öğretmen görüşleri, sosyal bilimler öğretimi, vatandaşlık bilinci,

Abstract

Teacher views about building identity and giving citizenship consciousness on geography subjects in social studies lesson

The aim of this research is to identify teachers' opinions about building identity and giving citizenship consciousness on geography subjects in social studies lesson. For this purpose, aimed to determine the activities used for building identity and developing citizenship consciousness and the common problems, a questionnaire and semi-structured interview form were used on this research. Parallel pattern, as defined mixed method is used in the research and gathering the research data were done by using the quantitative and qualitative method together.

Research data is obtained from the social studies teachers working at secondary schools in Kayseri in 2013-2014 school year. At the first stage, a questionnaire is applied to 286 teachers, at the second stage a semi-structured interview was carried out with 15 social studies teachers.

In analyzing the questionnaire data; frequency, percentage and arithmetic mean, t test and variant analyze are used. On solving the datas, which were obtained in consequence of the semi-structured interviews, descriptive analysis technique were used. The data obtained from this study evaluated, findings defined and interpreted.

Results of the research are as follows.

- Teachers agreed that geography subjects has unifying and holistic structure in identity development and creating a sense of citizenship both individually and socially.
- Teachers agreed that course books are taken as a basis, links with other related disciplines were carried out, visual and auditory tools are used, purposive activities and club studies with up-to-date and applicable planning are tried to be done while teaching geography subjects, observation, written and oral exams are important in assessment.
- Teachers agreed that student's family, school, mass media and non-governmental organizations are effective in increasing identity building

and citizenship consciousness, teachers' guidance is effective in adopting social rules and developing behavior.

- Teachers evaluated common problems and needs in the teaching process of geography subjects as families' social structure, changes in exam system, negative effects in environment and media and difficulties in applying extra scholastic activities and stated a common view on necessity of a purposive education program.

Key words: Geography teaching, citizenship consciousness, identity, identity building, social science teaching, teacher views

Birinci Bölüm

Giriş

Bu bölümde araştırmanın problem durumu, kavramsal yapısı, problem cümlesi, alt problemler, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, sınırlılıklar, tanımlar ve ilgili yayınlar ile araştırmalara yer verilmiştir.

Problem Durumu

İnsanların tutum ve davranışlarının oluşmasında, bilgi ve yeteneklerinin gelişmesinde, sosyal bilimlerin etkisi oldukça fazladır. Bu nedenle toplumun farklı katmanlarındaki eğitim kurumlarında, sosyal bilimlerin etkisi her zaman tartışma konusu olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan şehirleşme ve sanayileşme hamleleri, insanları birbirlerine daha fazla bağımlı kılmış ve bunun sonucunda çözülmesi gereken birçok problem ortaya çıkmıştır.

İnsanların daha büyük topluluklar halinde bir arada yaşamaya başlamasıyla ortaya çıkan sosyal problemler ve bunların çözümü adına yapılan çalışmalar, insanların kendilerini devamlı olarak yenilemelerini, daha vasıflı ve nitelikli olmalarını sağlamıştır.

Sosyal bilimlerin amaçları ve hedefleri değişik eğitim platformlarında tartışılmış ve sosyal bilimler derslerinin kimlik inşası oluşumunda ve kültür aktarımındaki etkisi dünyanın pek çok yerinde kabul edilmiş, ilk ve ortaöğretimde sosyal bilimler derslerine verilen önem artırılmıştır.

Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ortaöğretim kurumlarında, sosyal bilimler derslerine verilen önem artırılmış ve bu alanda yapılan projeler teşvik edilmiştir (Demircioğlu; 2004, Özoğul, 1987). Sosyal bilimler derslerinin teşvik edilmesiyle kişilerin alana dikkatleri çekilmiş, konunun uzmanları sosyal bilimler alanına yönelik birçok çalışmalar yapmış ve yapmaya devam etmektedirler.

Sosyal bilimler alanına yönelik olarak yapılan çalışmalar insanların geçmişini daha iyi anlamasını ve geçmişindeki siyasi, dini, kültürel vs. birikimlerini gelecek kuşaklara aktarmasını sağlaması bakımından oldukça önemlidir. İnsanlar geleceğini şekillendirirken, geçmişin değerleri ile hareket eder ve birtakım davranış ve anlayışlar kazanırlar. Bu davranış ve anlayışlar ise kişinin kimlik ve vatandaşlık

bilincini belirler. Kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazanmış olan bir insan, çevresindeki olaylara ve problemlere karşı duyarsız kalmaz, problemleri sorgular, neden ve sonuçlarını geçmişin ışığında değerlendirmeye çalışır.

İnsanlar, kendilerini sahip oldukları bu kimlikleri sayesinde ifade ederler. İnsanlar geçmişten günümüze gelinceye kadar, kimlik bilgisi ile ilgili sorulara muhatap olmuş kim olduğunu, nereden geldiğini ve nereye doğru ilerlediğini devamlı sorgulamıştır (Kaya, 2007). Her insan bulunduğu toplum içerisinde, toplumun kimlik yapısına göre hareket etmiş ve belirli bir aidiyet duygusu içerisinde yaşamıştır. Bu aidiyet duygusuna sahip olan insanlar bir arada yaşamak suretiyle vatandaşlık bilincinin oluşumuna katkı sağlamışlardır.

Vatandaşlık bilincinin artırılması her toplum için bir ihtiyaç olarak görülmüş ve gelişen dünyada zamana ve mekâna göre ortaya çıkan problemlerle ilgilenebilecek yetenekli, öngörülü, bilinçli, vatan şuuruna sahip, kendi kimliğinin bilincinde olan insanların yetiştirilmesi, demokratik bir toplum için her zaman çok önemli olmuştur. İlk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan coğrafya konularının amaç ve hedefleri zaman, zaman sorgulanmış ve yapılan çalışmalarla kazanıma yönelik yeni hedefler ortaya konulmuştur. Dünyanın birçok yerinde coğrafya konuları, insanlara gerek geçmiş yaşantıları, gerekse kültürel birikimlerin aktarımını yapmak suretiyle kimlik inşasının oluşumunda önemli bir yere sahip olmuştur.

Yaşadığı toplumun bir parçası olan bireylerin yaşadığı coğrafyayı çok iyi bilmesi gerekmektedir. Yaşadığı coğrafyayı iyi bilmeyen bir birey, bazı değerlerin oluşum ve gelişiminin farkında değil demektir. Yani toplum ve insan yaşadığı coğrafi yapıya göre şekillenir. Coğrafi kazanımları sayesinde insanlarda birtakım kimlikler oluşturur. Kimliklerin oluşturulması sürecinde bireyin yaşadığı toplumun etnik ve sosyal yapısını, kültürel yapısını ve bunları oluşturan nedenleri, fiziki ve beşeri unsurlarıyla tanımasına coğrafya eğitimi katkı sağlar. Coğrafi kazanımlar sayesinde insanda bir vatandaşlık bilinci oluşur. Bu şekilde insan kendini yaşadığı toplumun bir parçası olarak görür ve topluma, çevresine karşı kendini sorumlu hisseder (Akınoğlu, 2006).

Kişi bulunduğu toplum içerisinde dilleri, inançları, renkleri ve ekonomik seviyeleri farklı olan insanlarla birlikte yaşar. Kişilerin yaşadıkları coğrafyanın etkisine bağlı olarak kazanmış oldukları kimlik ve vatandaşlık bilgisi, kişilerin birbirlerine karşı olan görev ve sorumluluklarını artırmıştır

Bir arada yaşayan insanlar, geçmişten günümüze gelinceye kadar birçok davranış kalıbını benimsemiş ya da reddetmiştir. Bu davranış kalıpları kişilerin bulunduğu coğrafyanın etkilerine bağlı olarak meydana gelmiştir. Örneğin; su kaynakları çevresine yerleşen insanların bir kısmı suyu kendilerine ait olarak görürken, diğer bir kısmı ise suyun hayati bir öneme sahip olmasından dolayı paylaşılması gerektiğini düşünerek farklı davranış kalıplarını benimsemişlerdir. Bu davranış kalıpları zamanla değişse de kimlik yapısına, vatandaşlık gelişimine, kültüre ve hayat felsefesine dönüşmüş durumdadır. Bu kazanılan davranışlar ve alışkanlıklar sayesinde insanlar yaşam kurgularını yapar; din, dil, ahlak, eğitim, evlilik gibi yaşamın her alanında bir takım kararlar almaya başlarlar. Kişi kararlar alırken içerisinde bulunduğu toplumun maddi ve manevi değerlerine uygun olarak hareket eder. Toplumlar, kendilerini ayakta tutan maddi değerleri yasalarla koruma altına almaya çalışır iken, manevi değerler ise maddi değerler gibi yasalarla koruyamamaktadır. Buna bağlı olarak manevi değerler zamana karşı kendini muhafaza etmeye çalışsa da, yavaş yavaş bir değişime uğramakta ya da unutulmaktadır.

Yukarıda belirtildiği gibi insanların yaşadığı ortamları maddi ve manevi olarak benimsemeleri, yaşadığı ortamın fiziki şartlarını yer algısı olarak kendilerine mülk edinmesiyle başlar ve kimlik inşasının gelişimine katkı sağlar. Coğrafya insanların yukarıda belirtildiği şekilde mekân üzerinde mülkiyet oluşturma süreçleri ve buna paralel olarak gelişen manevi değerler üzerine odaklanır (Holt-Jensen, 2009, Akt: Öztürk, 2012). İçinde yaşadığımız zamanlarda ilişkide olduğumuz mülkiyetleri işgal etme sürelerimiz, onlara yüklediğimiz bilişsel ve duyuşsal anlamlar, zamanla değişkenlik göstermektedir.

Öztürk'e (2012) göre önceleri ilişkide bulunulan yerler (mülkler) ve ilişki süreleri nispeten sabit iken, günümüzde çok daha esnek bir yapı gözlemlenmektedir. Günümüzde teknolojik imkânların da etkisiyle mekânı, sınırlarını, üretilen hizmetleri, vs. algılama ve tecrübe etme alışkanlıklarımızda değişmektedir.

Coğrafya çalışmaları da buna paralel bir gelişme göstererek mekânlara yüklenen anlamlar, mekânların kimlik inşasında oynadığı roller, mekân ve güç ilişkisi ile bu mekânlarda uyulması gereken kuralların nasıl çeşitlendiği gibi, konuları incelemeye başlamıştır (Öztürk, 2012).

Sosyal bilgiler dersinde işlenmekte olan coğrafya konularının öğretiminin amacı, insanların yaşadığı fiziki ortamla ve çevresiyle olan ilişkilerini kavratmak ve bunun sonucunda doğru kararlar vermelerini sağlamaktır. Coğrafya konuları öğretilirken, herhangi bir mekân ya da yerleşim alanlarında meydana gelen sosyal ve kültürel olaylara bakılarak değerlendirmelerde bulunulur. Örneğin yeryüzü şekillerinin oluşumunda, nüfusun dağılışında, yerleşme şekillerinin gelişiminde, etkili olan faktörler değerlendirilirken iç ve dış kuvvetlerin etkisi üzerinde durularak, olaylar açıklanmaya yorumlanmaya çalışılır. Bu şekilde iç ve dış kuvvetler, insanların kimlik gelişim sürecine etkilerini açıklamada yararlandığımız teori ya da referanslar olarak kabul edilebilir.

Coğrafya konularının öğretimi ile insanlar, içerisinde yaşadığı toplumun değerlerini, dünya algılarını, gelenek ve görenekleri daha iyi kavramaktadırlar. Buna bağlı olarak başka toplumlara ait anlayışların, sorgulanamayan değerlerini ve bilgilerini almak yerine, içerisinde bulunulan toplumun değerlerini, eğitim-öğretim faaliyetleri ile öğrencilerin ihtiyaçları doğrultusunda düzenleyerek, yeni bilgi ve birikimlerin kimlik inşasının gelişiminde esas alınmasına çalışılmalıdır (Hargreaves, 2003, Akt: Öztürk, 2012).

Coğrafya bilimi de diğer bilimlerde olduğu gibi, toplumda ki yeni gelişmeleri ve meydana gelen olayları yakından takip eder. Coğrafya nüfusun artışı, ekonomik kalkınma, savaşlar, işsizlik, göç olayları gibi, olayların meydana gelmesindeki nedenleri sorgulama ve belirleyebilme özelliğine sahiptir. Coğrafya konuları ile günlük hayatta çok karşılaştığımız birçok olay, dünyayı anlamamızda ve yorumlamamızda yardımcı olur (Akınoğlu, 2006).

Yukarıdaki açıklamalara bakıldığında, geçmişten gelen maddi ve manevi değerlerin temelinde coğrafi yapının çok önemli olduğu, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişiminde etkili olduğu şeklindedir. Bu bakımdan coğrafi kazanımların amaç ve hedefler doğrultusunda öğrenciye aktarılması çok önemlidir.

Bu araştırmanın, Türkiye de sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya öğretiminin kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine olan etkisi hakkındaki düşüncelerini belirlemede önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca araştırma, coğrafya konularının öğretiminde karşılaşılan sorunlar ile uygulamaya yönelik yöntem ve tekniklerin ve önerilerin de öğretmen görüşleri doğrultusunda belirlenmesi amacını taşımaktadır.

Aşağıda kimliğin ne anlama geldiği ve kimlik inşası ile ne anlatılmak istendiği, vatandaşlık kavramının boyutları ve kimlik inşası ile olan bağlantıları sosyolojik, psikolojik ve coğrafi bakımdan değerlendirilmiştir. Ayrıca kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci düzeyinin artırılmasında aile, okul ve çevrenin etkileri coğrafi bir bakış açısıyla ele alınmış ve yapılacak olan yeni çalışmalara kaynaklık etmesi amaçlanmıştır.

Kimlik

Kimlik yapısı itibari ile kim kökünden gelmektedir. Kimlik kişiyi tanıtan, çevresinden farklı kılan, kendine has özellikler taşıyan bir olgudur. Sosyal bilimlerin önemli bir konusu olan kimlik, kişinin gerek kendini gerekse çevresini bilinçli olarak algılamasıdır. Bir başka ifade ile kimlik kişiyi ya da mensubu olduğu sosyal yapıyı tanıtmayı ve kişiyi diğerlerinden ayırması bakımından önemlidir.

Bu olgunun birçok tanımı yapılmış olup sosyologlar, antropologlar, tarihçiler, psikologlar, politik bilimciler, filozoflar ve coğrafyacılar kimlik hakkında bir şeyler söylemiştir. Şüphesiz bunlardan birini dışarıda bırakarak kimliği anlamak imkânsızdır. Bu nedenle coğrafi anlamda kimliği tanımlayabilmek için önce kimliği sosyolojik, psikolojik ve tarihsel boyutları ile ele alacak ve coğrafi boyutu ile kimlik ilişkilendirilecektir.

Yapılan kimlik tanımlamalarına bakıldığında bazı araştırmacılar kimlik tanımlamasını manevi unsurlara bağlı olarak açıklarken, bazıları ise maddi unsurlara bağlı olarak tanımlamıştır. Aşağıda bu unsurlara bağlı olarak yapılan tanımlamalardan bazılarının yer verilmiştir.

Manevi unsurlar adı altında yapılan tanımlara bakıldığında kimlik tanımlamaları milliyetçilik, dini, siyasi, kültürel ve sosyal ilişkiler adı altında yapılmış olup, maddi unsurlar olarak da kimliğin yer ve mekâna, iklim şartlarına, doğal ve çevresel faktörlere vs. bağlı olarak tanımlanmış olduğu görülmektedir.

Jenkins (2008) ve Köseoğlu (1995), yapmış oldukları çalışmalarda kimliği sosyolojik boyutu ile ele almış ve tanımlamalarını daha çok manevi unsurlara bağlı olarak açıklamıştır. Jenkins'e (2008) göre, "Kimlik insanın kendi aidiyetini ve kendisinin yeryüzündeki kabul edilebilirliğini, diğer insanlarla olan ilişkilerini, bu ilişkiler çerçevesinde kendi varlığını anlamlandırması sürecidir." (Jenkins, 2008, s. 28). Tanımlamada kimliğin toplumsal ilişkiler çerçevesinde ele alındığı ve kişinin

bulunduğu toplum içerisinde bir aidiyet kazandığını, kendini anlamlandırmada toplumun etkileri üzerinde durulmuştur. Köseoğlu'na (1995) göre kimlik, “Siyasi, dini, ailevi, mesleki, sosyal mensubiyetleri belirten bir yapıdır.” şeklinde tanımlanmıştır. Köseoğlu toplumu bir arada tutan bağlar üzerinde durarak, toplumsal ilişkilerin gelişim ve sürecine etki eden değerlerin daha önemli olduğuna vurgu yapmıştır (Köseoğlu, 1995, s. 43).

Kayan da (2007), kimliğin manevi değerlerle olan ilişkisi üzerinde durmuş ve kimlik tanımlamasını şu şekilde yapmıştır. “Kimlik, insanın kendisini tanımlaması ve konumlandırmasıdır. Hangi değerler dünyasına ait olduğunu göstermesidir.” (Kayan, 2007, s. 9). Yapılan bu tanımlama ile Kayan da, Köseoğlu ile benzer bir görüş içerisinde olduğunu ortaya koymuştur.

Erkal (1999) ve Tural (1992), ise kimliğin oluşmasına yönelik yapmış olduğu tanımlamalarda benzer bir görüşe sahip olduğu görülmektedir. Kimlik, içerisinde bulunulan ve üyesi olunan bir kültürel yapının, yaşam tarzının ve anlayışlarının paylaşılması, gelecek nesillere aktarılması, fertler ve sosyal gruplar üzerinde somutlaşması ile gerçekleşir (Erkal, 1999 ve Tural, 1992).

Taylor da kimliği değerlendirirken daha çok psikolojik yapı üzerinde durarak, manevi unsurların etkisiyle gelişen ve değer kazanan bir süreç olarak değerlendirmiş ve kimlik zevklerimiz, arzularımıza ve umutlarımıza anlam kazandıran bir süreç olarak anlamlandırmıştır (Taylor, 2005). Bu süreç sayesinde insanlar kendilerini daha iyi tanımakta ve geleceğe yönelik planlamalar yaparak arzuların, ümitlerinin tazelenmesine yönelik öznel değerler kazanmaktadırlar.

Bu tanımlamalar ışığında, insanlar buldukları sosyal ortam içerisinde doğal ve beşeri olayların etkisiyle toplumsal bir kimlik kazanırken, bu kazanımlar kendine özgü kültürel bir kimlik yapısının da oluşmasını sağlamıştır. Kültürel kimlik yapısının oluşup gelişmesinin temelinde, yer ve mekâna ait coğrafi etkenler çok önemli olup yapılan tanımlamalarda daha çok toplumun sosyolojik ve psikolojik yapısına yönelik araştırmalar yapılmış ve düşünceler ifade edilmiştir.

Ansiklopedik tanımına göre kültür; “İnsan türüne özgü bilgi, inanç ve davranışlar bütünü ile bu bütünün parçası olan maddi nesnelere. Toplumsal yaşamın dil, düşünce, gelenek, işaret sistemleri, kurumlar, yasalar, aletler, teknikler, sanat yapıtları gibi her türlü maddi ve tinsel ürününü kapsamına alır.”(Adanır, 2003, s. 23). Yapılan araştırmalarda kimliğin göstergesi olan kültürel anlayışının genelde

fert bazında başladığı ve içerisinde bulunduğu toplumun değerleri ile zamanla örtüşerek toplumsal bir yapı kazandığı şeklindedir.

Bu açıklamalar ışığında insan, kültürü zamanla doğası haline getirir. Kültürün kişinin doğası haline gelmesi kimlik inşasının gerçekleşmesinde çok önemli bir aşamadır. Bulunduğu ortamın maddi değerlerinin ötesinde yaşanmakta olan manevi değerler, ortamı kişi için daha anlamlı kılar ve yaşamının bir parçası haline getirir. (Assmann, 2001). Avcıoğlu da benzer bir tanımlama yapmış ve manevi değerlerin, toplumun kültürel gelişim süreci üzerindeki etkisi üzerinde durmuştur.

Avcıoğlu, insanların bulunduğu ortam içerisinde bireysel ve toplumsal kimliklerinin oluşmasında temel unsurun kültür olduğunu, kültürlerin de her toplumda kendine has olması ve kendi geçmişinin aynası olması nedeniyle kendi kültürel kimliklerini meydana getirdiğini söylemiştir (Avcıoğlu, 2011).

Doğan da (2008) tarihi süreç bakımından insanlar kim olduklarını, nereden geldiklerini ve nereye doğru gittikleri hep sorgulamışlardır. Bir arada yaşama kültürünü kazanan insanların, bulunduğu topluma karşı aidiyet duygusu hissetmesinde geçmişine ait tarihi bağları etkili olmuştur. Tarihsel bakımdan kimlik tanımlaması ise “İnsanların sosyal statüleri, renkleri, cinsiyetleri, coğrafyaları, inançları tarihi birikimi, benzer amaç ve hedeflere doğru yönelimleri kendilerini millet tanımına yükseltmiş ve kendilerini o millete mensup olmanın verdiği aidiyet ve bu aidiyetin verdiği sorumlulukların kazanılması ve yerine getirilmesidir.” şeklinde yapmıştır (Doğan, 2008, s. 1).

Kimlik, içinde bulunulan coğrafi toplumun fiziki beşeri ve ekonomik yapısından ayrı tutulamaz. Coğrafyada kimliğin tanımlanmasında maddi değerlerin yanında, bu değerlerin birer tamamlayıcısı konumunda bulunan manevi değerlerin etkisinin, daha fazla olduğu ifade edilmiştir. Bu manevi değerler duygularımız, düşüncelerimiz, hayallerimiz, hayat felsefemiz gibi ahlaki değerler olup bunlar bizi biz yapan kimliğimizin tamamlayıcılarıdır.

Yapılan bu değerlendirmelere bakıldığında, yukarıda daha önce değinildiği gibi kimlik oluşumu sosyolojik, psikolojik ve tarihsel bir süreç olup bu unsurların gerçekleşmesinde ve kimliğin gelişmesinde coğrafi yer ve mekânın, beşeri ve ekonomik unsurların etkisinin çok fazla olduğu görülmektedir.

Coğrafya, doğanın ve insanın temel alındığı ve bu temele bağlı olarak analizlerin yapıldığı bir bilimdir. Doğa ve insanın karşılıklı etkileşimi ve orataya çıkan

mekansal yapılarla da ilgilenen coğrafya, insanların kimliklerinin oluşumu ve gelişimini etkileyen temel unsurları bu çerçevede ele alır.

Coğrafya insanlarda birtakım kimlikler oluşturur. Kimliklerin oluşturulması için öncelikle bireyin kültürünü, yaşadığı toplumu, ülkeyi, bunları oluşturan nedenleri fiziki ve beşeri unsurlarıyla tanınması gerekir ki buna da coğrafya eğitimi katkı sağlar (Akınoğlu, 2006).

Demircioğlu, kimliği coğrafi açıdan değerlendirmiştir. Demircioğlu'na göre kimlik, ülkenin sahip olduğu doğal ve beşeri kaynakların, özelliklerin öğrenilerek gelecek kuşaklara bilinçli bir şekilde aktarılması süreci olarak tanımlamıştır (Demircioğlu, 2004). Demircioğlu bu açıklamasıyla kişinin kendi ülkesine ait sahip olduğu yer altı ve yer üstü kaynaklarını tanıması, tanıtması ve gelecekte bu kaynakları ülkenin kalkınması için bilinçli bir şekilde kullanabilmesine vurgu yapmıştır. Yapılan kimlik tanımlamasını daha çok maddi unsurlar çerçevesinde değerlendiren Demircioğlu, bu değerlerin anlam kazanmasında ve coğrafi bir bakış açısının gelişmesinde beşeri faktörlerin önemi üzerinde durmuştur.

Kimliği coğrafi açıdan değerlendiren Geçit, kimlik değerlendirmesinde kişinin yeryüzünü insanlığın yaşama alanı olarak bilmesi, koşullarını, olanaklarını ve sınırlarını kavraması bu doğrultuda davranış bilinci kazanmasıdır. Ayrıca doğal çevrenin insan hayatını ve kültürünü biçimlendirdiğini, öte yandan dünyanın varlıklarından yararlanabilmek için insanın doğal çevreyi nasıl etkileyip değiştirebildiğini kavraması şeklinde tanımlanır (Geçit, 2008). Geçit, yapmış olduğu bu tanımlamayla Demircioğlu ile benzer doğrultuda bir yorumda bulunmuş, kimlik anlayışını daha çok maddi unsurlar çerçevesinde ele almıştır.

Kurt, coğrafya bilgisinin insanın temel ihtiyaçlarından biri olduğu ve meydana gelen coğrafi ve beşeri olayların doğru okunarak yorumlanması ve değerlendirilmesi ancak coğrafi bir kimlik kazanılması ile gerçekleşeceğini ifade etmiştir (Kurt, 2002)

Coğrafi kimlik insanın bölge ve çevresi arasındaki ilişkileri görerek kavraması, elde ettiği bilgileri kullanarak rapor edebilmesi harita ve diğer araç-gereçleri kullanabilmesidir. Ayrıca coğrafi kimlik yeryüzündeki mevcut ekosistemlerin özelliklerini ve bunların dağılışını, insanların olumsuz girişimlerinin doğal çevreyi nasıl kirlettiğini anlayarak, bunlara çözüm yolları üretmesi, doğal kaynakların bir gün tükeneceğini ve sınırsız olmadığını görerek, ülkesinin doğal kaynaklarını daha iyi ve daha doğru kullanma bilincini kazanmasıdır (Şahin, 2003).

Erol, coğrafi kimlik kazanılmasını fiziki açıdan yer ve mekâna bağlı olarak yapmanın yeterli olmayacağını ifade etmiştir. Yer ve mekân üzerindeki etkinliklerin de coğrafyanın bir parçası olduğunu belirtmiş ve insanın bulunduğu toplum içerisinde, yaşadığı toplumsal ve kültürel olayları, ilişkileri sentez etme bilincini coğrafi kimlik kazanımı olarak açıklamıştır (Erol, 1987).

Doğanay coğrafyanın temelde bir yer bilimi olduğunu fakat araştırmaların merkezinde insanın bulunduğunu vurgulamıştır. Doğanay bu açıklamasıyla kimlik tanımlamasında sosyolojik, psikolojik ve tarihsel bir kimlik anlayışının coğrafi bir anlayıştan uzak olamayacağını ifade etmiştir (Doğanay, 2002).

Geçmişten günümüze gelinceye kadar gerek bireysel, gerekse toplumsal ya da kültürel kimliğin gelişmesinde, insanların devamlı değişim ve sosyalleşme içerisinde olduğu görülmektedir. Bu açıklamalara bakılarak kimlik inşası her daim gerçekleşmekte ve kendini yenileyerek devam etmektedir.

Kimlik İnşası

Yukarıda kimliğin tanımlanmasına yönelik olarak yapılan yorumlara bakıldığında, kimlik oluşum ve gelişim sürecinde yaşanan coğrafya çok önemli olup bu coğrafya üzerinde gerçekleşen beşeri olaylar daha çok sosyolojik, psikolojik ve coğrafi bakımdan ele alınarak değerlendirilmiştir. Özellikle beşeri coğrafya dalı, toplumların coğrafyaya etkilerini ve etkilenmelerini konu almıştır.

Hiçbir toplum şüphesiz yaşadıkları coğrafyadan bağımsız olarak düşünülemez. Buna bağlı olarak kimlik inşasının oluşumu öncelikli olarak sosyolojik bakımdan ele alınacak ve devamında coğrafyanın sosyal yapıya etkileri üzerinde durulacaktır.

Kimlik, oluşumu ve gelişimi bakımından hem tabii bir süreç, hem de siyasi bir inşadır. İnsanın doğumundan itibaren başlayan bu süreçte başkalarıyla kurduğu sosyal ve psikolojik ilişkiler, kendisinin ne/kim olduğunu belirlemektedir. Bu ilişkiler çerçevesinde kimlik inşasında en önemli araçlardan biri geçmişin bilgisini muhafaza etmektir. Kişinin geçmişteki bilgileri, yaşantısı ve kimliği, geleceğini biçimlendiren bir araç olarak kullanılır.

Geleneksel bir anlayışla kişinin geçmişte öğrendikleri, vatandaşlık ve kimlik inşasına yönelik bilgi aktarımı olarak kabul edilmektedir. Geçmişin bilgisi öğretilirken içinde yaşadığı topluma yüklenmiş olan ve var olduğuna inanılan kimi

özellikler öğrenciye aktarılmakta, bu yolla bir kimliğin oluşumu ya da gelişimi desteklenmeye çalışılmaktadır (Demircioğlu, 2007).

Bu bakımdan kimlik, her an yeniden kurulan ve inşa edilen dinamik bir yapıdır. Yaşamın her döneminde inşa devam etmekle beraber özellikle bilincin çok daha aktif olduğu ve sosyalleşme sürecinin hız kazandığı gençlik döneminin önemli bir etkisi bulunmakla ve hayat boyu devam eden dinamik bir süreci kapsamaktadır. Bir kişi kimliğini yaşamı içerisinde geliştirebileceği gibi, ileriki yıllarda yaşayabileceği önemli bir etki ve olay sonucu kimliğini yeniden oluşturabilir ve ya değiştirebilir (Kaya, 2007).

“Kimliğin gelişim ve değişim süreci incelendiğinde ilk karşılaşılan benlik kavramıdır. Benlik bir öz-bilinç halidir; yani kendi varlığının bilincinde değildir.” (Türkbağ, 2003, s. 210). Kendi bilincinin farkında olan bir insan, kendini çevresinden soyutlayamaz. İnsan çevresini devamlı gözlemler, tanımaya çalışır, meydana gelen olayları yorumlar, aynı zamanda gelişmelerin birer parçası olmaya çalışır. “Kişi, ben sürecini içerisinde bulunduğu topluma göre inşa ederek kazanır.” (Beit Allahmi, 1989, s. 112). Bireyin toplum içerisinde var olabilmesi, sahip olduğu duygu, düşünce, inanç, kültür, vs. bakımdan, bulunduğu toplumun özelliklerini içerisinde barındırmasına, diğer bir deyimle toplumun küçük bir minyatürü olmasına bağlıdır

Bu şekilde bulunduğu ortamın küçük bir aynası olan insanlar, çevresinde meydana gelen gelişmelerden hem etkilenen, hem de etkileyen konumda olmuştur. İnsanların bulunduğu ortamdan etkilenmesi ya da etkilemesi, meydana gelen doğal ve beşeri olayların gelişim süreci ile ilgilidir. Bu gelişim süreci, geçmiş ile bağlantılı olan ve günümüze doğru yansımaları olan daimi bir süreçtir.

Kimlik inşası gerek devlet eliyle gerçekleştirilen, gerekse toplumsal yaşantılar yoluyla kazanılan birtakım değerler için geçmişin anlamı, onun belli değerlerle bütünsel olarak algılanışı ve geleceğe sunduklarıyla oluşur. Geçmiş anlamak aynı zamanda geleceği okumanın çekirdeğidir. Sahip olunan, kazanılan birikimlerin geleceğe taşınması çok önemlidir (Köstüklü, 1998). Örneğin kutuplar civarında yaşayan insanlar, iklim şartlarının etkisinden dolayı belirli dönemlerde avlanır ve avladıkları hayvanların etlerini uzun süren kış dönemlerinde hayatta kalabilme adına stoklar ve yaşamını devam ettirmeye çalışır. Bu şekilde insanlar bulunduğu coğrafi yapıya göre avcılıktan barınmaya birçok sosyal yaşam alanı

oluşturarak, insanların benzer bir bakış açısıyla yetişmesini, toplumsal bir kültür ve kimlik kazanmasını sağlarlar.

Bilgin'e göre toplumsal kimlik; toplumları ayakta tutan, geçmişte yaşanan ortak duygu ve düşüncelerin geleceğe aktarılması ve bu değerler ışığında bir arada kalınabilmesidir (Bilgin, 2008). Toplumları oluşturan bireylerin varlıklarını anlamlandırmanın ön koşulu, bir geçmiş duygusuna ve bilincine sahip olmasıdır. Olumlu ya da olumsuz yaşanan her olay geçmişten geleceğe aktarılan bir süreç olup bu olayların değerlendirilmesi ve yorumlanması bu süreci anlamlı kılmaktadır.

Bu şekilde insanlar bulunduğu sosyal ortam içerisinde toplumsal bir kimlik kazanırken, aynı zamanda bir eş, bir ağabey, abla, anne, baba, dede vs. kimlikleri de kazanırlar. Bu şekilde bizler doğumdan başlayarak değişik kimlik yüzleri taşıyoruz. Bu yüzler bizim sosyal hayat içerisindeki rollerimizdir. Evde baba, anne, okulda öğretmen, müdür vs. gibi ifade ettiğimiz roller aslında belirli kimlik yüzlerimizdir. Bu yüzler kendimizi ifade etmemize imkân tanıdığı gibi, dışarıya karşı bir duruş sergilememizi de sağlar. Bunların yanında kimlik, düşüncelerimizi, duygu ve davranışlarımızı düzenlemeyi ve yorumlamamızı da kolaylaştırır. Bunu yaparken içerisinde bulunduğu toplumun değerlerinden yararlanır.

İnsanların bulunduğu toplumun değerlerinden bağımsız, kendi başına bir kimlik oluşumuna gitmesi, kendi elinde değildir. Dolayısı ile kimliğimizin inşasının çerçevesi, içerisinde bulunduğumuz toplumun bir parçası olmak durumundadır. "Kişi bulunduğu toplumun ortak değerleri etrafında kendine yeni bir yer edinerek, yeni bir davranış ve anlayış kazanır." (Onat, 2010, s. 1). Bu şekilde insan toplumun inancını, kültürünü, kendi bireysel kimliği ile birleştirerek, toplumsal bir kimlik inşası kazanır.

Toplumsal kimlik inşasının parçalarını tarih, zaman, toplum, çevre, gelenek ve kurallar, paylaşılan kent ve mekânlar oluşturmaktadır." (Takış, 2003). Bu çerçeve içerisinde etnik ve dinsel farklılıklar, ekonomik-sınıfsal ayrımlar, aile geleneği, cinsiyet vb. konumlandırmalar, kimliklerin şekillenmesinde belirleyici rollere sahiptirler. Bunlara bağlı olarak, "Kişi soy olarak, çalışma alanı olarak, sportif olarak, siyasi olarak, vs. kendisini toplumsal bir yapının parçası olarak görür ve ona göre hareket eder." (Aydın, 1999, s. 14).

Kuşat' a (2003) göre, "Her toplum kendine ait maddi ve manevi sosyal değerleri doğrultusunda bir birikime sahip olup, kendilerini bu değerler etrafında şekillendirir." (Kuşat, 2003, s. 48). Bu durum, kişinin bulunduğu sosyal ortamın

değerlerinden soyutlanamayacağı anlamına gelmektedir. Batı toplumları söz konusu olduğunda, kimlik inşasında özellikle öteki ile kurulan ilişki etkilidir. Ötekinin aynasında şekillenen kimlikte kendisine dair yüceltici, ötekine yönelik ise aşağılayıcı bir tutum ve davranışın hâkim olduğu görülür (Canbay Tatar, 2012).

Toplumun sahip olduğu birikimler, değerler, kazanılan bilgi ve birçok yenilikler, tarihsel süreç içerisinde anlam kazanarak yeni gelişmelerin oluşmasına ve gelişimine imkân sağlar. Toplumun sahip olduğu bu kazanımlar, zaman içerisinde değişime uğrayarak farklılaşır ve yeni anlamlar kazanır. Bu kazanımlar ve değişimler bireylerin olası sorunlar karşısındaki tavrını ve tutumunu ona göre şekillendirir. Kişiler bir kazanımdan diğer bir kazanıma geçerken kendi bilincini oluşturur. Bu kazanımlar sayesinde zamanla bir bilgiyi bir başka bilgiye ulaşmada basamak olarak kullanır (Timuçin, 2000).

Kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi, birikim ve deneyimlerin yanı sıra atalardan miras kalan yaratılış efsaneleri, uyulması gereken toplumsal kurallar, ritüeller ve törenler de, kimlik inşasının gelişiminde etkili olmuştur (Adanır, 2003). “Birikimlerini paylaşan ve gelecek kuşaklara aktaran insanlar, çevrelerinde olup bitenlerden kendilerini soyutlayamazlar.” (Bilgin, 2007, s. 26). Öznel yapıları gereği insanlar devamlı çevresini kontrol etme davranışı içerisinde olurlar.

Belirli bir toplumda yaşayan bireylerin yaşadığı coğrafyayı, çok iyi bilmesi gerekmektedir. Yaşadığı coğrafyayı iyi bilmeyen bir birey, bazı değerlerin farkında değil demektir. Sosyologlar ve psikologlar insanın taşıdığı özellikleri, içerisinde bulunduğu fiziki ortamı dikkate alarak yorumlamazlar.

Toplum ve insan yaşadığı çevreye göre şekillenir. Coğrafya disiplini insanlarda birtakım kimlikler oluşturur. Kimliklerin oluşturulması için öncelikle bireyin kültürünü, yaşadığı toplumu, ülkeyi, bunları oluşturan nedenleri fiziki beşeri unsurlarıyla tanımasına coğrafya eğitimi katkı sağlar (Akınoğlu 2006). Coğrafyasını bilen ve öğrenen insanda vatandaşlık ve kimlik bilinci oluşur. Bu şekilde insan, yaşadığı topluma ve çevresine karşı kendini sorumlu hisseder

Kimlik inşasına yönelik yapılan araştırmalar genel olarak sosyolojik, psikolojik ve tarihsel bakımdan ele alınarak değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirmelere bakıldığında kimlik inşasının temelinde insan olduğu ve insanların çevresine göre şekillendiği görülmektedir. Sosyolojik ve psikolojik tanımlamalarda insanların, bulunduğu toplum içerisindeki ilişkileri ele alınmış ve bu ilişkilerin zamana bağlı olarak gelişim süreci üzerinde durulmuştur. Yalnız

unutulmamalıdır ki insanların yaşam alanını belirleyen temel faktör coğrafi iklim olup, iklim bölgelerindeki yer ve mekân şartları dikkate alınmadan insan ilişkilerini değerlendirmek, kimlik inşasından bahsetmek yapılan yorumları eksik bırakacaktır. Aşağıda kimlik inşasının gelişim süreci ile ilgili olarak yapılan yorumlar, coğrafi bir bakış açısı içerisinde ele alınarak değerlendirilmiştir.

Çevresini etkileme ve kontrol etme davranışları içerisinde olan ve dünya üzerinde benzer coğrafi şartlara sahip alanlarda (dağlık alanlar, kıyı bölgeleri, benzer iklim bölgeleri) yaşayan insanlar, benzer bir düşünsel yapı ve yaşam tarzını benimsemektedirler. İnsanların bu ortak yaşam tarzları ve anlayışları, benzer kimlik gelişimlerine neden olmaktadır. (Akınoğlu 2006).

Örneğin dağlık bölgelerde yaşayan insanların çok daha tutucu, inatçı ve savaşçı bir yapıya sahip oldukları, ova ve kıyılarda yaşayanların ise daha çok yeniliğe ve etkileşime açık yapıda oldukları, görülmektedir (Akınoğlu, 2006; Doğanay, 2002). Coğrafi mekân ve olayların insanların psikolojik ve sosyolojik gelişime etkisi dikkate alındığında coğrafya konularının içeriği, kapsamı bu bakımdan oldukça önemlidir. İnsanların kazanmış olduğu her türlü maddi ve manevi birikim belirli bir süreci kapsamakta olup zamanla kendini gerçekleştirmiştir.

İnsanlar yerleşik hayata geçmeden önce barınma ve korunma içgüdüsünden dolayı başlayan mağara yaşamı kültürü sonucunda hep çevresiyle ilgilenmiş ve hayatta kalabilme adına avcılık ve toplayıcılık yapmışlardır. İklimin etkisine bağlı olarak insanlar devamlı yer değiştirmek suretiyle günümüzde de görülen mevsimlik göçlerin oluşmasına kaynaklık etmişlerdir. İnsanlar hayatta kalabilme adına bulunduğu doğal ortamdan her zaman faydalanmış ve doğal ortamdan, giyecek, yiyecek ve barınma gibi ihtiyaçlarını karşılamak ve yaşamlarını sürdürebilmek için en iyi şekilde yararlanabilmenin planlarını yapmışlardır (Karabağ, 2014). İnsanlar aynı zamanda tehlikelere karşı birlikte hareket etmek suretiyle toplumsal yapının oluşmasının da temellerini atmışlardır.

Dağınık ve göçebe bir yaşam tarzı içerisinde bulunan insanlar çevresiyle olan etkileşimlerini zamanla artırmıştır. Taş ve sopalardan ya da avladıkları hayvanların kemiklerinden yararlanarak, kesici ve delici aletler yapmışlardır. Bu şekilde insanlar doğayla mücadele etmeyi ve hayatta kalmayı öğrenerek kimlik inşasının temellerini atmışlardır. Neolitik dönemde tarımsal faaliyetlerin başlamasıyla yerleşik hayata geçen insanlar, bir arada yaşamaya başlamışlardır.

Yerleşik hayata geçen insanların bir arada yaşamanın vermiş olduğu sorumlulukları da farklılaşmış, bu durum işbirliği çalışmalarını artırmıştır. İstek ve ihtiyaçların çeşitlenmesiyle farklı meslek gurupları ortaya çıkmış ve insanların birbirleriyle olan iletişimleri de yeni bir boyut kazanmıştır. Yerleşik hayata geçilmesi ile insanlar çeşitli tarım ürünleri üretmeye başlamış ve ürettiklerinin bir bölümünü takas ederek ticaretin başlamasının temellerini atmışlardır. Böylece birbirleri ile olan etkileşimlerini ekonomik anlamda da geliştirerek ilişkilerine yeni bir boyut kazandırmışlardır. Zamanla farklı esnaf sınıflarının doğmasına, farklı zümrelerin ve milletlerin ortaya çıkmasına neden olmuşlardır. İnsanların gerek birbirlerini tanımaya çalışmaları, gerekse ticari ve ekonomik anlamda ilişkilerini artırmaları, ya da kendilerini korumaya yönelik bir yaşam tarzını benimsemeleri, hem sosyalleşmelerini, hem de bir kimlik inşasını kazanmalarını sağlamıştır.

Yerleşik düzenle beraber insan, hep başkalarına ihtiyaç duymuş farklı duygu ve düşüncelerle yoğrulmuş, farklı din, dil ve renkleriyle bir arada yaşamış, süreç içerisinde oluşan gelenek görenek ve kültürleriyle zamanla kendine has bir aidiyet duygusu geliştirmiş ve böylece devlet ve millet olmanın temelleri atılmıştır.

Tarımla başlayan yerleşik düzen, zamanla köy ve kent devletlerine, günümüzde ise modern şehirlerin olduğu devletlere dönüşmüş durumdadır. Bir arada yaşayan insanların zamanla kalabalıklaşması, işbölümünü ve beraber yaşamanın sorumluluklarını artırmıştır. İnsanları kendi başına karar verme anlayışından uzaklaştırarak vatandaşlık ve sorumluluk bilincinin gelişmesini sağlamıştır. Toplulukların devletleşmesiyle, insanlar devletin kontrolü altında ve belirlenen kurallar çerçevesinde doğal ve beşeri kaynaklardan faydalanmaya başlamışlardır. “Devletlerin ortaya çıkışı ile birlikte çevre-insan ilişkilerinde değişimler yaşanmıştır.” (Karabağ, 2014, s. 4). Çünkü insanların yaşam tarzları dâhil olmak üzere hemen hemen bütün faaliyetleri, devlet tarafından belirlenen kurallara göre şekillenmiştir Devletleşmenin ilk aşaması olan küçük yönetim birimlerinden günümüze gelinceye kadar yerleşme faaliyetleri, ekonomik ve kültürel faaliyetler gibi birçok gelişme, devletin kontrolü ile yapılmaya başlanmış ve uygulamaya yönelik çalışmalar artmıştır.

Vatandaşlık Kavramı ve Boyutları

Kimlik inşası ile beraber gelişen vatandaşlık kavramı, bir arada yaşayan toplumların din, dil, kültürel gelişiminin, ekonomik ve sosyal yapısının günümüzdeki toplumsal yansıması olarak kabul edilir. Bu gelişim sürecinin belli değerler etrafında toplanması ve toplum tarafından kabul görmesi, vatandaşlık değerlerini daha önemli kılar ve artmasını sağlar.

Bir toplumda vatandaşlık bilincinin artması için toplumun her kurumu aynı amaç etrafında toplanmalı ve kendi içerisinde çalışmalar yapmalıdır. Vatandaşlık bilincinin kazandırılması için ailede başlayan süreç, eğitim öğretim hayatı boyunca devam etmelidir (Gündüz; Gündüz, 2002).

Geçmişten günümüze, eğitim sisteminin temel ögesi olan okullar aracılığıyla istenilen özelliklere uygun vatandaş yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla bireylere, yaşamlarının erken dönemlerinden başlayarak ve eğitim süreci boyunca okullarda, formal ve informal eğitim programları aracılığıyla vatandaşlık bilinci kazandırılmaktadır. Formal programlarla, öğrencilere temel vatandaşlık bilgileri verilirken, informal programlarla okul yönetimine katılma ve okul ilişkilerinde demokrasiyi yaşama olanakları sağlanmaktadır (CCE, 1997).

Eğitim sisteminin temel unsuru olan okulların en önemli işlevi istenilen özelliklere uygun vatandaşlar yetiştirmektir (Oğuz Kılıç, 2007). Okulların ideal vatandaş yetiştirmedeki misyonları tartışmalı bir konu olmasına rağmen, modern toplumlarda toplumsallaşma sürecinin en önemli halkası olarak okullar görülmektedir. Okullarda verilmeye çalışılan kimlik inşası ve vatandaşlık eğitiminin yapısı, sahip olduğu toplumun değerleriyle genelde örtüşmektedir. Ülkeler arasında görülen vatandaşlık anlayışındaki farklılıklar, kendi kültür ve ulusal yapıları ile ilgilidir.

Ülkeler arasında vatandaşlık anlayışı farklılıklar gösterse de geniş çerçevede sosyal ve ahlaksal sorumluluk, topluma dâhil olma ve politik okur-yazarlık olarak tanımlanmıştır. Vatandaşlık anlayışının kapsamı, içselleştirilmesi gereken değerlerden, edinilmesi gereken becerilerden ve öğretilmesi gereken bilgilerden oluşmaktadır (Koutselini, 2008).

Aybay (2004) devlet ile kişi arasındaki ilişkinin çerçevesini vatandaşlık bakımından değerlendirmiştir. “Devlet ile kişi arasındaki en büyük bağın vatandaşlık bağı olduğu kabul edilir.” (Aybay, 2004, s. 4). Vatandaşlık bağı ile kişi devletine karşı birtakım sorumlulukları ve bağlılığı olduğu, aynı şekilde devletin

birey üzerinde bazı yetki ve sorumlulukları bulunduğu anlamına gelir. Vatandaşlık bağı, kişi ile devlet arasında hem arzulanan bir ideale, hem de yaşanan bir gerçeğe işaret etmesi bakımından önemlidir (Üstel, 1999).

Ravazzolo yeni bir vatandaşlık kavramı için farklı kültür ve çevrelerden gelen insanların birleştiği etnik kültürlerde, ortaya çıkan problemlere yeni bir bakış açısı getirmek ve vatandaşlık kavramını evrensel kılmak için bazı çalışmalar yapılması gerektiği” görüşündedir (Ravazzolo, 1996). Ravazzolo buna bağlı olarak paylaşılan bir değer olan insan haklarını kapsayacak çalışmalar doğrultusunda eğitilen kişilerin, saygın, barışçıl, eşitlikçi, demokratik ve şiddete karşı bir eğilim sergileyeceklerini ifade etmiştir. Yapılan çalışmalar doğrultusunda bireylerin temel vatandaşlık değerleri aşağıda ifade edilmiştir.

Vatandaşlık bilincine sahip olan kişilerin temel özelliklerini şöyle açıklamak olanaklıdır (NCSS, 2009):

- Demokratik değerleri benimseyerek aynı doğrultuda yaşamaya çalışır.
- Topluma fayda bakımından sorumluluk almayı kabul eder.
- Yerel ya da ulusal düzeyde tarihi bilgiye, gelenek ve insani konularda yeterli bilgiye sahiptir.
- Ulusal yapının kuruluşuyla ilgili olaylar konusunda gerekli bilgiye sahiptir.
- Vatandaşlığın gelişiminde etkili olan kurumlar ve siyasal yapıları hakkında bilgi sahibidir.
- Yerel ya da ulusal alanda toplumu etkileyen olay ve sorunların farkındadır.
- Kendini geliştirir, farklı çözümler bulur, kaynakları araştırır ve yeni bakış açıları kazandırır.
- Sosyal olaylara karşı duyarlı olur, görüş ve öneriler sunar.
- Çevresinde meydana gelen olaylarla ilgili karar verir ve çözüm becerilerini etkili biçimde kullanır.
- Bulduğu grup içinde etkin rol alarak işbirliği gerektiren çalışmalarda etkili olur.

Yukarıdaki temel vatandaşlık değerleri çerçevesinde vatandaşlık kavramının birçok boyutu ve tanımı olmasına karşılık; Ersoy (2006) bilinçli vatandaşın özellikleri incelendiğinde, bilinçli vatandaş bireysel ve ulusal olduğu kadar küresel

düşünebilen; siyasal ve sosyal konularda katılımcı, barışçı, demokrasinin değerlerini yaşamına geçiren, meraklı ve ilgili kişi olarak tanımlanmaktadır.

Vatandaşlık bilincinin gelişiminde, çeşitli vatandaşlık kavramları ve tanımları ile karşılaşmaktadır. Vatandaşlık kavramı ve tanımları ile ilgili alt başlıklar aşağıda gösterilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1

Vatandaşlık Boyutları ve Tanımları

Vatandaşlık Boyutları	Tanımlar
Sivil Boyut	Kişi özgürlüğü, ifade ve inanç özgürlüğü, mülkiyet hakkını içeren bireysel özgürlüktür.
Siyasal/Yasal Boyut	Siyasal sistemle karşılıklı siyasal hak ve görevlerdir.
Sosyal Boyut	Toplum içinde bireylerin ilişkileri, sadakat ve dayanışma talepleridir.
Ekonomik Boyut	Bireyin tüketici piyasası ile ilişkileri, çalışma şartları ve minimum düzeyde geçinme hakkıdır.
Kültürel Boyut	Ortak kültürel miras bilincidir.
Mekânsal Boyut	Coğrafi mekânın vatandaşlık gelişimine etkisi ile beklenen temel bilgi, beceri ve tutumlardır.

Kaynak: Veldius, 1997.

Sivil Boyut: İnsanlar buldukları coğrafi alanlarda yaşamları boyunca var olabilmeye mücadelesi vermiş ve bunu günümüze kadar devam ettirmişlerdir. İnsanlar buldukları döneme göre bir takım hak ve hukuka sahip olmuşlardır (Acu, 2014). Devirlerin değişmesi ile sahip olunan hakların içeriği de artmış ya da daralmıştır. Bu hakların oluşmasındaki temel öge, evrensel bir yapıya sahip olup olmamasıdır.

Evrensel kabul edilen hakların olduğu toplumlarda, demokratik bir toplum yapısı esastır. Demokratik toplumlarda insan merkezde olup insanca yaşamının asıl gaye olduğu, sevgi ve hoşgörü dilinin egemen olduğu, karşılıklı düşüncelere saygının olduğu, birlikteliğin ve paylaşımcılığın etkin olduğu, bilinçli ve duyarlı bir toplum anlayışı hâkimdir.

Coğrafi çevreye göre fiziki, beşeri ve ekonomik farklılıkların etkisiyle ortaya çıkan vatandaşlık ve inanç anlayışları farklı olsa da, insanlar doğumları ile başlayan ve yaşamları boyunca devam eden birtakım haklar bakımından eşittirler. Örneğin Hindistan'da görülen kast sistemi, tabakalar arasında görülen beşeri ve ekonomik olayları sınırlandırmış ve tabakalar arasında farklı vatandaşlık anlayışları gelişmesine neden olmuştur. Hindistan'da ki bu anlayış farklılığı bazı vatandaşların

ikinci hatta üçüncü sınıf vatandaş gibi değerlendirilmene yol açmıştır. İnsanlar arasında ayrımcılığın oluşmaması ve ortadan kaldırılması düşüncesi, hukuk devletinin meydana gelmesinin temellerini oluşturur. Eşitlik ilkesi çerçevesinde yaşam hakkı ve yaşamın dokunulmazlığı, kişi güvenliği ve özgürlük hakkı, din ve vicdan hürriyeti hakkı, evlilik ve mülk edinme hakkı, kendisini ifade edebilme hakkı, sosyal güvenlik hakları vs. bu haklardan bazılarıdır (Cılga, 1999).

Yaşam hakkı; evrensel en temel hak olarak kabul edilir. İnsanların yaşam haklarının korunması adına yapılmış birçok kanun maddesi ve yükümlülükler bulunmaktadır. Evrensel hukuk kurallarına göre, devletler yaşam hakkına hangi şartlarda olursa olsun yapılan müdahaleyi meşru görmez (Acu, 2014). Bu durum insanın yaşam hakkının ne kadar değerli olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. İnsanın en temel hakkı olan yaşama hakkı, canlı ya da cansız tüm varlıkları sağlıklı, temiz ve canlı tutarak dünyanın ömrünü uzatmak, gelecek kuşaklara daha yaşanılabilir bir dünya bırakmak ile gerçekleşir.

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı; kapsamında kişinin kanunlar çerçevesindeki her türlü fiziki eylemi, kişinin özgürlüğünün çerçevesini oluşturur. Kişi özgür olduğu sürece temel haklarını kullanabilir, koruyup takipçisi olabilir (Acu, 2014). Kişinin mülk edinebilmesi, evlenebilmesi, eğitim çalışmalarını yürütebilmesi, seçme ve seçilebilme çalışmalarına katılabilmesi vs. ancak kişi özgürce hareket edebiliyor ise gerçekleştirebilir. Ayrıca tarımsal bir yaşam tarzını benimseyerek yerleşik düzene geçen insanların en önemli problemi temel ihtiyaçlardı. Bu ihtiyaçların karşılanması yanında kişinin var olabilmesinde ve yaşamını devam ettirebilmesinde güvenliği ve özgürlüğü de önemlidir. Bu amaçla insanlar özgür olma ve güvenliklerini sağlama adına bulunduğu coğrafyanın korumacılığını yapmışlardır.

Özel yaşam, aile yaşamı ve iletişim özgürlüğü hakkı; eskiden bazı toplumlar buldukları kültürel yapının sonucu olarak, özel bir yaşam alanı hakkına sahip değillerdi. Her şeyin sahibi, kanun koyucusu ve uygulayıcısı tek insandı, onun tarafından kararlar verilir ve uygulanırdı. Bu toplumların gelişim süreçlerine bakıldığında en temel haklarının dahi kendilerine ait olmadığı görülmektedir.

Günümüzde insanlar aile yaşamlarının özel yaşam kapsamında ele almaya başlamış ve aile hayatının mahremiyetinden dolayı, gizliliğinin esas olduğu ve insanların bu konuda birbirlerine karşı daha duyarlı ve saygılı olmaları gerektiği için bu konu kanunlarla düzenlenmiştir. “Aile hayatı, kişilerin bazı paylaşımlarını

daha rahatça uygulayabildiği, aile içi iletişimlerinin farklı bir boyutta gerçekleştiği, kişinin kendini daha rahat ve özgür hissettiği, özel özgürlük alanlarıdır.” (Şen, 1996, s. 7). Bu alanlara olan müdahale kanunlarla koruma kapsamına alınmış ve yasal düzenlemelerle yaptırımları düzenlenmiştir.

İfade, düşünce, din ve vicdan hürriyeti hakkı; “Etnik ve dini farklılığın olduğu toplumlarda, toplumu oluşturan insanlar dini yaşamlarını baskı görmeden özgürce yaşayabilmeli ve düşüncelerinden dolayı dışlanmamalıdır.” (Öktem,1977, s. 56-57). Kişilerin düşüncelerinden dolayı suçlu ilan edilemeyeceği, düşüncelerini açıklamaya zorlanamayacağı, düşüncenin çevreyi etkileyecek birtakım olumsuz fiili davranışlara dönüşmediği sürece, kişinin özgürlük kapsamı alanında olduğu, kanunlarla ifade edilmiştir. Farklı etnik ve dini yapıların bir arada yaşadığı toplumlarda, kişilerin sorumluluk duygularının farklı olduğu görülmektedir. Örneğin, Mezopotamya ve Hint medeniyetinin bulunduğu coğrafya çok işgal ve yerleşmelere sahne olmuştur. Bu uygarlık alanlarında bugün dahi çok farklı etnik ve inanç farklılıkları bulunmaktadır. Bu insanların farklı dini ve kültürel anlayışları bir başkası için bir şey ifade etmiyor olsa da kendi düşüncelerini yaşama ve inanma haklarına sahiplerdir.

“Kişinin düşüncesini ifade edebilme hürriyeti, aynı zamanda başkalarının düşüncelerine olan saygıyı ve kabullenmeyi de gerektirir.” (Eryılmaz, 2001, s. 253). Kişi düşüncesinin oluşumu ve gelişimi sürecinde, bilgiye ulaşabilme, araştırma yapabilme, öğrenme ve öğrendiklerini uygulayabilecek ortamlara sahip olma, özgürlüğüne sahip olmalıdır.

Sosyal örgütlenme ve toplantı yapabilme hürriyeti; insanlar toplumların refahı ve huzuru için, bir takım sosyal problemlere dikkat çekmek isterler. İnsanlar bir araya gelerek kendilerince eksik ya da yeterli olmayan durumları ifade edebilme adına, örgütlenmeye giderler. Bu kapsamda kulüpler kurmak, sendikalar kurmak ve dernekler kurmak suretiyle insanları birtakım olaylara karşı bilgilendirirler. Kurulan bu birimler, ulusal ya da yerel güvenlik meselelerinde olduğu gibi, toplum sağlığını ilgilendiren meselelerde de örgütlü bir çalışma içerisindedirler. Örneğin askeri, ekonomik ve sosyal birçok örgütlenmenin temelinde insan unsuru olup yapılan çalışmalar insan üzerine kuruludur (Gölcüklü ve Gözübüyük, 1998).

Mülkiyet hakkı; “Kişilerin sahip oldukları mülkler üzerinde tasarrufta bulunmasıdır.” (Eren, 1974, s. 766). Kişinin sahip olduğu herhangi bir mülkünü

satma, düzenleme, yer değiştirme, ya da isterse yok etme gibi bir hakkının olmasıdır. Kişi bu yaptıklarından dolayı eleştirilemez.

Eğitim öğretim hakkı; kişilerin en tabii haklarından biri olup bu haklarından alıkonulamaz. Evrensel bir hak olarak kabul edilen eğitim hakkı, her ülkenin kendi yasalarına göre düzenlenmekte ve uygulanmaktadır. Bu hakkın başlangıcı bazı ülkelerde çok erken yaşta başlatılır ve genel olarak devletlerin zorunlu faaliyetlerindedir (Ulusoy, 2012).

Seçim hakkı; devlet içerisinde hiyerarşiyi oluşturabilmek için, bazı alanlarda seçim yapılması gerekmektedir. Bu seçimler sayesinde özellikle yasama yetkisinden başlayarak, dernek, kulüp, sendika vs. birçok alanda yetki birilerine devredilmektedir. İnsanlar düşüncelerini özgürce ifade ederek seçilmek için seçmenden gizli ya da açık oy talep eder. Her insan seçme ve seçilebilme, eşit muamele görme hakkına sahip olup bu demokratik ülkelerin evrensel yapısının bir parçasıdır (Kıbrıs, 2004).

Eşitlik ilkesi hakkı; her insanın yasalar önünde eşit haklara sahip olması, ayrımcılık yapılmayarak eşit muamele görmesi sürecidir. Bu sayede toplum içerisinde benzer durumda olan ayrıcalıklı zümrelerin oluşmasının önüne geçilebilir (Kıbrıs, 2004).

Siyasal/Yasal Boyut: İnsanların vatandaş olarak sahip olduğu haklardan biride siyasal haklardır. “Siyasal hak, kişinin yönetime talip olması ya da siyasi olarak kendi düşüncesine yakın olan gruplar içerisinde yönetimin bir parçası olmasıdır. Bunu yapabilmenin yolu ise siyasi hakların kullanılmasından geçer.” (Adıgüzel, 2014, s. 7).

Siyasal haklar dönemlere göre farklılıklar göstermiştir. Önceleri belirli bir zümre arasından yönetici seçimi yapılır ve belirli insanların oyları bu seçimlerde etkili olurdu. Zamanla bu alan genişlemiş halka yayılmıştır. Bu şekilde bazı guruplar için seçme ve seçilme mümkün değil iken, demokrasinin yerleşmeye başlamasıyla seçme ve seçilme alanı genişlemiştir. Halkın oyları ile yönetime gelen insanlar, halk adına birtakım kararların alınmasında vekil olmuşlardır. İnsanların farklı siyasi düşünceleri, yeni siyasi gurupların oluşmasını sağlamış ve çok partili seçim anlayışları, yeni oluşumların ortaya çıkmasına neden olmuştur (İba, 2006).

İnsanlar bu oluşumların içerisinde ya da dışında olmak suretiyle var olmaya çalışırlar. Bu şekilde kendi düşüncelerini temsil eden siyasi anlayışları oy vermek

suretiyle, destekler ve yönetime taşımaya çalışırlar. Seçilen insanların ülke menfaati gereği sadece kendi düşüncesini taşıyan insanlara değil, tüm insanlar için hizmet verme anlayışında olmalıdırlar (Yavaşgel, 2004).

Milletin vekili olarak millet adına verilmesi gereken bazı önemli kararlar olabilmektedir. Bu devamlı uygulanan bir yöntem olmasa da alınacak kararlarda halkın düşüncesine müracaat edilerek oylama yapılır. Bu şekilde alınacak olan kararlarda halkın düşüncesi alınır ve kararlarda pay sahibi olması sağlanır. Bu olaya halk oylaması ya da referandum adı verilir.

İnsanlar günlük hayatta daha çok aktif siyaset ile ilgilenerken bir şekilde içerisinde olmaya ya da düşüncelerini bu çerçevede ifade etmeye çalışsa da siyasal çalışmalar yalnızca siyasi partilerden ibaret değildir. İnsanlar dernekler ve sendikalar kurmak gibi yollarla da düşüncelerini ifade eder, yasal çerçevede toplantılar, gösteriler yapar ve taraftar oluşturmaya çalışırlar (Ulusoy, 2012).

Sosyal Boyut: Sosyal boyut toplumun yapısı ile ilgili olup toplumu oluşturan zümrelerin siyasi, ekonomik, etnik vs. bakımından değerlendirilmesidir (Sariipek, 2006). Bu çerçevede devlet tarafından bir takım sosyal yardımlar ya da haklar verilmesi şeklinde ifade edilmiştir.

Bir ülkenin sosyal bir devlet olup olmaması, ülke içerisinde yaşayan insanlarına asgari düzeyde de olsa, geçimlerini sağlayabileceği birtakım imkânları sunabilmesine bağlıdır. Sosyal bir devletin gücü ise bu hakları ne derece gerçekleştirmiş olması ile ilgilidir. Sosyal bir devlet ayrıca halkına eğitim öğretim hakkını sunabilmeli, eğitimlerinde ayrıcalıklı davranmamalı, zengin ya da fakir herkes için ücretsiz temel eğitim öğretim imkânını sağlayabilmelidir (Tikveş, 1982).

Sosyal devlet, vatandaşları için her türlü sağlık imkânlarını sağlamaya çalışmalı ve bu konuda yatırımlar yapmalıdır. Yaşam alanlarını düzenleyerek çevre temizliğini dikkate almalı ve sağlıklı yaşam alanları oluşturmalıdır. Aynı zamanda artan nüfusun ihtiyacına göre konut ihtiyacına yönelik plan ve programlar yapmalı, yerleşim alanlarının alt ve üst yapı çalışmalarını düzenleyerek olası sıkıntıların önüne geçmelidir (Kapani, 1993).

Sosyal devlet, vatandaşlarının sosyal güvenliğini sağlamakla yükümlüdür (Acu, 2014). Bu kapsamda yaşlı, sakat, kimsesiz, dul, yetim ve gazi vs. korumak amacıyla yasalarda belirtilen çerçevede sahip çıkar ve toplumun dışına

itilmemesini sağlar. Ülkenin sahip olduğu maddi ve manevi kültürel zenginliklere sahip çıkarak bu değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında öncü rol üstlenir. Bu değerlerin insanlara iletilmesinde sanat dünyasının da büyük rolü olup sanatçıların korunup gözetilmesinde gereğini yapmalıdır.

Ekonomik Boyut: Toplumların sahip olduğu sosyal haklardan olan ekonomik haklar, sosyal gelişimin sağlanmasında tamamlayıcı rol oynarlar. Ülkenin kalkınması ekonomik yapı ile ilgilidir. Ekonomik yapının gelişmesi ise ülke içerisindeki refah ve demokratik yaşam seviyesini artırır. Ekonomik yapının gelişmesi ile devlet daha demokratik bir yaşam için, birçok çalışma alanında düzenlemeler yapar.

Bu düzenlemelerden tarım ve hayvancılık alanında yapılan çiftçiyi desteklemeye çalışmalarıdır. Devlet tarımla uğraşan insanlar için ucuz tohumluk, gübre, yakıt, toprak yardımı, tarımsal araç ve gereçler, vs. bakımından yardımcı olmalı, ürününü rahatlıkla pazarlayabilmesi için gerekli şartları oluşturmalı, kredi imkânı sunarak çiftçinin ürününü daha önceden satın alarak, pazarlama imkânını kolaylaştırmalıdır. Ayrıca hayvancılık alanında iklime olan bağımlılığı azaltarak et ve süt veriminin artırılması için besi hayvancılığını teşvik etmeli, her türlü tarımsal ve hayvansal ürünlerde üretici zarar görmesin diye belli bir taban fiyat uygulaması yapmaya çalışmalıdır.

Bir diğer düzenleme ise çalışma hayatına yönelik olup devlet çalışılması gereken zaman dilimleri düzenlenmeli, çalışanların yaşam standartları artırılmaya çalışılmalı, çalışma koşulları iyileştirilmeli, iş güvenli şartları artırılmalı, ücret taksiminde adaletli olmalı ve sosyal dengeyi bozacak ayrıcalıklar içerisinde olmamalıdır (Aktay, 2012). Ayrıca devlet çalışan vatandaşının verimliliğini artırma adına sosyal haklarını korumalı, sendikalaşmasına müsaade etmelidir (Sarıipek,2006).

Kültürel Boyut: Vatandaşlık kavramının gelişiminde etkili olan bir diğer kavram ise kültürel yapıdır. Kültürel yapı, içerisinde bulunan coğrafyanın izlerini etkilerini taşır. Kültürel yapı, insanlık tarihinin geçmişinin izlerini taşıyan ve geleceğinin temellerini oluşturan maddi ve manevi değerlerinin tamamı, şeklinde kabul edilebilir (Adıgüzel, 2014).

Bu değerler, edebiyattan sanata, bilimden teknolojiye, edebi yazılar, dini ve felsefi yaklaşımlar gibi birçok başlık altında toplanır. Bu değerler üretildiği

toplumlar için elbette çok önemli olmakla beraber, bazı değerlerin milliyeti olmaz ve ortak bir kültürel miras olarak değerlendirilir.

Mekânsal Boyut: Coğrafi olarak mekânın anlamı herkes için aynı olmayabilir. Yaşadığımız mekân, kendimizi ifade etmede yararlandığımız temel referanslarımızı ve bununla bağlantılı diğer olguları içerir. Örneğin kendimizi konumlandığımız mekânda gerçekleşen birçok sosyo-ekonomik, tarihi ve kültürel olaylar mekânın coğrafi yapısından ayrı tutulamaz. İnsanların hangi millete mensup olduğu, nerede yaşadığı ya da hangi işle uğraştığı, hangi eylemler içerisinde olduğu mekânın bize kazandırdığı coğrafi kararlar doğrultusunda şekillenir. Bu bağlı olarak coğrafi mekânın insanlar için anlamı ona olan bağlılık derecesi ile ilgilidir. İnsanlar mekânla olan bağlantılarının derecesine göre onun etrafında şekillenir ve kendilerini sorgularlar. Bu durum insanların mekânla olan aidiyetini, bağlantılarını belirler ve vatandaşlık gelişimine etki eder (Karabağ, 2012).

Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya konularının öğretimi ile öğrencilerin mekânsal algıları gelişmekte, sosyal, beşeri ve ekonomik olayların, problemlerin mekânsal özelliklerini ve etkilerini analiz etmelerini sağlamaktadır. Coğrafya konularının öğretimi ile öğrencinin çevresel algıları gelişmektedir. Öğrenci bu sayede yaşadığı çevrenin temel unsurlarını tanır, coğrafyanın içeriğinde yer alan ilişkileri sorgular; mekânsal değerlere sahip çıkar (Memişoğlu; Öner, 2013).

Geçmişten günümüze gelinceye kadar doğal ve beşeri ortamlar insanlar tarafından farklı şekillerde kullanılmıştır. İnsanların doğal ve beşeri ortamlardan yararlanma amacının temelinde, temel ihtiyaçların karşılanması gelmektedir. İnsanların temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla doğaya olan müdahalesi başlangıçta ferdi bir yapıda gerçekleşirken, zamanla artan ihtiyaçlar ve amaçlar, insanları yeni arayışlara ve planlara itmiştir. İnsanlar aynı mekândan yararlanma noktasında benzer algılara sahip olduğu gibi, bazen bu algının değiştiği görülmektedir (Karabağ, 2014).

İnsanların mekânla ilgili algıları ve değerlendirmeleri farklı olabilmektedir. Örneğin, karın çok yağdığı bir mekânda bazıları için kar mekân için su kaynağı olarak değerlendirirken, bazıları için karların erimesi ile oluşacak bir sel felaketi, ya da ulaşım için engel ve yine bazıları için tarımda verimlilik, enerji potansiyeli

vs. olabilmektedir. Mekân üzerinde gerçekleşecek olan bu algı farklılıkları mekânın kullanımını da etkilemiş ve ona göre bir yapılanma içerisine girilmiştir.

İnsanlar mekânların kullanımına yönelik farklı uygulamalar içerisine girerek, sonuçlarına göre farklı vatandaşlık algılarının oluşmasına neden olmuşlardır. Örneğin sel ve taşkınların çok olduğu bazı yerlerde insanlar, şehrin muhtelif noktalarında çevresine göre alçakta olan alanlar oluşturarak bu alanları sosyal mekânlara (futbol, basketbol, tenis vs.) dönüştürmüş ve taşkın anında sular bu bölgelere yönlendirilmiştir. Bu şekilde hem sosyal ve kültürel yaşam alanları oluşturmuş hem de olası doğal taşkınlara karşı tedbir almıştır.

Yine mekânın kullanımına yönelik olarak İtalya’da bulunan ve bir vadinin içe doğru kuytu yamacında yer alan Viganella köyü, yıl içerisinde 11 Kasım ile 2 Şubat tarihleri arasında güneşi hiç görmemektedir. İnsanlar geliştirmiş oldukları bir ayna düzeneği ile ışığa ulaşmanın yolunu bulmuşlar ve güneş ışığından yararlanmaya devam etmişlerdir. Güneşin olmadığı zamanlarda bir hayalet köy olan ve göç veren Viganella’ da, geliştirilen ayna düzeneği ile insanların mekânı kullanım alanları ve süreleri artmış, toplumsal yaşam alanları genişlemiştir. Yapılan bu çalışmalar mekânın kullanım alanının beşeri çalışmalarla genişlediğini ve mekânla olan ilişkisinin geliştiğini göstermektedir.

Bir arada yaşayan insanların çıkarları ve planları mekânla olan bağlantılarını artırmıştır. Mekânın kullanım alanının genişlemesi ile nüfus artmış, nüfusun artmasıyla köy, kasaba ve kentler ortaya çıkmıştır. Bu şekilde mekânın kontrolü ve kullanımını farklılaştırmış, mekânın kullanımında birtakım kurallar ve planlamaların değişmesine neden olmuştur. Mekânın kullanımına yönelik olarak insanlar, yönetsel değişikliğin yanında yerleşme, tarımsal alanlar, sanayii alanları, turizm alanları, dinlenme ve eğlence alanları gibi mekâna yönelik düzenlemeler yapmış ve kontrolünü de belirli kurallara bağlamıştır.

Ülkeler sahip olduğu topraklarda mekânın kullanımını, kurallar ve yasalar ile belirlemiş, insanların doğaya olan gelişi güzel müdahalesini sınırlamış ve yetki alanlarını daraltmıştır. Mekânsal alanların kullanımına ve yönetimine bağlı olarak ortaya çıkan vatandaşlığın mekânsal boyutu, mekânın fiziksel yapısından ziyade daha çok sosyal yapısı ile ilgilidir. İnsanlar, yalnızca fiziki mekân ya da çevre ile değil aynı zamanda mekânla bağlantılı olan diğer insanlarla da karşılıklı etkileşim

halindedir. Bu nedenle insanlar birbiri ile ekonomik, toplumsal ve siyasal ilişkiler içerisinde (Tümertekin; Özgüç, 2010). Bu bağlamda mekânın tarihi, kültürel ve dini yapısı, vs. bakımdan önemi, insanların bu mekânlardan istifadesi ölçüsünde değerlendirilmekte ve ona göre bir vatandaşlık algısı oluşturmaktadır.

Mekânın kullanımına yönelik olarak ortaya çıkan mekânsal vatandaşlık, kişilerin doğal ve beşeri ortamlarla ilgili bilgi, beceri ve tutumlarının oluşmasını sağlamaya yöneliktir. Oluşan bu tutumlar çerçevesinde doğa ve insana ait unsurları anlayarak mekânı doğru ve etkin bir şekilde kullanan insanlar, doğal ve beşeri ortam arasındaki karşılıklı etkileşimi fark eder, çevre düzenine önem vererek geleceği düşünür ve planlamalar yapar (Geçit, 2008).

Mekânsal algısı gelişen insanlar milli değerlere bağlı, vatanını koruyan, dünyanın ve insanlığın korunmasına yönelik sorumluluk duygusuna sahip, coğrafi bilgi ve becerilerini kullanarak doğa ve insana ait değerleri geleceğe taşıma stratejileri geliştiren ve uygulayan bir vatandaşlık bilinci kazanır.

Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincinin Gelişmesinde Ailenin Yeri

Kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin başlangıcı, insanların biyolojik bir varlık olarak dünyaya gelmesi ile başlar. Çocuk, dünyaya bir takım donanımlarla gelir. Bu donanım insanın kendini, içinde yaşadığı toplumu ve doğal çevreyi tanımaya ve anlamaya yöneliktir (Bayındır, 2013). Bu donanımlar zamanla ortaya çıkacak ve çocuğun yaşamı bu donanımlarla anlam kazanacaktır.

Çocuğun gelişim evresinde psikolojik gelişim süreci ile sosyolojik gelişim süreci oldukça birbirine benzer. Çocuk kendisine uygulanan yasaklar ve ödüllendirmeler sayesinde kişilik gelişimini tamamlar iken çocuğun toplumsallaşması sürecinde ise davranışlarının cezadan kaçma ve ödüllendirmeyi bekleme, kurallara uyma şeklinde vatandaşlık gelişimini tamamlar. Çocuğun gelişim sürecindeki davranışları taklitçilikle başlasa da zamanla bu davranışlarının ilkesel anlamda taklitçilikten çıkarak, toplumsal doğrular şekline dönüştüğü ve nasıl davranması gerektiğini kavradığı görülmektedir.

Yapılan açıklamalar kişilik oluşumunun ailede başladığını göstermektedir. Çocuğun ileride sağlıklı bir birey ve vatandaş olabilmesi için, küçük yaştan itibaren hem kendisini ifade etmeye, fikrini açıklamaya, rey kullanmaya alışması, hem de kendi hakkını talep ve takip etmeye alışması çok önemlidir. Ayrıca aile içinde

alınacak kararlarda tüm aile bireylerinin sürece katılmaları, onların daha katılımcı ve demokrat bir yaşama biçimine alışmaları, inisiyatif kullanmaya alışmaları, verdikleri kararların sonuçlarına katlanmaları ve kendilerinin de katılımcı oldukları kararlara daha çok uymalarını sağlayacaktır (Gözütok, 1999).

...Aile içinde sürekli düşünceleri dikkate alınmamış, kendisi yerine başkaları karar vermiş, kendisi çok basit isteklerini dahi ifade etmeyip tercihlerinde mücadele etmeyi öğrenmemiş ve kendi hayatını hep başkalarının tercihleri doğrultusunda belirlemeye alışmış bir genç kız ya da erkeğin, başkalarına olan bağımlılığından dolayı kendisini ifade edemediği görülmektedir. Bu kişilerin sosyal hayatta kendileri ile ilgili konularda kararlar veremediği ve haklı olduğu konularda bile mücadele edemediği görülmektedir (Fırat, 2002, s. 5-6).

Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincinin Gelişmesinde Eğitimin Etkisi

Kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişim sürecinde etkili olan eğitim, insanları yalnızca bilgilendirmeyi değil daha bütüncül bir formasyon kazandırmayı, yalnızca düşünsel olarak değil, fiziksel, ahlaki, toplumsal, sivil olarak da mükemmelleştirmeyi hedefler (Dollot, 1994).

“Eğitim bir bağımsız değişken olmayıp kendi başına ne kişilik yaratmaya ne de toplumsal değişmeyi sağlamaya yeterlidir.” (Altunya, 2003, s. 26). Eğitim, insan kişiliğinin geliştirilmesini hedeflerken; toplumsal, ekonomik ve siyasal yapılarla uyumlu olarak düzenlenemezse beklenenin tersi sonuçlar da verebilir.

Eğitim faaliyetlerinin düzenlenerek uygulandığı ortam olarak okulların etkisi çok fazladır. Sosyal bir yapıya sahip olan okul, öğrencilerin aile ve çevresinden öğrenmiş olduğu birtakım öğrenimlerin desteklenmesi ya da köreltilmesi hususunda önemli bir konuma sahiptir. Okulda verilen eğitimle oluşan yeni öğrenimler, öğrencilerin davranış ve kişiliklerinin gelişiminde destekleyici bir etki yaparken, bazı önyargıların şekil değiştirmesine veya ortadan kalkmasına da neden olmaktadır (Dilek, 2007).

Okul ortamında verilen eğitim ile öğrencinin sosyalleşmesi, davranış ve kişilik gelişiminin gerçekleşmesi, geleceğe yönelik tutarlı kararlar alması, yaratıcılık, algı ve anlayışların gerçekleşmesi bakımından öğretmenlerin rolü oldukça fazladır (Fırat, 2002). Öğretmen sınıf içerisinde ya da dışında, öğrencilere yönelik olarak yapılacak olan tüm faaliyetlerde ve alınacak olan kararlarda

öğrencilerin duygu ve düşüncelerine önem vermelidir. Bunun için de öğrencilerin fikirlerini almalı, onlarla ortak kararlar alabilmeli okul yönetimini okul ve öğrencilerle ilgili kararlar alırken öğrenci temsilcilerini de kararlara müdahil etmelidir.

Günümüz dünyasında eğitimin sosyal hayattaki yeri vazgeçilmezdir. Öğrenciler öğretmenlerinin yardımlarıyla toplumsal kuralları kavramayı, tutum geliştirmeyi ve düşüncelerini; çağın gereklerine uygun olarak biçimlendirmeyi eğitim sayesinde gerçekleştirirler (Koç, 2007).

Eğitimin her kademesinin, insanların benlik şuurunun gelişerek vatandaşlık bilinçlerinin yerleşmesinde, geleceğin nesillerinin sorumlu ve bilinçli olarak yetiştirilmesinde birbirini tamamlayıcı bir işlevi vardır. Eğitim yaşamın her aşamasında gerçekleşen sosyalleşme ve kültürleşmelerin içselleştirilmesi yanında, kimlik ve vatandaşlık bilincini aşılama ve öğrencileri çağın problemlerine karşı duyarlı birer vatandaş olarak yetiştirmeyi amaçlamaktadır.

Vatandaşlık eğitimi, eğitimin her aşamasında olmakla beraber, vatandaşlık bilinci yaşamın bir yansıması ya da işleyişi olarak değerlendirilmektedir. Vatandaşlık bilincinin kazandırılması ile öğrenciler genel anlamda iyi bir vatandaş olmanın yanında, gelecekteki sorumluluklarını ve rollerini de kavrarlar (Kerr, 1999). Uluslararası literatürde ve eğitim programlarında vatandaşlık bilincinin geliştirilmesi, örgün eğitim kapsamında değerlendirildiğinde, öğrencilerin insan haklarına saygılı olması, bu haklarını koruma ve yararlanma bilinci içerisinde hareket etmesi amacıyla verilen eğitim şeklinde ifade edilmektedir (Tezgel, 2008).

Vatandaşlık eğitiminin konusu, doğal olarak iyi bir vatandaşın özellikleri ve bu özelliklerin nasıl kazandırılacağıdır. Vatandaşlık bilincinin geliştirilmesi için birçok tanımlama yapılmış olmasına karşılık genel hatlarıyla vatandaşlık eğitimi programlarındaki amaçlar şu şekilde ele alınmıştır (Arslan, 1999):

- Kimlik duygusunun gelişmesi
- Kişinin sahip olduğu hakları bilmesi ve başkalarının haklarına saygı göstermesi
- Sorumluluklarını bilmesi ve yerine getirmesi
- Toplumda kabul gören sosyal normlara uyması
- Politik bilinç düzeyini yükseltme ve politik katılımıyla ilgili davranışları geliştirmesi

- Genel kültür ve temel entelektüel becerilere sahip olması

Yukarıdaki açıklamaların ışığında vatandaşlık eğitimi programında ki amaçları Arslan, özetle şöyle ifade eder:

Eğitim, kültürün temel değerlerini gerçekleştirecek ve aynı zamanda çağdaş dünyanın temelinde bulunan toplumsal ve ekonomik güçlerle uyum halinde olacak yeni bir toplumsal düzenin yaratılmasını üstlenmelidir. Yani toplum, ana kurumları ve kaynakları halkın kendisi tarafından demokratik bir çerçevede oluşturulmalıdır. Bu şekilde ideal bir toplum ve ideal bir demokrasi kazanımı sağlanır (Arslan, 1999).

Jolly ise vatandaşlık bilincinin gelişimini demokratik yöntem ve hoşgörü bilincinin kazanılmasıyla gerçekleşeceğini şu şekilde ifade etmiştir. Çocuğun kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci eğitim, toplumsal ve kültürel güçler tarafından belirlenir. Öğretmen öğrencilerini bu güçlere bağlı olarak inşacı bir bakış açısı çerçevesinde yetiştirmelidir, ancak bunu demokratik yöntemlere uygun bir şekilde yapmalıdır. Demokratik bir yöntemle oluşturulan, çok kültürlü ve insan haklarına dayalı bir öğretim programında bireylere kazandırılması gereken en temel değer şüphesiz “hoşgördür”. Fakat hoşgörünün sınırları çizilmeli ve kişiye aitliği gerçekleştirilmelidir. Farklı dinler ve farklı gruplar göz önünde tutulmalıdır (Jolly, 1996).

Hoşgörü UNESCO tarafından şöyle tanımlanmıştır. Hoşgörü, temelde kendisinden farklı olanların kendi gibi olmama hakkına saygı göstermesi, başkasına verilen zararın kendisine verilen zarar anlamına geleceği için zarar vermekten kaçınmasıdır (Aktaran: Kaymakcan, 2009, s. 114-119). Hoşgörlü ve insan haklarına saygılı iyi bir vatandaşın yetiştirilmesinde devletler ilköğretimi aracı kılmışlardır. İlköğretim iyi bir vatandaşın yetiştirilmesinde vatandaşlık bilincinin gelişim sürecinde zorunlu hale getirilmiştir (Üstel, 2005; Heater, 2007).

İlköğretimin Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Düzeyine Etkisi

Tarihsel anlamda insanlar çevresinden gördüklerini öğrenme ve uygulama eğiliminde iken, zamanla uygulamalarda görülen farklılıklar nedeniyle eğitimin kurumsallaşarak devlet eliyle ve parasız olarak gerçekleştirilmesini başlatmıştır. Kendirci’ ye göre, “Devletin bu kadar maliyetli bir hizmeti parasız olarak vermeyi üstlenmesinin nedeni ise vatandaş topluluğunu türdeş bir kültürle damgalamaya ihtiyaç duymasıdır.”(Kendirci, 2006, s. 31).

Devlet benzer duygu ve kültürel anlayışın yerleşmesi adına eğitim faaliyetlerinin gelişmesinde öncü olmuştur. Çünkü doğru vatandaşlık algısının oluşturulması, milli bir kimlik anlayışının geliştirilmesi bir toplumun gelişim sürecinde çok önemlidir. Çocuğun gelişim sürecindeki eğitim faaliyetlerinde ilköğretim önemli bir başlangıçtır. İlköğretim döneminde kazandırılacak istendik davranışlar bir bütünlük içerisinde verilmelidir. Çocuk bu dönemlerde yaşın büyümesi ile değerlendirmeler yapabilir ve ayrıntılara inebilir (Sönmez, 1998).

Çocuk buradan alacaklarıyla daha sonraki dönemlerde verilecek olan öğrenmeler için temel oluşturur. “İlköğretim döneminde verilen eğitimin çok önemli olduğu ve kişinin 18 yaşına kadar göstermiş olduğu başarının % 42’sinin, ilköğretimin birinci kademesindeki başarılarıyla olduğu açıklanmaktadır.” (Nas, 2000, s. 293). Tutumların oluşmasında ise 0-13 yaş aralığının çok önemli olduğu ve bundan sonraki dönemlerde tutumun değişmesinin zorlaştığı görülmektedir. Heath, Rove ve Breslin (2008), vatandaşlığın gelişimi ile ilgili görüşlerin genelinde çocukluğun ve ilköğretimin çok önemli olduğunu, çocuğun dünyası ile ilgili ilk fikirlerin gelişmelerin başladığı andan itibaren vatandaşlığı öğrenmeye başladığını ifade eder.

Devlet eliyle yürütülen eğitim politikalarının temelinde her toplum, kendi içerisinde milli ve manevi değerlerini benimsemiş iyi bir vatandaş yetiştirme amacı taşır. Türk Milli Eğitim sisteminin esas gayesi de kimliğini özümsemiş, vatandaşlık bilincini kavramış, maddi ve manevi değerler bakımından donanımlı insanlar yetiştirmektir. Bu bağlamda ilköğretim başlangıçta tüm öğrenciler için zorunlu hale getirilmiş ancak sonraki dönemlerde zorunlu eğitim on iki yıla çıkarılmıştır. Zorunlu eğitimin on iki yıla çıkarılmasıyla kazanımların bir bütün ve birbirinin tamamlayıcısı olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır. Yapılan bu çalışmalar ışığında vatandaşlık bilincinin kazandırılmasında eğitimin ilk aşaması olan ilköğretimin birinci sıradaki önemini artırmıştır.

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nda ve anayasada tüm vatandaşlara bir hak olarak verilen ilk ve ortaöğretim eğitiminin, bireylerin kendi keyfine bırakılmaksızın, 6-17 yaş grubundaki öğrencileri kapsayan ve herkesin kullanması gereken zorunlu bir hak olduğunu ifade edilir. Bireyin toplumsallaşma sürecinde eğitimin önemli bir faktör olduğunun altını çizerek zorunlu eğitimin gerekliliğine değinilir (MEB, 2012). Vatandaşlık ve kimlik bilincinin gelişim sürecinde her öğrencinin zihinsel algı bakımından İlköğretim döneminde daha alıcı olduğu düşünülecek olursa, bu eğitim döneminin ne kadar önemli olduğu bir kez daha

ortaya çıkar. Milli Eğitim Temel Kanunu'nda ilköğretim kurumlarında sosyal bilgiler öğretim programının amaçları dikkate alındığında, ilköğretim döneminin çok önemli bir fonksiyona sahip olduğu görülecektir.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Amaç ve Görevleri, İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nin, Amaçlar ve Genel Esaslar bölümünde şöyle belirtilmiştir (MEB, 2009):

- Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varır.
- Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir.
- Atatürk İlke ve İnkılâplarının, Türkiye Cumhuriyet'inin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrar; lâik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olur.
- Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilir.
- Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, milli bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder.
- Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.
- Bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde (harita, grafik, tablo, küre, diyagram, zaman şeridi vb.) kullanır, düzenler ve geliştirir.
- Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar.
- Meslekleri tanır, çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli olduğuna inanır.
- Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesnelere, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirler, değişim ve sürekliliği algılar.
- Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanır.

- Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlakı gözetir.
- Birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkileri açıklarken, sosyal bilimlerin temel kavramlarından yararlanır.
- Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşleri ileri sürer.
- İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, lâiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak, yaşamını demokratik kurallara göre düzenler.
- Farklı dönem ve mekânlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder.
- İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir.

İlköğretimde sosyal bilgiler öğretim programının amaç ve görevleri dikkate alındığında öğretmenlere düşen görevlerin ve sorumlulukların payının çok büyük olduğu görülmektedir. Öğretmenler konuları tarih, coğrafya, insan hakları ve vatandaşlık ünitesi şeklinde ayrı ayrı değil, çok yönlü olarak ele almalıdır. Örneğin, Türkiye'nin coğrafi bölgeleri ele alınırken, Milli Mücadele yıllarında bu bölgedeki faaliyetlere yer verilerek, coğrafya, tarih, insan hakları ve vatandaşlık konuları ilişkilendirilmeli, milli bilinç, insan hakları ve tarih duyarlılığı oluşturulmaya çalışılmalıdır.

Bu kapsamda öğretmenlerin çok iyi yetiştirilmesi için gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir. Öğretmen adaylarının bu amaçlar dikkate alınarak iyi bir eğitime tabi tutularak yetiştirilmesi, sonraki dönemlerde bilgi donanımı bakımından takviye edilmesi, ilköğretimde sosyal bilgiler öğretim programının amacına ulaşmasını kolaylaştıracaktır.

Kaya "İlköğretim sistemi, sosyal bilgiler öğretiminin amaç ve görevleri dikkate alındığında sadece milli gelenek ve ahlaki değerlerimizi yeni kuşaklara ileten bir araç olmayıp, aynı zamanda yenileşmenin bir aracıdır." (Kaya, 1981, s. 94). Bu amaçla öğretmenler ilköğretimde öğrencilere değerlerimizi aktarmanın yanında, geleceğe yönelik hedeflenen noktalara ulaşmak için kendini yenileyen ve yol gösterici olan bir konumda olmalıdır. Ayrıca kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişmesi adına zaman zaman paneller, toplantılar tartışmalar yapılarak

kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin yeterliliği üzerinde durulmalı ve sorgulamalar yapılmalıdır.

Bu toplantıların ilki, 1994 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde dünyanın çeşitli ülkelerinden 3000'den fazla gönüllü katılımcının yer aldığı bir toplantı olmuştur. Bu toplantıda, katılımcılar tarafından vatandaşlık eğitiminin temel dayanakları ve öğrencilerin sahip olması gereken vatandaşlık bilgisi ve becerileri, kimlik inşasına etki eden sosyo kültürel kazanımlar ve çevresel faktörler belirlenmiştir (Branson, 1998; Sunal ve Hass, 2002).

Sonraki dönemlerde gerek yurt dışında gerekse yurt içinde birçok panel toplantı ve tartışma platformları oluşturulmuştur. Türkiye'de, uluslararası anlamda kabul görmüş, insan hakları ve vatandaşlık eğitimi konulu belgelerin sağladığı düzenlemeler ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'nin 1995–2004 yıllarını “İnsan Hakları Eğitimi Birleşmiş Milletler On Yılı” olarak ilan etmesi, insan hakları, demokrasi ve vatandaşlık eğitimi ile ilgilenen kurum ve kuruluşların sayısını artırmıştır. İnsan hakları ve vatandaşlık eğitimi resmi olarak konu alan kurumların başında Milli Eğitim Bakanlığı ve buna bağlı olarak eğitim-öğretim hizmeti veren okullar gelmektedir (Karaman ve Kepenekçi, 2000).

Bakanlık konu ile ilgili olarak yapılan akademik çalışmaları desteklemekte, birçok akademisyen ve fikir adamının çalışmalarını tartışmaktadır. Cumhuriyet döneminden 2004 yılına kadar, vatandaşlık ve insan hakları eğitimi programının yenilenmesine yönelik birçok panel ve toplantılar yapılmıştır. Bu toplantılarda programın içeriği, yeterliliği, kaç saat olması ve nerelerde okutulması gerektiği ile ilgili olarak birçok başlık ele alınmıştır. Günümüzde de benzer çalışmalar devam etmektedir.

Sosyal Bilgiler Dersinin Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Düzeyine Etkisi

Sosyal bilimler ile ilgili birçok çalışma yapılmış ve bu çalışmaların sonucunda eğitim - öğretim alanında çok sayıda yeni anlayışlar ortaya çıkmıştır. Yeni anlayışa göre, Sosyal bilimleri etkin, üretken, yaratıcı, problem çözme becerisine sahip, kendini ve toplumunu tanıyan, sosyal uyum ve olgunluğa sahip öğrencileri yetiştiren dersler olarak kabul edilmiştir (Paykoç, 1987, Akt: Demircioğlu, 2004).

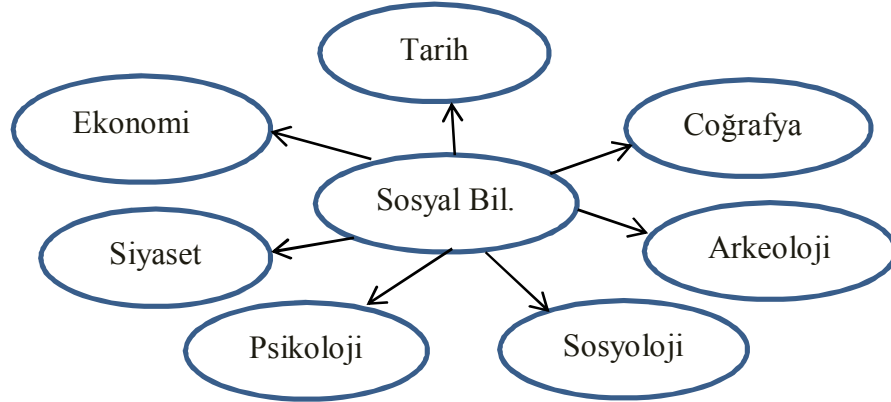
Sosyal bilimler ile ilgili belirlenen bu eğitimsel amaçlar sistemleştirilmek suretiyle 110 beceri ortaya konmuştur. Ortaya konan bu beceri ve nitelikler Amerikan “Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi” ne göre (NCSS, 2009) şu şekildedir (Demircioğlu, 2004):

- Okuma becerileri
- Çalışma becerileri
- Referans ve bilgi tarama becerileri
- Elektronik araçlarla ilgili teknik beceriler
- Bilgiyi düzenlemeye, kullanmaya ve üretmeye dönük beceriler
- Zihinsel beceriler
- Karar verme (problem çözme becerileri)
- Kişiler arası ilişkilere ve sosyal katılıma ilişkin beceriler
- Kişisel beceriler
- Grupla etkileşim becerileri
- Sosyal katılım becerileri

Bu belirlenen temel beceriler ışığında, kimlik inşası ve vatandaşlık bilinç düzeyinin gelişmesinde kişinin okuma ve çalışma becerisinin gelişmiş olması gerekmektedir. Öğrenilen kazanımlar zihinsel süreçten geçirildikten sonra bilgiyi düzenleme, kullanma ve üretmeye yönelik çalışmalar yapılmalı, kişiler arası ilişkiler geliştirilerek gerek grup, gerekse topluluk olarak sosyalleşme düzeyi artırılmalıdır.

Sosyal bilgiler, vatandaşlık yeterliklerini geliştirmek için insanlık ve sosyal bilimlerin birleştirildiği bir çalışma alanıdır. Okul programı içinde yer alan sosyal bilgiler dersi, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, psikoloji, din, sosyoloji ve siyaset bilimlerini olduğu kadar matematik ve fen bilimlerini de birleştiren bir özelliğe sahiptir (NCSS, 2009).

“Sosyal bilgiler eğitimcileri, tarih, coğrafya, psikoloji, sosyoloji, siyaset bilimi, antropoloji ve ekonomi disiplinlerinin sosyal bilimlerin temel disiplin alanları olduğu konusunda ortak görüşe sahiptir.” (Martorella, 1998, s. 21-22). Sosyal bilgiler programında yer alan sosyal bilimler ise aşağıda şekilde verilmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Sosyal bilgiler programında yer alan sosyal bilimler

Sosyal bilgiler dersi, çocuğun yakın çevresini tanımasına, yurt sevgisini kuvvetlendirmesine, duyu organlarını keskinleştirmesine, olayların nedenlerini anlama ve araştırma yeteneğinin gelişmesine yardım eder. Sosyal bilgiler dersinde çocuk, içinde yaşadığı yakın ve uzak toplumsal çevresini öğrenirken geçmişini, bugününü ve geleceğini de yakından tanıma imkânı bulur. Çocuğun toplumsal kişiliğinin oluşturulmasında ve geliştirilmesinde bu dersin önemli bir işlevinin olduğu görülmektedir (Can ve diğ. 1998).

“Sosyal bilgiler dersi, sosyal disiplinlerden elde edilmiş bilgilerin, disiplinler arası bir yaklaşımla seçilip yoğrulduğu ve ilköğretim düzeyindeki çocuğun algılama düzeyine uygun hale getirildiği bir derstir.” (Sözer, 1998, s. 12). Yukarıda ifade edilen nitelik ve becerilerin ortaokul öğrencilerine aktarılabilmesinde öğretmen en önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. “Öğrencilerde istendik yönde davranış ve sorumluluk bilincinin gelişebilmesi için, sosyal bilgiler öğretmenlerinin genel kültür, alan bilgisi, öğretmenlik mesleki beceri ve niteliklerine sahip olmaları gerekmektedir.” (Erden, 1999, s. 43-44).

Eğitimde sosyal bilgiler adı, ilk kez 1916 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde, orta dereceli okulların programlarını yeniden düzenlemekle görevli olan bir komite tarafından resmen kullanılmıştır (Güngördü, 2002).

Sosyal bilgilerin tanımı, “Ulusal Sosyal Bilgiler Konseyi” nin tanımından çok da farklı olmayıp “sosyal bilgiler, vatandaşlık eğitiminin öğretim amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla sosyal bilimler ve beşeri bilimlerin bütünleştirilmesi.” (Barr, Barth ve Shermis, 1978, s. 18) olarak tanımlanmaktadır. Sosyal bilgiler öğretimi ile kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişimi amaçları bakımından ulusal ve evrensel olmak üzere iki grupta toplanabilir.

Ulusal düzeyde sosyal bilgiler; kimlik inşasını tamamlayan, hak ve sorumluluklarının farkında olan, vatandaş olgusunu tam olarak algılamış bireyler yetiştirmektir. Evrensel düzeyde ise ülke kimliği ile kimlik inşasını oluşturmuş olan, demokratik değerlere ve inanışlara sahip bireyler yetiştirmektir. Sosyal bilgiler dersinde; özgürlük, eşitlik, adalet, çeşitlilik, hakkaniyet, doğruluk, dürüstlük, insan onuru, uluslararası insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerleri bireylere kazandırmak amaçlanmıştır.

Sosyal bilgiler dersi bir yandan ulusun tarihi, başarıları ve istekleri hakkında çocuklara bilgi vererek kimlik inşasını gerçekleştirirken, diğer yandan da haklarını ve sorumluluklarını öğreterek onları geleceğe hazırlar. Günümüzde de sosyal bilgiler dersi, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişmesi için çocukları geleceğe hazırlamayla ilgili tarihsel misyonunu devam ettirmektedir.

Türkiye’de sosyal bilgiler eğitim programı, Türk demokratik toplumundaki sorumluluk sahibi vatandaşların görevlerine uygun amaçlar üreten, içeriğini tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi konularını ilişkilendirerek oluşturan, yaşam boyu sürecek vatandaşlık becerileri sunan bir yapıya sahiptir. Nitelikli bir “Sosyal Bilgiler Öğretim Programı”nın “iyi vatandaş” yetiştirmeye destek olabilmesi gerektiğini düşünen sosyal bilgiler öğretiminin oldukça önemli iki amacına dikkat çekmektedir (Chapin ve Messick,1999). Bunlardan birincisi toplum için gerekli temel becerilerin gerçekleştirilmesini sağlama, diğeri ise öğrencileri sorumluluk alabilen ve düşünebilen katılımcı vatandaşlar durumuna getirmektir.

Demokratik bir toplumda, her yaşta insanın kendisini, ülkesini ve dünyayı etkileyebilecek kararlar alabilmesi gerekliliği düşünüldüğünde, “Sosyal bilgiler eğitiminin temel amacı öğrencilere mantıklı ve iyi kararlar alabilmeleri ve sorumluluk sahibi vatandaşlar olarak davranabilmeleri konularında yardımcı olmaktadır.” (Barth ve Demirtaş, 1997, s. 1). Sosyal bilgiler eğitimi bu amacını gerçekleştirdiğinde, öğrenciler, demokratik sürece bağlı ve istekli olma duygularını geliştirmiş olacaklardır. Bu açıklamalar ışığında vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler yaklaşımının temel amacı, öğrencilerin mutlak ilkeleri kabul etmesini ve bu ilkelere uyum göstermesini sağlamaktır (Grant ve Vansledriğht, 1996).

Birçok ülkede vatandaşlık bilincinin gelişmesi adına vatandaşlık eğitimi, sosyal bilgiler dersi içerisinde ve ilköğretimde her sınıf düzeyinde verilmektedir. Vatandaşlık bilincinin gelişmesi için, ilişkili konular sosyal bilgiler dersi içinde aşamalı olarak üniteler biçiminde dağıtılmıştır (Quigley, 2000). Çünkü vatandaşlık

bilincinin gelişimi erken yaşlardan başlamalı, okul yaşamı boyunca devam etmeli, kademeli ve planlı bir biçimde gerçekleştirilmelidir. İlköğretimde sosyal bilgiler dersinde öğrenciler, temel vatandaşlık, bilgi ve beceri değerlerini tam olarak kazanmadıklarında, daha sonraki eğitim basamakları onların etkili bir vatandaş olarak yetiştirilmeleri için yeterli olamamaktadır (NCSS, 2009).

Yenilenen ilköğretim programında sosyal bilgiler dersi ile sosyal bilim disiplinlerinin, vatandaşlık bilgilerinin öğrenme alanları ve temaları içerisinde birleştirildiği, insanın çevresiyle ilişkisinin artırıldığı, geçmiş-gelecek bağlantısının kurulmasına yardımcı olduğu, toplu öğretim ilkesi doğrultusunda biçimlendirilmiş bir ilköğretim dersi şeklinde tanımlanmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2005). Yeni programda öğrencilerin kimi zaman bir tarihçi, coğrafyacı ya da bir siyaset bilimci gibi çalışmasını, kimi zamanda sosyal bir probleme çözüm önerisi getirmesini gerektiren bir bakış açısı kazandırması amaçlanmış ve bu doğrultuda etkinlik çalışmalarına yer verilmiştir (Yaşar, 2005).

Etkinlik çalışmalarının öğrenimleri kolaylaştırması bakımından çok önemli olduğu ve bu konuda birçok çalışmanın yapıldığı bilinmektedir. Etkinlik çalışmalarına yönelik olarak Ersoy, “sosyal bilgiler öğretim programlarında yer alan ve vatandaşlık bilincinin artması adına yapılan ilgili etkinliklerin büyük çoğunluğu öğrencinin yaparak ve yaşayarak öğrenebileceği yöntem ve tekniklerden oluşmaktadır (Ersoy, 2006). Bu görüş ile sosyal bilimlerde etkinlik çalışmalarının önemine vurgu yapılmıştır.

Sosyal bilgileri yalnızca tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisinin birleştirilmesi olarak düşünmek yanlıştır. Çünkü sosyal bilgiler dersinde, sosyal bilim dallarının değişik alanlarına da girilir. Sosyal bilgiler dersinde çocuklar çevrelerini, insanları, insanların birbiriyle ilişkilerini, bu ilişkilerin dünü ve bugününü görerek normal gelişim içinde yaşamasını öğrenirler. Öğrenci sosyal bilgilerin üzerinde en çok durduğu ve önem verdiği konulardan biri olan insan ilişkilerini öğrenmekle yetinmez; aynı zamanda sosyal kurumlarla, eşya ve dünya ile olan ilişkileri de öğrenir. Bunun yanında “İnsanların hayatlarını sürdürmeleri için gerekli olan yiyecek, giyecek, korunma, savunma vs. etkinliklerle ilgili bilgi, beceri ve duygular kazanırlar.” (Sönmez, 1998, s. 2). Böylece insanlar, yaşamak için hem doğanın hem de toplumun bazı ilkelerini öğrenir.

Etkili ve sorumlu Türk vatandaşı yetiştirmek amacıyla tasarlanmış Sosyal Bilgiler üniteleri; Tarih, Coğrafya, Ekonomi, Sosyoloji, vs. gibi sosyal bilimler ve

vatandaşlık bilgisi açılarından çok yönlü olarak ele alınmış olup öğretmen de konuları işlerken aynı doğrultuda hareket etmelidir (MEB, 2004). Örneğin, Türkiye'nin coğrafi bölgeleri ele alınırken, millî mücadele yıllarında bu bölgedeki faaliyetlere yer verilerek, coğrafya, tarih ve vatandaşlık konuları ile ilişkilendirilerek, millî bilinç ve tarih duyarlılığı oluşturulmaya çalışılmalıdır.

“Öğrencinin kazanımları olarak görülen “millî tarih”, “millî kültür” ve “vatanseverlik” değerleri, 2004 Sosyal bilgiler öğretim Program'ında kazandırılması zorunlu olan değerler.” (Sarıcan, 2006, s. 81) olarak gösterilmektedir

Sosyal Bilgiler İçerisindeki Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincinin Gelişim Düzeyine Etkisi

Coğrafya insanların içinde yaşadığı çevrenin doğal özelliklerini, insan-doğa-çevre etkileşimini ve bu etkileşimle insanın meydana getirdiği beşeri ve ekonomik etkinlikleri, kendi prensipleriyle inceleyerek sonuçlar çıkaran ilimdir (Şahin, 1998). Coğrafi olaylar değerlendirilirken birbirinden bağımsız olarak değerlendirilmez.

Coğrafya, doğal ve beşeri olayları anlamakta esaslı bir anahtardır. Çünkü toplumlar ve kurumlar coğrafi faktörlerin etkisiyle ortaya çıkmakta ve gelişmektedirler (Özçağlar, 2000). Dünyanın değişik bölgelerinde yüzyıllardır farklı özellikler taşıyan yerler, üzerlerindeki doğal ve beşeri faktörlerin etkisiyle etnik kompozisyon kültür alanları ve ekonomik yapı gibi özellikleri etkilemiş, tarihin gidişini şekillendirmiştir. Bu nedenle doğal ortamla insan arasındaki etkileşimi dikkate almayan yaklaşımlar, toplumsal, ekonomik, siyasi ve benzeri özelliklerin açıklanmasında eksik kalır. Doğa ile toplumsal yapılar yüzyılların sonucu karşılıklı etkileşimle oluşmuştur (Karabağ, 20014). Doğa ve çevrede meydana gelen etkileşimlerin, değişimlerin oluşmasında beşeri faktörler etkili olmuştur.

Coğrafyanın ilgi odağını beşeri olayların oluşması ve gelişmesi sürecinde insan meydana getirir. Bu itibarla coğrafyanın insanın yaradılışıyla birlikte başladığı söylenebilir. Coğrafya, zaman içinde gelişmeler göstererek bugünkü duruma gelebilmiştir. Bu gelişmede, çeşitli buluş ve keşifler önemli rol oynamıştır (Baydil, 2001).

Coğrafya, insanla çevre arasındaki ilişkileri inceler. Bu sebeple coğrafya ile sosyal bilgiler arasında önemli bir bağlantı vardır. Yurt ve dünya meselelerine çözüm

bulabilmek için belli bir seviyede coğrafya bilgisine ihtiyaç duyulmaktadır. Coğrafya bilgisi ile öğrenci; ülkesinin büyüklüğünü, doğal ve beşeri kaynaklarını (tarım, sanayi, nüfus, ulaşım vs.) bilir. Bu da memleket meselelerini daha iyi anlamasına ve çözümüne katkıda bulunmasına yardım eder (Çelikkaya, 2002). Coğrafya öğretiminin temel amacı, dünyayı ve ülkemizi tanıtarak, ülkemizin kalkınmasına katkıda bulunacak bireyler yetiştirmektir.

Coğrafya konularının yer aldığı öğretim programında, öğrenciler yurdumuz ve dünyamızın coğrafi özellikleri hakkında yeterli bilgi edinebilme, coğrafi olayların insan yaşamını nasıl etkilediğini öğrenme, vatan, millet ve insanlık sevgisini güçlendirme, ülkemizin kalkınmasında severek sorumluluk alma duygusunu geliştirmesi amaçlanmıştır. Ayrıca tabiatı sevdirecek onu koruma alışkanlığını kazandırma, çeşitli harita, resim, istatistik, grafik ve diyagramları yorumlama ve bunlardan yararlanma hakkında yeterli bilgi edinme, plan, kroki ve özellikle Türkiye haritası çizme becerisi kazandırma amacını taşımaktadır (MEB, 2011).

Doğal ve beşeri ortam unsurlarını araştıran coğrafya insanların yaşamalarını kolaylaştıracak bilgileri elde etmelerine yardımcı olur. “Coğrafya öğretimiyle bireyler çevrelerindeki değerleri tanır ve çevreleriyle uyum gücü kazanır.” (Öner, 2011, s. 19). Uyum gücü gelişen insanlar alınacak kararlarda daha doğru karar verebilir ve çevresinde daha etkili olurlar. Efe’ye göre coğrafya öğrenen öğrenciler, çevrelerinde meydana gelen olayları anlama ve insanın çevresi ile olan etkileşimi hakkında yeni bir anlayış geliştirme bilincini kazanır (Efe, 1996).

Yerlerin isimlerini ve özelliklerini bilmek, coğrafyanın temelini oluşturan unsurlardır. Öğrencilere yerleşim, yer ve yerler arasındaki ilişkileri öğretmek, bölge ve bölüm kavramlarıyla tanıştırmak, çevreye karşı olan tutum ve değerleri kavratmak ve onlara zihinsel bir takım pratik beceriler vermek coğrafya dersinin görevlerindedir. Öğrenciler bu şekilde sadece coğrafi bilgi edinmekle kalmayıp, bunları toplama, yorumlama ve tanımlama gibi becerileri de kazanmış olacaklardır (Barth ve Demirtaş, 1997).

Coğrafya konularının öğretimi ile kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin geliştirilmesi adına dayanışma, hoşgörü, bilimsellik, sevgi, saygı, duyarlılık, vatanseverlik, barış, estetik ve sorumluluk gibi değerlerin de kazandırılması amaçlanmıştır (MEB, 2011). Bu amaçla öğrencilerin yaşadıkları çevreden başlayarak, ülkemizde ve dünyada meydana gelen olayları kavrayarak coğrafi bir

bakış açısı kazanmalarını ve gelecekteki yaşantılarında etkin bir şekilde kullanmalarını amaçlayan sosyal bilgiler öğretim programı, içerisinde yer alan coğrafya konuları, 4, 5, 6 ve 7. sınıf dâhil her yıl okutulmak üzere planlanmıştır (MEB, 2012).

Coğrafya konularının öğretiminde olaylara bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Konular işlenirken verilmesi düşünülen kazanımlar ve bu kazanımların birbiri ile olan etkileşimleri hissettirilerek, öğrencilere olayların gelişim süreçlerinin çok boyutlu olarak kavratılmasını amaçlar. Örneğin, kayak turizminden bahsederken arazinin fiziki şartlarının etkisinden, ya da liman ticaretinden bahsederken yine fiziki yapıdan, denize göre konumdan, denize konumu olan ülkelerden bahsedilir ve siyasi açıdan değerlendirilir. Bu değerlendirmeler ile kişilik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişimine katkıda bulunulur.

Coğrafya konuları işlenirken coğrafyanın diğer bilim dalları ile olan etkileşimi üzerinde de durularak ilişkilendirmeler yapılır. Örneğin, basınç konusu işlenirken, ya da canlıların yeryüzündeki dağılışını etkileyen iklim konusu işlenirken fen bilgisi ile ilişkilendirme yapılır. Bu şekilde öğrencinin coğrafyanın diğer bilimlerle olan ilişkilerini ve meydana gelen olayların sebep ve sonuçlarını kavraması kolaylaşır.

Öğrencilere coğrafya ile insan hayatı arasında doğrudan ve çok sıkı bir ilişki olduğu, coğrafya bilgisinin insanın hayatını kolaylaştıracağı; hayata, topluma ve çevreye olan bakış açısını değiştireceği; coğrafi bilgilerin zaman ve mekân kısıtlaması olmadan kullanılabileceği vurgulanmalıdır (Efe,1996).

Yurdumuzun kalkınması adına kaynaklarımızdan akıllıca yararlanabilmek için, mutlaka coğrafya ilminin araştırma ve değerlendirme ilkelerinden yararlanılmalıdır (Doğanay ve Zaman, 2002). Coğrafya ilminin araştırma ilkeleri sonucunda, ülkenin kaynaklarının kullanımında daha doğru kararlar verilebilecektir. Kaynakların kullanımında plansız bir bakış açısının olması, gelecek adına bazı olumsuzlukları da beraberinde getirecektir. “İngiltere’de bölge ve kent plancılarının % 40’nın coğrafya öğrenimi görmüş olmaları, bu anlamda oldukça dikkat çekicidir.” (Fisher, Erol, 1981, s. 207).

Vatan sevgisinin kazandırılması ve geliştirilmesi sürecinde coğrafya, tarih kadar önemlidir. Kabul edilmelidir ki, milli değerlerimizin oluşması milletin varlığına, devamlılığına ve dolayısıyla ülkemizin varlığına bağlıdır. İşte bu milli

ruh, coğrafya derslerinde verilmelidir (Güngördü, 2002). “Unutulmamalıdır ki vatan coğrafyanın ta kendisidir.” (Doğanay, 1989, s. 7). Doğanay’ın bu ifadesi ülkenin coğrafi olarak yeraltı ve yerüstü kaynaklarının bilinmesi, fiziki ve beşeri yapısının kavranması, vatanın bilinmesi ve sahip çıkılması şeklinde değerlendirilebilir.

Coğrafya konularının öğretimi insanlara olayların oluş, gelişim, neden ve sonuçlarını, göstermesi bakımından üst düzey bir bakış açısı kazandırır. Toplumun ortak yaşam alanlarını oluşturan coğrafya, yeryüzünde beşeri ve ekonomik olayların oluşmasında ve çevresel etkilerinin kavratılmasında, ortak değerler ve kimliğin yeni kuşaklara aktarılmasında büyük fayda sağlar. Bu faydanın gerçekleşmesi adına coğrafya konularının öğretilmesindeki süreç çok önemlidir.

Coğrafya konularının öğretiminde ders konuları, konu türüne göre ardışık bir şekilde sıralanmamıştır. Aynı konu 4 - 5 - 6 ve 7. sınıfta kazanımların zamana yayılması suretiyle işlenmektedir. Kazanımlarda içerik sınırlaması söz konusu olup mevcut konular, ardışık bir şekilde işlenerek öğrencinin ilgi ve ihtiyaçları kazanımlar çerçevesinde gerçekleşmektedir. Öğretmen kazanımların gerçekleştirilmesi sürecinde çevre özelliklerini, öğrenci grubunun ilgilerini, ihtiyaçlarını, beklentilerini, hazır-bulunuşluk düzeylerini ve dolayısıyla da birikimlerini dikkate almalıdır (MEB, 2005).

Coğrafya konularının işlenişinde coğrafyanın hayatımız içerisindeki yerini kavratma adına, günlük haberlerden, olaylardan, kısacası yaşamımızı etkileyerek farklı bakış açısı kazandıracak olan yaşantılardan yararlanılmaktadır. Örneğin, iklim konusunda güneşin geliş açısını işlenirken “bakı” dan bahsedilmesi, güneşin hareketine göre, yön kavramından bahsedilmesi, günlük hayatta evimizin yer seçiminde güneşe karşı konumdan bahsedilmesi gibi olaylardan yararlanır. Ayrıca bir fabrikanın yer seçiminde etkili olan faktörleri işleyerek, faktörlerin olumlu, olumsuz yönleri tartışılır ve fabrikanın beşeri ve ekonomik yaşantımıza olan etkileri üzerinde durulur ve günlük yaşantımızla ilgili bağlantılar kurulur.

Böylece coğrafya konuları öncelikle öğrencilerin yaşadıkları çevreyi algılamalarını hedeflese de öğrencilerin bir dünya algısı geliştirmelerini de önemsemektedir. Bu nedenle bölgeler, ülkeler, küresel ortamın birer parçaları, öğrenme alanı konumundadır. Bilişim hizmetleri ve ulaşım imkânlarının gelişmesiyle günümüzde öğrenciler, dünyanın her köşesindeki olaylardan haberdar olabilmektedir. Coğrafya kazanımları içeriklerine, konuların derinliğine, etki

derecelerine bakılarak yerel, ulusal ve dünya ölçeğinde ele alınıp değerlendirilmektedir (MEB, 2011).

Doğal ve beşeri olaylar işlenirken, olayların birbirlerini etkileme süreçleri üzerinde durularak, bulunduğumuz coğrafyada doğal kaynakların bulunduğu mekânın önemini kavratır ve mekânın beşeri coğrafyaya olan etkisi üzerinde durularak kimlik inşasının gelişimindeki etkisi belirlenmeye çalışılır. Örneğin, doğal kaynaklarımızdan olan kömürün, petrolün çıkarıldığı mekân ve mekânın çevresine olan ekonomik ve beşeri etkisi, bir takım sosyal gelişmelere etki etmesinden dolayı kişiyi o mekânın bir parçası haline getirir.

Coğrafya konularının öğretiminde yeni yöntemler, teknik araç ve gereç kullanımı çok önemli olup istenilen kazanımların öğrenciler tarafından elde edilmesinde, öğrencilerin çok yönlü becerilerinin geliştirilmesinde etki derecesi oldukça yüksektir (Demirci, 2006). Bu açıdan bakıldığında, coğrafya konularını öğretiminin beklenen ölçüde başarı ile uygulanabilmesinin, sınıf içi ve okul dışında yapılan etkinliklerin çeşitliliğine, bilgisayar ve internet gibi bilgi teknolojilerinin kullanılma seviyesine ve çağdaş metot, teknik ve araç-gereçlerin öğretim faaliyetlerine dâhil edilmesine bağlı olduğu görülür. Sosyal bilgiler içerisinde yer alan coğrafya konularının öğretilmesi ile öğrenci üzerinde gerçekleşmesi beklenen kazanımlar aşağıda ifade edilmiştir. (MEB, 2005).

Buna göre coğrafya konularını öğrenen öğrenci:

- Coğrafya bilimine ait temel kavram ve kuramları öğrenir.
- İnsan – doğa ilişkisi çerçevesinde coğrafi sorgulama becerileri kazanır.
- Evrene ait temel unsurları yaşamla ilişkilendirir.
- Doğal ve beşerî sistemlerin işleyiş ve değişimini kavrar.
- Yakın çevresinden başlayarak ülkesine ve dünyaya ait mekânsal değerlere sahip çıkma bilinci geliştirir.
- Doğal ve beşerî kaynakların kullanımında “tasarruf bilinci” geliştirir.
- Doğal afetler ve çevre sorunlarını, korunma ve önlem alma yollarını öğrenir, uygulamalar geliştirir.
- Bölgesel ve küresel düzeyde etkin olan çevresel, kültürel, siyasi ve ekonomik örgütlerin rolünü kavrar.

- Coğrafi kazanımları ile Türkiye'nin bölgesel ve küresel ilişkiler açısından konum özelliklerini kavrayarak sahip olduğu potansiyelin zenginliğin bilincine varır.
- Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar.

Sosyal bilgiler dersi öğretim programı incelendiğinde, coğrafya konularının insanların kişiliğinin oluşup gelişmesinde, kişinin kendini ve çevresini daha iyi algılayıp yorumlamasında çok etkili olduğu görülür. Kendini, çevresini benimseyen bir kişinin vatandaşlık algılarının da bu bağlamda farklılaştığı geliştiği görülmektedir. Konular işlenirken yapılan etkinlikler ve uygulamalar ile kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişmesine yönelik konuların güncelleştirildiği ve içselleştirildiği görülmektedir.

Göçler, internet, iletişim, ulaşım, bölgesel ve küresel kurumlar, sivil toplum örgütleri, güvenlik işbirlikleri, çevre sorunları, salgın hastalıklar, vs. küreselleşme ile birlikte gelen ortaya çıkan konulardır. Günümüzde bilinçli bir vatandaşlık anlayışı yerel değil, küresel bir vatandaşlık anlayışını gerekli kılmaktadır.

Dünyada görülen salgın bir hastalık, ya da çevre sorunu, yerel olmaktan çıkarak tüm dünya için bir tehdide dönüşebilmektedir. Bu durum devletlerin birbirlerine karşı müdahalesini ya da ortak çalışma birlikteliklerini artırmaktadır. Bu faaliyetler ülkelerin iç ve dış politikalarını etkileyebilmektedir. Eğitim sistemleri bu gerçeklerden soyutlanmış bir anlayışla hazırlanmamalıdır. Bu nedenle vatandaşlık kavramı yerel olmanın ötesinde küresel vatandaşlık kavramını ortaya çıkarmış ve küresel vatandaşlık eğitimini gündeme taşımıştır.

Küresel vatandaşlık birlikte yaşam tarzı ve hayat anlayışı olarak küresel ölçekte bilgi, beceri ve anlayışa sahip olması, anlamında kullanılır (Kan, 2009). Yerel ve küresel olarak meydana gelen beşeri ekonomik ve sosyal olayların neden, nasıl ve niçin değerlendirmeleriyle yorumlanarak, çıkarımlarda bulunulması kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin kavranma düzeyini göstermektedir.

İlköğretim sosyal bilgiler müfredat programında yer alan fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya konularının, kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci kazandırma düzeyine ilişkin sınıflara göre dağılımını gösteren, coğrafyanın kazanımlarına yönelik ünite ve etkinlik örnekleri (Ek-3), de gösterilmiştir.

Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincinin Gelişim Düzeyine İlişkin Öğretmenin Görev ve Sorumlulukları

Milletlerin, toplumların karakterini şekillendirmede ve üzerlerine düşen görevleri yerine getirmede öğretmenlerin üretkenliğinin önemli bir etkisi vardır. Bu vazifelerini layıkıyla yerine getiren öğretmenler için; bütün bir toplum onların eseridir, denilebilir. Öğretmenler, bilginin kazanılmasını kolaylaştırma ve uygun öğrenme ortamları hazırlamada belirleyici olmak durumundadır. Öğretmen öğrenme ve öğrendiklerini öğrencilerine öğretme, kavratma bakımından arzulu olmalıdır. Öğretmendeki yetersizlikler, öğrencilerin eğitimlerini aynı zamanda toplumun geleceğini de olumsuz yönde etkileyecek sonuçlara neden olacaktır.

Öğrenciye yapılan yatırım uzun vadede geri dönütü olan verim alınacak bir yatırımdır. Eğitim-öğretim adına yapılan yatırımlarda ortaya çıkabilecek olan hatalar, yanlışlar toplumları olumsuz etkileyebilmekte felakete götürecek sonuçlar doğurabilmektedir. Birey eğitiminde çok önemli bir görev üslenen öğretmenlerin çağın ilerisinde öngörülü bir eğitim anlayışına sahip olması beklenmektedir. Öğretmen, öğrenilmesi gereken bilgiyi bireylere aktaran ve bunu yaparken gereken bilgileri planlı ve programlı olarak, belli bir ortamda, belirli araç-gereçlerle öğreten kişi olarak ifade edilmektedir (Özkan, 2005).

Öğretmen rehber ve kolaylaştırıcı olmalıdır. Konuların işlenmesinde öğrenci merkezli ve doğrudan öğrenme deneyimlerinin gerçekleşmesini sağlayacak ortamlar oluşturmalıdır. Bu deneyimler ve öğrenme ortamlarında yapılan çalışmalar öğrencide üst düzey düşünme becerileri geliştirmeli, işbirlikçi öğrenme ve değerlendirme ortamları oluşturmalıdır. Öğretmen öğrencilerin karşılaştıkları sorunlar ya da konunun çözümüne yönelik işbirlikçi çalışmalar sağlamalı veya yönlendirmelidir. Ayrıca sorumlu bir vatandaşlık bilinci inşası adına öğrencilere belirli eylem ve beceriler kazandırma, farklı planlar ve stratejileri uygulayabilmelidir. Öğretmen sağlıklı ve sürdürülebilir bir kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişmesi için geleceğin toplumunu en güzel şekilde yetiştirip, biz duygusu ile hareket ederek geçmiş anlayışını benimseten, bağlılık duygusunu artıran, gerek bugün gerekse geleceğin şekillenmesine yönelik olumlu bir duygusal bağ oluşmasını sağlayan bir vizyon oluşturmalıdır.

Kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişmesi eğitiminden yalnızca öğretmenin sorumlu olması söz konusu değildir. Bu konuda okulun tüm personelinin (öğrenciler, öğretmenler, okul yöneticileri, öğretim dışı personel)

üzerine düşen sorumluluklar bulunmaktadır. Ayrıca aile de bu kapsamın dışında tutulmamalıdır. Nitekim "İyi bir vatandaşlık eğitimi için, eğitimin birçok ögesinin işbirliği içinde çalışması gerekir. Öğretmenler, okul müdürü ve diğer yöneticiler, toplum önderi olan insanlar bunlardan bazılarıdır." (Hepburn, 1980, s. 9).

Bu öğelerden büyük sorumluluk ise öğretmenlere düşmektedir. Öğretmenin, çocuğun kişilik gelişimi üzerinde etkili olması ve vatandaşlık konusundaki bilgi, beceri, tutum ve uygulamaları ile öğrencilere vatandaşlık modeli oluşturması onun vatandaşlık eğitimindeki rolünü daha da artırmaktadır. Geleceği şekillendirecek olan çocuklara vatandaşlık bilgi beceri ve değerlerini kazandırmak bakımından sosyal dersler, dolayısıyla sosyal derslerin öğretmenleri vatandaşlık eğitiminin motoru konumundadırlar (Madison, 1997).

Öğretici konumunda bulunan öğretmenin temel görevi öğrenmenin kalıcı bir şekilde gerçekleşmesini sağlamaktır. Öğretmenin öğretimde başarılı olması için her şeyden önce kendisini en iyi şekilde yetiştirmesi gerekir. Öğretmenin yeterliliği konu alan bilgisine, genel kültür seviyesine ve öğretmenlik formasyonuna bağlıdır. "Bir öğretmenin kişilik özellikleri ne kadar olumlu olursa olsun ya da bir öğretmen öğreteceği konuyu ne kadar iyi bilirse bilsin, eğer öğretmenlik meslek bilgisine sahip değilse mesleğinde başarılı olamaz." (Erden, 1999, s. 43-44). Öğretmenlerin mesleki bilgileri elbette ki çok önemli ama öğretmen bilgisini öğrenciye aktarmada sıkıntılar yaşıyorsa, aktaramıyorsa bu problem öğretmenin formasyon durumunun ne kadar önemli olduğunu ön plana çıkaracaktır. Öğretmen dersini öğrencinin seviyesine uygun bir şekilde planlamalı ve onun seviyesine inebilmelidir. "Öğretmen kendi düşüncesinden farklı olan düşüncelerinde bulunduğunu iyi bilmeli, çocuğun seviyesine inmeli, çocuğun karşısına bir dost gibi çıkmalıdır." (Akyüz, 1983, s. 16).

Mesleğinin aşığı idealist bir öğretmenin için asıl gaye, gençlerin akıl gelişimlerine yardımcı olmaktır (Büyükdüvenci, 2000). İdeali olmayan öğretmen ise hedefsizdir ve en yetenekli öğrencilerin bile körelmesine neden olmaktadır. İdealist bir öğretmen öğrencilerini yetiştirirken yönünü milli eğitim programına çevirmek ve yöntemini sürekli araştırmalardan almak zorundadır. Çünkü öğretmen, araştırma sonuçlarına dayanılarak geliştirilen eğitim politika ve teorisini uygulamaya koyan, eğitimde uzmanlık çalışmalarından ve araştırmalarından yararlanan, fakat aynı zamanda bu çalışmalara katkı sağlayan en önemli kişidir (Küçükahmet, 1976).

Öğretmenler eğitim yoluyla bireylerin kişisel gelişim sürecini sağlamalı, insanın kendine özgü görüşünün temelini sağlamlaştırması, karşılıklı ilişkiler içerisinde yaşamaya özen gösteren onur ve erdem sahibi insanlar yetiştirmelidir (Bilen, 2000). Öğrencilerin sosyo kültürel yapısındaki farklılıklar, gelişim sürecindeki anlayışlarında farklı olmasına neden olmaktadır. Öğretmen, içinde bulunulan toplumun ortak değerleri çerçevesinde öğrenciye yardımcı olmalı ve hayata hazırlamalıdır. Aksi durumlarda öğrenci yanlış ya da eksik kazanımlarla gelişim sürecini istenen doğrultuda tamamlamamış olur. Baltacıoğlu kendini yetiştirememiş, donanımsız öğretmenlerin sebep olacağı olumsuzlukları şu şekilde anlatmaktadır. “Hoca efendiler, dövün, korkutun, ezberletin; eğer bu ülkenin katili olmakta çıkarınız varsa bundan daha etkili bir hançer bulamazsınız” (Baltacıoğlu, 1995, s. 37).

Eğitimimizin içinde bulunduğu kısır döngüler ve tarihî yanılgılar şunu göstermektedir ki bir ülkede ekonomik, siyasal ve hukuksal alanlarda ne kadar reform yapılırsa yapılsın, en değerli varlık olan insan eğitilmeden yapılacak çalışmalar ve yatırımlar amacına ulaşmayacaktır. Bu yönde yapılacak eğitim uygulamalarında “el”e değil “kafa”ya ve “gönül”e yönelmek önem taşımaktadır (Büyükdüvenci, 2000). Bunları yaparken öğretmen tarafsız kalabilmeli ve doğruları gösteren kişi olmalıdır.

Yukarıdaki açıklamalara bakıldığında öğretmenin kişilik yapısı ya da alan bilgisi ne kadar iyi olursa olsun öğretmenliğin farklı bir sanat ve öğreti şekli olduğu; öğretmenin rolünü çok iyi oynaması ve istedik davranış ya da kazanımları başarıyla vermesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Günümüzde hızla gelişen bilişim hizmetleri insanın bilmesi gereken mevcut bilgilerin yetersizliğini ortaya koymaktadır. Bu gelişim çağında öğretmenin yeniliklere açık olması ve kendini yenilemesi kaçınılmazdır. Ayrıca öğretmenin görevi okul sınırları ve sınıf ortamı ile sınırlı değildir. Okul içerisinde olduğu gibi okul dışında da öğrencilere davranışlarıyla yol göstermeli ve örnek olmalıdır. Çünkü öğretmenin topluma karşı da görevleri bulunmaktadır. Öğretmenler, “öğrencileri okullardaki programlı eğitime tabi tutması yanında, okul dışında da onlara çeşitli öğrenim tecrübeleri kazandırmalıdır.” (Sezgin, 1991, s. 69).

Toplumsal değişimlerin meydana gelmesinde öğretmenler çok önemli bir paya sahiptir. Değişme, bir toplumun hayatında önemli yeri olan zümrelerin ve genel olarak halk kitlelerinin değişikliği istemesi ile olur (Berkes, 1997). Değişimin

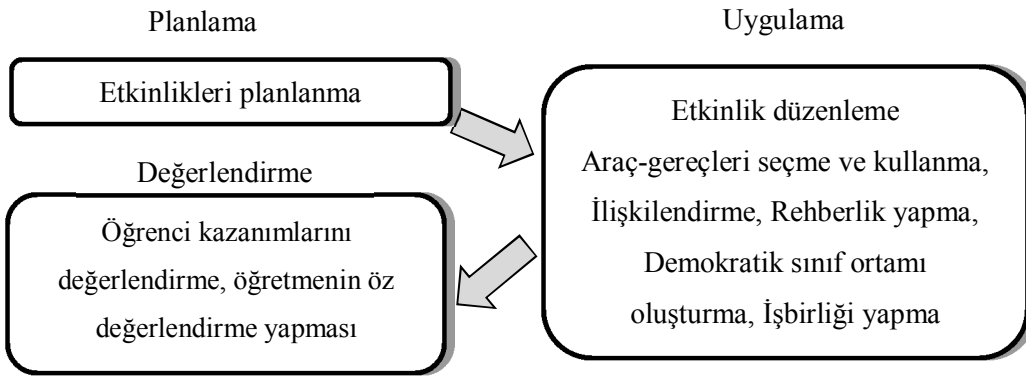
itici gücü ise öğretmenlerdir. Değişime yönelik uygulamaların, davranışların halk tarafından benimsenmesi, bilgi toplumunda gidilen yolda geride kalınmaması için öğretmene önemli görevler düşmektedir.

Günümüz bilgi toplumunda öğretmen, konumu itibarı ile planlayan, organize eden, sürdüren ve sonuçlandıran insandır. Öğretmene kendini yenileme noktasında inisiyatif hakkı vermeyerek, bir döneme özgü durağan, meslekî kalıp davranışlar ve öğretim programlarını öğretmek, bilgi toplumunun ortalama insana öngördüğü özellikleri öğretmenden esirgemek demektir (Doğan, 2000). Öğretmenlik mesleğinin kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişmesinde, birey ve toplum üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri oldukça büyük olmaktadır. Aşağıda gerçek bir yaşam öyküsünden bir kesit verilmiştir. ABD' de bir lise müdürünün her yıl okulun açılışında öğretmenlerine gönderdiği mektup oldukça düşündürücüdür.

“Bir toplama kampından sağ kurtulabilen insanlardan biriyim. Gözlerim, hiçbir insanın görmemesi gerekenleri gördü; iyi eğitilmiş mühendislerin inşa ettiği gaz odaları, iyi yetiştirilmiş doktorların zehirlediği çocuklar, işini iyi bilen hemşirelerin öldürdüğü bebekler, lise ve üniversite mezunu insanların vurduğu, yaktığı kadın ve çocuklar. Eğitimden bu nedenle kuşku duyuyorum. Sizlerden isteğim şudur: Öğrencilerinizin insan olması için çaba harcayın. Çabalarınız, bilgili canavarlar, becerikli psikopatlar üretmesin. Okuma, yazma, matematik, çocuklarımızın daha fazla insan olmasına yardımcı olursa, yalnızca o zaman önem taşır.” sözleri tertemiz bir yapıda dünyaya gelen insan yavrusunun istenirse bir zalim, istenirse yararlı bir birey olarak topluma katılabileceğini ifade etmiştir (Aydın, 2005).

Özden'e göre, “bireylere verilecek eğitimin kalitesini belirleyecek en önemli etken, öğretmenlerin ne ölçüde çağın gereklerine uygun olarak yeni roller üstlenebilecek biçimde yetiştirilebildiklerine bağlı olacaktır.”(Özden, 1998, s. 38). Bu durum öğretmenlerin yetiştirilme sürecinin önemini ortaya koymasından çok önemlidir.

NCSS'e (2009) göre, sosyal alan ders öğretmenlerinin öğrenme, kendini geliştirme, öğrenme yöntemlerine göre öğretme, eleştirel bakış açısı kazanma, öğrenciyi isteklendirme, sınıf içerisindeki iletişim becerilerini artırma, eğitimin planlanmasında etkili olma, mesleki gelişime açık olma, değerlendirme ve rehberlik yapmadır. Kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişmesi için konuların öğretiminde gereken uygulamalar yapılmalıdır. Öğretmenlerin görev ve sorumluluklarını üç başlık altında sınıflamak olanaklıdır. Öğretmenin görev ve sorumlulukları şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2. Kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişmesinde öğretmenin görev ve sorumlulukları

Kalıcı bir öğrenmenin gerçekleşmesi için öğretmen öğretim etkinliğinin her aşamasında işin içinde olmalıdır. İşlenecek konunun planlanmasını yapmalı, plan çerçevesinde uygulama aşamalarını tespit etmeli ve sonuçta öğrenci kazanımlarının gerçekleşip gerçekleşmediği kontrol edilerek değerlendirilmelidir.

Öğretmenin Planlanma Sürecindeki Görev ve Sorumlulukları

Plan, eğitimin hedefleri doğrultusunda hazırlanan, hedeflere ulaşmak için öğretim konusu içinde yer alan kazanım ve etkinliklerden hangilerinin seçileceği, bunların öğrencilere nasıl aktarılacağı, niçin ve nasıl yaptırılacağı, ne gibi yardımcı araç gereç ve tamamlayıcı kaynakların kullanılacağı ve elde edilen başarının nasıl değerlendirilmesi gerektiğinin önceden tasarlanıp kâğıt üzerinde saptanmasıdır.

Eğitim-öğretim konusuna giren etkinlikler, konunun içeriğine uygun olarak dikkatle seçilir, bu konuların hangi eğitim ve öğretim hedeflerini gerçekleştireceği ve öğrencilere nelerin öğretileceği önceden belirlenir (MEB, 2005).

Öğretmenin Uygulama Sürecindeki Görev ve Sorumlulukları

Okullardaki eğitim öğretim uygulama çalışmaları, Millî Eğitim Temel Kanunu, Yüksek Öğretim Kanunu ile Millî Eğitim Bakanlığı Teşkilât ve Görevleri hakkındaki Kanunun ilgili hükümlerine dayanılarak çıkarılan yönetmelik ve yönergelere dayanmaktadır.

Toplumsal ihtiyaçların tespit edilmesi ve bu ihtiyaçlara göre yakın ve uzak hedeflerin belirlenmesi, hedefler doğrultusunda işlenecek olan konuların içeriğinin nasıl ve hangi öğretim şekillerinin kullanılarak gerçekleştirileceği, öğretmenin sorumluluğundadır. Ayrıca öğretmenler çağdaş ve uygulanabilir bilgi edinmeyi hedefleyen yeni programların amaçlarına uygun bir öğrenme ve değerlendirme ortamı hazırlamalıdır (Ergün ve Özdaş, 1997).

Uygulama sürecinin nihai hedefi öğrenmenin gerçekleşmesi ve öğrenmenin öğrencide bir kültürlenme, bir sosyalleşme süreci oluşturmasıdır. Sosyalleşme ile öğrencinin kimlik inşası ve vatandaşlık bilinç düzeyi artacaktır. Öğrencinin sosyalleşmesi, kültürlenmesi öğrenmenin gerçekleşmesi ile meydana gelir. Öğrenme kavramıyla ilgili değişik tanımlar yapılmıştır. “Öğrenme bireyin olgunlaşma düzeyine göre, çevresiyle etkileşimi (yaşantı) sonucu davranışlarında oluşan kalıcı değişimlerdir.” (Büyükkaragöz ve Çivi, 1999, s. 16).

Binbaşıoğlu ise öğrenmeyi şu şekilde tanımlamaktadır. “Öğrenme, bireyin olgunlaşma düzeyine göre (bu olgunlaşma düzeyi her konuda değişebilir) yaşantıları aracılığıyla ya da çevresi ile etkileşimi (karşılıklı etki ve tepkileri) sonucunda yeni davranışlar kazanması ya da eski davranışlarını değiştirme sürecidir.” (Binbaşıoğlu, 1994, s. 2).

Öğretmenler kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci düzeyinin gelişmesi adına uygulama aşamasında öğretimde kullanılan öğretim yöntem ve tekniklerini, ders materyallerinin kullanımını, derse uygun öğrenme ortamının oluşturulmasını, diğer derslerle ve öğretmenlerle olan işbirliği ve rehberlik çalışmalarını dikkate alır.

Öğretim Yöntem ve Tekniklerini Belirleme: Kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci düzeyinin gelişmesinde, coğrafya dersinin öğretiminde kullanılacak öğretim yöntemlerinin, öğrencilere istendik davranış ve bilinci kazandırmadaki etkileri oldukça önemlidir. Öğretim yöntem ve teknikleri bir konunun işlenişinde takip edilen sistemli bir yoldur. Dersin hedeflerine ulaşabilmesi için tercih edilen öğretim yöntem ve teknikleri belli bir uyum içinde birlikte kullanılmalıdır.

Kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazandırma adına ders öğretim yönteminde en çok kullanılan eğitim öğretim yöntemi, anlatım yöntemi olup gösteri yöntemi, soru-cevap yöntemi, tartışma yöntemi, örnek olay yöntemi, problem çözme yöntemi, proje tabanlı öğretim yöntemi, gezi-gözlem yöntemi, rol oynama/dramatizasyon, bilgisayar destekli öğretim yöntemi, bireysel çalışma yöntemi, ev ödevi yöntemi, işbirliğine dayalı öğrenme yöntemi gibi birçok yöntemden de yararlanılmaktadır.

Öğretim Materyallerini Kullanma: Kimliğin gelişim süreci ve buna bağlı olarak oluşan, yerleşen ve davranış haline gelen vatandaşlık bilinci düzeyi, öğretme-öğrenme sürecinde etkililiği ve kalıcılığı artırmak suretiyle gerçekleşir. Bu bakımdan öğretim ortamı ve materyallerinin önemi büyüktür. Öğretilmek istenen bilginin, davranışın öğrenciye daha iyi ve kolay aktarılabilmesi ve aynı zamanda kalıcı olmasında, dersin işleniş şeklinin önemi büyüktür. Bilginin aktarılmasında ne kadar çok duyu organına hitap edilirse öğrenme süreci de buna bağlı olarak kısa sürede gerçekleşecektir.

Öğretimin etkili olabilmesi için sınıfta öğretmen ve öğrenci etkileşiminin ayrıca öğretimde çoklu ortamının oluşturularak hem göze hem de kulağa hitap eden görsel ve işitsel araçların kullanılması oldukça önemlidir. “Öğretmenler öğretimde çoklu ortamın oluşturulmasında ders kitabı, diğer kitaplar ile ulusal ve uluslararası belgeler, slayt, film, video, grafik, afiş ve poster gibi görsel araçlardan yararlanabilirler.” (Karaman ve Kepenekçi, 2000, s. 157).

Öğretmenler vatandaşlık hak ve sorumluluklarının bilincinde olan, kişisel hak ve özgürlükleri özümseyen geleceğin bireylerini yetiştirirken çok hassas olmalıdır. Uygulayıcı konumda bulunan öğretmen dersin konusuna göre uygun örnekler, görseller, tartışmalar vs. yaparak hem dersin kalıcılığını artırmak hem de asıl amaç olan milli kimlik duygusunu özümseyen bireyleri topluma kazandırmaya çalışmalıdır. Günümüzde oluşturulan teknolojik sınıflar ve bu sınıflarda bulunan internet tabanlı akıllı tahtalar, coğrafya öğretiminde birçok görseli beraberinde getirdiği için ders verimliliğini artırmaktadır. Örneğin, iklim konusu işlenirken iklim şartlarında meydana gelen değişimlerden küresel ısınmaya girilebilir ve küresel ısınmanın sosyal ve toplumsal etkilerinden bahsedilebilir, uygun görseller izletilebilir. Bu şekilde daha duyarlı, bilgili ve sosyal sorumluluk sahibi bireylerin yetiştirilmesi sağlanabilir.

Öğrenme sürecinde öğrencilerin bire bir gözleyerek ya da doğrudan deneyimler yaşayarak bilgi edinmeleri sağlanmalıdır. Bunun için de “veri tabanları, istatistikler, belgeler ve filmler gibi ham bilgileri içeren kaynaklardan ve eğitim amaçlı olarak internetten de etkin bir şekilde yararlanabilirler (Gömleksiz ve Bulut, 2006). “Öğretmenler, İnternetten bir bilgi kaynağı olarak yararlanıp vatandaşlıkla ilgili konularda öğrencilerin internet üzerinden araştırma yapmalarını sağlayabilirler.” (Braun, 2004, s. 69). Beşeri coğrafya konularını işlerken (sanayi, ulaşım, nüfus) alanında uzman kişilerin birikimlerinden istifade edebilirler.

Kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci düzeyini artırma adına öğretimde toplumda yaşayan pek çok kişiden de yararlanılabilir. Çeşitli meslek sahipleri, yerleşim birimlerinin deneyimli kişileri ve konu alanı uzmanları kaynak kişi olarak kullanılabilir. Kaynak kişiler sınıf ortamına davet edilebileceği gibi, ziyaret de edilebilir (Yaşar ve Gültekin, 2009).

Derse Uygun Öğrenme Ortamı: Eğitim öğretimde verimli bir dersin işlenmesinde uygun bir sınıf ortamının oluşturulması gerekmektedir. Uygun bir sınıf ortamı öncelikli olarak fiziki ve teknik donanım bakımından yeterli düzeyde olmalıdır. Öğrencilerin ön bilgilerini ortaya çıkaracak, onların ilgi ve motivasyonlarını artıracak öğrenme ortamları, okul içinde iyi düzenlenmiş coğrafya sınıflarından veya teknolojik donanıma sahip laboratuvarlardan oluşturulabileceği gibi, öğrenme ortamı bir sinema salonu da olabilir. Bu sınıf ortamlarında dersin konusuna ya da amacına uygun olarak küresel ısınma, yağmur ormanlarının yok edilmesi veya toprak erozyonu gibi konuları içeren belgesellerin izlenmesi öğrenmede verimliliği artıracaktır. Öğrenme ortamı olarak öğrencilerin okul dışında, yakın çevrede bir arazi çalışmasına götürülmesi, kısa süreli kamp çalışmaları veya bir parkta yapılacak harita kullanma ve yön bulma çalışmaları yepyeni ve heyecan verici öğrenme ortamları olacaktır. Bu öğrenme ortamlarında yapılacak etkinlikler, öğrenmeyi, öğrencilerin kendi deneyimleriyle ilişkilendirmelerini sağlayacağı gibi, onların sosyalleşme süreçlerine katkı yapacak ve aynı konu üzerinde çok farklı kavramların oluşturulmasına yardımcı olacaktır (Yanpar, 2006).

Eğitim öğretimde verimin artırılması amacı ile sınıfın fiziki imkânları ve teknik donanımının yanında, olumlu bir sınıf ortamının oluşturulmasında öğrenci sayısı, yerleşim düzeni, ısı, ışık ve renk, gürültü, temizlik ve görünüm özelliklerinin

de elverişli olması gerekmektedir. Uygun sınıf ortamlarında öğrencilerin sınıf içindeki davranışları, vatandaşlık bilinci düzeyini geliştirir. Ayrıca başkalarının davranışlarına saygı duyarak, onları anlama, kendi davranışlarını yönlendirme ve geliştirme yollarını benimseyerek demokratik bir ortam oluşmasını sağlar.

Sınıfın demokratik bir ortam olması, öğrencilerin başkalarından etkilenmeden bağımsız olarak düşünebileceği ve kararlarını bağımsızca verebileceği, ilgi ve ihtiyaçlarını karşılayabileceği bir ortam olmasını sağlar (Pryor, 2004). Demokratik bir sınıf ortamı oluşturulmasında öğretmenlerin bazı ilkelere uymaları gerekir (Oğuz, 2004).

Bu ilkeleri şöyle sıralamak olanaklıdır:

- Etkin bir katılım sağlama
- Farklı eğitim araçları ile öğrenimi kolaylaştırma
- Öğrenciyi düşünmeye teşvik etme
- Öğrenciye karar alma ve problemlerin çözülmesinde etkin rol sağlama
- Sınıf içi tartışmaya sevk etmeye yönelik konular işleme
- Bireysel olarak sorumluluklar verme
- İnsana saygı duymayı benimseme
- İlgili olmayı destekleme

Öğretmenin etkin ve verimli ders işleminde uygun sınıf ortamını, yalnızca fiziki ve teknik donanım olmayıp, aynı zamanda öğretmenin sınıf içi uygulamalarını da kapsamaktadır. Öğretimdeki sınıf içi uygulamaları öğrencilere daha demokratik bir duruş kazanmalarını sağlayacaktır.

İlişkilendirme: Toplumun temel taşı olan insanlar kimlik gelişim sürecinde hep çevresiyle ilgilenmişler doğadan etkilenmiş ve doğayı değiştirmeye çalışmışlardır. Coğrafya, insan-doğal ortam etkileşimine bağlı olarak yeryüzünde gelişen insan ve mekânla ilgili her hususu kendine konu edinen geniş ilgi alanına sahip bir bilim grubu olduğu için, çatısı altında çok sayıda uzmanlık dalları meydana gelmiştir. Şüphesiz coğrafya dışındaki disiplinlerden de insanı ve mekânı kendine konu edinenler bulunmaktadır. Coğrafi bilimler ise hem birbirlerinin, hem de diğer bilimlerin sonuçlarından yararlanarak insan-doğal ortam arasındaki karşılıklı etkileşimleri ve bu etkileşimler sonucu ortaya çıkan durumları nedensellik, dağılım, ilişki kurma ve karşılaştırma ilkelerine bağlı olarak kendini geliştirmektedir (Özçağlar, 2004).

Ailede başlayan kimlik oluşumu ve vatandaşlık bilinç düzeyi, okulun ve çevrenin etkisiyle gelişerek olgunlaşır. Touraine'in de belirttiği gibi "Öğretmen aklın temsilcisidir ve çocuğa kimlik kazandırmada etkili bir örnektir." (Touraine, 1997, s. 213). Yapılan araştırmalar, çocukların ilköğretim'den başlayarak giyiminden yürüyüşüne, bakış açısından tepki biçimlerine varıncaya kadar, her türlü tutum ve davranışında öğretmenlerini örnek almaya yöneldiğini ortaya koymaktadır.

Öğretmenin çocuklarla olan iletişim ve etkileşimlerinin aileyi de içine alarak genişlemesi iletişimin boyutunu artırır ve öğrencilerin kendi benliklerini kazanmalarını kolaylaştırır. Öğrencilerin kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin geliştirilmesinde öğretmenler ailelerle birçok konuda işbirliği yapmalıdır. Bu nedenlerden dolayı ilköğretimlerde çocuk aile programları daha sık yapılmalı aile gelişimin her aşamasında okulun yanında olmalıdır (Yeşil, 2002). Öğrenci kazanımlarının beklenen noktaya ulaşmasında öğretmen, öğrenci, okul ve aile ile olan ilişkilendirmenin yüksek olması oldukça etkili olmaktadır.

Rehberlik Çalışmaları: Rehberlik çalışmalarıyla birey mutlu ve başarılı olmak için gerekli olan bazı nitelikleri kazanır. Bu nitelikler; saygı, sevgi, davranış, yardımlaşma, planlı ve verimli ders çalışma, zamanı düzenli planlama ve kullanma, kendini ve yeterliliklerini kavrama, mesleki bilgi deneyimini artırma gibi değerler şeklinde sıralamaktadır (Erkan, 2003).

Öğretmenler öğrencilerin psikolojik açıdan sağlıklı, kendini tanıyan, güven duyan, kendine uygun eğitsel ve mesleki kararlar alabilen kişiler arası iletişim becerileri gelişmiş, kendini doğru ifade edebilen, üretken ve yaşamdan zevk alan bireyler olmalarına yardımcı olmalıdırlar (Erkan, 2007). Öğretmen her zaman öğrencinin yanında olduğunu hissettirmelidir. Öğrenci de her zaman yapacağı her çalışmada ya da faaliyetlerde öğretmenin rehberliğini yanında hissederek yanlış davranışlarının kontrolünü sağlamalıdır.

Öğretmenler öğrencileri devamlı desteklemeli, öğrencilerin kimlik gelişimlerinde ve vatandaşlık bilinçlerinin gelişmesinde gerekli bilgi ve becerileri kazanmalarında rehberlik etmelidir. Bu süreç zamanla öğrencilerin öğrendiklerini, kazanımlarını içselleştirmesini sağlayacak ve kullanılabilirliğini arttıracaktır.

Diğer Ders Öğretmenleri ile İşbirliği: Coğrafyayı, içindeki bilim dallarının diğer bilimlerle olan ilişkisine bakarak parçalamak ve diğer bilim grupları içine

serpiştirerek bütünlüğünü bozmak, coğrafya bilimini yok etmek demektir. Coğrafya kişinin kimlik inşasında ve vatandaşlık bilincinin gelişmesinde çok kapsamlı bir çeşitliliğe sahiptir. Birçok bilim dalı ile bağlantılı olması coğrafyanın neden, nasıl ve niçin sorularına verilecek, cevaplar karşısında öğrencinin çevresini hep sorgulamasına ve düşünmesine neden olduğu ve vatandaşlık bilincinin gelişiminde etkili olduğu söylenebilir.

Çok geniş kapsamlı bir çalışma alanına sahip olması nedeniyle coğrafya ailesi içindeki bilim dalları konuları bakımından kendilerine yakın bilimlerle karıştırılmaktadır. Örneğin, hidroloji ile hidrografya, botanikle bitki coğrafyası, meteoroloji ile klimatoloji, demografi ile nüfus coğrafyası, ekonomi ile ekonomik coğrafya bunlardan bazılarıdır (Özçağlar, 2004). Coğrafya; dünyayı oluşturan doğal ve yapay unsurlar ile bu unsurlara ait ortamlar arasındaki etkileşimi, doğal çevreyi, doğal çevre ile insan arasındaki etkileşimleri incelerken, diğer bilim dalları ile ortak çalışır ve birçok bilimden faydalanır

Coğrafya da basınç konusu işlenirken, basıncın yeryüzünde dağılımını etkileyen faktörlerden bahsederken fizik dersi ile bağlantı kurulur. Fen bilgisi dersinde daha detaylı işlenen yerçekimi, merkezkaç kuvvet, hareket, güç, enerji, kütle gibi konulardan bahsedilir. Suyun oluşumu, su döngüsü, çözünme, çökeltme olayları, karstik şekillerin oluşumu gibi konular işlenirken kimya dersi ile ilişkilendirmeler yapılır. Ayrıca ekosistem konuları işlenirken iklimin hayvan ve bitki dağılışı gibi, canlıların dağılımına etkilerinden bahsedilir ve biyoloji dersi ile bağlantı kurulur. Dünya'nın şekli, boyutları, yerel saatler, haritalarda uzunluk, alan, eğim bulma, sıcaklık hesaplama gibi konularda, matematik dersi ile bağlantılar kurulur. İklim şartların etkisiyle geçmiş dönemlerde yaşanmış olan sosyal ve beşeri olayların günümüze yansımalarından bahsederken, tarih dersi ile ilişkilendirmeler yapılır.

Dünya'nın şekli ve hareketleri, Güneş Sistemi, Ay, Güneş tutulması, Ay tutulması gibi konularda, astronomi ile bağlantılar kurulur. Bu şekilde birçok örneklendirme yapılması coğrafyanın alan olarak çeşitli ve geniş bir kapsama alanına sahip olduğunu, coğrafi konuların öğrenilmesinin kişide çok derin bir kişilik gelişimine neden olacağını, çevresini bilen tanıyan ve gelişim aşamalarını iyice kavrayan kişilerin vatandaşlık bilincinin yüksek olacağı anlamını taşır.

Öğretmenin Değerlendirme Sürecindeki Görev ve Sorumlulukları

Öğretmenin coğrafya dersinin kimlik inşası ve vatandaşlık bilinç düzeyine olan etkisini görme ve saptanmış olan eğitim amaçlarına ne ölçüde ulaşıldığını belirleme amacıyla, bir değer hükmü oluşturma niteliğini taşıyan değerlendirme, eğitim ve öğretim etkinliklerinin ayrılmaz, bütünleyici bir unsurudur. Temel amacı, bireylerin davranışlarında istenen yönde davranış değişiklikleri oluşturmak olan eğitim; birbirleri ile sürekli ve karşılıklı etkileşim içinde bulunan üç ana unsurdan oluşan dinamik bir süreçtir.

Bu üç ana unsurdan birincisi, bireylerde sağlanmak istenen davranış değişikliklerinin neler olduğunu belirleyen eğitim amaçları, ikincisi; bireylerde gerçekleştirilmesi istenen davranış değişikliklerinin sağlanmasında yararlanılan muhteva, yöntemler, teknikler, araçlar ve diğer hususları belirleyen eğitim ve öğretim uygulamaları, üçüncüsü ise; yapılan eğitim ve öğretim uygulamaları ile eğitim amaçları yönündeki davranış değişikliklerinin ne ölçüde gerçekleştirildiğini belirleyen ve bir değer hükmüne bağlayan değerlendirmedir (Koç, 2007).

“Eğitimde değerlendirme, eğitim sürecinde bireyde oluşması istenen davranış değişikliğinin önceden belirlenen ölçütlere uygun olarak gerçekleşip gerçekleşmediğinin belirlenmesi amacıyla başvurulan bir süreçtir.” (Erden, 1993, s. 9). Bu süreçteki inceleme sonunda, öğretmen tarafından düzenlenen eğitim durumları ile öğrencilerin geçirdikleri öğrenme yaşantıları ve bu yaşantılar sonucunda edindikleri davranış değişimleri arasındaki ilişkiler belirlenmekte, programın öngörülen amaca hizmet etme düzeyi saptanmakta ve bu düzeye göre programın etkililiği hakkında karar verilmektedir

Öğretmenin coğrafya dersinin kimlik inşası ve vatandaşlık bilinç düzeyine olan etkisini belirleme, öğretimin son aşamasında yapılan ve tüm etkinliklerin sonuca yansımaları olan ürün değerlendirmesidir (Fitzpatrick ve diğ. 2004). Yapılan tüm etkinliklere karşın, coğrafya dersinin hedef ve amaçları arasında yer alan iyi bir coğrafya öğreniminin, kimlik inşası ve vatandaşlık gelişim düzeyine ne derece etki ettiği. Coğrafya dersinin kimlik inşası ve vatandaşlık bilinç düzeyine etkisinin değerlendirilmesinde bazı ilkelere dikkat edilmesi gerekir (Michaelis ve Garcia, 1996).

Bu ilkeleri şöyle açıklamak olanaklıdır:

- Planlı bir değerlendirme yapılmalıdır. Değerlendirmede kullanılacak olan amaçlar doğrultusunda değerlendirme teknikleri ve aşamaları belirlenerek değerlendirme sürecine devam edilmelidir.
- Kişinin sahip olduğu vatandaşlık değerleri ve bulunduğu toplumun sosyal yapısı dikkate alınarak, bilgi ve tutumu da kesinlikle dikkate alınmalıdır.
- Değerlendirmenin daimiliği esas olmalıdır. Öğrencilerin ihtiyaçları doğrultusunda belirli bir hedefe yönelik değerlendirme yapılarak sonuca odaklı çalışmalar yapılmalı ve takip edilmelidir.
- Farklı öğrenme etkinlik çalışmaları yapılarak, öğrenme ile beraber davranışlarda görülen değişikliklerin değerlendirilmesi gözlenmeli ve değerlendirilmelidir. Örneğin, kulüp çalışmaları gibi.
- Amaca yönelik ölçme, araç ve gereçlerinin kullanılmasına çalışılmalıdır.
- Öğrencinin kendi davranışlarını başkaları ile karşılaştırarak, ayrıca çevresini gözlemleyerek, kimlik gelişimi ve vatandaşlık gelişim düzeyini değerlendirmesi sağlanarak, öğrenmenin yaşam boyu olması sağlanmalıdır.
- Elde edilen değerlendirme sonuçları, öğretimin geliştirilmesi ve öğrenimin kolaylaştırılması amacıyla kullanılmalıdır.

Yapılan bu değerlendirmeler sosyal bilimlerin her aşamasında kullanılan özgün değerlendirme şeklinin, öğrencinin kazanımlarının ne derece gerçekleştiği ile ilgilidir. Bu şekilde kazanımların kimlik inşası ve vatandaşlık bilinç düzeyine olan etkisi belirlenir.

Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincinin Kazandırılmasında Yaşanan Sorunlar

Kimlik inşası ve vatandaşlık bilinç düzeyinin gelişimine yönelik olarak bazı öğrencilerin ortaöğretime gelinceye kadar beklenen vatandaşlık ve kimlik duygusunu kavrayamamış olması, ortaöğretimde ise coğrafya dersinin işleniş şekli, öğretmenin bilgi ve birikim düzeyi, çevre koşulları gibi, nedenlerden dolayı hedeflenen düzeye erişimde yetersiz kalmalarına neden olmaktadır. Yaşadığımız toplumda din, dil ve kültürel anlayışların farklı olması, kimlik duygusu ve vatandaşlık anlayışında bazı sorunlara neden olabilmektedir.

Bu sorunların bir bölümü şu şekildedir:

- Toplum genel anlamda, milliyetçilik bakış açısıyla vatandaşlığa baktığı için vatandaşlık değerlerinin gerçek manada kavrayamamış ve bu durumda karmaşık dünya sorunlarını çözmek için yeterli olamamıştır (Ichilov, 1998).
- “Ülkelerde ki mevcut siyasi yaklaşım doğrultusunda yapılan eğitim öğretim çalışmaları vatandaşlık eğitimini belirli kalıplar içerisine sokmaktadır.” Mevcut olan bu siyasi yapının sonucu olarak, vatandaşlık kültürünün fazla değişmediği şeklinde görülmektedir (Davies, 1996, s. 149-150).
- “Sosyal ve kültürel bakımdan farklı olan ve bir arada yaşayan toplulukların, vatandaşlık anlayışlarının farklılığından dolayı görüş birliğine varılamamaktadır.” (Davies, 2003, s. 166-167). Bu durum büyük şehirlerde sıkça rastlanan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Coğrafya ders programındaki yoğun içerik nedeniyle öğretmenler kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini geliştiren ilgili bazı konulara yeterince zaman ayıramamaktadır
- Coğrafya dersinin bazı konularında gezip yerinde görme etkinlikleri uygulanmadığı için kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişimine yönelik olarak eğitiminde, öğrenme etkinliklerini uygulayamama gerçekleştirememe güçlüğü yaşanmaktadır.
- Öğretmenlerin hedef davranışlara ulaştırabilme adına, öğretimin her aşamasında uygun planlama yapmama, uygun araç ve gereç kullanmama, bilgi teknolojilerini takip etmeme nedenlerinden dolayı, öğrenci derse motive olamamaktadır.
- Öğretmenlerin vatandaşlık bilinç düzeyi, yeterlikleri istenilen seviyede olmadığından, öğrenci hedeflenen noktaya ulaşamamaktadır.
- Mesleki deneyimi fazla olmasına rağmen bazı öğretmenler, coğrafya derslerinde kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini var olan siyasal kültürü devam ettirmek olarak algılamakta ve bu yönde uygulamalar yapmaktadırlar (Quigley, 2000).
- Öğretmenler geleneksel olarak öğretmen merkezli bir öğretim anlayışını benimsemesi, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişimine yönelik

yapılan eğitim öğretim faaliyetlerinin istenilen doğrultuda gerçekleştirilememesine neden olmaktadır (Mc Gowan ; Godwin, 1986).

Genel olarak bakıldığında öğretmenlerin alan bakımından yetersizlikleri yanında, okulların fiziki yapısı, ders saatinin yetersizliği, etkinlik çalışmalarının uygulanmasında yaşanan sıkıntılar, sınıfların kalabalık olması vs. Yaşanan bu sorunlar öğretimde hedeflenen amaca ulaşmayı zorlaştırmaktadır.

İlgili Araştırmalar

Daha önceki bölümde araştırmanın önemi açıklanırken belirtildiği gibi, sonucunda, çalışılan konu ile doğrudan bağlantılı olan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ulusal literatür taraması yapılan araştırmalar genel olarak incelendiğinde öğrenme stratejileri ve coğrafya öğretimi üzerinde yoğunlaştığı göze çarpmaktadır. Coğrafya öğretiminin kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine etkisine yönelik çalışmalara fazla rastlanmadığı, görülmüştür.

İlköğretim düzeyinde yapılan çalışmalarda da sosyal bilgiler dersi ele alınmış, tarih ve coğrafya ve vatandaşlık üniteleri birlikte değerlendirilerek yer yer milli şuur ve vatandaşlık konularına atıfta bulunulmuştur. Kimlik inşası ve vatandaşlık gelişimi ile ilgili olarak tarih, sosyoloji ve vatandaşlık dersi alanında makale ve tez çalışmalarının yapıldığı görülmektedir.

Türkiye’de Yapılan Çalışmalar

Öztürk (2012), “Coğrafya Öğretmenlerinin Post modern Coğrafya Algıları” adlı makalesinde post modern coğrafya çalışmaları mekânların nasıl mülk edinildikleri ile mekânlara yüklenen anlamlara odaklanır. Türkiye de yeteri kadar gündemde olmayan post modern coğrafya teoriden öteye gidememiştir. Bu araştırmada çalışmada post modern coğrafyanın özellikleri ile ilgili öğretmenlerin algıları ve görüşleri ele alınmıştır. Yarı-yapılandırılmış mülakatlar yapılarak elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğretmenlerin genel anlamda büyük anlatıları sorun sallaştırmadan derslerinde kullandıkları ve kültüre (mekâna) dayalı bilgiyi göz ardı ettikleri görülmüştür.

Araştırmanın ikinci aşamasında fiziki mekâna ve bu mekâna yüklenen anlam ve duygular üzerinde durulmuş ve mekânın kimlik oluşum sürecindeki etkisi

gözlemlenmiştir. Mekânın kimlik oluşum sürecindeki etkisini ihmal ettikleri görülmüştür.

Türkkan (2011), “Kimliği Oluşumunda ve Korunmasında Dinin Rolü” adlı tez çalışmasında, Kimlik, bireyin sahip olduğu, onu diğerlerinden ayıran, ırk, renk, cinsiyet, din, dil, meslek vb. özelliklerdir. Kimlik yalnızca olgusal düzlemde kalmaz, bireyin bilincine ve duygularına da sirayet eder. Bu sebeple ki, kimlikler birey için anlam kaynaklarıdır. Kimliklerin oluşumu sosyal-kültürel çevre tarafından gerçekleştirilmektedir. İster geleneksel, ister modern, ister postmodern olsun, bütün zamanlarda din bireyin kimlik öğelerinden biri olmayı başarmıştır.

Kimlik öğelerinden birisi olan din, kimliğin oluşumunda önemli bir yer tutmaktadır. Bireyler genellikle ailelerinden öğrendikleri dini değiştirmeyi düşünmezler. Din, birçok birey için "verili bir kimlik"tir. Verili kimlik, "etiket" düzeyinde, bireyin "düşük ben katılımı" gösterdiği, "dış kaynaklı" bir kimliktir. Dolayısıyla doğuştan gelenler de dâhil bütün kimlikler özsel değil, kurgusaldırlar. Din, kimliğin oluşumunda önemli bir yere sahip olduğu gibi, korunmasında da önemli bir yere sahiptir. Dinin kimliğin korunmasındaki etkisi genellikle olumludur. Din, bireye anlam dünyası ve değerler hiyerarşisi ile bireye toplum eğilimlerinden farklı bir "referans noktası" sunmaktadır. Doğru anlaşıldığında din, bireyi, kimlik bunalımına, kimlik karmaşasına ve kimlik krizine düşmekten korumaktadır.

Kolukırık ve Yıldırım (2009), “Kimlik İnşasında Söylem ve Anlam İlişkisi” adlı makalesinde, Abdal kimliğinin sunumu üzerine odaklanan bu çalışma, söylem ve anlam ilişkisi temelinde bir kurgudur. Abdal kimliğinin var olabilme ve kendini tanımlama sürecinde kullandığı ifade ve açıklamaların irdelenerek çözümlenmesi, kimliğin toplumsal yapı içerisindeki mevcudiyeti ve kendini tanımlama durumu değerlendirilmektedir. Kullanılan söylemlerin açıklamaların nereye ve neden ait olduğu sorusu, içinde yaşanılan toplumun işleyişini açığa çıkarmada ve söyleyenin konumunu anlamada anahtar konumdadır. Araştırma Abdalların farklı kimlik kabullerinin ardında yatan nedenlerin kültürel yapı üzerinden sosyolojik değerlendirilmesini esas almıştır.

Sabancı (2008), “İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal bilgiler Dersinde Yer Alan Vatandaşlık Konularıyla İlgili Kavramsal Anlamaları” başlıklı yüksek lisans tezinde programda geçen bazı ortak kavramlara yönelik kavram

yanılgılarının olup olmadığı, öğrencilerin önbilgileri, program yaklaşımı, öğretmenlerin mesleki kıdemi, öğrencilerin cinsiyeti, öğrencilerin sosyo-ekonomik durumu ve öğrencinin aile yapısı değişkenleri bakımından karşılaştırmıştır. Araştırma betimsel olup yarı deneysel desen uygulanmıştır. Bu çalışmada, “İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin vatandaşlık konularında geçen giriş, geliştirme ve pekiştirme düzeyindeki kavramlarında yanılgıları var mıdır?” sorusuna yanıt aranmaya çalışılmıştır. Bunu tespit etmek için 36 soruluk üç aşamalı çoktan seçmeli bir kavramsal anlama testi geliştirilmiştir. Araştırma sonucunda değişkenler bazında anlamlı fark bulunmamıştır.

Güdücü (2008), “İlköğretim Programlarında Yer Alan Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersine İlişkin Öğretmen Algısına Yönelik Manisa Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinde öğretmenlerin Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersine yönelik görüşlerini belirleme ve değerlendirmeyi amaçlamıştır. Araştırmada bir başka araştırmacı tarafından geliştirilen anket veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Araştırmada, programda yer alan amaçların tam olarak gerçekleşmediği, öğretmenlerin düz anlatım ve soru cevap tekniklerini daha fazla kullandıkları, klasik ve çoktan seçmeli sınavlara ağırlık verildiği ve ders kitaplarının öğretmenlerin görüşüne göre gereken niteliklere sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ersoy (2007), “Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretmenlerin Etkili Vatandaşlık Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri” adlı çalışmasında, vatandaşlık eğitimi konusundaki uygulamalar ve eğitim gereksinimlerini belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre; öğretmenler sosyal bilgiler dersinin vatandaşlık eğitiminde önemli bir rolü olduğunu, öğrencilerin vatandaşlıkla ilgili kazanımlarını en çok gözlem, yazılı yoklama sınavları, testler ve ürün dosyası ile değerlendirdiklerini belirtmişlerdir. Ailenin sosyo-ekonomik durumunun etkisinin ve toplumdaki yanlış inanışların sosyal bilgiler dersini olumsuz etkilediğini var olan sorunlar arasındadır.

Akılın (2007), “İngiltere ve Türkiye’de İlköğretim Programlarındaki Vatandaşlık Eğitiminin Karşılaştırılması” başlıklı yüksek lisans tezinde İngiltere ve Türkiye’de yapılan çalışmalar karşılaştırarak ülkemizde yapılan vatandaşlık eğitimine yönelik öneriler getirmeyi amaçlamıştır. Araştırma tarama modelindedir. Araştırmada İngiltere’de vatandaşlık eğitiminin, 1990’lı yıllardan sonra, özellikle

Vatandaşlık Eğitimi Danışma Grubu'nun kurulması ile gelişmeye başladığını; Türkiye'de ise vatandaşlık eğitiminde bir takım tarihsel süreçlere ve öğretim programlarının yenilenmesine bağlı olarak değişiklikler olduğu belirlenmiştir. İngiltere'de vatandaşlık eğitiminde bütünleşik ve zorunlu yaklaşımların benimsendiği, yaklaşımlar konusunda okullara esneklik tanındığı ve tüm okul yaklaşımının temel alındığı; Türkiye'de ise tüm programa serpiştirilmiş olan ara disiplin yaklaşımının benimsendiği tespit edilmiştir. Türkiye'de ve İngiltere'de vatandaşlık eğitimi kazanımlarının nitel ve nicel anlamda birbirinden oldukça farklı olduğu; değerlendirme sürecinin ise kayıt tutma, rapor etme, ailelerin değerlendirmeden haberdar edilmesi, aktif değerlendirme etkinlikleri bakımından farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Aile, okul ve toplum katılımı konusunda iki ülkenin resmi mekanizmalar aracılığıyla oluşturdukları olanakların birbirinden farklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Emir ve Altun (2004), “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Demokratik İlkeleri Kazandırma Durumları ile İlgili Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri” adlı araştırmalarında, sosyal bilgiler dersinde demokratik davranışların kazandırılıp kazandırılmadığını belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma verileri 149 öğretmen ve öğrenciye uygulanan “Genel Demokratik Davranışlar”, “Sınıf İçi Demokratik Davranışlar” ve “Sosyal Bilgiler Dersinde Kazandırılan Demokratik Davranışlar” ölçekleri ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin demokratik davranışları öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca, öğrenci ve öğretmenlerin sınıf içi demokratik davranışlar ve sosyal bilgiler dersinde demokratik davranışları konusundaki görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Özbek (2004), “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Amaçlarının Gerçekleşme Düzeyine İlişkin Öğretmen Öğrenci Tutumlarının Değerlendirilmesi” adlı araştırmasında, ilköğretim programında yer alan “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersinin amaçlarının gerçekleşme düzeyini öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre farklı değişkenler açısından incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma verileri 312 öğrenci ile 56 öğretmene uygulanan anket ile toplanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, öğretmenler Vatandaşlık ve İnsan Hakları dersinin amaçlarının orta düzeyde gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin cinsiyet ve mezun oldukları okula göre görüşleri değişmezken, çalışma yıllarına göre değişmiştir.

Buna göre, ilk 5 yılda çalışan öğretmenlerin puanları diğerlerine göre yüksek bulunmuştur.

Arıkan (2002), “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Eğitim Programının Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi” adlı çalışmasında, veriler anket yöntemi ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre, öğretmenler programda yer alan amaçların tam olarak gerçekleşmediğini, içeriğinin yeterli olmadığını, programın uygulanmasında düz anlatım ve soru yanıt yöntemini daha fazla kullandıklarını, değerlendirme sürecinde klasik sınav ve sözlü sınavı tercih ettiklerini ve ders kitabının yeterli olmadığını belirtmişlerdir.

Elibüyük (1998), “Ülkemiz Ortaokul ve Liselerinde Coğrafya Dersinin İşlenişi” adlı çalışmasında, coğrafyanın özünde vatan sevgisi olduğu ve bu sevginin tüm millete aşılması gerektiği üzerinde durarak, coğrafya öğretiminin bir milletin asli unsurunu oluşturan bir tarih bir dil kadar önemli olup öğrencilerin bu bilinç etrafında sevgi dolu bir şekilde yetiştirilmesini esas almaktadır.

Coğrafya derslerinin işlenişinde önemli olan öğretimdeki dört ana öğenin (öğretmen, kitap, malzeme, ortam) mevcut uygulamadaki durumlarına değinilmiştir. Bu öğelerin eksiklikleri ve gerçekte sahip olmaları gereken özellikleri üzerinde durulmuştur.

Durlu (1956), “Bazı İlkokulların 3, 4 ve 5. Sınıflarında Güncellik ve Yakın Yurt Bilgisi” temelinde deneysel bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmanın başlıca hedefleri; ders programının temel konularını yakın çevreye intibak ettirmek, çocukta yurt ve dünya olaylarına alaka uyandırmak ve bu alakayı öğretimde hareket noktası yapmak, geniş bir hürriyet havası içinde çocuğun şahsiyetini geliştiren serbest konu ve serbest çalışma yoluyla öğretmen ve öğrencinin yaratıcılığını köstekleyen klâsik metotların bağını çözmek, gelişmiş ülkelerde uygulanan metotların gözü kapalı bir taklitçisi olmadan ülke gerçeklerine uygun demokratik hayatın gerekliliklerini yeni nesle yasayarak benimsetecek daha elverişli bir çalışma sistemi kurmak olmuştur. Çalışma sonunda önemli sonuçlar elde edilmiştir. Düşünme, kendi kendine öğrenme, kendi kendine yapma, öğrenme, araştırma ve okumanın zevkine varma, işbirliği ve yardımlaşma fikrinin güçlenmesi, vazife ve mesuliyet hissinin güçlenmesi, müşahede, mukayese, hatırlama ve işgücünün gelişmesi, kendine güvenin artması bu sonuçlardandır. Bu yöntemle dersin,

çocukların serbest faaliyetlerle problemlerin hep birlikte çözüldüğü neticeli ve zevkli bir toplantı halini aldığı görülmüştür.

Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Lewis ve Genell (2007), “İlkokul Eğitimi Metot Dersi İçin Çerçeve Program Olarak Vatandaşlık Eğitimi” adlı doktora çalışmasında öğretmen ve vatandaşlık eğitimi uygulamalarının etkililiğini incelemektedir. Araştırmada şu sorulara cevap aranmıştır: Öğretmen adayları sosyal bilgiler dersini vatandaşlık eğitimi açısından nasıl değerlendirmektedirler? Eğitim uzmanlarına göre sosyal bilgiler dersinin vatandaşlık eğitimi ile ilişkisi nedir? Sosyal bilgiler metodu, öğretim programı ve pedagojisi öğretmen adaylarının vatandaşlık eğitim bilgisi, yeteneği, değerleri ve sınıf uygulamalarıyla ilgili gelecek fikirlerini etkiler mi? Metot derslerinde vatandaşlık eğitiminin nasıl verildiği ve öğretmen adaylarının vatandaşlık anlayışlarının nasıl şekillendiği anketler, odak grup tartışmaları, görüşme ve program incelemeyle belirlenmiştir. Bulgular vatandaşlık eğitim metotlarının çekici, öğrencinin kişisel yaşamıyla ilgili etkileşimli yaklaşımları içermesi gerektiğini ortaya koymuş ve ayrıca etkili bir vatandaşlık eğitimi sağlayan öğretmen eğitimi metot dersini de tanımlamıştır.

Doug ve Feldmann (2007), “Vatandaşlık Eğitimine Üç Eyaletten Öğretmenlerin Bugünkü Bakış Açıkları” adlı çalışmasında, Amerika Birleşik Devletleri’nin orta, batı ve güneydoğusunda (Illinois, Indiana ve Missisipi) üç büyük lisedeki öğretmenlerin vatandaşlık eğitimi ile ilgili görüşlerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmada öğretmenler, öğrencilerinin vatandaşlık konularına katılımı ve vatandaşların katılımı hakkında %50 olumlu; vatandaşlık eğitimi konusunda kendi yeterlilikleri ile ilgili %70 olumlu cevap vermişlerdir. Araştırmacı bu durumu öğretmenlerin kıdemli oluşuna başlamıştır.

Mark Evans (2006), “Vatandaşlık için Eğitim: Öğretmenler Ne Söylüyorlar, Ne Yapıyorlar?” başlıklı araştırmasında, Kanada ve İngiltere’deki lise branş öğretmenlerinin okul programlarındaki vatandaşlık eğitim pedagojisini nasıl nitelendirdiklerini ortaya koymayı amaçlamıştır. 2001 bahar döneminde başlayıp, 2004 bahar döneminde biten araştırmayı şu sorular yönlendirmiştir: Öğretmenler vatandaşlık için eğitimi nasıl tanımlamaktadırlar? Bu öğretmenler vatandaşlık için eğitim verirken öğretim programlarını destekleyen hangi öğrenme hedeflerini tercih

etmektedirler? Bu hedeflere ulaşmak için hangi pedagojik uygulamaları tercih etmektedirler? Bu hedef ve uygulamaları niçin savunmaktadırlar? Araştırmaya Kanada'dan 17, İngiltere'den 16 öğretmen katılmıştır. Öğretmenlerin tamamına anket uygulanmış, ayrıca her ülkeden üç öğretmenle de görüşme yapılmış ve sınıfları gözlenmiştir. Öğretmenlerin vatandaşlık eğitimi ile ilgili söylemleri ve uygulamaları arasında farklılıklar ortaya çıkmıştır.

Lee ve Fouts (2005), "Sosyal Vatandaşlık için Eğitim: Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, İngiltere, Rusya ve Çin'deki Öğretmenlerin Algıları" adlı çalışmalarında, iyi vatandaşın özellikleri, kişinin vatandaşlığı üzerindeki etkiler, çocuğun vatandaşlık anlayışı üzerindeki tehdit unsurları, çocuğun vatandaşlık anlayışını geliştirmeye yardımcı olacak sınıf etkinlikleri incelenmeyi amaçlamıştır. Uyguladığı 3868 anket ve 137 görüşme sonucunda şu sonuçlara ulaşmıştır: Ortak görüş vatandaşlığın kamu yararına olduğudur. Araştırmaya dâhil edilen bütün ülkelerdeki öğretmenler vatandaşlığın sosyal boyutunu belirgin olarak vurgulamışlardır. Vatandaşlığın insani boyutuna siyasal boyuttan daha fazla önem verilmiştir. Demokrasi ile yönetilen devletlerde vatandaşlığın bireysel boyutu yüksek iken Çin'de düşük çıkmıştır. Vatanseverlik olgusu ve vatandaşlık eğitiminin bilgi unsuru Çin ve Rusya'da yüksek çıkarken, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Avustralya'da düşüktür. Bireysellik ve tüketim Rusya ve Çin'de toplumun çıkarı için tehdit olarak görülmektedir. Araştırmaya katılanların çoğu vatandaşlığın küresel boyutunu göz ardı ederken, vatandaşlık eğitiminde ailelerin okuldan çok daha etkili olduğu görüşündedirler.

Roach, Pamela, Susan (2003), "Sosyal bilgiler Hedefleri Olarak Vatandaşlık Eğitimi ve Uğraşısı: Öğretmen Adaylarının Bilgi, Tutum ve Algıları" adlı doktora tezinde, aday öğretmenlerin öğrencileri vatandaşlık konusunda nasıl etkileyecekleri sorusuna cevap aramıştır. Araştırmaya Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 13 üniversiteden 208 öğretmen adayı katılmıştır. Öğretmen adaylarının çoğu Amerikan Tarihi ya da Dünya Tarihi derslerini Vatandaşlık Bilgisi'ne tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Çoğu vatandaşlık eğitimini nasıl verecekleri konusunda emin değilken bir kısmı canlandırma, drama, anlatım ve tartışma örneklerini vermişlerdir. Öğrencilerini etkin vatandaş olma konusunda cesaretlendirmenin görevleri dışında olduğunu söyleyen öğretmen adayları da vardır. Araştırmada, öğretmenlerin öğrencilerin vatandaşlıkla ilgili tutumlarını etkilemelerinde kişisel

siyasal deneyimleri ve tartışma deneyimlerinin etkili unsurlar olduğu ortaya çıkmıştır.

Pederson ve Cogan (2003), “Altı Pasifik Ülkesindeki Vatandaşlık Eğitimi Uygulamaları” adlı araştırmalarında, altı Pasifik ülkesinde belirlenen okullardaki vatandaşlık eğitimi uygulamalarını belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma verileri altı okulda durum çalışması yapılarak toplanmıştır. Araştırma verileri öğretmen ve okul yöneticileri ile görüşme, sınıf gözlemleri, öğrencilerle grup görüşmeleri ve öğrencilerin yazılı çalışmalarının doküman analizi yapılarak toplanmıştır. Araştırma sonucunda, altı ülkede de vatandaşlık eğitiminde yöresel, ulusal ve küresel vatandaşlık anlayışının bölgeye göre değiştiği, öğretmenlerin genelde öğretici bir tutum izledikleri ve testlerle değerlendirme yaptıkları belirlenmiştir.

Adeyemi, Boikhutso ve Moffat (2003), “Bostwana’daki İlköğretim Okullarında İkinci Basamakta Vatandaşlık Eğitimi” adlı araştırmalarında, ilköğretim okullarında ikinci basamakta vatandaşlık eğitiminin nasıl gerçekleştiğini belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma verileri, sınıflarda katılımcı gözlem ve öğretmenlerle yapılan görüşme ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda, öğretmenler vatandaşlık kavramını öğrencilerin sorumluluklarını bilmesi olarak değerlendirmişler ve vatandaşlığın özelliklerini tanımlamada yetersiz kalmışlardır. Öğretmenler, iyi vatandaş yetiştirmek için grup çalışması, araştırma, görüşme, ailelere danışma ve eğitim gezileri gibi yöntemleri daha çok kullandıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, öğretmenler sınıflardaki öğrenci sayısının fazla olması, farklı yetenekteki öğrencilerin aynı sınıfta yer alması, vatandaşlık eğitimi konusundaki öğretmenlerin eğitimlerinin yetersiz olması ve mesleki hoşnutsuzluklar gibi konuların vatandaşlık eğitiminde sorun oluşturduğunu belirtmişlerdir.

Davies ve Evans (2002), “Kanada’da Bir Yerel Eğitim Bölgesindeki Vatandaşlık Eğitimi Uygulamaları” adlı araştırmalarında, bir eğitim bölgesi içinde yer alan okullardaki vatandaşlık eğitimi uygulamalarını belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma verileri, öğretmenler, yerel eğitim yöneticileri, okul müdürleri, öğrenciler ve toplum hizmetinde çalışan kişilere uygulanan anket, doküman analizi ve görüşmelerle toplanmıştır. Araştırma sonucunda, okullarda altı farklı vatandaşlık eğitimi uygulaması yapıldığı, vatandaşlık eğitimi konusunda okullar ile siyasetçiler arasında anlaşmazlık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmenlerin vatandaşlık eğitimi için sürekli seminerlerle bilgilendirildikleri, aynı bölgede çalışan öğretmenlerin birbirleriyle iletişim içinde oldukları ve yerel kaynakları kullandıkları belirlenmiştir. Ayrıca, öğretmenlerin çok kültürlü bir toplumu yansıtan sınıfta farklılıklara saygı ve uzlaşmayı sağlamakta zorlandıkları belirlenmiştir.

McKee (1988), “Sosyal bilgiler Öğretim Programında Okuma, Tartışma ve Deneme Yazılarıyla Eleştirel Düşünmeyi İletme ve Öğrencilerin Eleştirel Düşüncelerini Geliştirme” adlı proje çalışmasında, üç yıl boyunca eleştirel düşünme becerilerinin öğretimi konusunda hizmetiçi eğitim verilen yedi 11. sınıf tarih öğretmenini ve bu öğretmenlerin sınıflarını denek olarak almıştır. Uygulamaya ilişkin veriler yapılandırılmış görüşme, sınıf gözlemleri ve öğretmenler ile yapılan informal görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Araştırma sonucunda, hizmet içi eğitimde öğretmenlere eleştirel düşünmenin, sorgulama ve usavurmanın dirik bir süreci olduğu ve eleştirel düşünmenin etkin bir araştırmayı gerektirdiği öğretilmesine rağmen, öğretmenlerin eleştirel düşünmeyi ders içeriğinin dışında ve farklı bir beceri olarak yorumladıkları, öğrencilerin karşısındaki otoriterliklerini sürdürmek, meslektaşları ile olan bağlılıklarını devam ettirebilmek adına geliştirilen öğretim programını değiştirdikleri, reddettikleri ya da uyarladıkları görülmüştür.

Dunkin ve diğ. (1998), “Öğretmenlerin Sınıftaki Olaylara İlişkin Açıklamaları, Vatandaşlık Eğitimi Konusundaki Bilgi ve İnanışları” adlı araştırmalarında, öğretmenlerin vatandaşlık eğitimi uygulamalarını ve düşüncelerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma verileri, ilköğretim düzeyinde 5. ve 6. sınıfları okutan dört öğretmenin sınıfında 4 hafta boyunca yapılan sınıf gözlemleri ve öğretmenlerle yapılan görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin vatandaşlık eğitimi yapabilmesi için alan ve kaynaklar bilgisi, öğrenci bilgisi, mesleki bilgi ve toplum bilgisi olmak üzere dört temel bilgiye gereksinim duyduğu belirlenmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, ortaokullarda sosyal bilgiler dersindeki coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci düzeyine etkisi hakkındaki öğretmen görüşlerini belirlemektir.

Bu araştırmanın önemine ilişkin olarak:

Coğrafya dersi öğrencilere doğayı, fiziki ve beşeri olayların oluşumunu, gelişimini ve birbiri ile olan ilişkisini ortaya koyması bakımından önemlidir. Coğrafya ayrıca insanında yurt sevgisini artıran, ülkesini ve dünyayı tanıma imkânları sağlayan, yurt savunması, ülke yönetimi, dış siyaset ve planlamada çok önemli fonksiyonlara sahiptir (Alım, 2003). Ortaokullarda sosyal bilgiler kitabındaki, coğrafya ile ilgili konular alınmış ve müfredat içerisindeki kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişimindeki etkisi yüksek olan amaçlara değinilmiştir.

Bu araştırma ortaokullarda sosyal bilgiler dersinde coğrafya konularının öğretiminin kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişim düzeyine etkisi hakkındaki öğretmen görüşlerini ve öğretim sürecindeki planlama aşamasında öğretimde kullanılan temel öğretim ilkeleri, öğretim yöntem ve teknikleri, ders gereçlerinin kullanımı, derse uygun sınıf ortamının oluşturulması ve diğer dersler ve öğretmenlerle olan işbirliği çalışmalarını, karşılaşılan zorlukları öğretmenlerin görüşleriyle ortaya koymakta ve çözüm önerileri sunmaktadır.

Yapılan bu araştırma;

- Coğrafya konularının öğretiminin kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişim düzeyine etkisi hakkındaki öğretmen görüşlerini ortaya koyması bakımından önemlidir.
- Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişim düzeyine ilişkin coğrafya öğretimi ile ilgili görüşlerinin bu alanda program geliştiricilere yol göstermesi bakımından önemlidir.
- Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişimine yönelik olarak coğrafya öğretim sürecinde planlama ve dersin işleniş sürecinin önemini ortaya koyması bakımından önemlidir.
- Sosyal bilgiler dersinin verimliliğini arttırması, öğretmenlerin mesleki gelişimlerinin sağlanması, yapılacak yeni programlara hizmet etmesi ve daha sonra yapılacak olan araştırmalara yol gösterici olması bakımından önemlidir.

Problem Cümlesi

Bu çalışmada ele alınan problem Kayseri merkez ilçelerinde (Melikgazi, Kocasinan, Hacılar, İncesu ve Talas) bulunan ve 141 ortaokul da görev yapan 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler öğretmenlerinin, sosyal bilgiler dersindeki coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci kazandırmasına ilişkin görüşlerini belirlemektir. Bu amaçla, amaca yönelik olarak öğretim uygulamaları, sorunlar ve eğitim gereksinimleri de belirlenmeye çalışılmıştır.

Alt Problemler

Araştırmanın amacına bağlı olarak yarı yapılandırılmış öğretmen görüşleri ve anket çalışmaları yardımıyla araştırmada aşağıdaki alt problemlere yanıt aranmıştır:

- Kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci kazanan kişilerin özellikleri nelerdir?
- Coğrafya konularının öğretimi ile kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci kazanılır mı? Arasındaki ilişki nasıl değerlendirilmektedir?
- Coğrafya konularının öğretimi ile kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişmesi, topluma etkisi bakımından nasıl değerlendirilmektedir?
- Coğrafya konularının öğretiminde kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişimine yönelik planlama, uygulama ve değerlendirmeye yönelik çalışmalar nasıl gerçekleştirilmektedir?
- Coğrafya konularının öğretim sürecinde, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazandırmaya yönelik yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri nasıl değerlendirilmektedir?
- Coğrafya eğitimine ilişkin herhangi bir eğitim programında hangi konulara değinilmesini istersiniz? Böyle bir programa daha önce katıldınız mı ve katılmayı düşünür müsünüz?

Sınırlılıklar

Bu araştırma;

- Zaman açısından 2013–2014 öğretim yılı,
- Örneklem açısından Kayseri şehir merkezindeki çalışma evrenine dâhil edilen ortaokullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenleri,
- Ölçme araçları açısından anket ve görüşme soruları ile sınırlıdır.

Tanımlar

Bu araştırmada kullanılan temel kavramların tanımları aşağıdaki gibidir:

Kimlik: Kimlik bireyler ve gruplar için “kendini görme ve anlamının yolu olarak, insanların kendilerine ilişkin bir temsil oluşturmalarını içeren psiko-sosyal bir olgu” olarak tanımlanır (Bilgin,1998).

Kimlik inşası: Kimlik, oluşumu ve gelişimi bakımından hem tabii bir süreç hem de siyasi bir inşadır. İnsanın doğumundan itibaren başlayan süreçte başkalarıyla kurduğu sosyal ve psikolojik ilişkiler kendisinin ne / kim olduğunu bellemektedir.

Vatandaşlık: Bireyi ulus devlete başlayan bir ilişki olarak ele alınan vatandaşlık, aynı zamanda devlet tarafından dayatılan tek biçimli kurallar ve kimliğin ifadesidir (Gündüz ve Gündüz, 2002) .

Vatandaşlık eğitimi: İnsanların vatanlarıyla, diğer vatandaşlarla ve vatan üzerindeki kuruluşlarla karşılıklı ilişkilerini düzenleyen vatandaşlık hak ve ödevlerini kapsayan bilgileri edinmelerini eğitim yoluyla sağlamaktır (Duman, 2001).

Vatandaşlık bilinci: Kişinin bulunduğu ortamda sosyalleşmesi ve kendisinin ve çevresinin değer yargılarını algılamasıdır.

Coğrafya: Coğrafya yeryüzünü tasvir eden (açıklamaya çalışan) bir bilimdir.

Coğrafya ğretimi: Coğrafya ğretimi, insanın doğayı, fiziki ve beşeri oluşumları doğru algılamasını ve bilinç kazanmasını sağlama sürecidir.

Öğretim programı: Herhangi bir dersin eğitim ğretim konularını ve alt başlıklarını içeren ğretim kılavuzudur. “Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu” uzmanlarınca hazırlanır.

İkinci Bölüm

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırma sosyal bilgiler öğretmenlerinin, coğrafya konularının öğretiminin kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci düzeyine etkisine, ayrıca öğretim uygulamaları ve eğitim gereksinimlerine ilişkin görüş ve düşüncelerini ortaya koyan bir çalışmadır. Araştırmada karma yöntem olarak bilinen, nicel ve nitel araştırma yaklaşımlarının birlikte kullanıldığı bir model kullanılmıştır.

Karma yöntem, yapılan bir araştırmada hem nicel, hem de nitel verilerin toplanarak analiz edilmesi ve birlikte kullanılması şeklindedir. Creswell'e (2008), göre karma yöntem araştırmalarının temelinde, nicel ve nitel araştırma yöntemleri birlikte ya da harmanlanarak kullanılır. Bu şekilde yapılması araştırma problemi ve sorularının daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır.

Nitel bir araştırmanın bilimsel olmadığını savunup reddeden bazı yazarlar olduğu gibi, nicel bir araştırmanın günümüz dünyasında ortaya bir şey koyamayacağını düşünen yazarlarda bulunmaktadır. Ancak son yıllarda yaygınlaşan ve benimsenen yaklaşım araştırmaya daha yararlı bir şekilde yaklaşılması ve iki yöntemin bir arada kullanılabileceğidir (Öztürk, 2014).

Bir araştırmanın karma yöntem araştırması olarak desenlemesinde, en belirleyici unsurların başında araştırma sorusu/soruları gelmektedir. Genel olarak tek başına nitel veya nicel araştırma yöntemlerinin cevaplayamadığı araştırma sorularına cevap aranırken karma yöntemden yararlanılır (Fırat ve diğ. 2014).

Karma yöntem araştırmalarında kullanılan yerler ve amaçları ile ilgili olarak, Johnson ve Onwuegbuzie (2004) ise karma yöntem araştırmalarının iki temel amacının olduğunu ifade etmiştir:

Çeşitleme ve tamamlayıcılık: Nicel ve nitel yöntemler uygulayarak elde edilen sonuçları doğrulamak veya geliştirmektir.

Başlatma, geliştirme ve genişletme: Nicel ve nitel yöntemler uygulanarak elde edilen sonuçlardan yararlanarak yeni araştırma soruları türetmektir.

Karma yöntem araştırmalarının, katkılarının yanında bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Karma yöntem araştırmalarında karşılaşılabilecek başlıca sınırlılıklar arasında şunlar sayılabilir (Creswell, 2003; Johnson ve Onwuegbuzie, 2004):

- İki yöntemin aynı anda kullanıldığı zamanlarda karma yöntemin uygulanmasının zor olması.
- Karma yöntemin maliyetinin daha yüksek ve tamamlanmasının daha uzun sürmesi.
- Karma yöntemde nicel ve nitel yöntemlerin hangi sırada kullanılacağı ve analiz süresinin uzun olması.

Amaçları doğrultusunda karma yöntem araştırmaları ile ilgili birçok sınıflandırma yapılmıştır. Buna karşılık Creswell (2008) eğitim araştırmalarında en sık kullanılan karma yöntem araştırmalarını şu şekilde vurgulamaktadır.

- Gömülü karma yöntem: (Nicel ve nitel destekleyici)
- Açıklayıcı karma yöntem: (Önce nicel sonra nitel)
- Keşfedici karma yöntem: (Önce nitel sonra nicel)
- Paralel karma yöntem (eşzamanlı): (Nicel ve nitel; Nitel ve nicel) olmak üzere dört başlık altında sınıflandırmıştır.

Araştırmada bir karma yöntem olarak tanımlanan paralel karma desen kullanılmış olup bu desende nicel ve nitel veriler aynı zamanda toplanır ve analiz edilir. Öncelik her iki veri türü için eşittir. Paralel karma desende veri analizi genellikle ayrı ayrı yapılır ve verilerin yorumlanması esnasında birleştirme gerçekteşir. Birleştirme verilerin birbirine ne derece yakın olduğunun tartışılmasıdır. Bu tasarım araştırma bulgularını doğrulaması ve güçlendirmesi bakımından oldukça faydalıdır. Araştırmamızda, önce nicel verilere daha sonra nitel veriler değerlendirilmiş toplanan veriler analiz edilerek araştırma problemi derinlemesine incelenmiştir.

Araştırmanın nicel boyutunda geniş bir örneklem üzerinde durularak, sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleriyle ders kitabı içerisindeki coğrafya konularının, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişimine ilişkin etkisini görmek ve ayrıca bu etkiyi artırmaya yönelik eğitim uygulamalarını ve eğitim gereksinimlerini belirlemek amacıyla anket tekniğinden yararlanılmıştır.

Anket, bireyin kendisi ve çevresi ile ilgili çeşitli konulara ilişkin duygu, düşünce ve davranışları hakkında bilgi toplanmak amacıyla hazırlanmış sorulardan oluşan, bir veri toplama aracı olarak sıklıkla kullanılmaktadır (Türküm, 2002). “Anket, daha geniş bir örneklem üzerinde çalışma olanağı sağladığından evrenin temsil düzeyini artırarak araştırmanın geçerliliğini yükseltmektedir” (Balcı, 2001, s. 37). Bu özelliğinden dolayı zahmetli olmasına karşılık araştırma sahalarında sıklıkla kullanılan objektif yöntemlerden biridir.

Araştırmanın nitel boyutunda ise sosyal bilgiler öğretmenlerinin, coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişim düzeyine ilişkin görüşlerini, eğitim uygulamalarını ve eğitim gereksinimlerini belirlemek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırma, gözlem görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Nitel araştırmalarda görüşme en az iki kişi arasında sözlü olarak sürdürülen bir veri toplama tekniğidir (Karasar, 2005). İkili ya da daha kalabalık gruplarla gerçekleştirilebilen görüşme tekniğinin kullanılmasının temel amacı genellikle bir hipotezi test etmek değil; aksine diğer insanların deneyimlerini ve bu deneyimleri nasıl anlamlandırdıklarını anlamaya çalışmaktır (Siedman, 1991). Başlıca görüşme şekilleri yapılandırılmamış, yapılandırılmış ve yarı yapılandırılmış şeklinde üç alt başlık altında toplanmaktadır.

Araştırmada karma desenin tercih edilmesinin nedeni, coğrafya konularının öğretilmesinin, kimlik inşasına ve vatandaşlık bilincine olan etki düzeyine ilişkin, kurumsal bir bilginin olmaması ve coğrafya öğretim uygulamalarının okullara göre farklılıklar göstermesidir.

Yapılan araştırmada, incelenecek olan konu ile ilgili değişkenler ve değişkenler arasındaki ilişkiler açıklanmış ve istatistikler halinde ortaya konmaya çalışılmıştır. Toplanan veriler, bireylere çeşitli sorular sorularak toplanmış olup bu amaçla anketlerden ve görüşmelerden yararlanılmıştır (Aypay, Cemaloğlu, vd. 2012).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma alanını oluşturan, örneğini seçtiği ve edindiği sonuçları genelleştireceği evren, hedef evren ve ulaşılabilir evren olarak iki şekilde ifade edilir (Altunışık ve diğ. 2005). Hedef evren ulaşılması hemen hemen mümkün olmayan evrendir ve araştırmacının ideal seçimidir. Ulaşılabilir evren ise araştırmacının gerçekçi seçimidir ve ulaşılabilir olandır.

Araştırmanın hedef evreni olarak 2013-2014 eğitim-öğretim yılında, Kayseri merkez ilçelerinde (Melikgazi, Kocasinan, Hacılar, İncesu ve Talas) bulunan ve 141 Ortaokul da görev yapan 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler öğretmenleri oluşturmaktadır.

Araştırmanın birinci aşamasını oluşturan nicel boyutta, amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir örnekleme tekniğinden faydalanılmıştır. Bu tür örnekleme türü, araştırma yapılacak birey ya da grupların araştırma sürecine dâhil edilmesinin daha kolay ya da bunlara daha kolay ulaşılabilir olmasıyla ilgilidir (Ekiz, 2009). Yapılan çalışma da, Kayseri merkez ilçelerindeki ortaokullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenleri araştırma sürecine dâhil edilmiştir.

Örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde, Kayseri merkez ilçelerindeki ortaokullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmen sayısı esas alınmış ve bu sayılar Kayseri Milli Eğitim Müdürlüğü aracılığı ile elde edilmiştir. Araştırmanın örnekleme ilişkin, örnekleme oluşturan okullar ve bu okullardaki anket uygulamasına katılan öğretmen sayıları (Ek-13), de açıklanmıştır.

Ek-13'de görüldüğü gibi Kayseri merkez ilçelerinden olan Melikgazi, Kocasinan, Hacılar, İncesu ve Talas'ta görev yapan ve 5, 6 ve 7. sınıflara giren 129 bayan, 239 erkek olmak üzere toplam 368 sosyal bilgiler öğretmeni bulunmaktadır. Bu okullarda bulunan sosyal bilgiler öğretmenlerinin evreni temsil edecek büyüklüğü ile kabul edilebilir örneklem büyüklüğünü gösteren tablo aşağıda gösterilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2

Araştırmanın Nicel Boyutunda Evreni Temsil Edebilecek Örneklem Büyüklüğü

İl	Sosyal bilgiler öğretmeni sayısı	Kabul edilebilir örneklem sayısı
Kayseri	368	154
Toplam	368	154

Tablo 2’de görüldüğü gibi Kayseri merkez ilçelerinde (Melikgazi, Kocasinan, Hacılar, İncesu ve Talas) görev yapan 368 sosyal bilgiler öğretmeninden, evreni temsil edebilecek örneklem sayısı 154 olarak hesaplanmıştır. Anket uygulaması yapılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin kişisel durumu gösteren tablo aşağıda gösterilmiştir (Tablo 3).

Tablo 3

Anket Uygulamasına Katılan Öğretmenlerin Özellikleri

Değişkenler		f	%
Cinsiyet	Erkek	176	61,5
	Kadın	110	38,5
Mezun Olduğunuz Fakülte	Eğitim	222	77,6
	Fen Edebiyat	56	19,6
	Diğer	8	2,8
Lisansüstü Eğitim	Evet	32	11,2
	Hayır	254	88,8
Mesleki tecrübeniz	0-4 yıl	44	15,4
	5-9 yıl	37	12,9
	10-14 yıl	77	26,9
	15-19 yıl	93	32,5
	20 yıl ve üzeri	35	12,2
Görev yaptığınız okul türü	Devlet Ortaokul	270	94,4
	Özel Ortaokul	16	5,6
Okuttuğu Sınıf	5. Sınıf	21	7,3
	6. Sınıf	15	5,2
	7. Sınıf	26	9,1
	5 – 6. Sınıf	38	13,3
	5 – 7. Sınıf	11	3,8
	6 - 7. Sınıf	19	6,6
	5 -6 – 7. Sınıf	156	54,5
Toplam		286	100

Tablo 3’de, görüldüğü gibi, anket uygulamasına katılan öğretmenlerin kişisel özellikleri incelendiğinde evreni temsil edecek özellikleri taşıdığı görülmektedir.

Araştırmanın anket uygulamasına katılan öğretmenlerin % 38,5’i bayan, % 61,5’i erkektir. Öğretmenlerin mesleki hizmet süresine göre dağılımına bakıldığında, öğretmenlerin % 15,4’ü 0 - 4 yıl, % 12,9’u 5 - 9 yıl, % 26,9’u 10 - 14 yıl, % 32,5’i 15 - 19 yıl, % 12,2’si ise 20 yıl ve daha fazla görev süresine sahiptir.

Yine öğretmenlerin % 77,6’sı Eğitim Fakültesi, % 19,6’sı Fen-Edebiyat Fakültesi ve % 2,8’i diğer fakültelerden mezundur. Görev yaptığı okul türüne

bakıldığında öğretmenlerin %94,4' ü devlet okulunda görev yaparken, % 5,6'sı ise özel okulda görev yapmaktadır. Ayrıca, öğretmenlerin % 7,3'i 5. sınıfı okuturken, % 5,2' si 6. sınıfı, % 9,1'i 7. sınıfı, % 54,5' u 5, 6 ve 7. sınıfı, % 13,3'ü 5 ve 6. sınıfı, % 3,8'i 5 ve 7. sınıfı, % 6,6'sı ise, 6 ve 7. sınıfı okutmaktadır.

Araştırmanın ikinci aşamasını oluşturan nitel boyutunda ise, yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi uygulanmıştır. Görüşme yöntemi sosyal bilimler alanında en yaygın olarak kullanılan veri toplama yöntemlerinden biridir. Görüşme yöntemi ile coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişim düzeyine etkisini ve bu bilinci kazandırmaya yönelik uygulanan öğretim, yöntem ve uygulamaların öğretmenlerin görüşleri ile belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın ikinci aşamasında nitel boyutuna ilişkin örneklemin belirlenmesinde maksimum çeşitlilik örneklemeinden yararlanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örneklemeinde temel amaç, küçük bir örneklem oluşturmak ve bu örnekleme, çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmaktır. Amaç genelleme yapmak için çeşitliliği sağlamak değildir; tam tersine, çeşitlilik gösteren durumlar arasında ortak ya da paylaşılan olguların ve ayrılıkların olup olmadığını bulmaya çalışmak ve çeşitliliğe göre problemin farklı boyutlarını ortaya koymaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Coğrafya konularının öğrencilere aktarılması sürecinde okul önemli bir değişken olduğu için, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin değerlendirilmesinde okulların sosyo-ekonomik durumu dikkate alınmıştır. Buna bağlı olarak maksimum çeşitlilik örnekleme, okulların sosyo-ekonomik yapılarına göre yapılmıştır.

Kayseri İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden merkez ilçelerde bulunan ortaokullar listesi alınarak bu okulları alt, orta ve üst sosyo-ekonomik durumuna göre belirlenmiş ve maksimum çeşitlilik örneklemeine bağlı olarak görüşmeyi gönüllü olarak kabul eden öğretmenlere ulaşılmıştır. Araştırmaya, 15 gönüllü öğretmen katılmış ve küçük bir örneklem oluşturulmuştur. Araştırmaya katılan öğretmenlerle ilgili cinsiyete göre kod isim, mezuniyet durumu, mesleki hizmet süresi, okutmakta olduğu sınıf düzeyi ile ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 4).

Tablo 4

Görüşmeye Katılan Öğretmenlerin Özellikleri

No	Kod İsim	İl	Cinsiyet	Mezun Olduğunuz Fakülte	Eğitim	Okuttuğu Sınıf	Mesleki Tecrübeniz
1	Ali	Kayseri	E	Eğitim	Lisans	5 - 6	1- 4 yıl
2	Fatih	Kayseri	K	Fen-Ed.	Lisans	5 - 6	5- 9 yıl
3	Hasan	Kayseri	E	Eğitim	Y. Lisans	5 - 6 - 7	15- 19 yıl
4	Tuççe	Kayseri	K	Fen-Ed.	Lisans	6 - 7	10-14 yıl
5	Rıdvan	Kayseri	E	Fen-Ed.	Lisans	5 - 6	20 yıl ve üzeri
6	Hüseyin	Kayseri	E	Eğitim	Lisans	5 - 6	1-4 yıl
7	Mutlu	Kayseri	E	Eğitim	Lisans	6 - 7	20 yıl ve üzeri
8	Emir	Kayseri	E	Eğitim	Lisans	6 - 7	10-14 yıl
9	Aslıhan	Kayseri	K	Eğitim	Lisans	5 - 6 - 7	5- 9 yıl
10	Aylin	Kayseri	K	Fen-Ed.	Lisans	6 - 7	1-4 yıl
11	Orkun	Kayseri	E	Fen-Ed.	Y. Lisans	5 - 6 - 7	5- 9 yıl
12	Furkan	Kayseri	E	Eğitim	Lisans	5 - 6 - 7	10-14 yıl
13	Esat	Kayseri	E	Eğitim	Lisans	6 - 7	10-14 yıl
14	Mehmet	Kayseri	E	Fen-Ed.	Y. Lisans	5 - 6 - 7	15- 19 yıl
15	Elif	Kayseri	K	Eğitim	Lisans	5 - 6 - 7	15- 19 yıl

Araştırmanın ön uygulamasına katılan öğretmenlerin % 33'ü, kadın % 77'si, erkektir. Öğretmenlerin mesleki hizmet süresine göre dağılımına bakıldığında, öğretmenlerin % 20'si 1- 4 yıl, % 20'si 5-9 yıl, % 20,1'i 10-14 yıl, % 26,6'sı 15-19 yıl, % 13,3'ü ise 20 yıl ve daha fazla görev süresine sahiptir. Yine, öğretmenlerin % 60'ı Eğitim Fakültesi, % 40'ı ise Fen-Edebiyat Fakültesi'nden mezundur. Öğretmenlerin % 80'i Lisans, % 20'si Yüksek lisans mezunudur. Ayrıca, öğretmenlerin % 26,6'sı, 5 ve 6. sınıfı okuturken, % 33,3'ü 6 ve 7. sınıfı, % 40'ı ise 5 - 6 ve 7. sınıfı okutmaktadır.

Verilerin Toplanması

Araştırmada sürecinde çalışılan konu alanı ile ilgili literatür taraması yapılmış, incelenmiş ve konu ile ilgili tez, kitap, makale ve diğer kaynaklar taranmıştır.

Araştırmada karma yöntem olarak tanımlanan paralel karma desen kullanılmış olup, verilerinin toplanması iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın önce nicel boyutunun verileri, daha sonra da nitel boyutun verileri toplanmıştır. Araştırmanın nicel boyutuna ilişkin verilerin toplanmasında coğrafya konularının öğretiminin kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişim düzeyine

yönelik yapılan kazanımlar anketi ve bu kazanımların gerçekleşmesinde Ersoy' a (2007) ait, öğretmenlerin eğitim ve öğretim uygulamalarını değerlendirme anketi kullanılmıştır. Nitel boyutuna ilişkin verilerin toplanmasında, niteliksel veri toplama tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla oluşturulan öğretmen görüşme formu kullanılmıştır.

Veri Toplama Araçlarının Hazırlanması

Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının hazırlanmasına ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir.

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerin Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırmaya Yönelik Kazanımlar ve Eğitim Öğretim Uygulamalarını Değerlendirme Anketi

Anket çalışmalarının özelliği analizi yapılan konuları belirli başlıklar halinde ayırtmak düzenlemek ve ortaya koymaktır (Çepni, 2001).

Araştırma öncesinde yapılan literatür çalışmaları sonucunda, sosyal bilgiler içerisindeki coğrafya kazanımları alınarak oluşturulan kazanımlar anketi ve Ersoy'a (2007), ait eğitim öğretim uygulamalarına yönelik değerlendirme anket çalışmasından yararlanılmış ve Niğde merkezde bulunan ortaokullarda görev yapan 5 sosyal bilgiler öğretmeninden görüşler alınmıştır.

Anket bölümlerine ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin, coğrafya konuları kazanımlarına ve eğitim-öğretim uygulamalarına ilişkin verdiği cevaplardan yararlanılarak, elde edilen bilgiler doğrultusunda veriler değerlendirilerek anket maddeleri düzenlenmiştir.

Anket formunun oluşturulduktan sonra geçerlik çalışması yapılmıştır. Anket çalışmalarında en çok uygulanan yöntem kapsam geçerliliği yöntemidir. Kapsam geçerliliği, ankette oluşturan soruların içerikleri, soruların amaca uygun olup olmaması, soruların birbirini tamamlayacak bütünlükte olup olmaması ile ilgilidir. Anketin kapsam geçerliliğini belirlemede birçok yol bulunmaktadır. Bu yollar konu alanı uzmanlarına başvurmak, anket oluşturulurken anketin uygulanacağı kişilere açık uçlu sorular sormak ve bir ön uygulama yapmak anketin kapsam geçerliliğini yükseltir. En yaygın olarak kullanılan yöntem, konu ile ilgili uzmanların görüşlerine başvurmaktır. Görüş alınan uzmanların üçten az olmaması olanaklı ise daha fazla sayıda olması sağlanmalıdır (Türküm, 2002).

Anket formu oluşturulduktan sonra anketin kapsam geçerliliği için, üniversitede görev yapan ve alanında uzman olan 5 öğretim elemanından görüşler alınmış ve bu görüşler doğrultusunda anket formundaki coğrafya kazanımlarına yönelik bazı maddeler çıkarılarak soru sayısı 63'den 42 soruya çekilmiş ve toplamda öğretim uygulamalarına yönelik soruları da kapsayacak şekilde, 127 soruluk beş bölümden oluşan anket formu oluşturulmuştur.

Anketin birinci bölümünde, öğretmenlerin cinsiyetleri, mesleki hizmet süreleri, mezuniyet durumları ve okutmakta oldukları sınıfı belirlemeye yönelik soruları içeren kişisel bilgilere yer verilmiştir. *Anketin ikinci bölümünde*, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişmesine yönelik coğrafya konularının kazanımlarına yönelik öğretmen görüşleri için 42 maddeye, *Anketin üçüncü bölümünde* ise, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin kazandırılmasına yönelik uygulamalara ilişkin 62 maddeye yer verilmiştir. *Dördüncü bölümde* ise, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin kazandırılmasına yönelik coğrafya öğretiminde yaşanan sorunlara ilişkin 9 maddeye yer verilmiştir. *Beşinci bölümde* ise kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin kazandırılmasına yönelik öğretmen gereksinimlerinin neler olduğuna ilişkin 14 maddeye yer verilmiştir. Böylece, anket toplam 127 maddeden oluşmuştur.

Ankette yer alan bölümlerde genelde 5'li likert tipi maddeler, bazı bölümlerde ise, seçenekli sorular tercih edilmiştir. Böylece sosyal bilgiler öğretmenlerin coğrafya konularının öğretimi ile kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişim düzeyine yönelik, kazanımlar ve kazanımların gerçekleşmesinde yaptığı uygulamalar ve bu uygulamaları ne derece gerçekleştirdikleri, uzman görüşlerine göre belirlenmeye çalışılmıştır. Uzman görüşleri ile oluşturularak ve alınan öneriler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılarak ön uygulama için anket formu hazır duruma getirilmiştir.

Uzman görüşlerine bağlı olarak içerik ve şekilsel düzenlemeler tamamlandıktan sonra alınan öneriler doğrultusunda anket formundaki ifadelerin anlaşılabilirliğini değerlendirmek için anket formu toplam 25 öğretmene uygulanmıştır. Öğretmenlerden gelen dönütler doğrultusunda oluşturulan anket sorularının herkes tarafından doğru şekilde anlaşılabilirliği yanında, ölçeklerin amaca uygunluğu, anketin ne kadar sürede doldurulabileceği, anketin doldurulmasında cevaplayıcıların hangi soruları cevaplamakta tereddütler yaşadıkları ve hangi soruların çok ön plana çıktığı ya da gereksiz olduğu hakkında fikir sahibi olunmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Bu işlemlerden sonra anket formunun güvenilirliğini değerlendirmek üzere taslak anket formu, Niğde ve Erzurum illerinde görev yapan toplam 205 gönüllü öğretmene uygulanmıştır. Anket formunun öğretmenlere ulaştırılmasında araştırmacının bu illerde görev yapan arkadaşlarından destek alınmıştır. 195 öğretmene dağıtılan anketlerden doldurulmadan teslim edilen, hatalı ya da eksik doldurulan 51 anket formu çıkarılmış 144 anket formu değerlendirmeye alınmıştır. Elde edilen veriler üzerinde madde ve test analizleri gerçekleştirilmiştir. Ön uygulamaya katılan öğretmenlerin özelliklerine ilişkin bilgiler, aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 5).

Tablo 5

Anketin Ön Uygulamasına Katılan Öğretmenlerin Özellikleri

Değişkenler		f	%
Cinsiyet	Erkek	85	41,0
	Kadın	59	59,0
Toplam		144	100
Mezun Olduğunuz Fakülte	Eğitim	110	76,4
	Fen Edebiyat	31	21,5
	Diğer	3	2,1
Toplam		144	100
Lisans Üstü Eğitim	Evet	134	93,1
	Hayır	10	6,9
Toplam		144	100
Mesleki Tecrübeniz	1-4 yıl	16	11,1
	5-9 yıl	18	12,5
	10-14 yıl	43	29,9
	15-19 yıl	52	36,1
	20 yıl ve üzeri	15	10,4
Toplam		144	100
Görev Yaptığınız Okul Türü	Devlet Ortaokul	134	93,1
	Özel Ortaokul	10	6,9
Toplam		144	100
Okuttuğu Sınıf	5. Sınıf	9	6,2
	6. Sınıf	5	3,5
	7. Sınıf	11	7,6
	5 – 6. Sınıf	19	13,2
	5 – 7. Sınıf	6	4,2
	6 - 7. Sınıf	13	9,0
	5 -6 -7. Sınıf	81	56,2
Toplam		144	100

Tabloya göre anket çalışmasının ön uygulamasına katılan öğretmenlerin % 41'i kadın, % 59'u erkektir. Öğretmenlerin mesleki hizmet süresine göre dağılımına bakıldığında, % 11,1'i 1-4 yıl, % 12,5'i 5-9 yıl, % 29,9'u 10-14 yıl, % 36,1'i

15-19 yıl, % 10,4'ü ise 20 yıl ve daha fazla görev süresine sahiptir. Yine, öğretmenlerin % 76,4'ü Eğitim Fakültesi, % 21,5'i Fen Edebiyat Fakültesi ve % 2,1'i ise diğer fakültelerden mezundur. % 93,1'i lisans, % 6,9'u ise yüksek lisans mezundur. Öğretmenlerin % 93,1'i devlet okulunda görevli iken, % 6,9' u özel okul da görev yapmaktadır. Ayrıca, öğretmenlerin % 6,2'si 5.sınıf, % 9,7'si 6. sınıf, % 7,6'sı 7. sınıf, % 56,2'si 5, 6 ve 7. sınıf, % 13,2'si 5 ve 6. sınıf, % 4,2'si 5 ve 7. sınıf, % 9'u ise 6 ve 7. sınıfı okutmaktadır.

Anketin güvenilirliğinin test edilmesinde Alfa Katsayısından (Cronbach Alfa) yararlanılmıştır Yapılan analizlerde 144 katılımcıdan elde edilen veriler kullanılmıştır. Anket maddeleri tek tek ayrı bir faktör olarak değerlendirilip betimsel analiz yöntemi kullanılmış ve Cronbach Alfa güvenilirlik değerleri hesaplanmıştır.

Bu çerçevede anketin ikinci bölümünü oluşturan ve 42 sorudan oluşan coğrafya konuları kazanımları faktörünün iç tutarlılığının incelenmesi sonrasında, $\alpha = 0,948$ güvenilirlik değeri elde edilmiştir (Tablo 6).

Tablo 6

Coğrafya Konuları Kazanımlarının (Cronbach Alfa) Güvenilirlik Değeri

Cronbach Alfa	N
,948	42

Faktörü oluşturan maddelerin güvenilirlik düzeyine etkileri ise (Ek-4), de sunulmuştur. Anket maddelerinin Cronbach Alfa değerleri incelendiğinde güvenilirlik değerinin yüksek olduğu ve herhangi bir maddenin anketten çıkarılmasının güvenilirliği arttırmayacağını göstermektedir. Bu çerçevede 42 maddelik faktör yapısı korunmuştur.

Anketin üçüncü, dördüncü ve beşinci bölümünde ise toplamda 82 sorudan oluşan coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci kazandırması adına yapılan öğretim uygulamaları, yaşanan sorunlar ve eğitim gereksinimleri güvenilirliğinin iç tutarlılığının incelenmesi sonrasında, $\alpha = 0,928$ güvenilirlik değeri elde edilmiştir (Tablo 7).

Tablo 7

Coğrafya Konuları Öğretim Uygulamaları, Yaşanılan Sorunlar ve Eğitim Gereksinimleri (Cronbach Alfa) Güvenilirlik Değeri

Cronbach Alfa	N
,928	82

Faktörü oluşturan maddelerin güvenilirlik düzeyine etkileri ise (Ek-5), de sunulmuştur. Anket maddeleri Cronbach Alfa değerleri incelendiğinde güvenilirlik değerlerinin yüksek olduğu ve herhangi bir maddenin anketten çıkarılmasının güvenilirliği arttırmayacağını göstermektedir. Bu çerçevede 82 maddelik faktör yapısı korunmuştur. Anket formuna (Ek-6), son biçimi verilerek uygulamaya hazır duruma getirilmiştir.

Oluşturulan anket çalışması ile coğrafya öğretiminin kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci kazanım düzeyine ilişkin öğretmenlerin görüşlerini belirtmesi amaçlandığı için, ölçme aracı Likert Tipi Ölçek olarak hazırlanmış ve derecelendirilmesi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Tablo 8).

Tablo 8

Anket Ölçme ve Derecelendirme Durumu

5	4	3	2	1
Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
5	4	3	2	1
Her zaman	Çoğunlukla	Kimi zaman	Çok seyrek	Hiçbir zaman

Tablo 8’de görüldüğü gibi anket ölçeği düzenlenerek, ölçeği cevaplandırılanları sınırlamadan hangi maddenin kendisine uygun olacağına, daha rahat karar vermesi amaçlanmıştır. Bu sonuç uzman görüşleriyle desteklenmiştir.

Yarı yapılandırılmış Öğretmen Görüşme Formu

Araştırmanın nitel yönü ile ilgili verilerin oluşturulmasında ankette sorulmuş bazı soruları biraz daha detaylandırma ve ankette sorulamayan bazı sorulara da cevap bulmak amaçlanmıştır. Bu çerçevede içerisinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin, coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine ilişkin etki düzeyi;

Coğrafya konularının öğretiminde sınıf içi eğitim-öğretim uygulamaları dikkate alınarak, amaca yönelik alan uzmanlarının görüş ve önerilerinden yararlanılmıştır.

Araştırmanın ana temalarına uygun olarak 20 görüşme sorusu hazırlanmış ve sorular 2 öğretmen ve 2 uzmanının incelemesine sunulmuştur. İncelemeler sonucunda, benzer içeriğe sahip olan ve amaç dışı görülen soruların elenmesi sağlanmıştır. Bu çalışma sonucunda belirlenen ana temalar çerçevesinde görüşme formunda yer alması uygun görülen 14 görüşme sorusu hazırlanmış ve niteliksel veri toplama tekniklerinden yarı yapılandırılmış öğretmen görüşme formu (Ek-2), tamamlanmıştır.

Yarı yapılandırılmış öğretmen görüşme formu, coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilinç düzeyine etkisi, kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci kazanan kişilerin özellikleri, coğrafya konularının öğretim uygulamaları, sorunları ve eğitim gereksinimlerini belirlemeyi amaçlayan sorularından oluşturulmuştur.

Görüşme formu hazırlandıktan sonra iç geçerlilik çalışması yapılmıştır. “Nitel araştırmalarda iç geçerlik, araştırmacının ölçmek istediği veriyi, kullandığı araç ya da yöntemle gerçekten ölçüp ölçemeyeceğine ilişkindir.” (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Görüşme formunun iç geçerliğini sağlamak amacıyla görüşme formu, alan uzmanı 5 akademisyenin incelemesine sunulmuştur. İncelemede bulunan 5 akademisyenin verdikleri dönütler, yapılan pilot görüşme ve dökümlerin incelenmesi sonucunda görüşme sorularının ölçülmek istenen veriyi ölçebileceği kanaatine varılmıştır ve görüşme sorularının geçerliği kabul edilmiştir.

Görüşme formu oluşturulduktan sonra Kayseri İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden araştırma izni (Ek-1), alınmıştır.

Veri Toplama Araçlarının Uygulanması

Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının uygulanmasına ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir.

Anketin Uygulanması

Anketin uygulama aşamasında çalışma alanının durumuna uygun anket çalışmaları yapılmaktadır. “Anket uygulama biçimi, yüz yüze uygulama, posta ile uygulama, telefonla uygulama ve bilgisayar ile uygulama” şeklinde yapılmaktadır (Aiken,1997; Anderson,1990, Akt: Büyüköztürk ve diğ., 2008, s. 135).

Anket uygulamasında evren olarak kabul edilen Kayseri merkez ilçelerinde bulunan (Melikgazi, Kocasinan, Hacılar, İncesu ve Talas) ortaokullarda görev yapan 368 sosyal bilgiler öğretmenini kapsamaktadır. Anket uygulamasına katılan okullar ve öğretmen sayıları (Ek-13), de gösterilmiştir.

Geliştirilen anket uygulaması ile 141 okuldan toplam 368 öğretmene ulaşılması amaçlanmış ancak bazılarının izinli olması, ya da katılmak istememesi gibi nedenlerden dolayı 300 öğretmene ulaşılabilmiş ve bu anketlerden 289'u geri dönmüştür. Geri dönen anketlerin geçerli seviyede olduğu görülmüş ve analizler bu anketler üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Anket sorularının cevaplandırılmasında öğretmenlerle ön görüşme yapılarak, gönüllülük esasına dikkat edilmiş, sıkmadan anket sorularının uygulaması yapılarak geri dönüşümü alınmaya çalışılmıştır. Elde edilen veriler bir araya getirilerek değerlendirmeye hazır hale getirilmiştir. Araştırmada öğretmenlere uygulanan anketler ve geri dönüş oranı ve uygulamaya alınan örneklem sayısına ilişkin bilgiler aşağıdaki tablo' da belirtilmiştir (Tablo 9).

Tablo 9

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Uygulanan Anket Sayıları ve Geri Dönüş Oranları

İller	Uygulanan Anket Sayısı	Geri Dönen Anket Sayısı	Geri Dönüş Oranları %	Hatalı Anket Sayısı	Örneklem Sayısı
Kayseri	300	289	96,3	3	286
Toplam	300	289	96,3	3	286

Tablo 9'da görüldüğü gibi Kayseri merkez ilçelerinde (Melikgazi, Kocasinan, Hacılar, İncesu ve Talas) uygulanan anketlerin % 96,3'ü, geri dönmüştür. Araştırmada uygulanan 300 anketten geri dönen 289 anket içerisinde yalnızca 3 tanesi eksik ve hatalı doldurulma nedeniyle araştırmaya dâhil edilmemiştir. Daha önce ifade edildiği gibi evreni temsil eden kabul edilebilir örneklem sayısı 154 iken uygulamada 286 öğretmene ulaşılmıştır. Anket çalışmalarında sağlıklı yorum yapabilmek için geri dönüşüm oranı % 70 - % 80 üzerinde olmalıdır (Nisbet ve Enstville, 1970; Borg ve Gall, 1971; Kerlinger, 1964; Sewltiz, Wringhtman ve Cook, 1976; Akt: Karasar, 2005).

Yarı-Yapılandırılmış Görüşmelerin Uygulanması

Görüşme formu oluşturularak gerekli izin alındıktan sonra, araştırmaya katılan öğretmenler kendi istekleri doğrultusunda belirlenerek, araştırmanın amacı ve önemi hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Ayrıca görüşme sürecine ilişkin bilgiler verilmiş, görüşme yapılacak kişilere isimlerinin araştırmacı dışında hiç kimse tarafından bilinmeyeceği ifade edilmiştir. Öğretmenlerle yapılan ön görüşme sonrasında kendilerinin uygun olacağı zaman dilimlerinde görüşmeler yapabilmek için randevular alınmıştır. Öğretmen daha sonra izin belgesini imzalayarak görüşmeye geçilmiştir.

Araştırmanın nitel verilerinin elde edilmesinde 15 sosyal bilgiler öğretmeni ile yapılan görüşmeler, 21 / 02 / 2014 ile 24 / 03/ 2014 tarihleri arasında gerçekleşmiş olup görüşme yerleri olarak müdür odası, müdür yrd. odası, rehberlik odası, kütüphane ve öğretmenler odası kullanılmıştır. Öğretmenlerle olan görüşmeler 20-35 dk. arasında gerçekleşmiştir. Görüşmenin tarihi ve yeri ve görüşme sürelerine ilişkin bilgiler aşağıdaki tablo 'da gösterilmiştir (Tablo 10).

Tablo 10

Öğretmenlerle Yapılan Yarı Yapılandırılmış Görüşmelerin Nitel Verileri

Görüşme No	İsim	Görüşme Tarihi / Saati	Görüşme Süresi	Görüşme Yeri
1	Ali	21.02.2014 / 09.30	30	Öğret. Odası
2	Fatih	22.02.2014 / 13.45	20	Kütüphane
3	Hasan	03.03.2014 / 09.00	30	Rehberlik Odası
4	Tuğçe	03.03.2014 / 15.30	35	Müdür yrd. Odası
5	Rıdvan	04.03.2014 / 10.25	25	Müdür Odası
6	Hüseyin	04.03.2014 / 16.30	30	Öğret. Odası
7	Mutlu	10.03.2014 / 09.30	30	Öğret. Odası
8	Emir	10.03.2014 / 13.15	25	Kütüphane
9	Aslıhan	11.03.2014 / 10.00	30	Rehberlik Odası
10	Aylin	11.03.2014 / 15.45	30	Öğret. Odası
11	Orkun	17.03.2014 / 09.30	25	Öğret. Odası
12	Furkan	17.03.2014 / 17.00	20	Müdür yrd. Odası
13	Esat	18.03.2014 / 10.30	30	Müdür yrd. Odası
14	Mehmet	18.03.2014 / 15.30	30	Rehberlik Odası
15	Elif	24.03.2014 / 12.20	25	Müdür Odası

Öğretmenlere doğrudan ulaşılabildiği için telefon yoluyla ya da konuya hâkim bir başkasının yardımına ihtiyaç duyulmamıştır. “Araştırmacının kişilere doğrudan ulaşma imkânı olmadığına telefon görüşmeleri en iyi bilgi kaynağını

sağlamaktadır.”(Cresswell,1998, 124). Öğretmenlerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla araştırmanın nitel verileri toplanmıştır.

Görüşme yarı yapılandırılmış bir görüşme olduğu için, araştırmacının sorularının sorulmasında önceden belirlediği plana uyma zorunluluğu yoktur. Görüşme esnasında gündeme gelen konularla ilgili farklı sorularda sorabilir, soruların sırasında değişikliklerde yapabilir (Öztürk, 2014). Ayrıca görüşmenin akışına göre değişikliklerin yapılması yanında, soruların konuşma tarzında sorulması, teşvik edici olması ve görüşme sürecinin kontrol edilerek, yönlendirici olmamalıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Öğretmenlerle yapılan görüşmelerde, yarı yapılandırılmış görüşmenin ilkeleri doğrultusunda hareket edilerek soruların sırasına göre sorulmasına dikkat edilmiştir. Ancak sorulara verilen cevaplar doğrultusunda öğretmenlere farklı sorular da sorulmuştur. Görüşme aşamasında öğretmen tarafından anlaşılamayan sorular daha anlaşılır bir şekilde yeniden yorumlanarak tekrar sorulmuş ve yönlendirme yapılmamaya dikkat edilmiştir. Öğretmene sorulan soruların bir kısmının cevapları daha önceki başka sorular içerisinde verildiyse soru tekrarlanarak, “ Bu sorunun cevabını sizden daha önce almıştık eklemek istediğiniz başka şeyler var mı?” şeklinde sorular sorulmuştur. Örneğin “Coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci kazandırmasında hangi öğretim uygulamalarını yapıyorsunuz?”, sorusuna verilen cevap ile “Coğrafya konularını öğretirken hangi araç ve gereçlerden yararlanıyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplar benzer olabilmektedir. Ayrıca “Coğrafya konularının öğretiminde görsellik çok önemli olduğu için derslerimde görselliği dikkate almaya çalışıyorum” şeklinde görüş bildiren bir öğretmene, “Hangi tür görsel öğretim faaliyetlerini kullanmaktasınız ya da görsel öğretimi tüm sınıflarda uygulayabiliyor musunuz?” şeklinde sorular yönetilmiştir.

Görüşme yapılırken yukarıdaki açıklamalara uygun bir davranış sergilenmiştir. Ayrıca görüşme sırasında sorulara verilen cevaplar doğrultusunda örneklendirmeler yapılmış ve yapılan görüşmeler kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır.

Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Verilerin çözümlemesi ve yorumlanmasında öncelikli olarak anket çalışması yapılmış ve anket sonuçlarının çözümlemesi ve yorumlamasına yer verilmiştir. Anket çalışması sonrasında, öğretmenlerle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılarak elde edilen verilerin çözümlemesi ve yorumlanması yapılmıştır.

Anket Yoluyla Elde Edilen Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Betimsel bir uygulama olan anket çalışması araştırmada nicel verilerin toplanmasını amaçlamaktadır. Nicel araştırmalar her şeyden önce nesnel, genellenebilir, geçerli ve güvenilir bilgi elde etme amacını güderler. “Bu tür araştırmalarda ölçüm önemlidir; kavramların somutta neye tekabül ettiği gösterilerek ölçülebilir bir forma sokulmalıdır.” (Kuş, 2012, s. 105).

Nicel araştırmaların en temel özelliği verilerin toplanması ve analizinde sayısallaştırmaya (Kantitatif yaklaşım) önem vermesidir. Sayısallaştırmaya verilen önemin nedeni sayıların kelimeler gibi “değer” taşımamasıdır. Çünkü sayılar kelimelerin aksine evrensel bir anlama sahiptirler. Başka bir ifade ile kelime veya kavramların anlamları mekâna, sosyal bağlama kültüre ve kişiye göre değişebilecekken, sayıların ifade ettikleri, tüm dünyada aynıdır. Verilerin sayısallaştırılması sayesinde objektif ve nesnel sonuçlara ulaşılabileceği düşünülür.” (Öztürk, 2014).

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci kazanım düzeyine ilişkin görüşlerini belirleme anketi ile elde edilen verilerin analizi, SPSS 16 paket programı ile gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde betimsel istatistikler kullanılmış olup, anket sorularına verilen yanıtlara göre, frekans (f), yüzde (%) ve aritmetik ortalama (\bar{x}) dağılımları belirlenmiştir. Anketin ikinci bölümünü oluşturan coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine etkisine yönelik öğretmen görüşleri ayrıca cinsiyete, görev yaptığı okula, eğitim durumuna, mesleki tecrübeye ve mezun olduğu okula göre değerlendirilmiş, t testi ve tek yönlü anova testi uygulanmıştır.

Anketin iki ve beşinci bölümlerinde yer alan maddelerin bilgisayara girilmesinde “tamamen katılıyorum” seçeneğine 5 puan, “katılıyorum” seçeneğine 4 puan, “kararsızım” seçeneğine 3 puan, “katılmıyorum” seçeneğine 2 puan, “kesinlikle katılmıyorum” seçeneğine ise 1 puan verilmiştir. Beşinci bölümde yer

alan 83 - 84 ve 85. sorular, seçeneğe göre değerlendirilmiştir. Anketin üç ve dördüncü bölümlerinde yer alan maddelerin bilgisayara girilmesinde ise, “her zaman” seçeneğine 5 puan, “çoğunlukla” seçeneğine 4 puan, “kimi zaman” seçeneğine 3 puan, “çok seyrek” seçeneğine 2 puan, “kesinlikle hiçbir zaman” seçeneğine ise 1 puan verilmiştir.

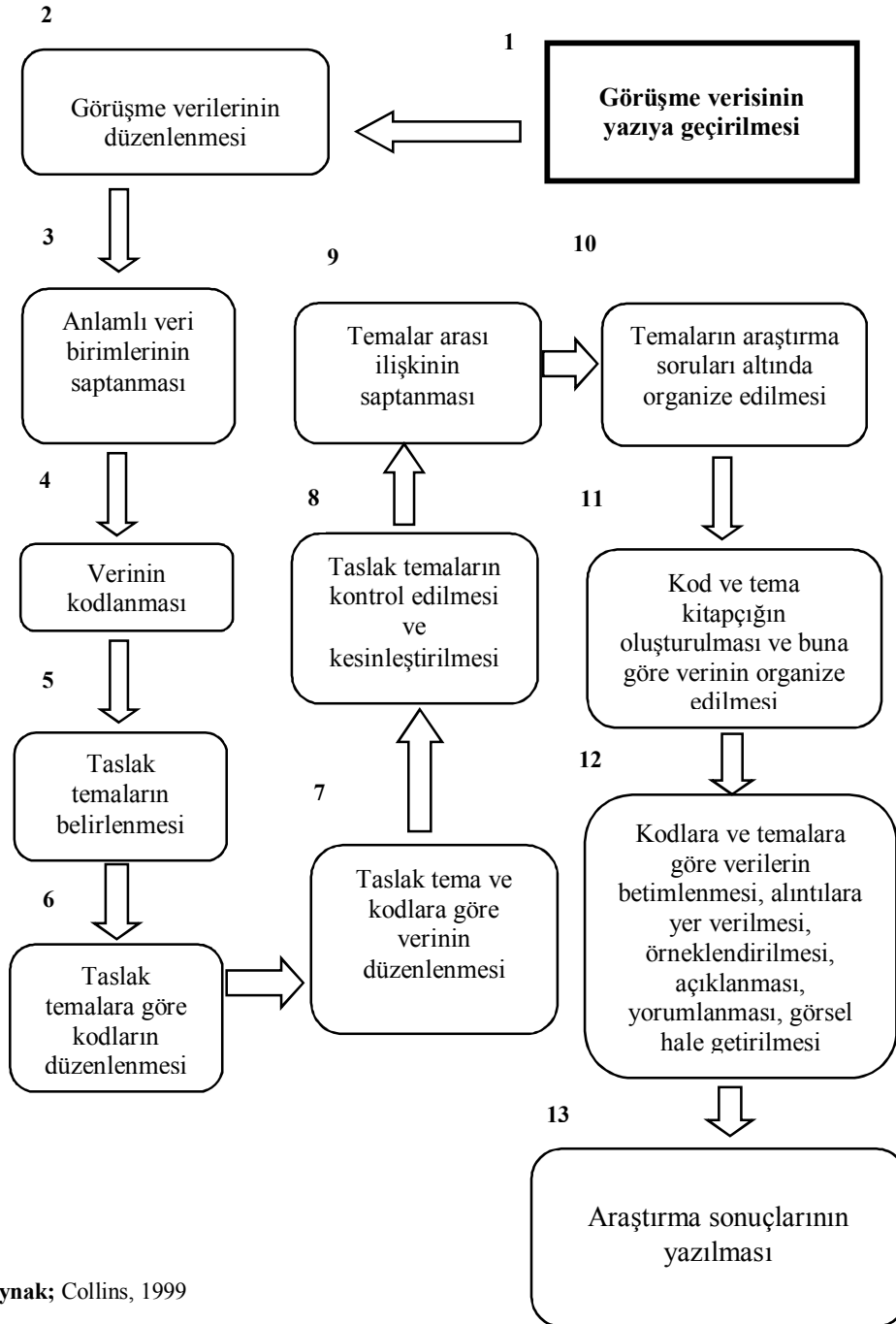
Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, anketteki her bir maddeye ilişkin verdikleri yanıtların yüzdelik dağılımları tek tek yorumlandıktan sonra, genel olarak aritmetik ortalamalarına göre değerlendirmeler yapılmıştır.

Elde edilen aritmetik ortalama puanların derecelendirilerek yorumlanması ise;

- 1.00 - 1.80 arası “hiçbir zaman - kesinlikle katılmıyorum”
- 1.81 - 2.60 arası “çok seyrek – katılmıyorum”
- 2.61 - 3.40 arası “kimi zaman – kararsızım”
- 3.41 - 4.20 arası “çoğunlukla – katılıyorum”
- 4.21 - 5.00 arası “her zaman - kesinlikle katılıyorum” şeklinde düzenlenmesi temel alınmıştır (Kaya. ve diğ. 2012).

Görüşmelerden Elde Edilen Verilerin Çözülmesi ve Yorumlanması

Görüşme verilerinin analizinde kullanılan veri analizi aşamaları, aşağıda verilmiştir (Şekil 3).

Kaynak; Collins, 1999

Şekil 3. Görüşme Verilerinin Analizinde İzlenen Aşamalar

Şekil 3’de görüldüğü gibi araştırma verilerinin düzenlenmesi, işlenmesi, kodlanması, yorumlanması ve yazılmasına kadar olan süreç 13 aşamadan oluşmaktadır. Araştırmanın amacına göre bu aşamalar uzun ya da kısa olabilir. Nitel araştırmada veri analizi çeşitlilik ve yaratıcılık bakımından çok önemlidir. “Nitел

araştırmalarda *betimsel ve içerik analizi* olmak üzere iki veri analiz süreci bulunmaktadır.” (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 223-230).

Betimsel analiz içerik analizine göre daha yüzeyseldir ve betimsel analizde araştırmanın kavramsal yapısı önceden açık bir biçimde belirlenir. Araştırmada öğretmenlerle yapılan görüşme sonucunda elde edilen veriler *betimsel analiz* yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir.

Yıldırım ve Şimşek’ e (2008) göre betimsel analiz dört aşamadan oluşmaktadır:

Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma: Araştırma soruları, kavramsal çerçeve, görüşme ve gözlemlerden yola çıkarak, veri analizi için çerçeve oluşturulur. Bu çerçeve içerisinde yer alan verilerin hangi temalar altında düzenleneceği ve sunulacağı belirlenir. Betimsel analizin kullanılmasında daha önce belirlenmiş bir kavramsal çerçevenin olmaması ise analizi güçleştirir.

Daha önce belirlenmiş olan kavramsal çerçeve ve araştırma sorularından yola çıkılarak, veri analizi için bir çerçeve oluşturulmuş ve verilerin hangi temalar altında düzenlenerek ve verileceği belirlenmiştir. Temaların belirlenmesi konusunda detaylı bilgiler ‘Öğretmen Görüşme Formu’ başlığı altında açıklandığından burada ayrıca yer verilmemiştir.

Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi: Oluşturulan çerçeve içerisindeki veriler okunur ve düzenlenir. Veriler tanımlama amacıyla anlamlı ve mantıklı bir şekilde bir araya getirilir. Verilerin okunması ve düzenlenmesi ile ilgili olarak Görüşmelerin dökümü, Görüşme kodlama anahtarlarının hazırlanması, Araştırma verilerinin güvenilirliği, Doğrudan alıntılarının seçimi çalışmaları yapılır.

Görüşmelerin dökümü: Bu araştırmada görüşmelerin tamamı ses kayıt cihazına kaydedildiğinden, araştırmacı tarafından öğretmenlerle yapılan görüşmelerden elde edilen veriler ve görüşme ile ilgili görüşme yeri, günü, saati vs. ayrıntılar öğretmen görüşme veri dökümü formuna aktarılmıştır. Veriler kodlanarak kod listesi oluşturulmuştur. Kodlamada benzerlik ve farklılıklar sayısal olarak karşılaştırılarak bir kodlama yüzdesi oluşturulmuştur (Çelik, 2009, s. 76). Verilerin görüşme veri dökümü formuna aktarılmasından sonra görüşmeye katılan öğretmenlerden rastgele seçilen 6 öğretmenin görüşme ses kaseti ve bu öğretmenlerin görüşlerinin aktarıldığı görüşme dökümü formları, bir başka uzmana incelemesi için verilmiştir. Uzman tarafından görüşme veri dökümü formu

incelenmiş ve yapılan inceleme sonucunda ses kasetleri ile veri dökümleri arasında çok büyük farklılıklar olmadığı görülmüştür.

Görüşme kodlama anahtarlarının hazırlanması: Görüşme veri dökümleri ile ses kayıtları arasındaki tutarlılık sağlandıktan sonra, araştırmacı ve uzmanın görüşme kodlama anahtarlarına yaptıkları işaretlemelerin tutarlılığını belirlemek amacıyla her sorunun yanıtı tek tek incelenerek, karşılaştırılmış ve görüşme kodlama anahtarına son biçimi verilmiştir (Ek-7).

Araştırma verilerinin güvenilirliği: Hazırlanan görüşme kodlama anahtarı ve görüşme dökümleri araştırmacı dışında iki farklı araştırmacıya sunulmuştur. Görüşme kodlama anahtarının araştırmacılar tarafından ayrı ayrı okunması sonucu ‘görüş birliği’ ve ‘görüş ayrılığı’ olan kodlar belirlenmiş (Ünlüer, 2008) ve güvenilirlik analizine geçilmiştir. Araştırmanın güvenilirlik hesaplaması için Miles ve Huberman’ın (1994), önerdiği güvenilirlik formülü kullanılmıştır.

Güvenirlik formülüyle hesaplanan sonucun %70 düzeyinde olması durumunda (Gay, 1987; Miles ve Huberman, 1994), araştırmacının güvenilirliğinin sağlanmış olacağı belirtilmektedir.

$$P(\text{Uzmanlaşma Yüzdesi}) = \frac{Na(\text{Görüş Birliği})}{Na(\text{Görüş Birliği}) + Na(\text{Görüş Ayrılığı})} \times 100$$

Eğer güvenilirlik hesaplaması %70’ in altına düşerse, araştırmacı ve uzmanın kodlamalar üzerinde yeniden çalışması ve uzlaşarak kodlama farklılığını en aza indirmeye çalışmaları gerekir. Uzman ve araştırmacının görüşme sorularının kodlamalarının karşılaştırılması sonucunda, yapılan kodlamalar arasındaki güvenilirlik değerleri tablosu aşağıda gösterilmiştir (Tablo 11).

Tablo 11

Görüşme Sorularının Güvenirlilik Yüzdeleri

Sorular	Güvenirlilik Yüzdeleri (%)
1 Soru	94
2 Soru	97
3 Soru	98
4 Soru	97
5 Soru	96
6 Soru	96
7 Soru	93
8 Soru	94
9 Soru	97
10 Soru	96
11 Soru	95
12 Soru	97
13 Soru	95
14 Soru	95
Toplam	95,71

Tablo 11’de görüldüğü gibi, uzman ve araştırmacının görüşme sorularının kodlamalarının karşılaştırılması sonucunda, yapılan kodlamalar arasındaki güvenirlik değerlerinin % 94 ile % 100 arasında değiştiği görülmektedir. Görüşme sorularının güvenirlik değeri ortalaması ise % 95,71 olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre güvenirlik değeri, % 70 üzerinde olduğu görülmüş ve araştırmanın geçerliliği kabul edilmiştir.

Doğrudan alıntıların seçimi bulguların yorumlanması ve sonuçların yazılması aşamasında kullanılarak doğrudan alıntılar seçilmiştir.

Bulguların tanımlanması: Düzenlenmiş olan veriler tanımlanmış, gerek duyulan noktalarda alıntılarla desteklenmiştir. Verilerin kolay anlaşılması ve tanımlanması için gereksiz tekrarlar yapılmamasına dikkat edilmiştir.

Bulguların Yorumlanması: Bu nedenle “araştırmacı bu son aşamada topladığı verilere anlam kazandırmak ve bulgular arasındaki ilişkileri açıklamak, neden-sonuç ilişkileri kurmak, bulgulardan birtakım sonuçlar çıkarmak ve elde edilen

sonuçların önemine ilişkin açıklamalar yapmak zorundadır.” (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 238).

Görüşme kodlama anahtarı doğrultusunda, elde edilen bulgular yardımıyla öğretmenlerin görüşlerinin belirlenmesi, benzer görüşlerin sıklığı genel olarak değerlendirilmiş ve öğretmenlerin coğrafya öğretiminin kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci kazanım düzeyine ilişkin görüşleri, öğretmenin yeterliliği ve dersi uygulama aşamasındaki öğretim teknikleriyle bağdaştırılarak yorumlanmıştır.

Üçüncü Bölüm

Bulgular

Araştırmanın bu bölümün de verilerinin çözümlenmesi sonrasında elde edilen bulgular yer almaktadır. Araştırma bulgularının oluşturulması, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişim düzeyine ilişkin öğretmen görüşlerini içeren anket çalışması ve öğretmenlerle yapılan yarı yapılandırılmış öğretmen görüşmelerinden elde edilen bulgulardan yararlanarak gerçekleştirilmiştir.

Anket Yoluyla Elde Edilen Bulgular

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri alınarak anket yoluyla elde edilen bulgular dört bölüm başlığı altında değerlendirilmiştir.

Sosyal Bilgiler Dersinde Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri

Aşağıda coğrafya kazanımlarının kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci gelişim düzeyine olan etkisine ilişkin öğretmen görüşlerini içeren frekans, yüzde ve aritmetik ortalama sonuçları aşağıda verilmiştir (Tablo 12).

Coğrafya kazanımları ayrıca cinsiyet, mezun olduğu okul, eğitim düzeyi, mesleki tecrübe ve görev yaptığı okul değişkenine göre t testi ve tek yönlü varyans analizi yapılmış ve sonuçları aşağıda değerlendirilmiştir.

Tablo 12

Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırmasına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Anket Sonuçlarına Göre Frekans, Yüzde ve Aritmetik Dağılımı

Coğrafya kazanımları		Frekans	Yüzde	Tamamen katılıyor	Katılıyor	Kararsız	Katılmıyor	Kesinlikle katılmıyor	\bar{x}
1	Sosyal bilgiler dersi kapsamında yer alan coğrafya konuları kimlik inşasının gelişmesinde etkilidir.	f	63	196	27	0	0	4,13	
		%	22,0	68,5	9,4	0	0		
2	Yaşanmış olaylardan ve görsel materyallerden yola çıkarak, yakın çevresini ve Türkiye'yi betimleyerek, kimlik inşasını oluşturur.	f	84	172	30	0	0	4,19	
		%	29,4	60,1	10,5	0	0		
3	Gelenek görenek ve kültür öğelerinin geçmişten bugüne değişerek taşındığına ilişkin toplumdan örnekler vererek kimlik inşasını geliştirir.	f	103	166	16	1	0	4,30	
		%	36,0	58,0	5,6	0,3	0		
4	Güneşin hareketinden yararlanarak, doğuş ve batışına göre günlük hayatını tanzim eder. Kimlik inşasını gerçekleştirir.	f	39	161	84	2	0	3,83	
		%	13,6	56,3	29,4	0,7	0		
5	Hava olaylarını (sıcaklık, basınç, rüzgâr, nem, yağış, vs.) gözlemleyerek, çıkarımlarda bulunur ve yaşam alanını ona göre şekillendirerek kimlik inşasını gerçekleştirir.	f	42	152	89	3	0	3,81	
		%	14,7	53,1	31,1	1,0	0		
6	Atmosfer olaylarının değişimiyle insanların birbiriyle ve çevresiyle olan etkileşimlerini yorumlayarak kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini geliştirir.	f	47	151	79	9	0	3,83	
		%	16,4	52,8	27,6	3,1	0		
7	Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak, iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunması kimlik inşasının gerçekleşmesi ile olur.	f	66	179	39	2	0	4,08	
		%	23,1	62,6	13,6	0,7	0		
8	Çevresinde gördüğü doğal ve beşerî unsurları ayırt ederek bu unsurların korunması ve gelecek nesillere aktarılması için sorumluluk duygusu içerisinde vatandaşlık bilincini geliştirir.	f	94	157	35	0	0	4,21	
		%	32,9	54,9	12,2	0	0		
9	Doğal afetler ve çevre sorunlarına karşı, dayanışma ve işbirliği içinde olmanın önemini öğrenerek, korunma ve önlem alma yollarına yönelik yapılan çalışmalar vatandaşlık bilincini geliştirir.	f	116	153	15	2	0	4,34	
		%	40,6	53,5	5,2	0,7	0		
10	Kültürümüzün sözlü ve yazılı öğelerinden yola çıkarak, doğal afetlerin toplum hayatı üzerindeki etkilerini örneklendirerek vatandaşlık bilincini geliştirir.	f	108	166	12	0	0	4,34	
		%	37,8	58,0	4,2	0	0		

Tablo 12 (Devam)

Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırmasına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Anket Sonuçlarına Göre Frekans, Yüzde ve Aritmetik dağılımı

Coğrafya kazanımları		Frekans Yüzde	Tamamen katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	\bar{x}
11	Dünya üzerinde çeşitli ülkeler olduğunu fark eder ve kendi ülkesini diğer ülkelerden ayıran özellikleri öğrenerek kimlik inşasını artırır.	f %	100 35,0	171 59,8	13 4,5	2 0,7	0 0	4,29
12	Kendisi ile başka bir toplumdaki yaşatlarının günlük yaşamlarını karşılaştırarak çıkarımlarda bulunur, kimlik ve vatandaşlık algısını geliştirir.	f %	77 26,9	174 60,8	34 11,9	1 0,3	0 0	4,14
13	Toplumlar arasında ortak kutlanan özel günlere (dini, siyasi, sportif vs.) örnekler vererek kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci gelişim düzeyini artırır.	f %	78 27,3	184 64,3	24 8,4	0 0	0 0	4,19
14	Ülkeler kimlik yapılarına göre işlenerek (tarihi, kültürü, eğitim yapıları) ülkeleri kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişim düzeyi bakımından sorgular.	f %	62 21,7	164 57,3	59 20,6	1 0,3	0 0	4,00
15	Kullandığı bazı ürünlerinin hammadde aşamasından ürün aşamasına (üretim, dağıtım ve tüketim) gelişim sürecini öğrenerek benimser ve sürecin bir parçası olmak suretiyle kimlik inşasını gerçekleştirir.	f %	78 27,3	145 50,7	63 22,0	0 0	0 0	4,05
16	Teknolojik gelişmelerin insan yaşamına ve gelişimine etkisini sorgulayarak geçmiş ile karşılaştırmalar yapar ve vatandaşlık bilincinin gelişimini sağlar.	f %	72 25,2	177 61,9	37 12,9	0 0	0 0	4,12
17	Harita üzerinden yer şekillerini kavrayarak, yer şekillerinin sosyal ve ekonomik yapıya etkisi hakkında çıkarımlarda bulunur ve kimlik inşası gelişim düzeyini artırır.	f %	85 29,7	165 57,7	35 12,2	1 0,3	0 0	4,17
18	Ülkemizin yer altı zenginlik kaynaklarıyla ekonomik faaliyetlerini ilişkilendirerek, bunların ülke ekonomisindeki yerini ve önemini değerlendirebilir vatandaş olarak sorumluluk duygusunu artırır.	f %	102 35,7	159 55,6	24 8,4	1 0,3	0 0	4,27

Tablo 12 (Devam)

Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırmasına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Anket Sonuçlarına Göre Frekans, Yüzde ve Aritmetik dağılımı

Coğrafya kazanımları		Frekans Yüzde	Tamamen katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	\bar{x}
19	Doğal varlıkların, tarihi mekânların, çevrelerin ortak miras ögesi olarak yaşatılmasının önemini kavrayarak, kimlik inşasının gelişimi ve vatandaşlık bilincini artırır.	f %	121 42,3	148 51,7	17 5,9	0 0	0 0	4,36
20	Doğal ve Beşeri olaylar ön bilgi ve yaşantı sayesinde, belli başlı sosyal problemler ya da ihtiyaçlarla, kurum ve sosyal örgütlerle ilişkilendirilerek vatandaşlık bilincinin gelişmesini sağlar.	f %	75 26,2	166 58,0	44 15,4	1 0,3	0 0	4,10
21	Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetleri bölgenin coğrafi özellikleri ile ilişkilendirerek kimlik inşasının gelişimini sağlar.	f %	91 31,8	178 62,2	17 5,9	0 0	0 0	4,26
22	Ülkemizin çeşitli yerleri ile kendi çevresinin kültürel özelliklerini benzerlikler ve farklılıklar açısından karşılaştırarak kimlik inşasını gerçekleştirir.	f %	87 30,4	175 61,2	24 8,4	0 0	0 0	4,22
23	Toplumsal kurumların (Aile, din, eğitim.) insan yaşamındaki yeri konusunda görüşlerde bulunarak vatandaşlık bilinci içerisinde hareket eder.	f %	105 36,7	159 55,6	22 7,7	0 0	0 0	4,29
24	Turizmin küresel etkileşimi, kültür ve ekonomi ilişkisi üzerinde ki etkisi üzerinde durarak, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini artırır.	f %	63 22,0	185 64,7	36 12,6	2 0,7	0 0	4,08
25	Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde iletişim ve ulaşım teknolojisinin etkisini öğrenerek yaşam koşullarının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine olan etkisini artırır.	f %	79 27,6	162 56,6	45 15,7	0 0	0 0	4,12
26	İnsanlar arası etkileşimde kitle iletişim araçlarının rolünü öğrenerek, daha iyi bir toplumun oluşmasına katkı sağlar ve vatandaşlık bilincini geliştirir.	f %	97 33,9	162 56,6	27 9,4	0 0	0 0	4,24
27	Tarihî metinler, belgeler ve haritalardan yararlanarak göçlerin sosyal yapıya etkisi hakkında çıkarımlarda bulunur kimlik inşasını artırır.	f %	92 32,2	152 53,1	41 14,3	1 0,3	0 0	4,17

Tablo 12 (Devam)

Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırmasına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Anket Sonuçlarına Göre Frekans, Yüzde ve Aritmetik dağılımı

Coğrafya kazanımları		Frekans Yüzde	Tamamen katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	\bar{x}
28	Çevre kirliliğine karşı çevresel örgütlerin etkinliklerini ve tarihsel süreçteki seyrini değerlendirerek vatandaşlık bilincinin gelişimine katkı sağlar.	f	89	157	39	1	0	4,17
		%	31,1	54,9	13,6	0,3	0	
29	Anadolu ve Mezopotamya’da yaşamış ilk uygarlıkların yerleşme ve ekonomik faaliyetleri ile sosyal yapıları arasındaki etkileşimi açıklayarak kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini artırır.	f	75	152	58	1	0	4,05
		%	26,2	53,1	20,3	0,3	0	
30	Orta Asya ilk Türk devletlerinin kültürel özellikleriyle coğrafi özelliklerini ilişkilendirerek, toplumlar arasındaki kültürel gelişimi açıklayabilir kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini artırır.	f	103	147	36	0	0	4,23
		%	36,0	51,4	12,6	0	0	
31	İlk uygarlıkların bilimsel ve teknolojik gelişmelere katkılarını örnekler vererek kimlik inşası gelişmesini sağlar.	f	73	181	31	1	0	4,14
		%	25,5	63,3	10,8	0,3	0	
32	Madenler ve enerji kaynaklarının kullanım alanlarını geleceğin dünyasını oluşturması bakımından değerlendirir ve vatandaşlık değerleri açısından sorgular.	f	85	157	44	0	0	4,14
		%	29,7	54,9	15,4	0	0	
33	İnsanların doğal çevreyi etkilemesi ile meydana gelen olumlu ve olumsuz gelişmeleri kavratarak, sorumluluk bilincini geliştirir.	f	92	172	22	0	0	4,24
		%	32,2	60,1	7,7	0	0	
34	“Doğal Kaynaklarımız Bize Emanet ” Doğal kaynakların bilinçli, bilinçsiz kullanımına ilişkin projeler hazırlayarak vatandaşlık bilincini geliştirir.	f	105	155	26	0	0	4,28
		%	36,7	54,2	9,1	0	0	
35	Nitelikli insan gücünün Türkiye ekonomisinin gelişmesindeki rolünü önemini değerlendirerek vatandaşlık sorumluluğunu artırır.	f	122	151	13	0	0	4,38
		%	42,7	52,8	4,5	0	0	
36	Ülkemizin diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini, kaynaklar ve ihtiyaçlar açısından değerlendirir vatandaşlık sorumluluk duygusunu artırır.	f	100	162	24	0	0	4,27
		%	35,0	56,6	8,4	0	0	

Tablo 12 (Devam)

Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırmasına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Anket Sonuçlarına Göre Frekans, Yüzde ve Aritmetik dağılımı

Coğrafya kazanımları		Frekans Yüzde	Tamamen katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	\bar{x}
37	Nüfusun din, dil ve kültürel yapısının oluşum ve gelişim süreci hakkında bilgilendirme yaparak kimlik inşasının gelişimine etki eder.	f	78	174	34	0	0	4,15
		%	27,3	60,8	11,9	0	0	
38	Şehirleşme, göç ve sanayileşme olgularının gelişimini toplumsal etkilerini yorumlayarak, vatandaşlık bilincinin gelişimine katkı sağlar.	f	76	175	35	0	0	4,14
		%	26,6	61,2	12,2	0	0	
39	Doğal mirasın (<i>hava, su, toprak, orman, deniz vs.</i>) ekosistemdeki öneminden yola çıkarak doğal miraslara yönelik tehditleri sorgulayarak kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini artırır.	f	91	177	18	0	0	4,26
		%	31,8	61,9	6,3	0	0	
40	“Ülkeler Nasıl Gelişir?” (Coğrafi keşifler çerçevesinde) Ülkelerin gelişmesinde kaynakların, ürünlerin ve ticaret yollarının etkisini değerlendirerek kimlik inşası ve sorumluluk bilincini geliştirir.	f	92	175	17	2	0	4,25
		%	32,2	61,2	5,9	0,7	0	
41	Bölgesel ve küresel düzeyde etkili olan (çevresel, kültürel, siyasi ve ekonomik) örgütlerin rolünü kavratarak kimlik inşası ve vatandaşlık gelişimine katkı sağlar.	f	59	191	35	1	0	4,08
		%	20,6	66,8	12,2	0,3	0	
42	Türkiye'nin tarih boyunca medeniyetler merkezi olmasının nedenlerini öğrenerek kimlik inşasının gelişimi sağlar	f	120	149	16	0	0	4,36
		%	42,0	52,1	5,6	0	0	

Tablo 12’de görüldüğü gibi, coğrafya kazanımlarının kimlik inşası ve vatandaşlık bilinç düzeyine olan etkisine ilişkin özelliklerden “*Sosyal bilgiler dersi kapsamında yer alan coğrafya konularının kimlik inşasının gelişmesindeki etkisine inanıyor musunuz*” maddesine, öğretmenlerin % 22’si “tamamen katılıyorum”, % 68,5’u “katılıyorum”, % 9,4’ü “kararsızım” biçiminde görüş belirtirken, “*Yaşanmış olaylardan ve görsel materyallerden yola çıkarak, yakın çevresini ve Türkiye’yi betimleyerek, kimlik inşasını oluşturur*” maddesine öğretmenlerin %

29,5’u tamamen katılıyorum”, % 60,1’i “katılıyorum”, % 10,5’i “kararsızım”, % şeklinde görüş belirtmiştir.

“Gelenek görenek ve kültür öğelerinin geçmişten bugüne değişerek taşındığına ilişkin toplumdaki örnekler vererek kimlik inşasını geliştirir” maddesine öğretmenlerin % 36’sı “tamamen katılıyorum” % 58’i “katılıyorum”, % 5,6’sı “kararsızım”, % 0,3’ü “katılmıyorum” şeklinde görüş bildirirken *“Güneşin hareketinden yararlanılarak, güneşin doğuş ve batışına göre günlük hayatını tanzim eder. (Yön bulma çalışmaları yapabilir, herhangi bir nesnenin kendisine göre bulunduğu yönü bulabilir) Öğrenimlerle kimlik inşasını gerçekleştirir”*, maddesine öğretmenlerin % 13,6’sı tamamen katılıyorum, % 56,3’ü “katılıyorum”, % 29,4’ü “kararsızım, % 0,7’si ise katılmıyorum şeklinde görüş belirtmiştir.

“Hava olaylarını (sıcaklık, basınç, rüzgâr, nem, yağış, vs.) gözlemleyerek çıkarımlarda bulunur ve yaşam alanını ona göre şekillendirerek kimlik inşasını gerçekleştirir” maddesine öğretmenlerin % 14,7’si “tamamen katılıyorum” % 53,1’i “katılıyorum” , % 31,1’i “kararsızım”, % 0,1’i, “katılmıyorum” şeklinde görüş bildirirken *“Atmosfer olaylarının değişimiyle insanların birbiriyle ve çevresiyle olan etkileşimlerini yorumlayarak kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini geliştirir”* maddesine öğretmenlerin % 16,4’ü tamamen katılıyorum” , % 52,8’ i “katılıyorum”, % 27,6’sı “kararsızım”, % 3,1’i ise katılmıyorum şeklinde görüş belirtmiştir.

“Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak, iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunması kimlik inşasının gerçekleşmesi ile olur” maddesine öğretmenlerin % 23,1’ i “tamamen katılıyorum” % 62,6’sı “katılıyorum” , % 13,6’sı “kararsızım”, % 0,7’si, “katılmıyorum” şeklinde görüş bildirirken *“Çevresinde gördüğü doğal ve beşerî unsurları ayırt ederek bu unsurların korunması ve gelecek nesillere aktarılması için sorumluluk duygusu içerisinde vatandaşlık bilincini geliştirir”* maddesine öğretmenlerin % 32,9’u tamamen katılıyorum” , % 54,9’u “katılıyorum” , % 12,2’si “kararsızım, şeklinde görüş belirtmiştir.

“Doğal afetler ve çevre sorunlarına karşı, dayanışma ve işbirliği içinde olmanın önemini öğrenerek, korunma ve önlem alma yollarına yönelik yapılan çalışmalar vatandaşlık bilincini geliştirir” maddesine öğretmenlerin % 40,6’sı “tamamen katılıyorum” % 53,5’i “katılıyorum” , % 5,2’si “kararsızım”, % 0,7’si,

“katılmıyorum” şeklinde görüş bildirirken “*Kültürümüzün sözlü ve yazılı öğelerinden yola çıkarak, doğal afetlerin toplum hayatı üzerindeki etkilerini örneklendirerek vatandaşlık bilincini geliştirir*” maddesine öğretmenlerin % 37,8’i tamamen katılıyor”, % 58,0’ı “katılıyorum”, % 4,2’si “kararsızım, şeklinde görüş belirtmiştir.

“*Dünya üzerinde çeşitli ülkeler olduğunu fark eder ve kendi ülkesini diğer ülkelerden ayıran özellikleri öğrenerek kimlik inşasını artırır*” maddesine öğretmenlerin % 35’i “tamamen katılıyorum”, % 59,8’i “katılıyorum”, % 4,5’si “kararsızım”, % 0,7’ si, “katılmıyorum” şeklinde görüş bildirirken “*Kendisi ile başka bir toplumdaki yaşlılarının günlük yaşamlarını karşılaştırarak kimlik ve vatandaşlık algısının geliştirir.*” maddesine öğretmenlerin % 26,9’u tamamen katılıyor”, % 60,8’i “katılıyorum”, % 11,9’u “kararsızım”, % 0,3’ü ise katılmıyorum şeklinde görüş belirtmiştir.

“*Toplumlar arasında ortak kutlanan özel günlere (dini, siyasi, sportif vs.) örnekler vererek kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci gelişim düzeyini artırır*” maddesine öğretmenlerin % 27,3’ü “tamamen katılıyorum”, % 64,3’i “katılıyorum”, % 8,4’ü “kararsızım”, şeklinde görüş bildirirken “*Ülkeler kimlik yapılarına göre işlenerek (tarihi, kültürü, eğitim yapıları) ülkeleri kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişim düzeyi bakımından sorgular*” maddesine öğretmenlerin % 21,7’si tamamen “katılıyorum”, % 57,3’ü “katılıyorum”, % 20,6’sı “kararsızım”, % 0,3’ü ise “katılmıyorum”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“*Kullandığı bazı ürünlerinin hammadde aşamasından ürün aşamasına (üretim, dağıtım ve tüketim) gelişim sürecini öğrenerek benimser ve sürecin bir parçası olmak suretiyle kimlik inşasını gerçekleştirir*” maddesine öğretmenlerin % 27,3’ü “tamamen katılıyorum”, % 50,7’si “katılıyorum”, % 22’si “kararsızım”, şeklinde görüş bildirirken “*Teknolojik gelişmelerin insan yaşamına ve gelişimine etkisini sorgulayarak vatandaşlık bilincinin gelişimini sağlar*” öğretmenlerin % 25,2’si “tamamen katılıyorum”, % 61,9’u “katılıyorum”, % 12,9’u “kararsızım”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“*Harita üzerinden yer şekillerini kavrayarak, yer şekillerinin sosyal ve ekonomik yapıya etkisi hakkında çıkarımlarda bulunur ve kimlik inşası gelişim düzeyini artırır*” % 29,7’si “tamamen katılıyorum”, % 57,7’si “katılıyorum”, % 12,2’si, “kararsızım”, şeklinde görüş bildirirken “*Ülkemizin yer altı zenginlik*

kaynaklarıyla ekonomik faaliyetlerini ilişkilendirerek, bunların ülke ekonomisindeki yerini ve önemini değerlendirebilir vatandaş olarak sorumluluk duygusunu artırır” maddesine öğretmenlerin % 35,7’si “tamamen katılıyorum”, % 55,6’sı “katılıyorum”, % 8,4’ü ise “kararsızım”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“Doğal varlıkların, tarihi mekânların, çevrelerin ortak miras ögesi olarak yaşatılmasının önemini kavrayarak, kimlik inşasının gelişimi ve vatandaşlık bilincini artırır” % 42,3’ü “tamamen katılıyorum” , % 55,5’i “katılıyorum”, % 5,9’u “kararsızım”, şeklinde görüş bildirirken “Doğal ve Beşeri olaylar ön bilgi ve yaşantı sayesinde, belli başlı sosyal problemler ya da ihtiyaçlarla, kurum ve sosyal örgütlerle ilişkilendirilerek vatandaşlık bilincinin gelişmesini sağlar” maddesine öğretmenlerin % 26,2’si “tamamen katılıyorum” , % 58’i, “katılıyorum”, % 15,4’ü ise “kararsızım”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetleri bölgenin coğrafi özellikleri ile ilişkilendirerek kimlik inşasının gelişimini sağlar” % 31,8’i “tamamen katılıyorum” , % 62,2’si, “katılıyorum”, % 5,9’u “kararsızım”, şeklinde görüş bildirirken “Ülkemizin çeşitli yerleri ile kendi çevresinin kültürel özelliklerini benzerlikler ve farklılıklar açısından karşılaştırarak kimlik inşasını gerçekleştirir” maddesine öğretmenlerin % 30,4’ü tamamen katılıyorum”, % 61,2’si “katılıyorum”, % 8,4’ü ise “kararsızım”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“Toplumsal kurumların (Aile, Din, Eğitim.) insan yaşamındaki yeri konusunda görüşlerde bulunarak vatandaşlık bilinci içerisinde hareket eder” % 36,7’si “tamamen katılıyorum” , % 55,6’sı “katılıyorum”, % 7,7’si “kararsızım”, şeklinde görüş bildirirken “Turizmin küresel etkileşimi, kültür ve ekonomi ilişkisi üzerinde ki etkisi üzerinde durarak, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini artırır” maddesine öğretmenlerin % 22’si tamamen katılıyorum”, % 64,7’si “katılıyorum”, % 12,6’sı “kararsızım”, % 0,7’si ise katılmıyorum şeklinde görüş belirtmiştir.

“Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde iletişim ve ulaşım teknolojisinin etkisini öğrenerek kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini artırır” % 27,6’sı “tamamen katılıyorum” , % 56,6’sı “katılıyorum”, % 15,7’si “kararsızım”, şeklinde görüş bildirirken “İnsanlar arası etkileşimde kitle iletişim araçlarının rolünü öğrenerek, daha iyi bir toplumun oluşmasına katkı sağlar ve vatandaşlık bilincini geliştirir” maddesine öğretmenlerin % 33,9’u “tamamen katılıyorum”, % 56,6’sı “katılıyorum”, % 9,4’ü ise “kararsızım”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“Tarihî metinler, belgeler ve haritalardan yararlanarak göçlerin sosyal yapıya etkisi hakkında çıkarımlarda bulunur kimlik inşasını artırır” % 32,2’si “tamamen katılıyorum”, % 53,1’i “katılıyorum”, % 14,3’ü “kararsızım”, % 0,3’ü “katılmıyorum” şeklinde görüş bildirirken *“Çevre kirliliğine karşı çevresel örgütlerin etkinliklerini ve tarihsel süreçteki seyrini değerlendirerek vatandaşlık bilincinin gelişimine katkı sağlar”* maddesine öğretmenlerin % 31,1’i “tamamen katılıyorum”, % 54,9’u “katılıyorum”, % 13,6’sı “kararsızım”, % 0,3’ü ise “katılmıyorum”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“Anadolu ve Mezopotamya’da yaşamış ilk uygarlıkların yerleşme ve ekonomik faaliyetleri ile sosyal yapıları arasındaki etkileşimi açıklayarak kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini artırır” % 26,2’si “tamamen katılıyorum”, % 53,1’i “katılıyorum”, % 20,3’ü “kararsızım”, % 0,3’ü “katılmıyorum”, şeklinde görüş bildirirken *“Çevre Orta Asya ilk Türk devletlerinin kültürel özellikleriyle coğrafî özelliklerini ilişkilendirerek, toplumlar arasındaki kültürel gelişimi açıklayabilir kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini artırır”* maddesine öğretmenlerin % 36’sı “tamamen katılıyorum”, % 51,4’ü “katılıyorum”, % 12,6’sı ise “kararsızım”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“İlk uygarlıkların bilimsel ve teknolojik gelişmelere katkılarına örnekler vererek kimlik inşası gelişmesini sağlar” % 36’ sı “tamamen katılıyorum”, % 51,4’ü “katılıyorum”, % 12,6’sı “kararsızım”, şeklinde görüş bildirirken *“Madenler ve enerji kaynaklarının kullanım alanlarını geleceğin dünyasını oluşturması bakımından değerlendirir ve vatandaşlık değerleri açısından sorgular”* maddesine öğretmenlerin % 29,7’si “tamamen katılıyorum”, % 54’ü “katılıyorum”, % 15,4’ü ise “kararsızım”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“İnsanların doğal çevreyi etkilemesi ile meydana gelen olumlu ve olumsuz gelişmeleri kavratarak, sorumluluk bilincini geliştirir” % 32,2’si “tamamen katılıyorum”, % 60,1’i “katılıyorum”, % 7,7’si, “kararsızım”, şeklinde görüş bildirirken, *“Doğal Kaynaklarımız Bize Emanet” “Doğal kaynakların bilinçli, bilinçsiz kullanımına ilişkin projeler hazırlayarak vatandaşlık bilincini geliştirir”* maddesine öğretmenlerin % 36,7’si “tamamen katılıyorum”, % 54,2’si “katılıyorum”, % 9,1’ i ise “kararsızım”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“Nitelikli insan gücünün Türkiye ekonomisinin gelişmesindeki rolünü önemini değerlendirerek vatandaşlık sorumluluğunu artırır” % 42,7’si “tamamen

katılıyorum”, % 52,8’i “katılıyorum”, % 4,5’i “kararsızım”, şeklinde görüş bildirirken “*Ülkemizin diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini, kaynaklar ve ihtiyaçlar açısından değerlendirir vatandaşlık sorumluluk duygusunu artırır*” maddesine öğretmenlerin % 35’i “tamamen katılıyorum”, % 56,6’sı “katılıyorum” , % 8,4’ü, ise “kararsızım”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“*Nüfusun din, dil ve kültürel yapısının oluşum ve gelişim süreci hakkında bilgilendirme yaparak kimlik inşasının gelişimine etki eder*” % 27,3’ü “tamamen katılıyorum”, % 60,8’i “katılıyorum”, % 11,9’u “kararsızım”, şeklinde görüş bildirirken “*Şehirleşme, göç ve sanayileşme olgularının gelişimini toplumsal etkilerini yorumlayarak, vatandaşlık bilincinin gelişimine katkı sağlar*” maddesine öğretmenlerin % 26,6’sı “tamamen katılıyorum”, % 61,2’si “katılıyorum”, % 12,2’si ise “kararsızım”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“*Doğal mirasın (hava, su, toprak, orman, deniz vs.) ekosistemdeki öneminden yola çıkarak doğal miraslara yönelik tehditleri sorgulayarak kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini artırır*” % 31,8’i “tamamen katılıyorum”, % 61,9’u “katılıyorum”, % 6,9’u “kararsızım”, şeklinde görüş bildirirken “*Ülkeler Nasıl Gelişir?*” (Coğrafi keşifler çerçevesinde) *Ülkelerin gelişmesinde kaynakların, ürünlerin ve ticaret yollarının etkisini değerlendirerek kimlik inşası ve sorumluluk bilincini geliştirir*” maddesine öğretmenlerin % 32,2’si, “tamamen katılıyorum” , % 61,2’si “katılıyorum”, % 5,9’u “kararsızım”, % 0,7’si ise “katılmıyorum”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“*Bölgesel ve küresel düzeyde etkili olan (çevresel, kültürel, siyasi ve ekonomik) örgütlerin rolünü kavratarak kimlik inşası ve vatandaşlık gelişimine katkı sağlar*” % 20,6’sı “tamamen katılıyorum”, % 66,8’i “katılıyorum”, % 12,2’si “kararsızım”, % 0,3’ü “katılmıyorum”, şeklinde görüş bildirirken “*Türkiye’nin tarih boyunca medeniyetler merkezi olmasının nedenlerini öğrenerek kimlik inşasının gelişimi sağlar*” maddesine öğretmenlerin % 42’si “tamamen katılıyorum”, % 52,1,i “katılıyorum”, % 5,6’sı ise “kararsızım”, şeklinde görüş belirtmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişim düzeyine etkisine ilişkin kazanımlardan, 3 – 9 – 10 – 11 – 18 – 19 – 21 – 22 – 23 – 26 – 30 – 34 – 35 – 36 – 39 – 40 – 41 ve 42. maddelerin aritmetik ortalamalarına bakıldığında, \bar{x} : 4,21 ile 4,38 arasında olduğu

ve madde kazanımlarının, etki düzeyine ilişkin “kesinlikle katılıyorum” şeklinde değerlendirmede bulunmuşlardır.

Öğretmenler coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişim düzeyine etkisini belirleyen kazanımlardan, 2 – 4 – 5 – 6 – 7 – 12 – 13 – 14 – 15 – 16 – 17 – 20 – 24 – 25 – 27 – 28 – 29 – 31 – 32 – 33 – 37 – 38 ve 41. maddelerin aritmetik ortalamalarına bakıldığında, \bar{x} : 3,83 ile 4,19 arasında olduğu ve madde kazanımlarının etki düzeyine “katılıyorum” şeklinde değerlendirmede bulunmuşlardır.

42 anket maddesinden birinci madde “coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişimine olan etkisine katılıp katılmadığını belirleyen ve diğer 41 maddeyi sorgulayan bir maddedir. Bu maddenin aritmetik ortalamasına bakıldığında, \bar{x} :4,13 düzeyinde olduğu ve “katılıyorum” şeklinde değerlendirmede bulunduğu görülmüştür.

Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincine Olan Etkisinin, Öğretmenlerin Cinsiyet Değişkenine Göre t Testi Sonuçları

Sosyal bilgiler içerisindeki coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci kazandırması düzeyine ilişkin öğretmen görüşleri ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı test edildiğinde her bir anket maddesi için $p>0.05$ düzeyinde olduğu ve cinsiyete göre anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür. Coğrafya kazanım maddelerinin cinsiyet değişkenine ilişkin anlamlılık sütunundaki değerler tablosu (Ek-8), de gösterilmiştir.

Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincine Olan Etkisinin, Öğretmenlerin Görev Yaptığı Okul Değişkenine Göre t Testi Sonuçları

Öğretmenlerin görev yaptığı okulların farklılığı coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişimine ilişkin etkisine yönelik olarak yapılan t testi sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 13).

Tablo 13

Öğretmenlerin Görev Yaptığı Okul Değişkenine Göre t Testi Sonuçları

Soru	Görev Yaptığı Ortaokul	N	X	SS	T	df	P
42	Devlet	270	1,62	0,58	-2,13	283	0,034
	Özel	16	1,94	0,68			

Tablo 13' e göre görev yaptığı okullar farklı olan öğretmenlerin okulları ile coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine olan etkisi arasındaki ilişkinin 42. madde de anlamlı olduğu, ($p < 0,05$) diğer anket maddeleri arasındaki ilişkinin ise anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($p > 0,05$). Coğrafya kazanım maddelerinin, öğretmenlerin görev yaptığı okul değişkenine ilişkin anlamlılık sütunundaki değerler tablosunun tamamı (Ek-9), de gösterilmiştir.

Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincine Olan Etkisinin, Öğretmenlerin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre t Testi Sonuçları

Eğitim düzeyi farklı olan öğretmenlerin, eğitim düzeyleri ile coğrafya konularının, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine olan etkisi arasındaki ilişkinin her bir madde için $p > 0,05$ düzeyinde olduğu ve anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Coğrafya kazanım maddelerinin, öğretmenlerin eğitim düzeyi değişkenine ilişkin anlamlılık sütunundaki değerler tablosunun tamamı (Ek-10), da gösterilmiştir.

Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincine Olan Etkisinin, Öğretmenlerin Mesleki Tecrübe Düzeyi Değişkenine Göre t Testi Sonuçları

Hizmet süresi farklı olan öğretmenlerin, hizmet süreleri ile coğrafya konularının, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine olan etkisi arasındaki ilişkinin her bir madde için $p > 0,05$ düzeyinde olduğu ve anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Coğrafya kazanım maddelerinin, öğretmenlerin mesleki tecrübe düzeyi değişkenine ilişkin anlamlılık sütunundaki değerler tablosunun tamamı (Ek-11), de gösterilmiştir.

Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincine Olan Etkisinin, Öğretmenlerin Mezun Olduğu Okul Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

Öğretmenlerin mezun olduğu okul düzeyi değiştikçe öğretmenlerin de sorulara verdiği cevapların ortalamaları değişmekte, ancak her soruya verilen cevaplara bakıldığında bu değişimin benzer düzeyde olmadığı (Ek-12), de görülmektedir. Ancak bu farklılıkların rastlantısal mı yoksa anket sorusunun içeriği ile mi ilgili olduğunu belirleyebilmek için ANOVA testinin incelemesi gerekir.

Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincine Olan Etkisinin, Öğretmenlerin Mezun Olduğu Okul Değişkenine Göre (Anova) Sonuçları

Öğretmenlerin mezun olduğu okula göre coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine etkisine yönelik yapılan Anova sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 14).

Tablo 14

Öğretmenlerin Mezun Olduğu Okul Değişkenine Göre (Anova) Sonuçları

Soru	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
S5	Gruplar arası	4,12	2	2,059	4,51	0,012
	Gruplar içi	129,06	283	0,456		
	Toplam	133,18	285			
S37	Gruplar arası	2,49	2	1,246	3,43	0,034
	Gruplar içi	102,74	283	0,363		
	Toplam	105,23	285			

Tablo 14' e göre öğretmenlerin mezun olduğu okul düzeyi değiştikçe öğretmenlerin de sorulara verdiği cevapların ortalamaları değişmekte, ancak her soruya için verilen cevaplara bakıldığında bu değişimin benzer düzeyde olmadığı görülmektedir. Ancak bu farklılıkların rastlantısal mı yoksa anket sorusunun içeriği ile mi ilgili olduğunu belirleyebilmek için ANOVA tablosunu incelememiz gerekir.

ANOVA tablosunun Sig. (Anlamlılık) sütunundaki değerlerin 0,05 den büyük olduğu ve mezun olunan okul ile coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine olan etkisi arasındaki ilişkinin $p > 0,05$ düzeyinde olduğu ve istatistiksel olarak anlamlı olmadığını söyleyebiliriz. Tabloda 5. ve 37. sorulara ilişkin olarak, anlamlılık değerinin $p < 0,05$ düzeyinde olduğu ve anlamlı olduğu söylenebilir.

Tablo da 5. anket maddesi olan “*Hava olaylarını (sıcaklık, basınç, rüzgâr, nem, yağış, vs.) gözlemleyerek, çıkarımlarda bulunur ve yaşam alanını ona göre şekillendirerek kimlik inşasını gerçekleştirir*” ve 37. anket maddesi olan “*Nüfusun din, dil ve kültürel yapısının oluşum ve gelişim süreci hakkında bilgilendirme yaparak kimlik inşasının gelişimine etki eder*” varyans analizi sonuçları ve gruplara ait ortamlar birlikte değerlendirildiğinde, H0 hipotezi reddedilmiş ve mezuniyetleri farklı olan öğretmenlerin mezun olduğu okul ile coğrafya konularının

kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine olan etkisi arasındaki farkın anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bununla birlikte daha ANOVA tablosu gruplar arasındaki farklılıkları bir bütün olarak değerlendirir. Diğer bir ifade ile hangi ikili gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğuna ilişkin bilgi vermez. Bunun için aşağıdaki Tukey testi incelenmelidir.

Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincine Olan Etkisinin, Öğretmenlerin Mezun Olduğu Okul Değişkenine Tukey Test Sonuçları

Öğretmenlerin mezun olduğu okula göre coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine etkisine yönelik yapılan Tukey test sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 15).

Tablo 15

Öğretmenlerin Mezun Olduğu Okul Değişkenine Tukey Test Sonuçları

Soru	Mezun Olduğu Okul	Mean	Std. Error	P	
S5	Eğitim Fakültesi	Fen Edebiyat Fakültesi	0,19	0,10	0,161
		Diğer	,61374*	0,24	0,032
	Fen Edebiyat Fakültesi	Eğitim Fakültesi	-0,19	0,10	0,161
		Diğer	0,43	0,26	0,215
	Diğer	Eğitim Fakültesi	-,61374*	0,24	0,032
		Fen Edebiyat Fakültesi	-0,43	0,26	0,215
S37	Eğitim Fakültesi	Fen Edebiyat Fakültesi	,22667*	0,09	0,033
		Diğer	-0,11	0,22	0,862
	Fen Edebiyat Fakültesi	Eğitim Fakültesi	-,22667*	0,09	0,033
		Diğer	-0,34	0,23	0,297
	Diğer	Eğitim Fakültesi	0,11	0,22	0,862
		Fen Edebiyat Fakültesi	0,34	0,23	0,297

Tablo 15' göre tablonun anlamlılık sütunundaki değerlerden mezuniyetleri farklı olan öğretmenlerin mezun olduğu okul ile coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine olan etkisi arasındaki ilişkinin gruplar arasındaki $p > 0,05$ düzeyinde olduğu ve anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler Dersinde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincinin Gelişimine Yönelik Coğrafya Konularının Öğretiminde Gerçekleştirdikleri Eğitim Uygulamaları

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişmesi adına coğrafya konularının öğretiminde gerçekleştirdiği uygulamalara ilişkin bulgular; planlama (ön hazırlık), etkinlik çalışmaları, araç-gereçler (Materyaller), Bağlantı kurma (İlişkilendirmeler), rehberlik çalışmaları, işbirliği, sınıf ortamı ve ölçme ve değerlendirme başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Sosyal Bilgiler Dersinde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Geliştiren Coğrafya Konularının Öğretiminde (Ön hazırlık) Planlanması

Öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde coğrafya konularının öğretiminde planlama durumuna ilişkin görüşleri aşağıda verilmiştir (Tablo 16).

Tablo 16

Coğrafya Konularının Öğretiminde Planlama Durumuna İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Frekans, Yüzde ve Aritmetik Dağılımı

Ön hazırlık (Planlama)		Frekans	Yüzde	Her zaman	Çoğunlukla	Kimi zaman	Çok seyrek	Hiçbir zaman	\bar{x}
1	Resmi öğretim programına göre ders planlarını uyguluyorum	f	%	129	134	20	3	0	4,36
2	Ders planlarımı kimlik inşasına yönelik kendim oluşturuyorum	f	%	23	107	112	30	14	3,33
3	Önerilen ders planlarında değişiklikler yapıyorum	f	%	20	64	136	55	11	3,09
4	Planlarımda vatandaşlık bilinç düzeyini dikkate almaya çalışıyorum	f	%	89	158	34	5	0	4,16
5	Planlarımda çevrenin sosyo ekonomik özelliklerine dikkat etmeye çalışıyorum.	f	%	107	154	21	3	1	4,27
6	Örneklendirmelerimde güncel olaylara yer veriyorum	f	%	184	94	7	1	0	4,61
7	Planlarımda öğrencilerin derse hazır bulunuşluk durumunu dikkate alıyorum	f	%	115	145	22	3	1	4,29
8	Okulun fiziki şartlarına göre planlamalarımı yapıyorum	f	%	99	158	24	4	1	4,22
9	Planlamalarımın günlük yaşamda uygulanabilirliğe önem veriyorum	f	%	122	141	22	1	0	4,34

Tablo 16’ da görüldüğü üzere sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının, ön hazırlık planlama durumuna ilişkin olarak “*Resmi öğretim programına göre ders planlarını uyguluyorum*” % 45,1’i “her zaman”, % 46,9’u “çoğunlukla”, % 7’ si “kimi zaman”, % 1’i “çok seyrek”, şeklinde görüş bildirirken, “*Ders planlarımı kimlik inşasına yönelik kendim oluşturuyorum*” maddesine öğretmenlerin % 8’i “her zaman”, % 37,4’ü “çoğunlukla”, % 39,2’si, “kimi zaman”, % 10,5’i “çok seyrek”, % 4,9’u ise “hiçbir zaman”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“*Önerilen ders planlarında değişiklikler yapıyorum*” % 7’si “her zaman”, % 22,4’ü “çoğunlukla”, % 47,6’sı “kimi zaman”, % 19,2’si “çok seyrek”, % 3,8’i ise “hiçbir zaman” şeklinde görüş bildirirken “*Planlarımda vatandaşlık bilinç düzeyini dikkate almaya çalışıyorum*” maddesine öğretmenlerin % 31,1’i “her zaman”, % 55,2’si “çoğunlukla”, % 11,9’u “kimi zaman”, % 1,7’si “çok seyrek”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“*Planlarımda çevrenin sosyo ekonomik özelliklerine dikkat etmeye çalışıyorum*” % 37,4’ü “her zaman”, % 53,8’i “çoğunlukla”, % 7,3’ü “kimi zaman”, % 1’i “çok seyrek”, % 0,3’ü ise “hiçbir zaman”, şeklinde görüş bildirirken , “*Örneklendirmelerimde güncel olaylara yer veriyorum*” maddesine öğretmenlerin % 64,3’ü “her zaman” , % 32,9’u “çoğunlukla”, % 2,4’ü “kimi zaman”, % 0,3’ü “çok seyrek”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“*Planlarımda öğrencilerin derse hazır bulunuşluk durumunu dikkate alıyorum*” % 40,2’si “her zaman”, % 50,7’si “çoğunlukla”, % 7,7’si “kimi zaman”, % 1’i “çok seyrek”, % 0,3’ü ise “hiçbir zaman” şeklinde görüş bildirirken, “*Okulun fiziki şartlarına göre planlamalarımı yapıyorum*” maddesine öğretmenlerin % 36,4’ü “her zaman”, % 55,2’si “çoğunlukla”, % 8,4’ü “kimi zaman”, % 1,4’ü “çok seyrek”, % 0,3’ü ise “hiçbir zaman”, şeklinde ve “*Planlamalarımın günlük yaşamda uygulanabilirliğe önem veriyorum*” maddesine öğretmenlerin % 42,7’si “her zaman”, % 49,3’ü “çoğunlukla”, % 7,7 ’si “kimi zaman”, % 0,3’ü ise “hiçbir zaman”, şeklinde görüş belirtmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişim düzeyine yönelik, coğrafya konularının öğretiminde planlama durumuna ilişkin, 1 – 5 – 6 – 7 – 8 ve 9. maddelerin aritmetik ortalamalarına bakıldığında ağırlıklı olarak, \bar{x} : 4,22 ile 4,66 arasında olduğu görülmekte olup “her zaman”

şeklinde görüş bildirirken, 4. madde için aritmetik ortalama \bar{x} : 4,16 düzeyinde olup “çoğunlukla” katıldıkları, 2 ve 3. maddeler için ise aritmetik ortalama \bar{x} : 3,09 ile 3,33 düzeyinde olup “kimi zaman” katıldıkları şeklinde ortak bir görüşe yer verilmiştir.

Sosyal Bilgiler Dersinde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Geliştiren Coğrafya Konularının Öğretiminde Gerçekleştirilen Uygulamalar (Etkinlik Türleri)

Öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde coğrafya konularının öğretiminde gerçekleştirilen uygulamalara (Etkinlik Türleri) ilişkin görüşleri aşağıda verilmiştir (Tablo 17).

Tablo 17

Coğrafya Konularının Öğretiminde Gerçekleştirilen Uygulamalara İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Frekans, Yüzde ve Aritmetik dağılımı

Uygulama (Etkinlik türleri)	Frekans	Yüzde					\bar{x}
		Her zaman	Çoğunlukla	Kimi zaman	Çok seyrek	Hiçbir zaman	
10 Toplumun gelişim süreci ile ilgili bir olayı ya da konuyu canlandırma	f	32	91	122	38	3	3,39
	%	11,2	31,8	42,7	13,3	1,0	
11 Toplumsal, kültürel, ekonomik olaylar vs. ilgili konuların araştırılmasını sağlama	f	38	161	77	10	0	3,79
	%	13,3	56,3	26,9	3,5	0	
12 Beşeri ve ekonomik alan da hizmet veren kurumlardaki kişilerle görüşme yapılmasını sağlama	f	12	66	92	94	22	2,83
	%	4,2	23,1	32,2	32,9	7,7	
13 Toplumun gelişim sürecini etkileyen beşeri, ekonomik ve siyasal konularda ilgili bireylerin davranışlarına ilişkin gözlemler yapılmasını sağlama	f	15	89	127	46	9	3,19
	%	5,2	31,1	44,4	16,1	3,1	
14 Beşeri, ekonomik ve siyasal alan da hizmet veren kurumlara geziler yapma	f	12	49	89	99	37	2,65
	%	4,2	17,1	31,1	34,6	12,9	
15 Toplumun etkileyen beşeri, ekonomik ve siyasal bir konuda örnek olayların değerlendirilerek çözümlenmesini sağlama	f	36	137	95	18	0	3,67
	%	12,6	47,9	33,2	6,3	0	
16 Toplumun etkileyen beşeri, ekonomik ve siyasal bir konuda yazma etkinliklerine (eleştirel ve düşünsel yazma vb.) yer verme	f	20	91	116	52	7	3,23
	%	7,0	31,8	40,6	18,2	2,4	
17 Beşeri, ekonomik ve siyasal bir konuda proje çalışmalarına yer verme ve sunum yaptırma	f	28	129	93	34	2	3,51
	%	9,8	45,1	32,5	11,9	0,7	
18 Toplumun etkileyen beşeri, ekonomik ve siyasal bir konuyu tartışma ve sorularla beyin fırtınası yapma	f	54	148	63	19	2	3,81
	%	18,9	51,7	22,0	6,6	0,7	
19 Toplumun etkileyen beşeri, ekonomik ve siyasal konularla ilgili sınıf gazetesi çıkarma ya da pano oluşturma	f	21	74	91	74	26	2,97
	%	7,3	25,9	31,8	25,9	9,1	

Tablo 17’ de görüldüğü üzere sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretiminde gerçekleştirilen uygulamalara (etkinlik türleri) ilişkin olarak, “*Toplumun gelişim süreci ile ilgili bir olayı ya da konuyu canlandırma*” % 11,2’si “her zaman”, % 31,8’i “çoğunlukla”, % 42,7’si “kimi zaman”, % 13,3’ü “çok seyrek”, % 1’i ise “hiçbir zaman”, şeklinde görüş bildirirken, “*Toplumsal, kültürel, ekonomik olaylar vs. ilgili konuların araştırılmasını sağlama*” maddesine

öğretmenlerin % 13,3'ü “her zaman”, % 56,3'ü “çoğunlukla”, % 26,9'u “kimi zaman”, % 3,5'i “çok seyrek”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“Beşeri ve ekonomik alan da hizmet veren kurumlardaki kişilerle görüşme yapılmasını sağlama” % 4,2'si “her zaman”, % 23,1'i “çoğunlukla”, % 32,2'si “kimi zaman”, % 32,9'u “çok seyrek”, % 7,7'si “hiçbir zaman”, şeklinde görüş bildirirken, “Toplumun gelişim sürecini etkileyen beşeri, ekonomik ve siyasal konularda ilgili bireylerin davranışlarına ilişkin gözlemler yapılmasını sağlama” maddesine öğretmenlerin % 5,2'si “her zaman”, % 31,1'i “çoğunlukla”, % 44,4'ü “kimi zaman”, % 16,1'i “çok seyrek”, % 3,1'i ise “hiçbir zaman”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“Beşeri, ekonomik ve siyasal alan da hizmet veren kurumlara geziler yapma” % 4,2'si “her zaman”, % 17,1'i “çoğunlukla”, % 31,1'i “kimi zaman”, % 34,6'sı “çok seyrek”, % 12,9'u “hiçbir zaman”, şeklinde görüş bildirirken, “Toplumu etkileyen beşeri, ekonomik ve siyasal bir konuda örnek olayların değerlendirilerek çözümleme yapılmasını sağlama” maddesine öğretmenlerin % 12,6'sı “her zaman”, % 47,9'u “çoğunlukla”, % 33,2'si “kimi zaman”, % 6,3'ü, “çok seyrek”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“Toplumu etkileyen beşeri, ekonomik ve siyasal bir konuda yazma etkinliklerine (eleştirel ve düşünsel yazı yazma vb.) yer verme” % 7'si “her zaman”, % 31,8'i “çoğunlukla”, % 40,6'sı, “kimi zaman”, % 18,2'si “çok seyrek”, % 2,4 ü “hiçbir zaman”, şeklinde görüş bildirirken, “Beşeri, ekonomik ve siyasal bir konuda proje çalışmalarına yer verme ve sunum yaptırma” maddesine öğretmenlerin % 9,8'i “her zaman”, % 45,1'i “çoğunlukla”, % 32,5'i “kimi zaman”, % 11,9'u “çok seyrek”, % 0,7'si ise “hiçbir zaman”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“Toplumu etkileyen beşeri, ekonomik ve siyasal bir konuyu tartışma ve sorularla beyin fırtınası yapma” % 18,9'u “her zaman”, % 51,7'si “çoğunlukla”, % 22'si “kimi zaman”, % 6,6'sı “çok seyrek”, % 0,7'si “hiçbir zaman”, şeklinde görüş bildirirken, “Toplumu etkileyen beşeri, ekonomik ve siyasal konularla ilgili sınıf gazetesi çıkarma ya da pano oluşturma” maddesine öğretmenlerin % 7,3'ü “her zaman”, % 25,9'u “çoğunlukla”, % 31,8'i “kimi zaman”, % 25,9'u “çok seyrek”, % 9,1'i ise “hiçbir zaman” şeklinde görüş belirtmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretiminde gerçekleştirilen uygulamalara (etkinlik türleri) ilişkin olarak maddelerden, 11 – 15

– 17 ve 18. maddelerin aritmetik ortalamalarına bakıldığında ağırlıklı olarak \bar{x} : 3,51 ile 3,81 arasında olduğu görülmekte olup “çoğunlukla” katıldıkları, 10 – 12 – 13 – 16 ve 19. maddelerin aritmetik ortalaması ise \bar{x} : 2,83 ile 3,39 arasında olduğu ve “kimi zaman” katıldıkları şeklinde ortak bir görüş bildirmişlerdir.

Sosyal Bilgiler Dersinde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Geliştiren Coğrafya Konularının Öğretiminde Bağlantı Kurma (İlişkilendirmeler)

Öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde coğrafya konularının öğretiminde gerçekleştirilen, bağlantı kurma (İlişkilendirmeler) durumuna ilişkin görüşleri aşağıda verilmiştir (Tablo 18).

Tablo 18

Coğrafya Konularının Öğretiminde Bağlantı kurma (İlişkilendirmeler) Durumuna İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Frekans, Yüzde ve Aritmetik Dağılımı

Bağlantı kurma (İlişkilendirme)	Frekans	Yüzde	Her zaman	Çoğunlukla	Kimi zaman	Çok seyrek	Hiçbir zaman	\bar{x}		
									f	%
20 Coğrafya	159	55,6	105	36,7	14	4,9	8	2,8	4,45	
21 Fen Bilgisi	9	3,1	43	15,0	153	53,5	71	24,8	3,5	2,90
22 Psikoloji	24	8,4	102	35,7	120	42,0	39	13,6	1	3,38
23 Tarih	159	55,6	103	36,0	17	5,9	6	2,1	1	4,44
24 Türkçe	72	25,2	129	45,1	75	26,2	8	2,8	2	3,91
25 Matematik	13	4,5	35	12,2	110	38,5	119	41,6	9	2,73
26 Din kültürü ve Ahlak bilgisi	30	10,5	109	38,1	125	43,7	21	7,3	1	3,51

Tablo 18’de görüldüğü üzere sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretiminde gerçekleştirilen bağlantı kurmalara (İlişkilendirmeler) ilişkin olarak, “Coğrafya” % 55,6’sı “her zaman”, % 36,7’si “çoğunlukla”, % 4,9’u “kimi zaman”, % 2,8’i “çok seyrek”, şeklinde görüş bildirirken, “Fen bilgisi” maddesine öğretmenlerin % 3,1’i “her zaman”, % 15’i “çoğunlukla”, % 53,5’i

“kimi zaman”, % 24,8’i “çok seyrek”, % 3,5’i ise “hiçbir zaman”, şeklinde görüş belirtmiştir.

Öğretmenlerin bağlantı kurmalara ilişkin olarak “*Psikoloji*” % 8,4’ü “her zaman”, % 35,7’si “çoğunlukla”, % 42’si “kimi zaman”, % 13,6’sı “çok seyrek”, % 0,3’ü “hiçbir zaman”, şeklinde görüş bildirirken, “*Tarih*” maddesine öğretmenlerin % 55,6’sı “her zaman”, % 36’sı “çoğunlukla”, % 5,9’u “kimi zaman”, % 2,1’i “çok seyrek”, % 0,3’ü ise “hiçbir zaman”, şeklinde görüş belirtmiştir.

Öğretmenlerin bağlantı kurmalara ilişkin olarak “*Türkçe*” % 25,2’ si “her zaman”, % 45,1’ i “çoğunlukla”, % 26,2’si “kimi zaman”, % 2,8’i “çok seyrek”, % 0,7’si “hiçbir zaman” şeklinde görüş bildirirken, “*Matematik*” maddesine öğretmenlerin % 4,5’i “her zaman”, % 12,2’si “çoğunlukla”, % 38,5’i “kimi zaman”, % 41,6’sı “çok seyrek”, % 3,1’i ise “hiçbir zaman”, şeklinde “*Din kültürü ve Ahlak bilgisi*” maddesine öğretmenlerin % 10,5’i “her zaman”, % 38,1’i “çoğunlukla”, % 43,7’si “kimi zaman”, % 7,3’ü “çok seyrek”, % 0,3’ü ise “hiçbir zaman”, şeklinde görüş belirtmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretiminde gerçekleştirilen bağlantı kurmalara (ilişkilendirmeler) ilişkin olarak görüşlerinin “*Coğrafya*” ve “*Tarih*” dersleri için, aritmetik ortalamalarına bakıldığında ağırlıklı olarak, \bar{x} : 4,44 ile 4,45 arasında olduğu görülmekte olup “her zaman”, şeklinde ve “*Türkçe*” ve “*Din kültürü ve Ahlak bilgisi*” dersleri için aritmetik ortalama, \bar{x} : 3,51 ile 3,91 düzeyinde olup “çoğunlukla”, “*Fen bilgisi*”, “*Psikoloji*” ve “*Matematik*” dersleri için aritmetik ortalama \bar{x} : 2,73 ile 3,38 düzeyinde olup “kimi zaman”, yararlandıkları şeklinde ortak bir görüş ortaya çıkmıştır.

Sosyal Bilgiler Dersinde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Geliştiren Coğrafya Konularının Öğretiminde Yararlanılan Öğretim Materyalleri (Araç-Gereçler)

Öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde coğrafya konularının öğretiminde yararlanılan öğretim materyallerinin (araç-gereçler) durumuna ilişkin görüşleri aşağıda verilmiştir (Tablo 19).

Tablo 19

Coğrafya Konularının Öğretiminde Yararlanılan Öğretim Materyalleri (Araç-Gereçler) Durumuna İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Frekans, Yüzde ve Aritmetik Dağılımı

Öğretim materyallerini kullanma (Araç-gereç)	Frekans	Yüzde	Her zaman	Çoğunlukla	Kimi zaman	Çok seyrek	Hiçbir zaman	\bar{x}			
									f	%	
27 Farklı uygulama ve etkinliklerin yapılmasına olanak tanıyan ders kitapları	65	22,7	122	42,7	78	27,3	20	7,0	1	0,3	3,80
28 Belgeler (Tarihi belgeler, uluslararası belgeler, stratejik kaynaklar, doğal afetler, ilgili yasalar, yönetmelikler, istatistiksel veriler vb.)	37	12,9	108	37,8	107	37,4	27	9,4	7	2,4	3,49
29 Coğrafya ders kitabı	67	23,4	111	38,8	81	28,3	21	7,3	6	2,1	3,74
30 Bireysel farklılıkları ve çevresel özellikleri gözeterek hazırlanmış öğretim materyalleri	33	11,5	113	39,5	109	38,1	30	10,5	1	0,3	3,52
31 Görsel araçlar (film, slayt, CD, video, haritalar, vb.)	85	29,7	131	45,8	59	20,6	11	3,8	0	0	4,01
32 Bilgi teknolojileri (internet, bilgisayar vb.)	92	32,2	115	40,2	67	23,4	10	3,5	2	0,7	4,01
33 İletişim araçları (televizyon, gazete vb.)	48	16,8	127	44,4	104	36,4	6	2,1	1	0,3	4,00
34 Dergiler, ansiklopediler gibi başvuru kaynakları	21	7,3	115	40,2	127	44,4	23	8,0	0	0	3,47

Tablo 19’ da görüldüğü üzere sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretiminde yararlanılan öğretim materyallerine (araç-gereçler) ilişkin olarak, “*Farklı uygulama ve etkinliklerin yapılmasına olanak tanıyan ders kitapları*” % 22,7’si “her zaman” , % 42,7’si “çoğunlukla”, % 27,3’ü “kimi zaman”, % 7’si, “çok seyrek”, % 0,3’ü ise “hiçbir zaman” şeklinde görüş bildirirken, “*Belgeler (Tarihi belgeler, uluslararası belgeler, stratejik kaynaklar, doğal afetler, ilgili yasalar, yönetmelikler, istatistiksel veriler vb.)*” maddesine öğretmenlerin % 12,9’u “her zaman”, % 37,8’i “çoğunlukla”, % 37,4’ü “kimi

zaman”, % 9,4’ü “çok seyrek”, % 2,4’ü ise “hiçbir zaman”, şeklinde görüş belirtmiştir.

Öğretmenlerin yararlanan öğretim materyallerine ilişkin olarak, “Coğrafya ders kitabı” % 23,4’i “her zaman”, % 38,8’i “çoğunlukla”, % 28,3’ü “kimi zaman”, % 7,3’ü “çok seyrek”, % 2,1’i ise “hiçbir zaman”, şeklinde görüş bildirirken, “Bireysel farklılıkları ve çevresel özellikleri gözeterak hazırlanmış öğretim materyalleri” maddesine öğretmenlerin % 11,5’i “her zaman”, % 39,5’i “çoğunlukla”, % 38,1’i “kimi zaman”, % 10,5’i “çok seyrek”, % 0,3’ü ise “hiçbir zaman”, şeklinde görüş belirtmiştir.

Öğretmenlerin yararlanan öğretim materyallerine ilişkin olarak, “Görsel araçlar (film, slayt, CD, video, haritalar, vb.)” % 29,7’si “her zaman”, % 45,8’i “çoğunlukla”, % 20,6’sı “kimi zaman”, % 3,8’i “çok seyrek” şeklinde görüş bildirirken, “Görsel araçlar (film, slayt, CD, video, haritalar, vb.)” maddesine öğretmenlerin % 32,2’si “her zaman”, % 40,2’si “çoğunlukla”, % 23,4’ü “kimi zaman”, % 3,52’si “çok seyrek”, % 0,7’si ise “hiçbir zaman”, şeklinde görüş belirtmiştir.

Öğretmenlerin yararlanan öğretim materyallerine ilişkin olarak, “İletişim araçları (televizyon, gazete vb.)” % 16,8’i “her zaman”, % 44,4’ü, “çoğunlukla”, % 36,4’ü “kimi zaman”, % 2,1’i “çok seyrek”, % 0,3’ü “hiçbir zaman” şeklinde görüş bildirirken, “Dergiler, ansiklopediler gibi başvuru kaynakları” maddesine öğretmenlerin % 7,3’ü “her zaman”, % 40,2’si “çoğunlukla”, % 44,4’ü “kimi zaman”, % 8’i “çok seyrek”, şeklinde görüş belirtmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretiminde yararlanan öğretim materyallerine (araç-gereçler) ilişkin olarak, 27 – 28 – 29 – 30 – 31 – 32 – 33 ve 34. maddeler için görüşlerinin aritmetik ortalamalarına bakıldığında ağırlıklı olarak, \bar{x} : 3,47 ile 4,01 arasında olduğu ve “çoğunlukla”, katıldıkları şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Sosyal Bilgiler Dersinde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Geliştiren Coğrafya Konularının Öğretiminde Derse Uygun Öğrenme Ortamı (Sınıf) Oluşturulması

Öğretmenlerin Sosyal bilgiler dersinde coğrafya konularının öğretiminde derse uygun öğrenme ortamına (sınıf) ilişkin görüşleri aşağıda verilmiştir (Tablo 20).

Tablo 20

Coğrafya Konularının Öğretiminde Derse Uygun Öğrenme Ortamına (Sınıf) İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Frekans, Yüzde ve Aritmetik Dağılımı

Derse uygun öğrenme ortamı (Sınıf)	Frekans Yüzde						\bar{x}
	Her zaman	Çoğunlukla	Kimi zaman	Çok seyrek	Hiçbir zaman		
35 Öğrenciler öz değerlerimiz ile ilgili konulara duyarlıdırlar	f	37	169	62	14	4	3,81
	%	12,9	59,1	21,7	4,9	1,4	
36 Sınıf içi davranış kurallarına uyarlar	f	17	202	55	10	2	3,78
	%	5,9	70,6	19,2	3,5	0,7	
37 Öğrenciler birbirlerine saygılı davranırlar	f	8	172	81	21	4	3,78
	%	2,8	60,1	28,3	7,3	1,4	
38 Öğrenciler fikirlerini rahatlıkla ifade ederler	f	93	153	36	4	0	3,56
	%	32,5	53,5	12,6	1,4	0	
39 Öğrenciler eleştirilere karşı hoşgörülüdürler	f	17	127	109	29	4	4,18
	%	5,9	44,4	38,1	10,1	1,4	
40 Öğrenciler birlik ve beraberlik dayanışması içindedirler	f	18	164	80	24	0	3,44
	%	6,3	57,3	28,0	8,4	0	
41 Sınıf içi yapılan etkinliklere katılım yüksektir	f	34	167	79	6	0	3,81
	%	11,9	58,4	27,6	2,1	0	

Tablo 20’ de görüldüğü üzere sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretiminde derse uygun öğrenme ortamına (sınıf) ilişkin olarak, “Öğrenciler öz değerlerimiz ile ilgili konulara duyarlıdırlar” % 12,9’u “her zaman”, % 59,1’i “çoğunlukla”, % 21,7’si “kimi zaman”, % 4,9’u “çok seyrek”, % 1,4’ü ise “hiçbir zaman” şeklinde görüş bildirirken, “Sınıf içi davranış kurallarına uyarlar” maddesine öğretmenlerin % 5,9’u “her zaman”, % 70,6’sı “çoğunlukla”, % 19,2’si “kimi zaman”, % 3,5’i “çok seyrek”, % 0,7’si ise “hiçbir zaman” şeklinde görüş belirtmiştir.

Öğretmeler derse uygun öğrenme ortamına (sınıf) ilişkin olarak, “Öğrenciler birbirlerine saygılı davranırlar” % 2,8’i “her zaman”, % 60,1’i “çoğunlukla”, % 28,3’ü “kimi zaman”, % 7,3’ü, “çok seyrek”, % 1,4’ü ise “hiçbir zaman” şeklinde görüş bildirirken, “Öğrenciler fikirlerini rahatlıkla ifade ederler” maddesine ilişkin olarak öğretmenlerin % 32,5’i “her zaman”, % 53,5’i “çoğunlukla”, % 12,6’sı “kimi zaman”, % 1,4’ü “çok seyrek”, şeklinde görüş belirtmiştir.

Öğretmeler sınıf ortamına ilişkin olarak, “Öğrenciler eleştirilere karşı hoşgörülüdürler” % 5,9’si “her zaman”, % 44,4’ü “çoğunlukla”, % 38,1’i “kimi

zaman”, % 10,1’i “çok seyrek”, % 1,4’ü ise “hiçbir zaman” şeklinde görüş bildirirken, “Öğrenciler birlik ve beraberlik dayanışması içindedirler” maddesine öğretmenlerin % 6,3’ü “her zaman”, % 57,3’ü “çoğunlukla”, % 28’i “kimi zaman”, % 8,4’ü “çok seyrek”, şeklinde görüş bildirmiştir. “*Sınıf içi yapılan etkinliklere katılım yüksektir*” maddesine öğretmenlerin % 11,9’u “her zaman”, % 58,4’ü “çoğunlukla”, % 27,6’sı “kimi zaman”, % 2,1’i “çok seyrek”, şeklinde görüş belirtmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretiminde derse uygun öğrenme ortamına (sınıf) ilişkin olarak, 35 – 36 – 37 – 38 – 39 – 40 ve 41. maddelerin aritmetik ortalamalarına bakıldığında ağırlıklı olarak, \bar{x} : 3,44 ile 4,18 arasında olduğu “çoğunlukla”, yararlandıkları şeklinde ortak bir görüş ortaya çıkmıştır.

Sosyal Bilgiler Dersinde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Geliştiren Coğrafya Konularının Öğretiminde Yapılan İşbirliği Türleri

Öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde coğrafya konularının öğretiminde vatandaşlık bilincini geliştiren işbirliği türlerine ilişkin görüşleri aşağıda verilmiştir (Tablo 21).

Tablo 21

Coğrafya Konularının Öğretiminde Vatandaşlık Bilincini Geliştiren İşbirliği Türlerine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Frekans, Yüzde ve Aritmetik Dağılımı

Öğretmen ve diğer birimlerle işbirliği	Frekans	Yüzde	Her zaman	Çoğunlukla	Kimi zaman	Çok seyrek	Hiçbir zaman	\bar{x}
42 Diğer öğretmenler (zümre öğretmenleri, branş öğretmenleri, rehberlik öğretmeni vb.)	f %	65 22,7	144 50,3	66 23,1	11 3,8	0 0	3,92	
43 Aile	f %	28 9,8	113 39,5	112 39,2	28 9,8	5 1,7	3,46	
44 Okul yönetimi	f %	50 17,5	103 36,0	98 34,3	31 10,8	4 1,4	3,58	
45 Yerel yöneticiler (Mahalle, İlçe, İl)	f %	4 1,4	22 7,7	92 32,2	117 40,9	51 17,8	2,34	
46 Ticari kurumlar (Hazırlık kursları vs.)	f %	1 0,3	19 6,6	89 31,1	109 38,1	68 23,8	2,22	
47 Resmi ve özel kurumlar (Emniyet, Sağlık, Sosyal hizmetler vs.)	f %	1 0,3	18 6,3	100 35,0	120 42,0	47 16,4	2,33	
48 Sivil toplum örgütleri	f %	1 0,3	22 7,7	93 32,5	108 37,8	62 21,7	2,28	

Tablo 21’de görüldüğü üzere sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretiminde öğretmen ve diğere birimlerle yapılan işbirliğine ilişkin olarak, “*Diğer öğretmenler (zümre öğretmenleri, branş öğretmenleri, rehberlik öğretmeni vb.)*” % 22,7’si “her zaman”, % 50,3’ü “çoğunlukla”, % 23,1’i “kimi zaman”, % 3,8’i “çok seyrek”, şeklinde görüş bildirirken “*Aile*” maddesine öğretmenlerin % 9,8’i “her zaman”, % 39,5’i “çoğunlukla”, % 39,2’si “kimi zaman”, % 9,8’i “çok seyrek”, % 1,7’si ise “hiçbir zaman” şeklinde görüş belirtmiştir.

“*Okul yönetimi*” % 17,5’i “her zaman”, % 36’sı “çoğunlukla”, % 34,3’ü “kimi zaman”, % 10,8’i “çok seyrek”, % 1,4’ü ise “hiçbir zaman” şeklinde görüş bildirirken “*Yerel yöneticiler (mahalle, ilçe, il)*” maddesine öğretmenlerin % 1,4’ü “her zaman”, % 7,7’si “çoğunlukla”, % 32,2’si “kimi zaman”, % 40,9’u “çok seyrek”, % 17,8’i ise “hiçbir zaman” şeklinde görüş belirtmiştir.

“Ticari kurumlar (Hazırlık kursları vs.)” % 0,3’ü “her zaman” , % 6,6’sı “çoğunlukla”, % 31,1’i “kimi zaman”, % 38,1’i “çok seyrek”, % 23,8’i ise “hiçbir zaman” şeklinde görüş bildirirken “Resmi ve özel kurumlar (Emniyet, Sağlık, Sosyal hizmetler vs.)” maddesine öğretmenlerin % 0,3’ü “her zaman” , % 6,3’ü “çoğunlukla”, % 35’i “kimi zaman”, % 42’si “çok seyrek”, % 16,4’ü ise “hiçbir zaman”, “Sivil toplum örgütleri” maddesine öğretmenlerin % 0,3’ü “her zaman”, % 7,7’ si “çoğunlukla”, % 32,5’i “kimi zaman”, % 37,8’i “çok seyrek”, % 21,7’si ise “hiçbir zaman”, şeklinde görüş belirtmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretiminde yapılan öğretmen ve diğer birimlerle işbirliği çalışmalarına ilişkin olarak, 42 – 43 ve 44. maddelerin aritmetik ortalamalarına bakıldığında ağırlıklı olarak, \bar{x} : 3,46 ile 3,92 arasında olduğu ve “çoğunlukla”, yararlandıkları şeklinde ortak bir görüş ortaya çıkmıştır. 45 – 46 – 47 ve 48. maddelerinin öğretmen görüşlerinin aritmetik ortalamalarına bakıldığında, \bar{x} : 2,22 ile 2,34 arasında olduğu ve “çok seyrek”, yararlandıkları şeklinde bir görüş ortaya çıkmıştır.

Sosyal Bilgiler Dersinde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Geliştiren Coğrafya Konularının Öğretiminde Yapılan Rehberlik Türleri

Öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde coğrafya konularının öğretiminde rehberlik türlerine ilişkin görüşleri aşağıda verilmiştir (Tablo 22).

Tablo 22

Coğrafya Konularının Öğretiminde Vatandaşlık Bilincini Geliştiren Rehberlik Türlerine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Frekans, Yüzde ve Aritmetik Dağılımı

Rehberlik çalışmaları	Frekans	Her zaman	Çoğunlukla	Kimi zaman	Çok seyrek	Hiçbir zaman	\bar{x}
	Yüzde						
49 Kaynak çalışmalar noktasında yardımcı olma yönlendirme	f %	68 23,8	151 52,8	58 20,3	8 2,8	1 0,3	3,97
50 Uygulama etkinliklerinde yardımcı olma (Ödev, proje, yazı vs.)	f %	70 24,5	166 58,0	47 16,4	3 1,0	286 0	4,06
51 Yanlış ya da eksik kazanımlar noktasında yardımcı olma	f %	64 22,4	170 59,4	45 15,7	4 1,4	3 1,0	4,01
52 Önemli gün ve haftalarda kimlik inşası ve vatandaşlık kazanımlarının uygulanabilirliğini artırma	f %	57 19,9	152 53,1	67 23,4	10 3,5	0 0	3,90
53 Kulüp çalışmalarına yönlendirme (Coğrafya, Çevre, Gezi kulübü vs.)	f %	35 12,2	117 40,9	101 35,3	23 8,0	10 3,5	3,50
54 Vatandaşlık ve kimlik gelişimini olumsuz etkileyecek olan davranışlar noktasında yardımcı olma	f %	83 29,0	153 53,5	42 14,7	5 1,7	3 1,0	4,08

Tablo 22’ de görüldüğü üzere sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretiminde yapılan rehberlik çalışmalarına ilişkin olarak, “*Kaynak çalışmalar noktasında yardımcı olma yönlendirme*” % 23,8’i “her zaman” , % 52,8’i “çoğunlukla”, % 20,3’ü “kimi zaman”, % 2,8’i “çok seyrek”, % 0,3’ü ise “hiçbir zaman” şeklinde görüş bildirirken “Uygulama etkinliklerinde yardımcı olma (Ödev, proje, yazı vs.)” maddesine öğretmenlerin % 24,5’i “her zaman” , % 58’i “çoğunlukla”, % 16,4’ü “kimi zaman”, % 1’i “çok seyrek” şeklinde görüş belirtmiştir.

“*Yanlış ya da eksik kazanımlar noktasında yardımcı olma*” % 22,4’ü “her zaman” , % 59,4’ ü “çoğunlukla”, % 15,7’si “kimi zaman”, % 1,4’ü “çok seyrek”, % 1’i ise “hiçbir zaman” şeklinde görüş bildirirken, “*Önemli gün ve haftalarda kimlik inşası ve vatandaşlık kazanımlarının uygulanabilirliğini artırma*” maddesine öğretmenlerin % 19,9’u “her zaman”, % 53,1’i “çoğunlukla”, % 23,4’ü “kimi zaman”, % 3,5’i “çok seyrek”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“*Kulüp çalışmalarına yönlendirme (Coğrafya, Çevre, Gezi kulübü vs.)*” % 12,2’si “her zaman” , % 40,9’u “çoğunlukla”, % 35,3’ü “kimi zaman”, % 8’i “çok

seyrek”, % 1,4’ü ise “hiçbir zaman” şeklinde görüş bildirirken, “*Vatandaşlık ve kimlik gelişimini olumsuz etkileyecek olan davranışlar noktasında yardımcı olma.*” maddesine öğretmenlerin % 29’u “her zaman”, % 53,5’i, “çoğunlukla”, % 14,7’si “kimi zaman”, % 1,7’si “çok seyrek”, % 1’i ise “hiçbir zaman” şeklinde görüş belirtmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretiminde, rehberlik çalışmalarına ilişkin olarak, 49 – 50 – 51 – 52 – 53 ve 54. maddelerde görüşlerinin aritmetik ortalamalarına bakıldığında ağırlıklı olarak, \bar{x} : 3,50 ile 4,08 arasında olduğu ve “çoğunlukla”, yararlandıkları şeklinde ortak bir görüş ortaya çıkmıştır.

Sosyal Bilgiler Dersinde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Geliştiren Coğrafya Konularının Öğretiminde Kullanılan Değerlendirme (Ölçme) Teknikleri

Öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde coğrafya konularının öğretiminde kullanılan değerlendirme (ölçme) tekniklerine ilişkin görüşleri, aşağıda verilmiştir (Tablo 23).

Tablo 23

Coğrafya Konularının Öğretiminde Kullanılan Değerlendirme (Ölçme) Tekniklerine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Frekans, Yüzde ve Aritmetik Dağılımı

Değerlendirme	Frekans	Her zaman	Çoğunlukla	Kimi zaman	Çok seyrek	Hiçbir zaman	\bar{x}
	f						
55 Performans ödevleri	108	146	25	5	2		4,23
	% 37,8	51,0	8,7	1,7	0,7		
56 Yazılı yoklama sınavları	163	107	14	2	0		4,51
	% 57,0	37,4	4,9	0,7	0		
57 Açık uçlu sorular	89	124	66	7	0		4,03
	% 31,1	43,4	23,1	2,4	0		
58 Sözlü sınavlar	54	109	71	43	9		3,55
	% 18,9	38,1	24,8	15,0	3,1		
59 Soru-cevap	133	130	21	2			4,38
	% 46,5	45,5	7,3	0,7			
60 Ürün dosyaları	37	92	102	37	18		3,33
	% 12,9	32,2	35,7	12,9	6,3		
61 Testler (çoktan seçmeli, boşluk doldurma, eşleştirme maddeleri, kısa yanıtli testler vb.)	123	118	41	3	1		4,26
	% 43,0	41,3	14,3	1,0	0,3		
62 Değerlendirme formları (grup değerlendirme, proje değerlendirme vb.)	39	120	85	35	7		3,52
	% 13,6	42,0	29,7	12,2	2,4		

Tablo 23’ de görüldüğü üzere sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretiminde yapılan değerlendirme (ölçme teknikleri) çalışmalarına ilişkin olarak, “*Performans ödevleri*” % 37,8’i “her zaman”, % 51’i “çoğunlukla”, % 8,7’si “kimi zaman”, % 1,7’si “çok seyrek”, % 0,7’si ise “hiçbir zaman” şeklinde görüş bildirirken, “*Yazılı yoklama sınavları*” maddesine öğretmenlerin % 57’si “her zaman”, % 37,4’ü “çoğunlukla”, % 4,9’u “kimi zaman”, % 0,7’si “çok seyrek”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“*Açık uçlu sorular*” % 31,1’i “her zaman”, % 43,4’ü “çoğunlukla”, % 23,1’i “kimi zaman”, 21,7’si % 2,4’ü ise “çok seyrek”, şeklinde görüş bildirirken, “*Sözlü sınavlar*” maddesine öğretmenlerin % 18,9’u “her zaman”, % 38,1’i “çoğunlukla”, % 24,8’i “kimi zaman”, % 15’i “çok seyrek”, % 3,1’i ise “hiçbir zaman”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“Soru-cevap” % 46,5’i “her zaman”, % 45,5’i “çoğunlukla”, % 7,3’ü “kimi zaman”, % 0,7’ si “çok seyrek”, şeklinde görüş bildirirken, “Ürün dosyaları” maddesine öğretmenlerin % 12,9’u “her zaman”, % 32,2’si “çoğunlukla”, % 35,7’si “kimi zaman”, % 12,9’u “çok seyrek”, % 6,3’ü ise “hiçbir zaman” şeklinde görüş belirtmiştir.

“Testler (çoktan seçmeli, boşluk doldurma, eşleştirme maddeleri, kısa yanıtli testler vb.)” % 43’ü “her zaman”, % 41,3’ü “çoğunlukla”, % 14,3’ü “kimi zaman”, % 1’i “çok seyrek”, % 0,3’ü ise “hiçbir zaman”, şeklinde görüş bildirirken “Değerlendirme formları (grup değerlendirme, proje değerlendirme vb.)” maddesine öğretmenlerin % 13,6’sı “her zaman”, % 42’si “çoğunlukla”, % 29,7’si “kimi zaman”, % 12,2’si “çok seyrek”, % 2,4’ü ise “hiçbir zaman”, şeklinde görüş belirtmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretiminde yapılan değerlendirme (ölçme teknikleri) çalışmalarına ilişkin olarak, 55 – 56 – 59 ve 61. maddeler için görüşlerin aritmetik ortalamalarına bakıldığında ağırlıklı olarak \bar{x} : 4,23 ile 4,51 arasında olduğu ve “her zaman”, yararlandıkları şeklinde değerlendirmelerde bulunurken, 57 – 58 ve 62. maddelerin ağırlıklı aritmetik ortalamalarının ise \bar{x} : 3,52 ile 4,03 arasında olduğu ve “çoğunlukla”, yararlandıkları şeklinde ortak bir görüş ortaya çıkmıştır. 60. maddenin öğretmen görüşlerinin aritmetik ortalamasına bakıldığında ise \bar{x} : 3,33 düzeyinde olduğu ve “çok seyrek”, yararlandıkları şeklinde ortak bir görüş ortaya çıkmıştır.

Sosyal Bilgiler Dersinde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Geliştiren Coğrafya Konularının Öğretiminde Yaşanan Sorunlar

Öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde coğrafya konularının öğretiminde yaşanan sorunlara ilişkin görüşleri, aşağıda verilmiştir (Tablo 24).

Tablo 24

Tablo 1 Görüşlerinin Frekans, Yüzde ve Aritmetik Dağılımı

Yaşanan sorunlar		Frekans	Yüzde	Her zaman	Çoğunlukla	Kimi zaman	Çok seyrek	Hiçbir zaman	\bar{x}
63	Ailenin sosyal yapısı ve gelir düzeyinin etkisi	f	82	140	51	12	1		4,01
		%	28,7	49,0	17,8	4,2	0,3		
64	Çevre ve medyadaki olumsuz örneklerin etkisi	f	89	133	63	1	0		4,08
		%	31,1	46,5	22,0	0,3	0		
65	Ebeveynlerin yetiştirmek istediği vatandaş modeli ile resmi programda hedeflenen modelin uyuşmaması	f	64	124	70	26	2		3,78
		%	22,4	43,4	24,5	9,1	0,7		
66	Sınıfların kalabalık olması	f	69	104	60	33	20		3,59
		%	24,1	36,4	21,0	11,5	7,0		
67	Sınav sistemi değişikliklerinden kaynaklanan olumsuz baskı	f	94	121	56	11	4		4,01
		%	32,9	42,3	19,6	3,8	1,4		
68	Coğrafya konularının öğretimi sonucunda öğrencide beklenen gelişimin tam olarak izlenememesi	f	40	120	100	23	3		3,60
		%	14,0	42,0	35,0	8,0	1,0		
69	Toplumsal değerlerinin öğretiminin zor olması	f	19	84	108	64	11		3,13
		%	6,6	29,4	37,8	22,4	3,8		
70	Okul dışı etkinliklerin uygulanmasının zor olması	f	59	123	77	24	3		3,74
		%	20,6	43,0	26,9	8,4	1,0		
71	İhtilafli (Çelişkili) konuların sınıfta tartışılmaması	f	23	79	125	48	11		3,19
		%	8,0	27,6	43,7	16,8	3,8		

Tablo 24’ de görüldüğü üzere sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretiminde yaşanan sorunlara ilişkin olarak, “*Ailenin sosyal yapısı ve gelir düzeyinin etkisi*” % 28,7’si “her zaman”, % 49’u “çoğunlukla”, % 17,8’ i “kimi zaman”, % 4,2’ si “çok seyrek”, % 0,3’ü ise “hiçbir zaman”, şeklinde görüş bildirirken “*Çevre ve medyadaki olumsuz örneklerin etkisi*” maddesine öğretmenlerin % 31,1’i “her zaman”, % 46,5’i “çoğunlukla”, % 22,’si “kimi zaman”, % 0,3’ ü “çok seyrek”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“*Ebeveynlerin yetiştirmek istediği vatandaş modeli ile resmi programda hedeflenen modelin uyuşmaması*” % 22,4’ü “her zaman”, % 43,4’ü “çoğunlukla”, % 24,5’i “kimi zaman”, % 9,1’i “çok seyrek”, % 0,7’ si ise “hiçbir zaman”, şeklinde görüş bildirirken “*Sınıfların kalabalık olması*” maddesine öğretmenlerin % 24,1’i

“her zaman”, % 36,4’ü “çoğunlukla”, % 21’i “kimi zaman”, % 11,5’i “çok seyrek”, % 7’si ise “hiçbir zaman”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“Sınav sistemi değişikliklerinden kaynaklanan olumsuz baskı” % 32,9’u “her zaman”, % 42,3’ü “çoğunlukla”, % 19,6’sı “kimi zaman”, % 3,8’i “çok seyrek”, % 1,4’ü ise “hiçbir zaman”, şeklinde görüş bildirirken “Coğrafya konularının öğretimi sonucunda öğrencide beklenen gelişimin tam olarak izlenememesi” maddesine öğretmenlerin % 14’ü, “her zaman”, % 42’si “çoğunlukla”, % 35’i “kimi zaman”, % 8’i “çok seyrek”, % 0,7’si ise “hiçbir zaman”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“Toplumsal değerlerinin öğretiminin zor olması” % 6,6’sı “her zaman”, % 29,4’ü “çoğunlukla”, % 37,8’i “kimi zaman”, % 22,4’ü “çok seyrek”, % 3,8’i ise “hiçbir zaman” şeklinde görüş bildirirken, “Okul dışı etkinliklerin uygulanmasının zor olması” maddesine öğretmenlerin % 20,6’sı “her zaman”, % 43’ü “çoğunlukla”, % 26,9’u “kimi zaman”, % 8,4’ü “çok seyrek”, % 1’i ise “hiçbir zaman” şeklinde görüş belirtmiştir. “İhtilaflı (Çelişkili) konuların sınıfta tartışılmaması” maddesine öğretmenlerin % 8’i “her zaman”, % 27,6’sı “çoğunlukla”, % 43,7’si “kimi zaman”, % 16,8’i “çok seyrek”, % 3,8’i ise “hiçbir zaman” şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretiminde yaşanan sorunlara ilişkin olarak, 63 – 64– 65 – 66 – 67 – 68 ve 70. maddelerin aritmetik ortalamalarına bakıldığında görüşlerin ağırlıklı olarak, \bar{x} : 3,59 ile 4,08 arasında olduğu ve “çoğunlukla”, yararlandıkları şeklinde değerlendirilirken, 69 ve 71. maddelerinin öğretmen görüşlerinin aritmetik ortalamalarına bakıldığında ise, ağırlıklı olarak \bar{x} : 3,13 ile 3,19 düzeyinde olduğu ve “çok seyrek”, yararlandıkları şeklinde ortak bir görüş ortaya çıkmıştır.

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerin Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Geliştiren Coğrafya Konularının Öğretimine Yönelik Eğitim Gereksinimleri

Öğretmenlerin Sosyal bilgiler dersinde coğrafya konularının öğretiminde ihtiyaç duyulan eğitim gereksinimlerine ilişkin görüşleri, Tablo 25’ de verilmiştir.

Tablo 25

Coğrafya Konularının Öğretiminde İhtiyaç Duyulan Eğitim Gereksinimlerine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Frekans, Yüzde ve Aritmetik Dağılımı

Eğitim gereksinimleri	Frekans Yüzde	Katılım Durumu					\bar{x}
		Tamamen katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	
72 Milli kimlik ve Vatandaşlık bilgisi	f 117 % 40,9	137 47,9	17 5,9	12 4,2	3 1,0	4,23	
73 Coğrafya konularının öğretiminde gelişim ve planlama	f 62 % 21,7	199 69,6	22 7,7	2 0,7	1 0,3	4,12	
74 Farklı ülkelerde coğrafya konularının öğretimi	f 45 % 15,7	153 53,5	71 24,8	14 4,9	3 1,0	3,78	
75 Coğrafya konularının, insan yaşamına ve kültürel gelişime katkısı	f 81 % 28,3	168 58,7	31 10,8	5 1,7	1 0,3	4,13	
76 Coğrafya konuları öğretim programlarında yaşanan sorunlar	f 66 % 23,1	166 58,0	47 16,4	5 1,7	2 0,7	4,01	
77 Sosyal bilgiler öğretmenlerinin yetiştirilmesi	f 104 % 36,4	139 48,6	35 12,2	8 2,8	0 0	4,19	
78 Coğrafya konularının öğretiminde kullanabilecek araç-gereçler	f 98 % 34,3	162 56,6	22 7,7	4 1,4	0 0	4,24	
79 Coğrafya konularının öğretiminde özel sınıf ortamının oluşturulması	f 112 % 39,2	136 47,6	33 11,5	5 1,7	0 0	4,24	
80 Okulda Milli bilinci artırma etkinlikleri düzenleme	f 105 % 36,7	160 55,9	16 5,6	3 1,0	2 0,7	4,27	
81 Beşeri ve Siyasi Coğrafya konuları ile ilgili yapılmış çalışmalar	f 67 % 23,4	177 61,9	37 12,9	5 1,7	0 0	4,07	
82 Coğrafya konularının öğretimine ilişkin kaynaklar	f 71 % 24,8	188 65,7	22 7,7	5 1,7	0 0	4,14	

Tablo 25’ de görüldüğü üzere Sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretimine yönelik olarak eğitim gereksinimlerine ilişkin olarak, “*Milli kimlik ve Vatandaşlık bilgisi*” % 40,9’u “her zaman”, % 47,9’u “çoğunlukla”, % 5,9’u “kimi zaman”, % 4,2’si “çok seyrek”, % 1’i ise “hiçbir zaman”, şeklinde görüş bildirirken “*Coğrafya konularının öğretiminde gelişim ve planlama*” maddesine öğretmenlerin % 21,7’si “her zaman” , % 69,6’sı “çoğunlukla”, % 7,7’si “kimi zaman”, % 0,7’si “çok seyrek”, % 0,3’ü, ise “hiçbir zaman”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“Farklı ülkelerde coğrafya konularının öğretimi” % 15,7’si “her zaman”, % 53,5’i “çoğunlukla”, % 24,8’i “kimi zaman”, % 4,9’u “çok seyrek”, % 11,4’ü ise “hiçbir zaman”, şeklinde görüş bildirirken “Coğrafya konularının, insan yaşamına ve kültürel gelişime katkısı” maddesine öğretmenlerin % 28,3’ü “her zaman”, % 58,7’si “çoğunlukla”, % 10,8’i “kimi zaman”, % 1,7’si “çok seyrek”, % 0,3’ü ise “hiçbir zaman” şeklinde görüş belirtmiştir.

“Coğrafya konuları öğretim programlarında yaşanan sorunlar” % 23,1’i, “her zaman”, % 58’i “çoğunlukla”, % 16,4’ü “kimi zaman”, % 1,7’si “çok seyrek”, % 0,7’si ise “hiçbir zaman” şeklinde görüş bildirirken, Sosyal bilgiler öğretmenlerinin yetiştirilmesi” maddesine öğretmenlerin % 36,4’ü “her zaman”, % 48,6’sı “çoğunlukla”, % 12,2’si “kimi zaman”, % 2,8’i “çok seyrek”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“Coğrafya konularının öğretiminde kullanabilecek araç-gereçler” % 34,3’ ü “her zaman”, % 56,6’i “çoğunlukla”, % 7,7’si “kimi zaman”, % 1,4’ü “çok seyrek”, şeklinde görüş bildirirken Coğrafya konularının öğretiminde özel sınıf ortamının oluşturulması” maddesine öğretmenlerin % 39,2’si “her zaman”, % 47,6’ sı “çoğunlukla”, % 11,5’i “kimi zaman”, % 1,7’si “çok seyrek”, şeklinde görüş belirtmiştir.

“Okulda Milli bilinci artırma etkinlikleri düzenleme” % 36,7’si “her zaman”, % 55,9’ u “çoğunlukla”, % 5,6’sı “kimi zaman”, % 1’i “çok seyrek”, % 1,4’ü ise “hiçbir zaman” şeklinde görüş bildirirken, “Beşeri ve Siyasi Coğrafya konuları ile ilgili yapılmış çalışmalar” maddesine öğretmenlerin % 23,4’ ü “her zaman”, % 61,9’u “çoğunlukla”, % 12,9’u “kimi zaman”, % 1,7’si “çok seyrek”, şeklinde ,“Coğrafya konularının öğretimine ilişkin kaynaklar” maddesine öğretmenlerin % 5’i “her zaman”, % 65,7’si “çoğunlukla”, % 7,7’si “kimi zaman”, % 1,7’si “çok seyrek”, şeklinde görüş belirtmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretimine yönelik olarak eğitim gereksinimlerine ilişkin olarak, 72 – 73 – 78 – 79 ve 80. maddeler için, görüşlerin aritmetik ortalamalarına bakıldığında ağırlıklı olarak, \bar{x} : 4,23 ile 4,27 arasında olduğu ve “tamamen katılıyorum”, şeklinde değerlendirmelerde bulunduğu görülürken, 74 – 75 – 76 – 77 – 81 ve 82. maddelerin öğretmen görüşlerinin aritmetik ortalamalarına bakıldığında ağırlıklı \bar{x} : 3,78 ile 4,14 arasında olduğu ve “katılıyorum”, şeklinde değerlendirmede bulunmuşlardır.

Sosyal Bilgiler Dersinde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandıran Coğrafya Konularının Öğretimine Yönelik Planlanan Eğitim Programına İlişkin Öneriler

Öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde coğrafya konularının öğretiminde planlanan eğitim programı şekilleri, süresi ve zaman dilimine (dönem) ilişkin görüşleri, aşağıda verilmiştir (Tablo 26- 27 ve 28).

Tablo 26

Coğrafya Konularının Öğretiminde Planlanan Eğitim Programı Şekillerine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Frekans, Yüzde ve Aritmetik Dağılımı

Eğitim programı şekilleri				Frekans	Yüzde	Konferans	Seminer	Küçük grup çalışması	İnternet üzerinden eğitim programı.	\bar{x}
83	Katılmak istediğiniz program uygulamasını belirtiniz	f	67	87	71	61	3,56			
		%	23,4	30,4	24,8	21,3				

Tablo 26’ da görüldüğü üzere sosyal bilgiler öğretmenlerinin kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci kazandıran coğrafya konuları öğretimine yönelik planlanan eğitim programına ilişkin, “*Katılmak istediğiniz program uygulamasını belirtiniz.*” maddesine öğretmenlerin % 23,4’ü “konferans”, % 30,4’ü “seminer”, % 24,8’i “küçük grup çalışması”, % 21,3’ü “internet üzerinden eğitim programı” şeklinde bir önermede bulunmuşlardır.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci kazandıran coğrafya konuları öğretimine yönelik planlanan eğitim programına ilişkin olarak, yapılabilecek bir coğrafya öğretim programına katılabileceklerini belirtmişlerdir. Öğretmenler ağırlıklı olarak “*seminer*” şeklinde yapılacak olan coğrafya öğretim programlarına daha fazla katılabileceklerini belirtirken “*Konferans*”, “*Küçük grup çalışması*”, “*İnternet üzerinden eğitim programı*” şeklinde ki coğrafya öğretim programlarına olan katılım ortalamasının benzer düzeyde olduğu görülmektedir.

Tablo 27

Coğrafya Konularının Öğretiminde Planlanan Eğitim Programının Süresine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Frekans, Yüzde ve Aritmetik Dağılımı

Eğitim programı süresi		Frekans	Yüzde				\bar{x}			
		f	%	1 ile 10 saat	11 ila 20 saat	21 ila 30 saat		31 saat ve üzeri		
84	Eğitim programına katılmak için toplam ne kadar süre ayırabilirsiniz?	170	59,4	54	18,9	38	13,3	24	8,4	4,29

Tablo 27’ de görüldüğü üzere sosyal bilgiler öğretmenlerinin kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci kazandıran coğrafya konuları öğretimine yönelik olarak planlanan eğitim programına ilişkin “Eğitim programına katılmak için toplam ne kadar süre ayırabilirsiniz?” maddesine öğretmenlerin % 59,4’ü “1 il 10 saat”, % 18,9’u “1 ila 20 saat”, % 13,3’ü “21 ila 30 saat”, % 8,4’ü “31 saat ve üzeri” şeklinde bir önermede bulunmuşlardır.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci kazandıran coğrafya konuları öğretimine yönelik planlanan eğitim programının süresine ilişkin, öğretmenlerin %59,4 oranıyla “**1 ile 10 saat**” arasında yapılabilecek bir öğretim programına katılım daha fazla olacağı görüşünde birleşmişlerdir. Program süresi uzadıkça katılımın azaldığı görülmektedir.

Tablo 28

Coğrafya Konularının Öğretiminde Planlanan Eğitim Programının Zaman Dilimine (Dönem) İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Frekans, Yüzde ve Aritmetik Dağılımı

Eğitim programı zaman dilimi		Frekans	Yüzde					\bar{x}				
		f	%	Yaz dönemi	Seminer dönemleri	Yarıyıl tatili	Hafta sonu		Hafta içi akşamları			
85	Katılmak istediğinizde hangi zaman dilimini tercih edersiniz?	47	16,4	163	57	27	9,4	26	9,1	23	8	3,65

Tablo 28’ de görüldüğü üzere sosyal bilgiler öğretmenlerinin kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci kazandıran coğrafya konuları öğretimine yönelik olarak planlanan eğitim programına ilişkin “Katılmak istediğinizde hangi zaman dilimini

tercih edersiniz?” maddesine öğretmenlerin % 16,4’ü “*yaz dönemi*”, % 57’si “*seminer dönemleri*”, % 9,4’ü “*yarıyıl tatili*”, % 9,1’i “*hafta sonu*”, % 8,’i “*hafta içi akşamları*”, şeklinde bir görüş bildirmişlerdir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci kazandıran coğrafya konuları öğretimine yönelik planlanan coğrafya eğitim programının hangi zaman dilimi içerisinde yapılmasına ilişkin, öğretmenlerin % 57’ oranıyla “*Seminer dönemleri*” şeklide yapılmasının katılımı daha fazla artıracığı, “*hafta içi akşamları*” ise katılımın azalacağı görüşünde birleşmişlerdir.

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre Elde Edilen Bulgular

Öğretmenlerle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmış ve 14 soru sorularak alınan cevaplar doğrultusunda, görüşme bulguları kodlama yapılarak bu kodlamalar bazı temalar altında toplanarak değerlendirilmiştir.

Katılımcılara mülakat boyunca kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine yönelik çeşitli sorular yöneltmiştir. Ancak yarı yapılandırılmış bir mülakat yöntemi kullanıldığından her bir katılımcıya çeşitli sayıda ve farklı soru sorulduğundan analiz sorulan sorulardan ziyade katılımcıların verdikleri cevaplar üzerinden yapılmıştır. Bu sebeple bulgular temel başlıklar altında toplanmıştır.

Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Durumu

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine dair verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 29).

Tablo 29

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincine İlişkin Öğretmen Görüşleri ve Frekans Dağılımları

	F
• Kişinin maddi ve manevi unsurlar bakımından kendini tanımasıdır	
○ Milli değerler	6
○ Yasal hak ve görevler	5
○ Tarihi birikim	4
○ Etnik yapı ve kültür	4
○ Sevgi saygı ve hoşgörü	3
○ Devlet ya da toplumsal kültür	3
○ Bilgi, Yetenek ve Dayanışma	2
○ Benlik duygusu	2
○ Dini inançlar	1
Görüşler toplamı	30

Tablo 29’ da görüldüğü gibi, sosyal bilgiler öğretmenlerinin kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci ile ilgili verdikleri yanıtlara bakıldığında, genel olarak tek tema olan *kişinin maddi ve manevi unsurlar bakımından kendini tanımasıdır* altında toplanmış ve 30 görüş bildirilmiştir. Öğretmenler, yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi bu tema altında farklı hususları dile getirmişlerdir. Bu bağlamda en fazla dile getirilen husus “*Milli değerler*” ile ilgili olup bu 6 kere dile getirilmiştir. Milli değerlerle ilgili olarak katılımcılar genellikle bu değerlerin milleti millet yapan unsurlar olması nedeniyle önemine vurgu yapmışlardır. Örneğin Furkan Öğretmen bu konuda şunu belirtmiştir:

“Milli değerlerimizin oluşması milletin varlığına, devamlılığına dolayısıyla ülkemizin varlığına bağlıdır. Vatan üzerinde milletlerin birlik ve beraberlik içerisinde yaşayarak, toplumsal dayanışma içerisinde yaşamını devam ettirmesi ve milli kimliği sayesinde tarih sahnesinde yer almasıdır.” (FÖ-12, s. 89).

Esat öğretmen ise “Aynı toplum içerisinde yaşayan insanların *milli bir değere sahip olup olmaması*, bu insanların ortak bir geçmiş ve kültüre bağlı olup olmamasına bağlıdır.” (EÖ-13, s. 97) şeklinde görüş bildirmiştir.

Orkun öğretmen, “Milli değerlerini bilerek yaşayarak gelecek kuşaklara aktaran milletler varlıklarını devam ettirirken, *milli ve manevi değerlerine sahip çıkamayan* toplulukların ise kimlik gelişim sürecinden bahsedilemez.” (OÖ-11, s. 81) şeklinde görüşlerini ifade etmiştir. Aylin öğretmen ise “Farklı milletlerin *milli değerlerimizle* örtüşmeyen örfleri ve kültürlerini taklit eden topluluklarda, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişmesi beklenemez.” (AÖ-10, s. 73) şeklinde görüşlerini ifade etmiştir.

Aynı tema altında ikinci olarak en çok dile getirilen husus “*Yasal hak ve görevler*” başlığı altında ele alınmıştır. Toplamda 5 öğretmen bu konuya değinmiştir. Genel anlamda bu katılımcılar kimliğin vatandaşlık boyutunu ön plana çıkarmışlardır. Onlara göre kimlik sosyal bir olgu olmanın yanında önemli bir hukuki boyuta da sahiptir.

Aylin öğretmen, “Kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci demek insanların *içerisinde bulunduğu topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmesi* ve aynı zamanda toplumdan belli tutum ve davranışlar beklemesi sürecidir.” (AÖ-10, s. 73)

Ali öğretmen, “yasal hak ve görevler” ile ilgili olarak, vatandaşlık bilincinin gelişmesi ile bir arada yaşayan insanların birbirlerine karşı olan *hak ve sorumlulukları*, maddi unsur olarak hukuk kurallarına bağlanmıştır (AÖ-1, s. 1). Örneğin bu konuda Fatih öğretmen şunu belirtmiştir:

“İnsanlar vatandaşlık bilincini kazanmak için uzun süre mücadele içerisinde olmuş ve kazanımlarını devlet güvencesine alarak inşa sürecini gerçekleştirmişlerdir. Kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişmesiyle insanlar temel hak ve sorumluluklarının farkında olan, din ve vicdan hürriyetlerine, düşünce hürriyetine sahip bireyler olarak yetişirler.” (FÖ-2, s. 9)

Aynı tema altında en çok dile getirilen diğer iki husus ise “*Tarihi birikim; Etnik yapı*” başlığı altında ele alınmıştır. Ayrı ayrı 4’er öğretmen tarafından bu konular değerlendirilmiştir. Genel anlamda katılımcılar, kimliğin tarihi gelişim sürecinde ki oluşumuna ve etnik milletlerin bu süreçteki vatandaşlık boyutuna vurgu yapmışlardır.

Hüseyin öğretmen “*Her etnik millet kendine özgü yaşadığı tarihi ve gelişim süreçleri sayesinde millet ve vatandaş olma bilincini kazanır.*” (HÖ-6, s. 41) şeklinde değerlendirmiştir. Mutlu öğretmen bu konuda şunu belirtmiştir:

“Her topluluğun gelişim süreci boyunca yaşadıkları, zamanla birer tarihi birikim olur ve bu birikimler o toplulukların kimlik yapılarını meydana getirerek kimlik inşasını oluşturur.” (MÖ-7, s. 49)

Aynı tema altında dile getirilen diğer iki husus ise “*Sevgi saygı ve hoşgörü; Devlet ya da toplumsal kültür*” başlığı altında ele alınmıştır. Öğretmenler tarafından bu konular 3 kere değerlendirilmiştir. Genel anlamda öğretmenler, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişiminde maddi ve manevi değerler üzerinde durmuşlardır. Bu değerlerin kazanılmasında sevgi, saygı ve kültürel yapıya vurgu yapılmıştır.

Emir öğretmen, kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci maddi ve manevi değerlerin geçmişe bağlı kalarak geleceğe aktarılması ile gerçekleşir.

Emir öğretmene daha açıklayıcı bilgi olması bakımından “Maddi ve manevi değerleri biraz açar mısınız?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Öğretmen elbette diyerek açıklamasına devam etmiştir.

Emir öğretmen, kimlik inşası ile beraber gelişen vatandaşlık kavramı, bir arada yaşayan toplumların *din, dil, kültürel gelişiminin, ekonomik ve sosyal yapısının günümüzdeki toplumsal yansıması ya da kazanımı* şeklinde görüş bildirmiştir. (EÖ-8, s. 57) Aslıhan öğretmen ise görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Kimlik inşasının gerçekleşmesi insanları bir arada tutan gelenek görenek ve kültürleri yanında, toplumsal alışkanlıklarıyla oluşan bir yapıdır. Kültür, insanlar tarafından gerçekleştirilen, insanların değerleri yargıları ve dünyalarını yansıtan şekillendiren bir oluşumdur.” (AÖ-9, s. 65). Konu ile ilgili Aylin öğretmen ise görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişmesi yalnızca okulda alınan eğitimle değil, doğumdan itibaren ailede sevgi ile başlayan ve çevrenin etkisiyle şekillenen bir süreç olup öğrenilen kazanılan doğru ya da eksik bilgiler okulda belirginleşir. Doğru kazanımlar desteklenir eksikler saygı ve hoşgörü çerçevesinde tamamlanmaya çalışılarak inşa süreci devam eder.” (AÖ-10, s. 73).

Aynı tema altında dile getirilen diğer iki husus ise “*Bilgi, yetenek ve dayanışma; Benlik kavramı*” başlığı altında ele alınmıştır. Ayrı ayrı 2’şer öğretmen tarafından bu konu ile ilgili görüş bildirmişlerdir. Genel anlamda öğretmenler, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gerçekleşmesinde öğrencinin kendi yetenek, bilgi ve becerilerinin farkında olması ve kendini tanınmasının önemine vurgu yapmışlardır.

Esat öğretmen “Her bireyin sahip olduğu özellikleri ilgi ve yetenekleri birbirinden farklıdır. Kişiye has olan bu özellikler dayanışma çerçevesinde geliştirilebilir. Bilgi ve yeteneğin artması ile kişi kendi varlığını benimser.” (EÖ-13, s. 97) şeklinde görüş bildirmiştir. Rıdvan öğretmen ise bu konuda şunu belirtmiştir:

“Rıdvan öğretmen, kişiler bilgi ve yetenekleri ile dayanışma durumları ile gelecekteki yaşam tarzlarını belirlerler. Buna bağlı olarak mesleklerini seçer doğru ve isabetli kararlar vererek tüm hayatının kalitesini ve mutluluğunu artırır.” (RÖ-5, s. 33).

Mehmet öğretmen ise “*Benlik duygusu* kimliğin gelişim sürecinde çok önemlidir. Kimlik inşasının gerçekleşmesi kişinin kendini bilmesi ve tanınması ile başlar.” (EÖ-14, s. 105) derken; Esat öğretmen ise bu konuda şunu belirtmiştir:

“Kendi varlığını benimseyen insanların, çevresindeki insanlarla bir arada yaşamasının neticesi olarak bir takım vatandaşlık değerleri kazanırlar. Bu şekilde kendilerini geliştirerek çevresiyle toplumsal bir ilişki içerisinde olur ve vatandaşlık bilincini kazanırlar.” (EÖ-13, s. 97)

Aynı tema altında en az dile getirilen husus ise “*Dini inançlar*” başlığı altında ele alınmıştır. Bu konu ile ilgili 1 öğretmen görüş bildirmiştir. Öğretmenler tarafından kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gerçekleşmesinde dini inançların ve değerlerin kişileri birbirine bağlaması ve fonksiyonları üzerinde durulmuş ve insanların iç dünyasının gelişiminde din’ in önemine vurgu yapılmıştır.

“Din, gerek bireysel gerekse toplumsal açıdan çok geniş bir işlevi olan, bireylerin iç dünyalarında ki ahenk ve davranışlarının şeklini ve yönünü belirlemede denge sağlayıcı bir role sahiptir. Bu özelliği ile kişinin hayatını anlamlandırır, kimlik ve vatandaşlık bilincini geliştirir.” (OÖ-11, s. 81).

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kimlik inşası ve *vatandaşlık bilincine ilişkin* vermiş olduğu yanıtlar incelendiğinde, kimlik inşası milli değerlerimize, ülkemizin ve milletimizin varlığına bağlı, milli değerlerini bilen, yaşayan ve gelecek kuşaklara aktaran, milli ve manevi değerlere sahip bireyler olarak tanımlamaktadırlar. *Vatandaşlık bilinci ise* bu şuur içerisinde, temel hak ve sorumlulukların farkında olan, haklarını bilen ve koruyan, sorumluluklarını yerine getiren, başkalarının haklarına saygılı olan, din ve vicdan hürriyetlerine, düşünce hürriyetine sahip, insanları bir arada tutan, gelenek görenek ve kültürleri yaşama ve yaşatma uğraşı veren, çevresine örnek davranışlarıyla model olma şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Coğrafya Konularının Öğretimi İle Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Arasındaki İlişki

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretimi ile kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci arasındaki ilişkiye dair verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo 30).

Tablo 30

Coğrafya Konularının Öğretimi ile Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Arasındaki İlişkiye İlişkin Öğretmen Görüşleri ve Frekans Dağılımları

	F
• Coğrafya öğrenimi ile öğrenciler kimlik ve vatandaşlık bilinci kazanır	
○ İnsanların benlik duygusunu kazandığı bir süreçtir.	5
○ Doğumdan itibaren başlayan bir süreçtir	5
○ Gelenek ve kültürel yapıyı oluşturan bir süreçtir.	4
○ Kişinin ötekiler karşısında kendini konumlandığı bir süreçtir.	4
○ Kişilerin birbirleriyle kurduğu sosyal ve psikolojik bir süreçtir.	3
○ Kişilerin mekânlara yüklediği anlamlar ve duygular sürecidir.	3
• Kişinin sorumluluk kazanması ve olumlu davranışlar bakımından kendini geliştirmesi	
○ İnsan kendini ve toplumu tanır ve anlamaya çalışır	5
○ İnsanlara çevresini tanımasına, anlamasına, korumasına yardımcı olur.	5
○ İnsanlara dünya sorunları bakımından yardımcı olmaya çalışır ve bilinçlendirir.	4
○ Nüfusun dağılışı ve sorumlulukları üzerinde durur.	4
○ Doğal kaynakları öğrenerek insanların sorumlulukları üzerinde durur	4
Görüşler toplamı	46

Tablo 30’ da görüldüğü gibi, sosyal bilgiler öğretmenlerinin “coğrafya konularının öğretimi ile kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişimine” yönelik düşüncelerinin genel olarak iki tema altında toplandığı ve toplamda 46 görüşün dile getirildiği görülmektedir. Öğretmenler, yukarıdaki tabloda görüldüğü iki tema altında farklı hususları dile getirmişlerdir. Birinci tema “coğrafya öğreniminin öğrencilere kimlik bilinci kazandırdığı” şeklinde olup bu tema altında 24 görüş bildirilmiştir. Bu bağlamda en fazla dile getirilen hususlar “*İnsanların benlik duygusunu kazandığı bir süreçtir; Doğumdan itibaren başlayan bir süreçtir*” ile ilgili olup öğretmenler bu maddelere ilişkin 5 kez, toplamda 10 görüş dile getirmişlerdir. Öğretmenler benlik duygusunun gelişim süreci üzerinde durarak, öz benliğin oluşumunda doğumdan itibaren başlayan ve gelişen coğrafi ve beşeri olaylara vurgu yapmıştır. Örneğin Hüseyin öğretmen bu konuda şunu belirtmiştir:

“Coğrafya, insanlara yaşadıkları yer ile ilgili bilgiler verir ve insanların birbirleriyle ve çevresiyle olan ilişkilerini bilmelerine yardımcı olur. İnsanların bu bilinç içerisinde hareket ederek yaşamın gerçeklerini doğru algılamasını ve yorumlamasını, kendine özgüveni olan bireyler olmalarını sağlamak amaçlanır.” (HÖ-6, s. 41).

Mutlu öğretmen ise “İyi bir coğrafya eğitimiyle insanlar çevre ile olan ilişkilerini, bağlantılarını düzenler. *İnsanlar kendi öz benliklerini kavrar ve atacağı adımları bu bilinç içerisinde atar.*” (MÖ-7, s. 49) şeklinde görüş bildirmiştir. Emir öğretmen ise görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir.

“Coğrafya öğretimi ile insanların coğrafi sorgulama becerileri gelişir. Coğrafi sorgulama becerisi gelişen insanlar neden, nasıl ve niçin sorgulamasını yapan bireyler olarak yetişir. Bu temel prensip doğrultusunda yetişen insanların doğaya, çevreye, ülkesine ve milletine bağlı bireyler olarak yetiştirilmesini amaçlar. Coğrafya kazanımlarının amacı, insanların çevresinde olup bitenlere karşı duyarlı, beşeri ekonomik ve toplumsal olaylara karşı bilinçli ve çözüm üreten birey olmasını sağlamaktır.” (EÖ-8, s. 57) şeklinde görüşlerini ifade etmiştir.

Aslıhan öğretmen ise *benlik kavramını*, “*kişinin olaylara bakış açısı, olaylar karşısındaki algısı ve duruşudur.*” şeklinde tanımlamış, ayrıca coğrafi olayların değerlendirilmesinde “*kişinin hislerle değil, bilişsel hareket etmesidir.*” (AÖ-9, s. 65) şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.

Aylin öğretmen, “*Öğrenme doğumdan başlayarak devam eden bir süreçtir. İnsanlar bu gelişim süreci içerisinde çevresini tanır, farklılıkları algılar ve kendisini çevresi ile karşılaştırarak bir kimlik kazanır.*” (AÖ-10, s. 74) şeklinde görüş bildirmiştir. Furkan öğretmen ise coğrafya konularının öğrenilmesiyle elde edilen kazanımlar insanları yönlendirici etki yapar.

Furkan öğretmene “yönlendirmeye örnek verebilir misiniz?” şeklinde bir soru iletilmiştir. Furkan öğretmen elbette diyerek konu ile ilgili örnek vermiştir:

“*Yönün tayin edilmesinde güneşin doğuşu, gölge yönü, kutup yıldızı gibi birçok faktörden yararlanır. Bu faktörler yardımıyla kişi devamlı bir kazanım süreci içerisinde olur.*” (FÖ-12, s. 89) şeklinde örneklendirmiştir.

Orkun öğretmen ise “*Kişilerin çevrelerini algılamaları ve mukayese güçleri arttıkça olayların oluşum ve gelişimlerini daha kolay değerlendirir. Coğrafya konuları ile olayları değerlendirme süreci daha da kolaylaşır. Sosyal, politik ve ekonomik olaylar karşısında kişi, sorgulama ve yorumlama analizleri yaparak ortamın bir parçası olmaya çalışır.*” şeklinde görüş bildirmiştir.

Orkun öğretmene coğrafya konuları ile olayların değerlendirmesini biraz daha açabilir misiniz?” şeklinde bir soru sorulmuştur. Orkun öğretmen memnuniyetle diyerek açıklamasını sürdürmüştür:

“Kişinin doğumdan itibaren yaşamının bir parçası olarak kazandığı sosyal kimliği vardır. Sosyal kimlik herkes tarafından kabul edilen ve toplumun ortak değerleri etrafında toplanan birikimlerdir. Bu değerleri din, dil, semboller, gelenek ve görenekler, kültürel değerler, özlemler şeklinde ifade etmiştir. Ülkelerin kültürel coğrafyalarının gelişimini ve farklılıklarını kavrama, anlama, bağlantı kurma, coğrafya konularının öğretilmesiyle daha da kolaylaşacaktır.” (OÖ-11, s. 81)

Birinci tema altında ele alınan ve en fazla dile getirilen diğer iki madde ise “*Gelenek ve kültürel yapıyı oluşturan bir süreçtir; Kişilerin kendisini ötekiler karşısında konumlandığı bir süreçtir*” ile ilgili olup öğretmenler bu maddelerle ilgili 4 er kez, toplamda 8 görüş dile getirmiştir. Öğretmenler kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini gelenek ve kültürel yapı üzerinden değerlendirmiş, kişinin bulunduğu toplumun ve coğrafi mekânın önemi üzerinde durarak, gelişim sürecine vurgu yapmıştır.

Ali öğretmen, “Bazı toplumların bulunduğu *coğrafi şartlar, inanç ve kültür sistemleri* o kadar katıdır ki, yaşam şartları kimliğinin bir parçası haline gelmiştir.” (AÖ-1, s. 1). Hasan öğretmen ise bu konuda şunu belirtmiştir:

“Bazı toplumlarda örf ve adetler o kadar önemlidir ki yasalardan bile daha üstün tutularak bir takım kararlar alınmasında örfi adetler dikkate alınır. Örneğin bazı toplumlarda bir volkanik patlamanın nedenini ilahi güçlere bağlayarak, dini ayinler yapılması ve afetin sona ermesi adına insanların kurban olarak verilmesi, kimliğin çok önemli bir parçası haline gelen örfi adet ve inanç sistemiyle ilgilidir. Yasalardan üstün tutulması bu değerlerin çok güçlü ve kimliğin çok önemli bir parçası olmasından kaynaklanır.” (HÖ-3, s. 17).

Elif Öğretmen ise “Diğer bir deyimle *gelenek ve görenekler toplumu ayakta tutan döngüsel maddi ve manevi kabullerdir.*” (EÖ-15, s. 113) şeklinde görüşlerini ifade etmiştir.

Aslıhan öğretmen ise gelenekleri, coğrafi bir bakış açısıyla ele alarak mekân üzerinden değerlendirmiş ve şunları belirtmiştir:

“Geleneklerin oluşumunda ve gelişiminde coğrafi faktörlerin etkisi fazladır. Coğrafi olaylar tüm canlıların yaşamlarını olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkiler. İngilizlerin deniz kültürünü, Arapların çöl kültürü ya da Türklerde ki bozkır kültürü, hep coğrafi olaylardan etkilenme sonucunda gerçekleşmiştir. Bu şekilde toplumların benliğine işleyen bu kültürleri değiştirmek ya da atmak çok zordur.” (AÖ-9, s. 65).

Tuğçe öğretmen de görüşlerini yine coğrafi bir bakış açısıyla ele almış ve kişilerin kendilerini coğrafi mekândan soyutlayamayacağına vurgu yapmıştır:

“Toplumların gelenekleri, kültürleri, yaşadığı coğrafyanın bir parçasıdır. Toplumlar bundan kendini soyutlayamaz. Örneğin balıkçılığın çok önemli olduğu yerlerde bir deniz kültüründen bahsetmemek mümkün değildir. Denize kıyısı olmak balıkçılık kültürünün gelişmesi için her zaman yeterli değildir. Mesela Japonya arazi, yapısı dağlık olduğu için tarımsal alan çok azdır. Bu durum Japonların denize daha fazla yönelmesini sağlamıştır. Toplumlar değerlendirilirken geçmişi ile bulunduğu coğrafyanın şartlarına göre değerlendirilmelidir.” (TÖ-4, s. 25).

Hasan öğretmen ise geleneklerin ve kültürel yapının gelişimini tarihi bir bakış açısıyla ele alarak değerlendirme yapmıştır.

Bahar başlangıcı olarak bilinen 21 Mart tarihinin Osmanlı’da, Selçuklu ’da baharı karşılama şenlikleri adı altında, kültürel bir bayram olarak değerlendirildiğini ifade eden Hasan öğretmen görüşlerini şu şekilde tamamlamıştır: “Nevruz olarak bilinen bahar bayramı, Orta Asya Türk cumhuriyetlerinde ve halen daha birçok ülkede şenlik olarak kutlanmakta olup kültürün bir parçası haline gelmiştir.” (HÖ-3, s. 18). Esat öğretmen ise konu ile ilgili şunları belirtmiştir:

“İnsanın geçmişi ile bağlarını sağlayan fiziki ya da beşeri olaylar, sahip olduğu temel değerler (din, dil vs.), kişinin kimliğini ifade eder. Kişi kendini diğerlerinin konumlarına bakarak, ötekilerden farklı kabul eder. Örneğin iklim şartları farklı olan iki ayrı coğrafyada yaşayan insanların sosyal, kültürel ve ekonomik alanda birçok farklılıkları olacaktır. Birinin

yaşamında çay tarımı çok önemli olup onun kimliğinin bir parçası iken, diğerinin hayatında ise tahıl tarımı çok önemli olacaktır.” (EÖ-13, s. 98).

Birinci tema altında ele alınan ve en az dile getirilen diğer iki madde ise “*Kişilerin birbirleriyle kurduğu sosyal ve psikolojik bir süreçtir; İnsanların mekânlara yüklediği anlamlar ve duygular sürecidir* ” ile ilgili olup öğretmenler bu maddelere ilişkin 3 er kez, toplamda 6 görüş dile getirmiştir. Öğretmenler kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişiminde kişiler arasında gelişen sosyal ve psikolojik olayların mekânla olan bağlantılarına vurgu yapmışlardır.

Fatih öğretmen, insanların kendi iradeleriyle dünyaya gelmediği gibi, kendi anne ve babalarını da seçme hakkına sahip olmadığını ifade etmiş ve “dünyaya gelen her birey çevresiyle (canlı ya da cansız) devamlı bir ilişki içerisinde olmuştur. İnsanlar bu ilişkileri sayesinde devamlı kendilerini yenilemiş ve yetiştirmişlerdir.” (FÖ-2, s. 9) şeklinde görüş bildirmiştir.

Rıdvan öğretmen ise toplumları meydana getiren insanların çevresiyle sosyal, ekonomik ya da psikolojik olarak bir etkileşim içerisinde olmamasının mümkün olmadığını ifade ederek, görüşlerine şu şekilde devam etmiştir:

“Bir arada yaşamının gereği olarak insanlar devamlı bir etkileşim içerisinde oldukları ve birbirlerine karşı sorumlulukları bulunmaktadır. Örneğin aynı ortamı paylaşan insanlar, bir çevre kirliliği problemi (hava, su, trafik, ses, konut, vs.) olduğunda istediği şekilde hareket edemezler. Bireyler, günlük yaşam içerisinde başkalarının sağlığına zarar veremeyeceği gibi başkalarının fikirlerine, düşüncelerine, saygılı ve hoşgörülü olmalıdırlar.” (RÖ-5, s. 33).

Fatih öğretmen ise insanlar sahip olduğu bilgiler ve birikimler sayesinde tutum geliştirirler. Herhangi bir olay karşısında sahip olduğu bilginin durumuna göre olumlu ya da olumsuz tepkiler ortaya koyabilirler. Örneğin:

“Doğal afetler konusunda farklı algılara sahip olan insanların, doğal olayların oluşumunda ki ya da sonrasında ki tepkileri farklı olabilir. Mesela deprem bölgesinde sağlam bir evde yaşayan insanlar ile dayanıklılığı az olan evlerde yaşayan insanların, olaylara bakışı aynı olmayabilir. Bu nedenledir ki bireyin kendisi dışındaki dış dünyayı

tanınması, öğrenmesi, sosyal ve psikolojik süreç bakımından çok önemlidir.” (FÖ-2, s. 9).

Ali öğretmen, “Bir toplumun ortaya çıkışından itibaren gelişimini ve süreç içerisindeki değişimini doğru ifade etmek için, *toplumun yaşadığı coğrafi mekân ve mekânı etkileyen şartlar* iyi bilinmelidir.” (AÖ-1, s. 1) Yapılan bu açıklamayla coğrafi şartlar bakımından mekânın fiziki, beşeri ve ekonomik olaylardan bağımsız tutulamayacağı ifade edilmiştir. Ali öğretmen “İnsanın içerisinde yaşadığı coğrafi mekân deyince ilk etapta fiziki yapı akla gelse de, mekânı değerli kılan insanların beşeri, ekonomik, tarihi ve kültürel gelişim sürecidir.” Aylin öğretmen ise görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Coğrafi şartlar daima insanların hayatını etkilemiş, yön vermiş ve kendine göre bir kalıp içerisine sokmuştur. İnsanlar iklim olaylarına bağlı olarak göçebe bir yaşam sürmüş, yerleşik hayata geçmiş, tarım, hayvancılık ve sanayileşme süreci ile beraber mekânları kendine bir alan olarak belirlemiştir. Tarihi süreçte insanlar coğrafi çevreyi denetleme, düzenleme ve değiştirme yoluna giderek farklı mekânlar oluşturmuştur. Bu mekânların iyi benimsenmesi onlardan daha fazla yararlanmayı olanaklı kılmıştır ve zamanla bu mekânlar insanların bir parçası haline gelerek kimliklerinin inşasında önemli bir konuma sahip olmuşlardır.” (AÖ-10, s. 74).

Furkan öğretmen ise insanlar *doğal koşullara bağlı olarak kendilerine yeni mekânlar* oluşturmuşlardır. Bu mekânların oluşması savunma amaçlı, dini amaçlı ya da ekonomik amaçlı olabilmektedir. Örneğin:

“İnka uygarlığı gerek dini anlayış, gerek ise savunma amaçlı olarak yerleşim yeri olarak dik yamaçlar üzerinde kurulmuştur. İnka uygarlığı için dik ve yüksek yamaçlar üzerinde yaşamak, astronomiyle ilgilenmelerinde etkili olmuştur. Ayrıca yüksek dik yamaçlara çıkılabilecek yol sistemlerini geliştirerek kendileri için çok daha özel kılmışlar ve bu mekânları kimliklerinin bir parçası olarak benimsemişlerdir.” (FÖ-12, s. 89).

Öğretmenler ikinci tema olan *kişinin sorumluluk kazanması ve olumlu davranışlar bakımından kendini tanımlaması* altında toplamda 22 görüş

bildirmiştir. Coğrafya konularının öğretimini ile vatandaşlık bilincinin gelişimi arasındaki ilişkiyi öğretmenlerimiz bu tema başlığı altında değerlendirmişler ve farklı hususları dile getirmişlerdir. Bu bağlamda en fazla dile getirilen hususlar “*İnsan kendini ve toplumu tanır ve anlamaya çalışır ve insanlara çevresini tanımasına, anlamasına ve korumasına yardımcı olur*” ile ilgili olup öğretmenler bu konulara ilişkin 5’ er kez, toplamda 10 görüş dile getirmiştir. Öğretmenler tarafından kişinin sorumluluk kazanması adına, çevresi ile olan etkileşimi sonucunda edindiği olumlu ve olumsuz davranışlara vurgu yapılmıştır.

Ali öğretmen, *doğumdan itibaren başlayan kimlik gelişimi ile insanlar bulunduğu sosyal çevrede şekillenir. Bulduğu toplumun algıları (din, dil, kültür, vs.) doğrultusunda kendini konumlandırır.*” (AÖ-1, s. 2).Yapılan bu açıklamayla insanlar bulunduğu toplumun bir parçası olarak toplumla aynı duygu ve düşüncüyü paylaşacağı için, olası değişim ve gelişmelere karşı daha anlayışlı bir vatandaşlık bilinci içerisinde olur. Örneğin Mutlu öğretmen bu konuda şunu belirtmiştir:

“Aynı ortamı paylaşan toplumların olayları algılama, değerlendirme ve yorumlamalarının da benzer olduğu görülmektedir. Örneğin bir sanayi toplumunda sanayileşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan nüfus artışı, konut sıkıntısı, işsizlik ve çevresel kirlilikler vs. o toplumun genel sorunudur. Bu toplum içerisinde yaşayan insanlar, kendilerini bu sorunun bir parçası olarak görür. Bu sorunların çözümünde toplumların birbirlerine karşı bir takım sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sorumluluk duygusu vatandaşlık bilincinin gelişmesini sağlar.” (MÖ-7, s. 50).

Hüseyin öğretmen ise kimlik ve vatandaşlık gelişim süreci ile ilgili olarak, “İnsanlar kimlik gelişim süreci ile beraber kişilik yapısını oluşturur. Kişi çevresinde meydana gelen olaylar (beşeri, siyasi, ekonomik ve kültürel) karşısında olayları algılama ve değerlendirme durumuna göre vatandaşlık bilincini geliştirir.” (HÖ-6, s. 41) şeklinde görüş bildirmiştir.

Tuğçe öğretmen “Bir insanın kendini tanıması demek kendisi ile ilgili olumlu ya da olumsuz özelliklerini algılaması ve değerlendirebilmesidir.” Tuğçe öğretmene “*Bir insanın kendini tanıması nasıl gerçekleşir.*” şeklinde farklı bir soru iletilmiştir. Tuğçe öğretmen bu konuda şunu belirtmiştir:

“Birey doğumuyla beraber devamlı kendini tanıma sürecindedir. Kendini olumlu ya da olumsuz yönleriyle kabul eden insan demektir. Böyle bir insan başkalarının davranışlarına karşı daha anlayışlı bir tavır sergiler. Çevresindeki sosyal problemlere karşı duyarlı ve yapıcı bir üslup içerisinde hareket eder.” (TÖ-4, s. 25).

Emir öğretmen, İnsanlar geçmişle ilgili haritalardan, belgelerden ve tarihi metinlerden yararlanarak bulunduğu coğrafyanın konumunu ve mekânın önemini daha fazla kavrar ve benimserler.

Emir öğretmene “*örnek verebilir misiniz?*” şeklinde bir soru iletilmiştir. Emir öğretmen elbette örnek verebilirim şeklinde yanıt vermiş ve bu konuda şunu belirtmiştir:

“Türkiye’nin konumu, sahip olduğu siyasi ve politik durumuna, ekonomik ve jeopolitik yapısına bağlı olarak değerlendirilir. İnsanlar dar ya da geniş anlamda çevresini bu şekilde değerlendirdiğinde, vatandaşlık bilinci içerisinde daha şuurlu bir temsiliyet davranışı kazanır.” (EÖ-8, s. 58).

Fatih öğretmen ise “Doğal kaynaklar ve çevrenin insan yaşamındaki yeri dikkate alındığında, doğa ve çevrenin korunması için politikalar oluşturulmalıdır.” (FÖ-2, s. 10) şeklinde görüş bildirmiştir.

Ali öğretmen bu politikalara yönelik olarak “Doğa ve çevrenin korunması için ulusal ya da uluslararası kurumları, sanayi sektörlerini, çevresel örgütleri harekete geçirilmeli toplumun her ferdi vatandaşlık ruhu ile bilinçlendirilmeye çalışılmalıdır.” (AÖ-1, s. 1) şeklinde görüş bildirmiştir. Orkun öğretmen ise konu ile ilgili şunu ifade etmiştir:

“İnsanlara doğanın, çevrenin korunması adına eğitimler verilmelidir. Verilen eğitimler sonucunda doğayı ve çevreyi bilen, tanıyan, toplumsal bilinci artırarak koruyan bireyler yetiştirilmelidir. Doğa ve çevrenin korunması her vatandaşın sorumluluğunda olmalıdır. İnsanlar ihtiyacı kadar tüketmeli, çevre sorunlarına karşı hassas olmalı, koruma adına katkı sağlamalı ve gelecek kuşaklara temiz bir doğa ve çevre bırakmalıdır.” (OÖ-11, s. 81).

Furkan öğretmen ise coğrafya konuları sayesinde öğrenilen Türkiye’de ve dünyada ki su kaynaklarının özellikleri, dağılımı ve yaşam açısından önemi üzerinde durmuş ve şunları ifade etmiştir:

“Öğrencilere su kaynaklarının yaşam için ne kadar önemli olduğu hakkında bilgilendirme yapılması, su kaynaklarının sosyal ve ekonomik boyutu ve etkileri üzerinde durularak kaynakların azalması ve ya kuruması durumunda, toplumların bundan zarar göreceği noktasında yapılan bilinçlendirmeler, insanlarda ki vatandaşlık bilincini yükseltmektedir.” (FÖ-12, s. 90).

Öğretmenler yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi ikinci temanın son üç maddesine eşit oranda görüş bildirmiş ve toplamda 12 görüş dile getirilmiştir. Bu bağlamda bu maddelerden birincisi olan “*İnsanlara dünya sorunları bakımından yardımcı olmaya çalışır ve bilinçlendirir*” ile ilgili olup 4 öğretmen bu konuda görüş bildirmiştir. Öğretmenler, coğrafya konularının öğretimi ile vatandaşlık bilincinin gelişimi arasındaki ilişki üzerinde durmuş ve coğrafya konularının yardımıyla, kişinin dünya sorunlarını kavramasının kolaylaştığına vurgu yapmışlardır. Esat öğretmen çevre sorunlarına ve etkilerine yönelik olarak şunları belirtmiştir:

“Çevre sorunlarının oluşumları ve yayılmalarına neden olan faktörleri ve küresel çaptaki etkilerinin neler olduğu ile ilgili olarak “İnsanlar bilinçlendirilmeli ve sorgulama yapmaları sağlanmalıdır. Bilinçli bir vatandaş olmak suretiyle çevre sorunlarına dikkat çekmek için afişler, sloganlar, broşürler ve kampanyalar yapılmalıdır.” (EÖ-13, s. 98).

Aylin öğretmen ise atmosfere salınan gazların etkisiyle oluşan sera etkisi, kara deniz ve hava sıcaklığını devamlı artırdığını ifade etmiş ve konu ile ilgili şunları belirtmiştir:

“Sıcaklıkların artmasıyla canlıların yaşam alanları daralacak, buzullar her geçen gün daha fazla eriyecek ve bazı yerlerde karalar sular altında kalacaktır. Atmosfere salınan gazların zararlı etkisinin azaltılması ve yok edilmesi adına bu tehlikenin önüne geçmek için uluslararası düzeyde çalışmalar yürütülmeli, basın yayın yoluyla, eğitim panelleriyle,

okullarda vs. insanlar bilinçlendirilmelidir. Toplumun her ferdi bir vatandaş olarak üzerine düşeni yapmalıdır” (AÖ-10, s. 74).

Hüseyin öğretmen ise çevre sorunlarını nüfus üzerinden değerlendirmiş ve nüfus artışının olumsuz etkilerine vurgu yapmıştır:

“Hızlı nüfus artışının etkilerine ve sonuçlarına bakıldığında çevre sorunlarının yaşandığı görülmektedir. Nüfusun artışıyla temel ihtiyaç olan barınma ve konut sorununu plansız bir yapılaşmayla gecekondulaşmayı artırmaktadır. Plansız yapılaşma alt yapı ve üst yapı sorunlarını, katı atık sorununu, hava, su, toprak kirlenmesi sorununu, dolayısı ile sağlık sorunlarını artıracaktır.” (HÖ-6, s. 42).

Elif öğretmen ise, nüfus artışının olumsuz etkisini sosyal boyutu ile değerlendirmiştir. “Nüfusun artması ile işsizlik artacak, tüketim artacak, yatırım imkânları azalacaktır. Toplumlar ulusal ya da yerel alanda projeler geliştirmeli, vatandaşlar nüfus artışının olumsuz sonuçları noktasında bilgilendirilmeli ve bilinç düzeyi artırılmalıdır.” (EÖ-15, s. 113).

Öğretmenler yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi ikinci temanın son üç maddesine eşit oranda görüş bildirmiş ve bu maddelerden ikincisi olan “*Nüfusun dağılışı ve sorumlulukları üzerinde durur*” ile ilgili 4 görüş dile getirmişlerdir. Öğretmenler coğrafya konularının öğretimi ile vatandaşlık bilincinin gelişimini, bu konu başlığı altında ele almış ve nüfusun artışı ile beraber artan sorumluluk ve vatandaşlık algısına vurgu yapmışlardır. Rıdvan öğretmen konu ile ilgili şunları belirtmiştir:

“Nüfusun dağılışında fiziki, beşeri ve ekonomik anlamda birçok faktör etkilidir. İnsanları bir araya getiren en önemli faktörlerden biri dil, din, vs. gibi birçok ortak değerleri paylaşıyor olmalarıdır. Aynı ortamı paylaşan insanların birbirlerine karşı olan sorumlulukları daha fazladır. İnsanlar duygu ve düşünce olarak aynı fikirlerde olmayabilirler. Bu durum birbirimizi dışlamamızı değil, tam tersine birbirimizin düşüncelerine saygı göstermemizi gerektirir. (RÖ-5, s. 34).

Hüseyin öğretmen ise, “Ülkelerin gelişmesinde aykırı fikirler her zaman alternatif bir yol olarak insanların karşısına çıkmıştır.” (HÖ-6, s. 42) şeklinde ifade

etmiştir. Ali öğretmen ise görüşlerimiz farklı olsa da birbirimize karşı sorumluluklarımızın olduğunu şu şekilde belirtmiştir:

“Sorumluluklarımız olumlu davranışlara dönüşüyorsa, uygulanabilir bir aşamaya geliyorsa iyi yoldayız demektir. Dünya üzerinde birçok millet bulunmaktadır. İnsanlar birbirlerini her zaman karşı taraf olarak görür ve uzak kalırsa, dünyanın daha güzel yaşanılır bir ortam olmasını sağlayamayız. Bizlere düşen bizleri biz yapan ortak değerler etrafında toplanmak ve geleceğe örnek olabilecek iyi bir nesil yetiştirebilmektir.” (AÖ-1, s. 2).

Öğretmenler yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi ikinci temanın son üç maddesine eşit oranda görüş bildirmiş ve bu maddelerden üçüncüsü olan “*Doğal kaynakları öğrenerek insanların sorumlulukları üzerinde durur*” ile ilgili, 4 görüş dile getirmiştir. Bu görüşlere ilişkin olarak öğretmenler, coğrafya konularının öğretimi ile vatandaşlık bilincinin gelişimi arasındaki ilişkiyi, bu başlık altında değerlendirmiş ve doğal kaynakların kullanımına yönelik olarak olumlu ve olumsuz etkilerine vurgu yapmışlardır.

Elif öğretmen, doğal kaynakların ülkeler arasındaki ekonomik yapıya ve ilişkilere olan etkisine vurgu yapmıştır. Elif öğretmen:

“Doğal kaynaklar (su, hava, toprak orman, madenler vs.) her ülke için çok önemli olmakla beraber, önemli olan ne kadar doğal kaynak olduğu değil bunun nasıl kullanıldığıdır. Ülkenin sahip olduğu doğal kaynaklar, aynı zamanda ülkenin ekonomik ilişkileri hakkında bilgiler de vermektedir.” (EÖ-15, s. 113).

Konu ile ilgili olarak Mehmet öğretmen ise kaynakların olumlu ve olumsuz etkilerine yönelik görüşlerini bildirmiştir:

“Doğal kaynakların ülke ya da dünya ekonomisi açısından ne kadar önemli olduğunu, kullanımı sonucunda olumlu veya olumsuz etkilerinin neler olacağı, tüm insanlığı ilgilendirmektedir. Örneğin nükleer enerjinin hammaddesi olan uranyum çok tehlikelidir. Nükleer santrallerde olası bir patlama, etrafa radyasyonun yayılması anlamına gelecek ve oldukça geniş alanları etkileyebilecektir. Vatandaşlar olarak yaptıklarımızın

sorumluluklarını bilmeli insanları tehlikeye atabilecek davranışlar içerisinde olmamalıyız.” (MÖ-14, s. 105).

Tuğçe öğretmen ise, tarihsel süreç içerisinde doğal kaynakların ve kullanım oranlarının ve değerlerinin zamana göre farklılıklar gösterdiğini ve kaynakların kullanım durumu ve önem derecesi ile ilgili birçok yayınlar yapıldığını ifade etmiştir. Tuğçe öğretmen doğal kaynakların kullanımında duyarlılığa ilişkin olarak şunları belirtmiştir:

“Doğal kaynakların olumsuz çevresel etkileri dikkate alınarak insanlarda ki duyarlılıklar artırılmalı, sorumluluklarının farkında olmaları sağlanmalıdır. Örneğin afişler, sloganlar tarzında çalışmalar yapılabilir.” (TÖ-4, s. 26).

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretimini ile kimlik inşası arasındaki ilişkiye ilişkin verdiği yanıtlar incelendiğinde, insanların birbirleriyle ve çevresiyle olan ilişkilerini bilmelerine yardımcı olur. Coğrafya eğitimiyle insanlar çevresi ile olan ilişkilerini, bağlantılarını düzenler bu şekilde gerçekleri doğru algılayan ve yorumlayan, kendine özgüveni olan birey olmalarını sağlar. Coğrafya öğretimi ile insanların coğrafi sorgulama becerileri gelişir. Coğrafi sorgulama becerisi gelişen insanlar neden, nasıl ve niçin sorgulamasını yapan bireyler olarak yetişir. Bu temel prensip doğrultusunda yetişen insanlar doğaya, çevreye, ülkesine ve milletine bağlı, saygılı bireyler olarak yetişir.

Ayrıca coğrafya konularıyla doğayı ve çevreyi bilen, tanıyan toplumsal bilinci artan bireyler olmasına yardımcı olur. Diğer insanlarla olan ilişkileri, kendini nasıl algıladığı, toplum içerisinde kendisini hangi noktada konumlandığı, kişinin kendini tanımasıyla ilgilidir. Kişi çevresinde meydana gelen olaylar (beşeri, siyasi, ekonomik ve kültürel) karşısında, olayları algılama ve değerlendirme durumuna göre vatandaşlık bilincini geliştirir. Çevresindeki sosyal problemlere karşı daha duyarlı ve yapıcı bir üslup içerisinde, sorunların çözümünde etkili olur. İnsanların birbirlerine karşı olan sorumluluk duygusunun gelişmesine yardımcı olur.

Coğrafya Konularının Öğretimi ile Kimlik İnşası ile Vatandaşlık Bilinci Gelişiminin Topluma Etkisi

Sosyal bilgiler öğretmenleri coğrafya konularının öğretimi ile kimlik inşası ile vatandaşlık bilincinin gelişiminin, topluma etkisine ilişkin verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları aşağıda verilmiştir (Tablo 31).

Coğrafya Konularının Öğretimi ile Kimlik İnşası ile Vatandaşlık Bilincinin Gelişiminin, Topluma Etkisine İlişkin Öğretmen Görüşleri ve Frekans Dağılımları

	F
• İnsan – doğa ilişkisi çerçevesinde coğrafi sorgulama becerileri kazandırır.	7
• Coğrafi değerler “vatan bilincinin” kazanılmasını kolaylaştırır.	5
• Doğal ve beşerî kaynakların kullanımında “tasarruf bilinci” geliştirir.	5
• Göçlerin sosyal yapıya etkisi hakkında çıkarımlarda bulunur.	4
Görüşler toplamı	21

Tablo 31’ de görüldüğü gibi, sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretimi ile kimlik inşası ile vatandaşlık bilincinin gelişiminin, topluma etkisine ilişkin verdikleri yanıtlara bakıldığında, toplamda 21 görüş dile getirilmiştir ve bunlar dört madde altında sınıflandırılmıştır. Maddeler sırasıyla ele alındığında en fazla “İnsan – doğa ilişkisi çerçevesinde, coğrafi sorgulama becerileri kazandırır” maddesine ilişkin 7 öğretmen görüş bildirmiştir. Öğretmenler, coğrafya konularının öğrenilmesiyle gelişen kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini, topluma etkisi bakımından değerlendirmişlerdir.

Öğretmenler, ilk insanların ortaya çıkışından günümüze gelinceye kadar devamlı doğal çevre ile etkileşim içinde olduklarını ifade ederek, doğal çevre ve kaynakların kullanımını topluma etkisi bakımından değerlendirmişler ve önemine vurgu yapmışlardır. Örneğin, Elif öğretmen daha somut olarak iklim ile insanların yaşam kültürünü ilişkilendirerek bunların kimliğe etkisini ima etmiştir:

“Doğal unsurların dünya üzerindeki dağılımı, canlıların yaşamları üzerinde doğrudan etkili olmuştur. Ekvatorial bölge sıcak olduğu için insanlar buralarda daha ince kıyafetleri tercih ederken, kutuplar civarları soğuk olduğu için buralarda kalın kıyafetleri tercih ederler. Kimlik inşası ile sorgulama becerisi artan insanlar, çevresinde olup bitenleri yorumlama ve değerlendirme bilincini de kazanır.” (EÖ-15, s. 114)

Mehmet öğretmen ise coğrafyanın insan-doğa ilişkilerini inceleyen odağından hareketle öğrencilere yaşam çevrelerini tanıttığını, yaşam çevresini iyi tanıyan bireylerin ise bu çevreye karşı bağlılık hissedeceğini ve uzun vadede bilinçli bir şekilde doğaya müdahale edeceğini belirtmektedir:

“Coğrafya İnsanların faaliyetleri ile doğal çevre arasındaki ilişkiyi inceleyen bilim dalıdır. Bu ilişkiyi incelemede bazı prensiplerden yararlanır. Bu prensipler dağılış ilkesi, bağlantı ilkesi ve nedensellik ilkesidir. Örneğin yağışın fazla olduğu yerlerde kırsalda konutların yapımında ahşap kullanımı fazla iken, yağışın az olduğu yerlerde ise kerpiç kullanımının fazla olduğu görülmektedir. Çevresini bilen ve bulunduğu yere karşı aidiyet duygusunu hissedenler bu bilinç içerisinde doğaya müdahale ederler.” (MÖ-14, s. 106)

Esat öğretmen ise, görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“İnsanların doğaya müdahalesi bilgi birikimi ile doğru orantılıdır. Eskiden doğaya olan müdahale daha az iken teknoloji ile beraber doğaya olan müdahale de artmıştır. İnsanların yerleşik hayata geçmesi ile bulunduğu yere karşı aidiyet duygusu daha da artırmıştır. Bulunduğu yeri benimsedikçe çevresine daha fazla müdahale ve daha fazla değiştirme çabası da artmıştır. Sanayi devrimiyle bu müdahale üst noktaya taşınmıştır. Müdahalelerin artması ile doğanın tahribi de artmış, daha yaşanılır bir dünya için vatandaşlar olarak insanların üzerlerine düşen sorumlulukları da buna bağlı olarak artmıştır.” (EÖ-13, s. 98).

Yukarıdaki tabloda ikinci olarak en sık dile getirilen hususlar ise “*Coğrafi değerler vatan bilincinin kazanılmasını kolaylaştırır; Doğal ve beşerî kaynakların kullanımında tasarruf bilincini geliştirir*” maddeleri olup bu maddelerin her biri için öğretmenler 5'er kez görüş bildirmişlerdir. Bu maddelerden birincisine ilişkin öğretmenler genel anlamda coğrafya konularının öğrenilmesiyle gelişen kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini topluma etkisi bakımından değerlendirmişler, maddi ve manevi olarak değerli kabul edilen coğrafi mekân ve gelişmeler üzerinde durarak vatan bilincine vurgu yapmışlardır. Örneğin Orkun öğretmenin ifadeleri bu hususu iyi bir şekilde dile getirmektedir:

“Coğrafya konularını öğrenen öğrenci bulunduğu ortamdan başlayarak ülkesi ile ve dünya ile ilgili olarak coğrafi bir bilinç kazanır. Geleceği ile ilgili bu kazanımları kullanabileceği bir donanıma sahip olur.” (OÖ11-, s.82).

Orkun öğretmenden yukarıda belirttiği duruma yönelik olarak somut örnek vermesi istendiğinde şu şekilde cevaplamıştır: “Türkiye’nin konumunu kavrayan bir öğrenci, bölgesel ve küresel ilişkilerdeki durumunu değerlendirebilir, yorumlar yapabilir, vatan ve vatandaşlık bilincini geliştirebilir.” (OÖ-11, s. 82).

Aylin öğretmen de coğrafya konularının kavranmasıyla öğrencinin daha bilinçli bir hale geldiğini şu ifadesi ile değerlendirmiştir: “Öğrenci coğrafya konularını kavradıkça yurt ve dünya sorunlarını daha iyi anlar, sorunların çözümünü adına üzerine düşen sorumluluk duygusu ile hareket eder.” (AÖ-10, s. 75). Aslıhan öğretmen ise, bu konuda şunları ifade etmiştir:

Emir öğretmen ise coğrafya konularının öğrenilmesiyle, öğrenciler benzer coğrafi ve sosyolojik yapıya sahip olan ülkelerin karşılaştığı problemleri çözüm adına karşılaştırarak değerlendirmeler yapabilir. Emir öğretmen bu madde ile ilgili olarak görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Coğrafya konularının öğretimiyle ülkelerin kimlikleri hakkında bilgi edinen öğrenciler, ülkelerin yaşam koşullarını, ekonomik ve sosyal gelişimlerini kavrar. Ülkelerin olası sorunlara karşı uyguladıkları çözüm yolları ve sonuçları hakkında bilgi sahibi olur, olumlu gelişmelerin kendi ülkesinde de uygulanabilirliği sorumluluğunu taşır.” (EÖ-8, s. 58).

En sık dile getirilen hususlardan ikincisi “*Doğal ve beşerî kaynakların kullanımında tasarruf bilincini geliştirir*” maddesine ilişkin 5 öğretmen görüş bildirmiştir. Öğretmenler, coğrafya konularının öğrenilmesiyle gelişen kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini topluma etkisi bakımından değerlendirmişler, doğal ve beşerî kaynaklar üzerinde durarak tasarruf bilincine vurgu yapmışlardır.

Mutlu öğretmen, “Doğal kaynaklarımızın sürdürülebilirliğini sağlama, aile ve devlet bütçesine katkıda bulunarak tasarruf bilincini insanlarda bir tutum haline getirmenin üzerinde durmuştur. Bu hususla ilgili olarak “Doğal kaynaklar ve

tasarruf bilinci, coğrafya konuları arasında bulunmakta olup iyi bir öğretimle sürdürülebilir bir dünya oluşturulabilir.” (MÖ-7, s. 50) şeklinde görüş bildirmiştir. Hüseyin öğretmen ise, tasarruf bilincine ilişkin görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Coğrafyanın konuları arasında yer alan doğal kaynaklar (su, hava, toprak, orman, fosil kaynaklar vs.) insanların bilinçsiz ve düzensiz kullanımıyla israf edilmekte ve bu kaynakların tükenebilirliği de dikkate alınacak olursa, tasarrufun kaçınılmaz olduğu ortaya çıkacaktır. Gerek ailede, gerek ise okulda verilen eğitimlerle bu bilinç daha da artırılabilir.” (HÖ-6, s. 42).

Rıdvan öğretmen ise enerji tüketiminin artmasını nüfus artış hızına bağlamış ve konu ile ilgili olarak, “Nüfusu artan ve kalkınmakta olan ülkelerin enerji tüketimleri de hızla artmaktadır. Gerekli enerjiyi sağlanabilmek için ise doğal kaynaklar hızla tüketilmektedir.” (RÖ-5, s. 34) şeklinde görüş bildirmiştir. Tuğçe öğretmen ise enerjinin hoyratça tüketilmesi karşısında neler yapılabileceğine ilişkin örnek olacak bir görüş dile getirmiştir:

“Tasarruf bilincinin artması demek yarınlarda ihtiyacımız olan kaynakların sürdürülebilirliğini sağlamak demektir. Kaynaklar er ya da geç bir gün tükenecek, şimdiden alınacak tedbirlerle geleceğimizi koruma altına alabiliriz. Ne mi yapmalıyız! Sularımızı boşa akıtmamalıyız, gereksiz ev sokak ışıklarını kapatmalıyız, oturduğumuz binalarda yalıtıma önem vermeliyiz, atık malzemeleri geri dönüşüme kazandırmalıyız vs. Bunun gibi birçok atılacak adımla geleceğimizi daha yaşanılabilir kılmak bizim elimizde.” (TÖ-4, s. 26).

Yukarıdaki tabloda dördüncü madde olarak ele alınan ve en az dile getirilen husus ise “*Göçlerin sosyal yapıya etkisi hakkında çıkarımlarda bulunur*” maddesi olup 4 öğretmen görüş bildirmiştir. Öğretmenler, coğrafya konularının öğrenilmesiyle gelişen kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini topluma etkisi bakımından değerlendirmişler, göçlerin gerçekleşmesinde etkili olan sosyal olaylara vurgu yapmışlardır. Ali öğretmen insanların göç etme nedenlerine ve olası problemlere vurgu yapmış ve örnekler vermiştir:

“Siyasi, ekonomik, politik, sağlık, spor vs. nedenlerden dolayı, insanlar bulunduğu yerlerden ayrılarak başka yerlere göç etmektedirler. Göç

eden insanların bir kısmı gitmiş olduğu yerlere adapte olurken bütünleşirken, bir kısmı ise bütünleşemeyip sıkıntılar yaşamaktadırlar. Göç eden insanların bütünleşme süreci çok uzun bir zaman içerisinde gerçekleşmektedir. Ayrıca göç nedeniyle kuşaklar arası çatışmalar, yaşam farklılıkları, düşmanlıklar vs. ortaya çıkabilmekte ve sosyal yapının bozulmasına neden olabilmektedir.” (AÖ-1, s. 2).

Fatih öğretmen ise göçlerin sonuçlarına bağlı olarak, sosyal problemlerin artış gösterdiğini şu şekilde ifade etmektedir:

“Göç eden insanların bir kısmı gelmiş olduğu yerlerde arzuladıkları, bekledikleri ortamı bulamayabiliyorlar. Bu insanların bir kısmı gerek eğitim eksikliği, gerekse mesleki bir beceriye sahip olmaması gibi nedenlerden dolayı farklı arayışlar içerisine girerek suça bulaşabiliyorlar. Eğitimsizliğin olduğu, gecekondulaşmanın olduğu bu yerlerde suç oranlarının da yüksek olduğu görülmektedir. Göç olayları bu şekilde sosyal problemlerin de artmasına neden olmaktadır.” (FÖ-2, s. 10).

Hasan öğretmen ise göç eden insanların şehir ortamlarında geçimlerini sağlayabilme adına çocuklarını okul yerine çalışmaya yönlendirdiğini ve bu durumun eğitimsiz ve genç yaşta çalışan çocukların oranını artırdığına vurgu yapmıştır. Hasan öğretmen konu ile ilgili olarak “Eğitimsiz olan bu çocukların bir kısmı yanlış ortamlarda bulunabilmekte ve zararlı denebilecek bazı alışkanlıklar kazanabilmektedirler.” (HÖ-3, s. 18) şeklinde görüş bildirmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmenleri coğrafya konularının öğretimi ile kazanılan kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin, topluma etkisi ile ilgili verdikleri yanıtlar incelendiğinde, ilk insanın ortaya çıkışından günümüze kadar insanlar devamlı doğal çevre ile etkileşim içinde olmuşlardır. Doğal unsurların dünya üzerindeki dağılımı, canlıların yaşamları üzerinde doğrudan etkili olmuştur. Coğrafya insanların faaliyetleri ile doğal çevre arasındaki bu ilişkiyi incelediği için incelemede bazı prensiplerden yararlanır. Bu prensipler ışığında çevresini bilen, bulunduğu yere karşı aidiyet duygusunu hissedenler bu bilinç içerisinde doğaya müdahale eder ve birbirleri ile olan ilişkilerini düzenlerler. İnsanların doğaya olan müdahalesi ve sosyal gelişimi bilgi birikimi ile doğru orantılı olup eskiden doğaya

ve insan yaşamına olan müdahale daha az iken teknoloji ile beraber bu müdahalenin de arttığı şeklindedir.

Coğrafya Konularının Öğretimine Yönelik Planlama ve Dersin İşleniş Durumu

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, coğrafya konularının öğretiminde kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişimine yönelik planlama ve dersin işleniş durumuna ilişkin verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları aşağıda verilmiştir (Tablo 32).

Tablo 32

Coğrafya Konularının Öğretiminde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincinin Gelişimine Yönelik Planlama ve Dersin İşlenişine İlişkin Öğretmen Görüşleri ve Frekans Dağılımları

	F
• Dersi uygun öğretim yöntem ve tekniklerini planlayarak uygulama	
○ Öğretmen ders kitaplarındaki etkinliklerden yararlanma	11
○ Tartışma yöntemi	3
○ Gözlem yöntemi	1
○ Soru cevap ve anlatım yöntemi	1
○ Gösterip yaptırma yöntemi	1
○ Araştırma etkinlikleri	1
○ Sınıf gazetesi oluşturma etkinlikleri	1
○ Performans ödevleri etkinliği	1
○ Gezi etkinlikleri	1
○ Onaylı ders kitaplarından yararlanma	6
○ Günlük ve güncel olaylardan örnekler sunma	5
○ Resmi öğretim programından yararlanma	5
○ Dersin konusuna göre zümre öğretmenleri ile ilişkiler kurma	4
○ Anayasa ve insan haklarıyla ilgili belge ve orijinal kaynaklardan yararlanma	4
○ Kamu ya da özel kuruluşlar tarafından basılan materyallerden yararlanma	3
○ Medyadan (gazete, dergi, televizyon) yararlanma	3
○ Kendi fikirlerimizden ve ortak fikirlerden yararlanma	2
○ Alanında uzman olan insanlarla söyleşi ortamlarından yararlanma	2
○ Sosyal hizmet alanlarından yararlanıyorum	2
○ Hazır materyallerden yararlanma	2
Görüşler toplamı	59

Tablo 32’de görüldüğü gibi, sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretiminde kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini geliştirmek için planlama ve dersin işleniş durumuna ilişkin verdikleri yanıtlara göre tek tema oluşturulmuştur. Tek tema olan *derse uygun öğretim yöntem ve tekniklerini planlayarak uygulama* başlığı altında toplamda 59 görüş bildirilmiş ve farklı hususlar dile getirilmiştir. Temanın en fazla dile getirilen maddesi “*Öğretmen ders*

kitaplarındaki etkinliklerden yararlanma” olup konu ile ilgili 11 öğretmen görüş bildirmiştir. Öğretmenler, bir dersin verimliliğinin artması ve amacına ulaşmasında ders kitabının çok önemli olduğunu ifade ederek, öğretmen ders kitabındaki etkinliklerin önemine vurgu yapmışlardır.

Elif öğretmen, “Ders kitaplarının içerikleri işlenen konunun anlaşılabilirliğinde çok etkili olmaktadır. Konu işlendikten sonra konu ile ilgili olan *etkinlikler, kavrama düzeyini artırmaktadır.*” (EÖ-15, s. 114) şeklinde görüş bildirmiştir. Mehmet öğretmenin de benzer görüşleri paylaştığı görülmektedir. “Konu etkinlikleri dersin daha akıcı geçmesini sağlamaktadır. Etkinlikler sayesinde öğrenciler, derse karşı daha ilgili olmaktadır.” (MÖ-14, s. 106) şeklinde ifade etmiştir.”

Esat öğretmen ise, ders kitabındaki etkinliklerin uygulamasına yönelik görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Yeni öğretim programı içerisinde daha yoğun olarak var olan etkinliklerin, öğretmenin işini çok kolaylaştırdığını ve bu etkinlikler sayesinde öğrencilere konunun amacı doğrultusunda etkinlik ödevleri vermekteyim. Yapılan planlamalar doğrultusunda kazanımların gerçekleşme durumunu değerlendirmek amacıyla etkinlik çalışmalarını çoğu zaman sınıfta yapmaktayım.” (EÖ-13, s. 99).

Furkan öğretmen ise etkinliklerin uygulanma sürecinde ders saatinin yetersizliğine ilişkin değerlendirmede bulunmuştur. “*Ders kitaplarındaki etkinliklerin* çok verimli olduğunu, ancak ders saatlerinin yetersiz olmasından dolayı etkinlik uygulamalarını ders içerisinde her zaman yapamamaktayız.” (FÖ-12, s. 90)

Tabloya göre *dersin işlenişindeki yöntem ve teknikler* tema başlığı altındaki *yöntem ve etkinlik uygulamaları*, öğretmenler tarafından birlikte değerlendirilmiş ve toplamda 10 görüş dile getirilmiştir. Bu yöntemlerle ilgili dile getirilen hususlardan “*Tartışma yöntemi*” maddesi için 3 öğretmen görüş bildirirken, diğer yöntemler ve etkinliklere ilişkin “*gözlem yöntemi, soru cevap yöntemi, gösterip yapma yöntemi, araştırma etkinliği, sınıf gazetesi oluşturma etkinliği, performans ve gezi etkinliği*” maddelerinin her biri için 1 kez görüş dile getirilmiştir. Öğretmenler dersin işlenmesinde uygulanan birçok yöntemimin olduğunu ifade

ederek, yöntem ve etkinlik uygulamalarının önemine ve öğrenci kazanımına olan etkilerine vurgu yapmışlardır.

Aslıhan öğretmen, “*Sınıf içerisinde tartışma yönteminden yararlanıyorum, bu şekilde öğrencilerin kazanımlarını değerlendirerek kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişimine yönelik çıkarımlarda bulunuyorum.*” (AÖ-9, s. 66) derken, konu ile ilgili Aylin öğretmen ise görüşlerini şu belirtmiştir:

“Tartışma yöntemi sayesinde öğrencilerin beyin fırtınası yaptıklarını ve bu sayede yeni çıkarımlarda bulduklarını söyledi. Tartışma etkinlikleri çok kalabalık olan sınıflarda verimliliği azaltsa da sınıfın uygun olduğu ortamlarda öğretime katma değerinin fazla olacağı kanaatindeyim.” (AÖ-10, s. 76).

Orkun öğretmen, “Dersin içeriğine göre ders planlarımı uygulamaya çalışıyorum. Bazı konularda tartışma tekniği üzerinde dururken, bazılarında ise örnek olay, gözlem, gezi, soru cevap vs. yöntemlerini kullanıyorum.” (OÖ-11, s. 82) demiştir. Mutlu öğretmen ise, “Öğrencilerimizle işlenen konunun durumuna göre *sınıf gazetesi oluşturuyor ve araştırma ödevleri veriyorum.*” (MÖ-7, s. 51) şeklinde görüş bildirmiştir. Tuğçe öğretmen ise konu ile ilgili şunları ifade etmiştir:

“Coğrafya konuları demek hayatın içeriği, kendisi demektir. Bazen bazı konuların öğretiminde sınıf dışı etkinlikler gerekiyor ama yasal mevzuatlardan dolayı bunu yapamıyoruz. Örneğin bitkilerle ilgili bir konu, ya da doğa ve insan konulu bir öğretim için sınıf dışı öğretim yöntemlerini bırakın uygulamayı, öğrenciyi dışarı bile çıkaramıyoruz.”(TÖ-4, s. 26).

Hüseyin öğretmen ise “Kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişmesi, dersin amaçları doğrultusunda planlanarak işlenmesine ve uygulanmaya çalışılan yöntem ve tekniklerin uygulanabilirliğine bağlıdır.”(HÖ-6, s. 42) şeklinde görüş bildirmiştir.

Hüseyin öğretmene “*Bilincin gelişmesi için uyguladığınız yöntemlere örnek verebilir misiniz.*” şeklinde bir soru iletilmiştir. Öğretmen ise elbette örnek vermeyi isterim şeklinde cevap vermiştir. Hüseyin öğretmen örnek olarak:

“Örneğin bir müze gezisi, bir sanayinin çalışmalarının yerinde izlenmesi, bazı toplumsal kurumların ziyareti gibi birçok uygulama etkinliği eğer uygulanabiliyorsa, dersin amacına daha fazla hizmet edilir. Ama bu etkinliklerin planlanarak uygulanabilmesi için, okul idaresinden veya dışarıdan izinler alınması gerekiyor. Bu prosedürler öğretmeni zorladığı için maalesef birçok uygulama yapılamıyor ve sınıf içi etkinliği olarak kalabiliyor.” (6, s. 43).

Tabloya göre *dersin işlenişindeki yöntem ve teknikler* tema başlığı altında “*Onaylı ders kitaplarından yararlanıyorum*” maddesine yönelik olarak 6 katılımcı görüş bildirmiştir. Öğretmenler, ders kitabının bir yol haritası olduğunu ifade ederek bu yol haritasının önemi üzerinde durmuş, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişmesindeki etkisine vurgu yapmışlardır.

Öğretmenlerimiz onaylı ders kitabının kullanımında ortak bir görüşe sahip olmakla beraber, öğretmenlerimizden Emir öğretmen, “Benim için birinci kaynak onaylı ders kitabı derken; (EÖ-8, s. 59) Aslıhan öğretmen ise “Ders planlarımı oluştururken onaylı olan MEB kaynaklarını kullanmaktayım.” (AÖ-9, s. 67) şeklinde görüş bildirmiştir. Aylin öğretmen ise, görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Onaylı ders kitabının kazanımları açısından çok önemli olduğunu, sarmal öğretim sistemi dikkate alındığında öğrenci seviyesine göre kazanımların gerçekleştirildiğini söyledi. Ayrıca MEB. onaylı olan faklı ders kitaplarını da yardımcı kaynak olarak kullanmaktayım.” (AÖ-10, s. 75).

Tabloya göre *dersin işlenişindeki yöntem ve teknikler* tema başlığı altında “*Günlük ve güncel olaylardan örnekler sunuyorum*” maddesine yönelik olarak 5 katılımcı görüş bildirmiştir. Öğretmenler, günlük ve güncel olan olayların coğrafya konularının kavranmasını kolaylaştırmada ki etkisine vurgu yapmışlardır.

Rıdvan öğretmen, “Güncel olayların gerçek olaylar olduğunu ifade ederek, güncel olayların derse taşınması eğitim öğretimin kalitesini artıracaktır.” (RÖ-5, s. 35) şeklinde cevap vermiştir. Fatih öğretmen ise, “Dünyada meydana gelen bazı olaylar güncel olaylara bağlı olarak değerlendirilir ve birçok tarihi olayın çözümlenmesi güncel olaylar sayesinde gerçekleşir.” (FÖ-2, s. 10) şeklinde görüş bildirmiştir. Hasan öğretmen ise görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

Tabloya göre *dersin işlenişindeki yöntem ve teknikler* tema başlığı altında “*Resmi öğretim programından yararlanıyorum*” maddesine yönelik olarak 5 öğretmen görüş bildirmiştir. Öğretmenler, öğretim programlarının kazanımların gerçekleştirilmesindeki etki düzeyine ve önemine vurgu yapmışlardır.

Fatih öğretmen, “Öğretim programı yapılandırmacı bir yaklaşıma sahip olduğu için, etkinlik merkezli becerilere ağırlık veren, ana ve ara disiplinlerle ilişkili bir yapıya sahiptir. Ben derslerimde etkinlik çalışmalarıyla öğrenci becerilerini ön plana çıkarmaya çalışıyorum.” (FÖ-2, s. 11) şeklinde ifade etti. Ali öğretmen ise görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Program öğrenci merkezli bir yaklaşımı merkeze aldığı için soru sorma, planlar yapmaya yönlendirme, bilgiyi anlamlandırarak yapılandırma ve yorumlama yapısına sahiptir. Ben, derslerimi işlerken bu yaklaşımlar doğrultusunda hareket ediyorum.” (AÖ-1, s. 3).

Tabloya göre *dersin işlenişindeki yöntem ve teknikler* tema başlığı altında “*Dersin konusuna göre zümre öğretmenleri ile ilişkiler kuruyorum ve anayasa ve insan haklarıyla ilgili belgeler gibi orijinal kaynaklardan yararlanıyorum*” maddelerine yönelik olarak öğretmenler 4 kez görüş bildirmiştir. Öğretmenler, ders verimliliğinin artması için zümre çalışmalarının önemine değinerek, konunun içeriğine göre orijinal kaynaklardan yararlanılmasına vurgu yapmışlardır.

Hasan öğretmen, işlenen konunun durumuna göre *zümre öğretmenleriyle bilgi alışverişinde bulunuyorum* derken; (HÖ-3, s. 19) Tuğçe öğretmen ise, görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Planlamalarını yaparken zümre öğretmenlerinin katkılarına almaya çalışıyorum. Örneğin harita bilgisi konuları işlenirken matematik öğretmenlerimizle zümre çalışmaları içerisinde olmuştum.” (TÖ-4, s. 27).

Rıdvan öğretmen, “Konular işlenirken insan hakları ile ilişkili olan ünitelerde planlamalar yaparak, öğrencilere araştırma ödevleri veriyorum, yönlendirmeler yapıyorum.” (RÖ-5, s. 35) şeklinde görüş bildirirken; Hüseyin öğretmen ise, görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Doğaya, insan sağlığına, kişi hak ve hürriyetine vs. yönelik olan tehditlerde, yaşanmış örnek olayları ve olası muhtemel olayları

anlatarak, konu ile ilgili alınmış yasal tedbirler konusunda öğrencileri bilgilendiriyorum.” (HÖ-6, s. 43).

Tabloya göre *dersin işlenişindeki yöntem ve teknikler* tema başlığı altında “*Kamu ya da özel kuruluşlar tarafından basılan materyallerden yararlanma; Medyadan (gazete, dergi, televizyon) yararlanma*” maddelerine yönelik olarak 3 er kez öğretmenler görüş bildirmiştir. Öğretmenler, ders verimliliğinin artması için resmi kaynaklar dışında basılan kaynaklarında takip edilmesi gerektiği üzerinde durarak, medyanın da bu noktada ki önemine vurgu yapmışlardır.

Mutlu öğretmen, “*Kamu ya da özel kuruluşlar tarafından basılan materyallerden yararlanıyorum* ve derslerimde örnek materyalleri kullanmaya çalışıyorum.” (MÖ-7, s. 51) şeklinde görüşünü ifade etmiştir. Rıdvan öğretmen ise görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Bazı kamu ya da özel kurumların haftalık ya da aylık dergi, gazete çalışmaları olmaktadır. Bu çalışmalar takip edilerek işlenen konunun içeriğine göre kazanımlarımızı zenginleştirebilir dersin verimliliğini artırabiliriz. Çünkü bu yayınlar da genelde güncel olaylar, tanıtıcı ve bilgilendirici içeriklerden oluşmaktadır.” (RÖ-5, s. 34).

Emir öğretmen ise, “*Medyadan (gazete, dergi, televizyon) yararlanıyorum*, işlenen ünite başlığına göre sınıf gazetesi ve dergisi oluşturmaya çalışıyorum.” (EÖ-8, s. 59) şeklinde görüş bildirmiştir.

Tabloya göre *dersin işlenişindeki yöntem ve teknikler* aynı tema başlığı altında “*Kendi fikirlerimizden ve ortak fikirlerden yararlanma; Alanında uzman olan insanlarla söyleşi ortamlarından yararlanma; Sosyal hizmet alanlarından yararlanma; Hazır materyallerden yararlanma*” maddeleri olup, bu maddelerin her biri ile ilgili olarak öğretmenler 2 kez görüş bildirmiştir. Öğretmenler, planlama yapılırken kendi fikirlerinin yanında sosyal hizmet alanlarında ki uzman insanların fikirlerinden de yararlanarak ortak bir düşünce havuzu oluşturulmasına vurgu yapmışlardır.

Orkun öğretmen, “*Kendi fikirlerimden ve ortak fikirlerden yararlanıyor*, öğrencilerin bu şekilde bazı konularda yaşadıkları tereddütleri gidermeye çalışıyorum.” (OÖ-11, s. 82) derken; Furkan öğretmen ise “*Alanında uzman olan insanlarla söyleşi ortamlarından yararlanıyorum*. Bu şekilde öğrencileri uzman

insanlar yardımıyla daha da bilinçlendirmeye çalışıyorum.” (FÖ-12, s. 91) şeklinde görüş bildirmiştir. Esat öğretmen ise görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Sosyal hizmet alanlarından yararlanıyorum, işlenen konunun türüne göre belediye, vakıf, hastane vs. gibi yerlere giderek, ya da görsel video çalışmalarıyla kazanımların artmasını sağlamaya çalışıyorum.” (EÖ-13, s. 99).

Sosyal bilgiler öğretmenleri coğrafya konuları işlenirken planlama ve dersin işleniş durumuna ilişkin verdikleri yanıtlar incelendiğinde; Öğretmenlerimiz onaylı ders kitabının kullanımında ortak görüşe sahip olmakla beraber, ders planlarını oluştururken onaylı olan Milli Eğitim Bakanlığı kaynaklarını kullanmakta, dersin içeriğine göre uygun öğretim yöntem ve teknikleri planlanmaktadır. Planlamalarda günlük ve güncel olayları dikkate alarak sınıf içi tartışma tekniklerini uyguladıkları ve dersin içeriğine göre etkinlik çalışmaları yaptıklarını, kamu ya da özel sektörlerin basılı kaynaklarından ve materyallerinden yararlandıkları görüşü ön plana çıkmıştır.

Coğrafya Konularının Öğretilmesine Yönelik Yararlanılan Araç-Gereçler

Sosyal bilgiler öğretmenleri coğrafya konularının işlenmesi sürecinde kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini geliştirmek için yararlanılan araç-gereçlerin durumuna ilişkin verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları aşağıda verilmiştir (Tablo 33).

Tablo 33

Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Geliştirmesine Yönelik Yararlanılan Araç-Gereçlere İlişkin Öğretmen Görüşleri ve Frekans Dağılımları

	F
• Görsel ve işitsel araçlar	
○ Ders kitapları	8
○ Haritalar	6
○ Fotoğraflar	6
○ CD ve kasetler	6
○ Slaytlar	6
○ Modeller	4
○ Tablo ve grafikler	4
○ Televizyon programları	4
○ Küreler	3
○ Dergiler	3
○ Müzik gibi görsel işitsel materyaller	3
○ Çeşitli maketler	3
○ Sanat eserleri	3
Görüşler toplamı	58

Tablo 33’ de görüldüğü gibi, sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konuları işlenirken kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini geliştirmede yararlandıkları materyaller verilmiştir. Öğretmenlerin verdikleri yanıtlara göre *görsel ve işitsel araçlar* olarak tek tema başlığı oluşturulmuş ve toplamda 58 görüş bildirilmiştir. Öğretmenler, yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi tek tema altında farklı hususları dile getirmişlerdir. Bu bağlamda en fazla dile getirilen husus “*Ders kitapları*” olup bu madde ile ilgili olarak öğretmenler 8 kere görüş bildirmiştir. Öğretmenler, kullanılan ders kitaplarının kazanımların gerçekleştirilmesinde ki önemine vurgu yapmışlardır.

Ders kitabının kullanılmasına yönelik olarak daha önce planlamaya yönelik yöntem ve teknikler bölümünde geniş bir şekilde yer verildiği için bu bölümde genel olarak değinilecektir. Bu temel başlığa yönelik olarak Hüseyin öğretmen görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Ders kitapları öğretim gerçekleşmesindeki temel unsur olup ders kitabı gerek öğretmenin, gerekse öğrencinin elindeki yol haritasıdır. Ders işlenirken bu yol haritasının bize gösterdiği istikamette dersler işlenmektedir. Yol haritamız olan ders kitabı içerik olarak öğrenciyi ve öğretmeni motive etmeli, konuların çeşitliliği ve birbirleri ile olan bağlantıları dikkate alındığında kazanıma yönelik etkisi yüksek

olmalıdır. Ders kitabı renkli ve resimli olmalı, sıkıcı olmamalı ve kendisinden başka kaynaklara ihtiyaç hissettirmemelidir.”(HÖ-6, s. 43).

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi birinci tema altında en fazla dile getirilen diğer hususlar, “*Ders kitapları; Haritalar; Fotoğraflar; CD ve Kasetler; Slaytlar*” ile ilgili olup öğretmenler bu maddelerin her biri için 66 kez, toplamda 24 görüş dile getirmiştir. Öğretmenler, dersin öğretilmesinde yardımcı kaynakların önemine ve dersin verimliliğini artırmasına vurgu yapmışlardır.

Elif öğretmen, öğretim sürecinde kullanılacak materyallerin çok önemli olduğunu ifade ederek, materyallerin (*ders kitapları, haritalar, fotoğraflar, CD ve kasetler, slaytlar vs.*) eğitim – öğretimi desteklemek için kullandığımız araç gereçler olarak çok önemli olduğunu ifade etmiştir. (EÖ-15, s. 115) Mehmet öğretmen ise, “Seçilen materyaller konuya uygun olarak seçilmelidir. Seçilen materyaller (*ders kitapları, haritalar, fotoğraflar, fotoğraflar, CD ve kasetler, slaytlar vs.*) konuyu canlı tutmaktadır.”(MÖ-14, s. 107) şeklinde görüşünü ifade etmiştir.

Esat öğretmen ise, “Coğrafya konularının öğretiminde kullandığımız materyaller *ders kitapları, haritalar, fotoğraflar, CD ve kasetler, slaytlar vs.* öğrencinin ilgi alanlarını artırmakta ve motivasyonlarını yükseltmektedir.” (EÖ-13, s. 99) şeklinde görüşlerini ifade etmiştir. Furkan öğretmen ise görüşlerini şu şekilde açıklamıştır:

“Kullanılan araç ve gereçler olarak ders kitapları, haritalar, fotoğraflar, CD ve kasetler, slaytlar vs. öğrencilerde çoklu öğrenme ortamı sağlamakta ve öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu sayede bazı noktalara daha fazla dikkat çekilmekte, öğrenmeyi ve hatırlamayı kolaylaştırmakta, soyut bazı kavramların somut hale dönüşmesine yardımcı olmakta, zamandan tasarruf edilmesini sağlamaktadır.” (FÖ-12, s. 91) şeklinde görüşlerini ifade etmiştir.

Aylin öğretmen ise “Seçilen araç ve gereçlerin ders kitapları, haritalar, fotoğraflar, CD ve kasetler, slaytlar vs. işlenen konuya ve öğrencilerin seviyelerine

uygun olmalı, öğrencinin merak duygusunu artırmalı, tarafsız olmalı ve coğrafi bir bilinç kazandırmalıdır.” (AÖ-10, s. 76) şeklinde görüşlerini ifade etmiştir.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi öğretmenler, tek tema altında “*Slaytlar; Modeller; Tablo ve grafikler; Televizyon programları*” maddelerine değinmiş olup bu maddelere ilişkin ayrı ayrı 4'er kez, toplamda 12 görüş dile getirmiştir. Öğretmenler, dersin öğretilmesinde yardımcı kaynakların çok önemli olduğu ve dersin verimliliğini artırmasına vurgu yapmışlardır. Aslıhan öğretmen, bu materyallerin kullanımına yönelik görüşlerini şu şekilde bildirmiştir:

“Coğrafya konuları görsellik yönü fazla olan bölümlerden oluşmaktadır. Okulumuzun imkânları ölçüsünde slaytlar, modeller, tablo ve grafikler, televizyon programları gibi dersi aktif kılacak araç gereçlerden yararlanmaya çalışıyorum.” (AÖ-9, s. 68).

Mutlu öğretmen etkinliklerin gerçekleşmesinde materyal kullanımının önemine vurgu yapmıştır:

“Coğrafya konuları işlenirken birçok etkinliğin yapılabileceği ve bu etkinliklerin uygulanabilmesinde ise materyal (slaytlar, modeller, tablo ve grafikler vs.) kullanımı çok önemlidir. Materyal kullanımı sayesinde ders daha akıcı ve amacı doğrultusunda yapılmakta ve öğrenci sıkılmadan derse daha aktif bir şekilde katılmaktadır.” (MÖ-7, s. 52).

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi öğretmenler, tek tema altında “*Küreler; Dergiler; Müzik gibi görsel işitsel materyaller; Çeşitli maketler; Sanat eserleri*” maddelerine değinmiş olup bu maddelere ilişkin ayrı ayrı 3'er kez, toplamda 15 görüş dile getirmiştir. Öğretmenler, dersin öğretilmesinde yardımcı kaynakların yanında, müzik çalışmalarının ve sanat eserlerinin de verimliliği artırmasındaki önemine vurgu yapmışlardır.

Hasan öğretmen, “Dersin kavranması adına kullanılan araç ve gereçler çok önemlidir. Örneğin dünyanın şeklini kavratma adına yeryüzü düzleminin küresel haliyle öğrenciye görsel olarak anlatılması, sunulması coğrafi bilinci artıracaktır.” (HÖ-3, s. 20) şeklinde ifade etmiştir.

Fatih öğretmen, “Bazı konular işlenirken konuyu akılda tutabilecek konuyla ilgili müzik ya da şiir çalışmaları yaptırıyorum.” Fatih öğretmene “Ne tür müzik

çalışmaları yapıyorsunuz örnek verebilir misiniz?” Öğretmen elbette örnek verebilirim diyerek açıklamasına devam etti. Fatih öğretmen örneğin:

“Bölgenin dağlarını, ovalarını ya da iklimini anlatırken, bunları kapsayacak kısa müzik çalışmaları yapıyorum. Bunun sayesinde öğrenciler hem eğleniyor hem de öğreniyorlar.” (FÖ-2, s. 11).

Ali öğretmen, “Öğretimde kullanılan araç ve gereçlerin çok önemli olduğunu ifade etmiş ve öğrencilerimle beraber yer şekillerini gösteren üç boyutlu maket çalışmaları yapıyoruz. Bu şekilde harita bilgisini daha iyi kavratmayı amaçlıyorum.” (AÖ-1, s. 3) şeklinde görüşlerini açıklamıştır. Mutlu öğretmen ise “Sınıflardan istekli öğrencilerin katılımıyla aylık olarak, coğrafya konuları ağırlıklı bir dergi çıkarmaktayız. Bu dergi okul bünyesinde çok beğenildi ve takip edilmeye başlandı.” (MÖ-7, s. 52) şeklinde görüş bildirmiştir. Elif öğretmen ise sanat eserlerinin öğretimdeki etkisi üzerinde durarak örnek vermiştir:

“Sanat eserleri bize geçmişimiz hakkında kimliğimiz ile ilgili bilgiler vermektedir.” Uygarlıklar konusu işlenirken tarihi ve coğrafi değeri yüksek olan ve günümüze kadar ihtişamını koruyan mısır piramitleri, gerçek bir sanat eseri olduğu için, kişinin geçmişi ile arasındaki bağı oluşturması ve kimlik gelişim sürecine etkisi bakımından çok önemlidir.” (EÖ-15, s. 115).

Sosyal bilgiler öğretmenleri, coğrafya konuları işlenirken kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişim sürecinde yararlanılan araç-gereçlerin durumuna ilişkin verdikleri yanıtlar incelendiğinde, öğretim sürecinde kullanılacak materyallerin çok önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Okulların imkânları çerçevesinde temel materyalin ders kitabı olduğunu, bunun yanında haritalar, model küreler, tablolar, dergiler, makaleler, görsel ve işitsel araçlar, fotoğraflar vs. den yararlandıklarını ifade etmişlerdir.

Coğrafya Konularının Öğretiminin Yapıldığı Sınıf Ortamı ve Ders İşlenirken Uyulması Gereken İlkeler

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, coğrafya konularının öğretiminin yapıldığı sınıf ortamını ve ders işlenirken uyulması gereken ilkeler durumuna ilişkin verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları aşağıda ki tablo’ da verilmiştir (Tablo 34).

Tablo 34

Coğrafya Konularının Öğretiminin Yapıldığı Sınıf Ortamını Nasıl Olmalı Sorusuna ve Ders İşlenirken Uyulması Gereken İlkelerle İlişkin Öğretmen Görüşleri ve Frekans Dağılımları

	F
<i>Sınıf ortamı:</i>	
• Fiziksel ve donanım bakımından uygun şartlar taşınmalı	
○ Yeterli genişlikte ve aydınlık olmalı	7
○ Bilgisayar, sine vizyon, yazıcı, tarayıcı gibi teknolojik imkânlar olmalı.	5
○ İnternet bağlantısı olmalı.	5
○ Sine vizyon için özel perde sistemi yapılmalı	4
○ Pencere renkli perdelerle kapatılmalı	4
○ Kaynak kitaplar, dergiler, test ve kitap dolabı olmalı	4
○ Fiziki ve siyasi haritalar ve mümkün ise kabartma harita olmalı	2
○ Günlük ve önemli haberlerin asıldığı sınıf panosu olmalı	2
○ Etkinlikler yapmak için büyük bir masa olmalı	2
<i>Uyulması gereken ilkeler:</i>	
• Sınıfın sosyal yapısı bakımından uygun olması	
○ Herkes sınıf kurallarına uymalı	5
○ Herkes sorumluluklarını yerine getirmeli	5
○ Herkes düşüncelerini ifade etmeli	4
○ Herkes birbirine saygılı olmalı	4
○ Herkes yardımlaşmalı ve dayanışma olmalı	2
○ Herkes eleştiriye açık olmalı	2
Görüşler toplamı	57

Tablo 34’te görüldüğü gibi, sosyal bilgiler öğretmenlerinin, coğrafya konularının öğretiminin yapıldığı sınıf ortamına ve ders işlenirken uyulması gereken ilkeler durumuna ilişkin verdikleri yanıtlara bakıldığında, sınıf ortamı ve ders işlenirken uyulması gereken ilkeler iki tema altında ele alınmış ve 57 görüş bildirilmiştir. Öğretmenler bu temalar altında yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi farklı hususları dile getirmişlerdir. Birinci tema *fiziki ve donanım bakımından uygun şartlar taşınmalı* olup bu temaya ilişkin öğretmenler 35 görüş bildirmiştir. Bu bağlamda en fazla dile getirilen husus “*Sınıf yeterli genişlikte ve aydınlık olmalı*” maddesi ile ilgili olup 7 kez görüş bildirilmiştir. Öğretmenler, sınıf ortamını ders verimliliği bakımından değerlendirmişler ve uygun sınıfın nasıl olması gerektiğine vurgu yapmışlardır.

Elif öğretmen, “Öğretimin yapıldığı sınıf alan olarak yeterli genişlikte ve aydınlık olmalıdır. Sınıfın ferah bir ortama sahip olması öğrencilerin sıkılmamasını sağlar.” (EÖ-15, s. 116) şeklinde görüş bildirirken; Mehmet öğretmen bu konuda şunları belirtmiştir:

“Sınıf ortamı, öğretmeninde öğrencinin de yaşam alanıdır. Yaşam alanı ne kadar geniş rahat ve aydınlık olursa öğrencinin derse olan katılımı da artar. Derse katılımın olduğu bir sınıfta bilgi alışverişi artar ve kazanımların gerçekleşmesi daha kolay olur.” (MÖ-14, s. 107).

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi birinci tema altında en fazla dile getirilen diğer hususlar ise, “*Bilgisayar; Sine vizyon; Yazıcı; Tarayıcı; İnternet bağlantısı*” olup öğretmenler bu maddelerin her birine 5 kez, toplamda 10 görüş dile getirmiştir. Öğretmenler, ders verimliliğinin artmasında teknolojinin etkisinin fazla olduğunu ifade etmişler ve kullanılmasının önemine vurgu yapmışlardır.

Mehmet öğretmen sınıf ortamı teknolojik donanıma sahip olmalıdır. Sınıflar da mümkün ise en azından *bilgisayar, sinevizyon, yazıcı, tarayıcı* gibi teknolojik imkânlar bulunmalıdır.” (MÖ-14, s. 107) şeklinde görüş bildirmiştir. Esat öğretmen ise görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Coğrafya konuları işlenirken sınıf ortamı çok önemlidir. Sınıf mümkün ise öğrenmeyi kolaylaştırması adına kabinet sistemi şeklinde ve teknolojik imkânlar bakımından donanımlı olmalıdır. Öğretmen de, öğrenci de aradığı ya da ihtiyaç duyduğu her şeyi sınıfında bulabilmelidir. Gerekğinde internet tabanlı sistem ağıyla internete girilebilmeli ve işlenen konularla ilgili değişik örnekler, etkinlikler öğrenciye sunulabilmelidir.”(EÖ-13, s. 100).

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi birinci tema altında dile getirilen diğer hususlar ise “*Sinevizyon için özel perde sistemi yapılmalı; Pencerele renkli perdelerle kapatılmalı; Kaynak kitaplar; Dergiler; Test ve kitap dolabı olmalı*” şeklinde olup öğretmenler bu maddelerin her birine 4 kez, toplamda 12 görüş dile getirmiştir. Öğretmenler, ders verimliliğinin artması için sınıf içerisinde bulunması gereken donanım ve kaynaklara vurgu yapmışlardır.

Furkan öğretmen, “Coğrafya konularının daha iyi kavranabilmesi ve yaşamın bir parçası olabilmesi için, dersin *işitsel ve görsel olacak şekilde* donanımlı sınıflarda öğretilmesi gerekmektedir.” (FÖ-12, s. 92). Orkun öğretmen ise, “İşitsel ve görsel öğretimin öğrencinin hem kulağına, hem de duygularına etki etmektedir. Bu nedenle sınıfların donanımlı olması, ders verimliliğini artıracaktır.” (OÖ-11, s. 83) şeklinde görüşlerini bildirmiştir. Aylin öğretmen ise görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Bulduğum okulda derslerimi sosyal bilgiler sınıfında işliyorum. Bu sınıfta teknik anlamda ihtiyacımı karşılayacak şekilde derslerimi görsel ve işitsel olarak yapmaya çalışıyorum. Ayrıca sınıfımızda öğrencilerimizle beraber oluşturduğumuz ve içerisinde kaynak kitapların, dergilerin olduğu bir dolabımız bulunmakta olup öğrencilerimiz buralardan yararlanmaktadırlar.” (AÖ-10, s. 76).

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi birinci tema altında en az dile getirilen hususlar olarak “*Dünya ve Türkiye fiziki ve siyasi haritalar (mümkün ise kabartma) olmalı; Günlük ve önemli haberlerin asıldığı sınıf panosu olmalı; Etkinlikler yapmak için büyük bir masa olmalı*” maddeleri olup öğretmenler bu maddelerin her birine 2 kez, toplamda 6 görüş dile getirmiştir. Öğretmenler ders verimliliğinin artmasında harita kullanımı ve günlük olayların paylaşıldığı sınıf panosunun önemine vurgu yapmışlardır.

Aslıhan öğretmen, “Öğrenmenin zenginleşmesi adına coğrafya konuları işlenirken öğrencilerin harita okuma ve anlama bilgisini artırmak için sınıf içinde yarışmalar düzenlemekteyim.” (AÖ-9, s. 69) derken; Emir öğretmen ise benzer bir görüş ileri sürmüş ve kendisinin öğrencilere dilsiz haritalar çizdirdiği ve bu haritaların iç kısımlarını doldurtma etkinliği uygulandığı ve bu uygulama sayesinde öğrencilerin fiziki, beşeri vs. birçok özelliği kavradıklarını ifade etmiştir. Emir öğretmen ise “Sınıf panosu oluşturduk ve bu panoda günlük ya da haftalık önemli haberleri paylaşmaktayız.” (EÖ-8, s. 60) şeklinde görüş bildirmiştir. Mutlu öğretmen ise görüşlerini şu şekilde açıklamıştır:

“Ben öğrenmenin gerçekleşmesinde, öğretmenin tek başına yeterli olmadığını düşünüyorum. Öğrenmenin gerçekleşmesinde öğrenci aktif hale getirilmeli, sınıf içinde etkinlik uygulamalarının yapılabileceği özel bir bölüm ya da masa olmalı, bu bölümde görsel bir takım uygulamalar yapılabilmelidir. Örneğin, öğrencilerle beraber bir fiziki kabartma harita yapma, tarım, hayvancılık ve ekonomik kaynaklarımızın dağılımlarını gösteren harita uygulamaları yapma gibi. Buna benzer birçok etkinlik çalışması ile öğrencilerin kendilerine olan güvenleri ve kendi kimliğine yönelik kazanımları artırılabilir.” (MÖ-7, s. 53).

Yukarıdaki tabloda ikinci tema, *sınıfın sosyal yapısı bakımından uygun olması* olup bu temaya ilişkin öğretmenler 22 görüş bildirmiştir. Bu bağlamda en fazla dile getirilen hususlar, “*Herkes sınıf kurallarına uymalı; Herkes sorumluluklarını yerine getirmeli*” maddeleri olup öğretmenler 5 kez, toplamda 10 görüş bildirmiştir. Öğretmenler sınıf içerisinde uyulması gereken ilkelerle ilgili olarak sınıf içi kurallar ve sorumluluklara vurgu yapmışlardır.

Hüseyin öğretmen, sınıf içerisinde planlanan eğitimsel çalışmaların uygulanabilmesinde olumsuz davranışların etkisine değinmiştir:

“Sınıflar öğrenmenin ya da öğretimin gerçekleştiği yerler olduğuna göre, sınıf içerisinde herkesin uyması gereken bir takım ilkeler vardır. Sınıf içi istenmeyen davranışlar öğretimi aksatan, kimlik ve vatandaşlık bilincinin gelişimine olumsuz etki eden kurallar olarak bilinir.” (HÖ-6, s. 44).

Rıdvan öğretmen, sorumluluklarını bilen ve buna uygun hareket eden öğrencilerin ders başarılarının da arttığını söyleyerek bunun vatandaşlık bilinci duygusunu geliştireceğini, ayrıca sınıf içi uyulması gereken kuralların öğrencilerin göreceği şekilde uygun bir yere asılması gerektiğini ifade etmiştir (RÖ-5, s. 36).

Tuğçe öğretmen, “Sınıf kuralları öğrencilere aktarılırken hep yasak ve cezalar şeklinde verilmemelidir.”

Tuğçe öğretmene “Sizin konu ile ilgili bir öneriniz var mı?” şeklinde bir soru iletilmiştir. Tuğçe öğretmen ise önerisini şu şekilde belirtmiştir: “Amaç öğrencilere bir şeyler vermek ise kurallarda olumlu davranışlar ön plana çıkarılarak ödüllendirme çalışmaları yapılabilir.” (TÖ-4, s. 28). Hasan öğretmen ise olumsuz davranışların öğrencinin öğrenimini etkilediğini şu şekilde belirtmiştir:

“Öğrencinin sınıf içerisinde gürültü yapması, derse geç kalması, arkadaşlarını rahatsız etmesi, ödevlerini yapmaması, ders kaynaklarını getirmemesi öğrencinin öğrenimi zorlaştıracak ve derse karşı olumsuz bir davranış geliştirmesine neden olacaktır.” (HÖ-3, s. 21).

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi ikinci tema altında dile getirilen hususlar “*Herkes düşüncelerini ifade etmeli; Herkes birbirine saygılı olmalı*” maddeleri olup, öğretmenler bu maddelerin her birine 4 kez, toplamda 8 görüş bildirilmiştir.

Öğretmenler bu bölümde özgürce düşünmenin ve başkalarının düşüncelerine saygılı olmanın önemine vurgu yapmışlardır.

Fatih öğretmen, “Öğrencilerin özgüvenlerini sağlamaları için *düşündüklerini rahatlıkla ifade etmelidirler*. Aksi durumda düşüncelerini, özgürce ifade etmediklerinde zamanla kendilerini geri plana atmakta ve korkularını artırmaktadırlar.” (FÖ-2, s. 12) şeklinde görüş bildirmiştir. Ali öğretmen ise “Öğretim uygulamaları yapılırken öğrencilere konu ile ilgili düşüncelerini almaya çalışırım. (AÖ-1, s. 3) şeklinde görüş bildirmiştir. Emir öğretmen ise görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Toplum olarak iyi bir nesil yetiştirmek istiyorsak, öğrencilerimizi özgür düşünen ve düşüncelerini toplumun yararına olacak şekilde paylaşan bireyler olmasını sağlamalıyız. Başkalarının düşüncelerine hayat hakkı tanımayan, başkalarının görüşlerine önem vermeyen ve saygı duymayan bir gençlik gelece emin adımlarla yol alamaz.” (EÖ-8, s. 61).

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi ikinci tema altında en az dile getirilen hususlar “*Herkes yardımlaşmalı ve dayanışma olmalı; Herkes eleştiriye açık olmalı*” maddeleri olup öğretmenler bu maddelerin her birine 2 kez, toplamda 4 görüş bildirilmiştir. Öğretmenler bu bölümde yardımlaşmanın ve dayanışmanın önemine vurgu yapmışlardır.

Aslı öğretmen, sınıf ve okul ortamı öğrenci için bir aile ortamıdır. Bu ortamda herkesin birbiri ile *yardımlaşması, dayanışma içerisinde olması* ve eleştiriye açık olması gerekir.” (AÖ-9, s. 75). Rıdvan öğretmen ise konu ile ilgili şunları belirtmiştir:

“Öğrenciler yardımlaşma ve dayanışmayı yalnız okulunda değil aynı zamanda okul dışındaki yaşam alanlarında da uygulamalıdır. Herkesin yaşam alanlarında uymakla zorunlu oldukları ilkeler ve kurallar vardır. Bu ilke ve kurallar çerçevesinde hareket edildiğinde herkesin birbirine karşı olan davranışı ve uyumu artar. Uyumun olduğu bir sınıfta öğrencilerin ders başarıları da yükselir.” (RÖ-5, s. 36)

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, coğrafya konularının öğretiminin yapıldığı sınıf ortamına ilişkin uyulması gereken ilkelere verilen yanıtları incelendiğinde;

Sınıf alan olarak yeterli genişlikte olmalı, aydınlık, ferah, teknolojik donanım ve kaynak kitapların bulunduğu bir ortama sahip olmalıdır. Ayrıca uyulması gereken ilkeler doğrultusunda sınıf içi kurallara dikkat edilerek düşüncelerin rahatlıkla ifade edilebilmesi, başkalarının görüşlerine ve düşüncelerine saygılı olunarak, yardımlaşma ve dayanışma duygusunun artırılması, vatandaşlık bilincini geliştirmesi bakımından çok önemli olduğunu ifade etmişlerdir.

Coğrafya Konularının Öğretiminde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Geliştirmeye Yönelik İşbirliği Çalışmaları

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini geliştirmeye yönelik etkinlikleri uygularken, işbirliği durumuna ilişkin verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları aşağıda verilmiştir (Tablo 35).

Tablo 35

Coğrafya Konularının Öğretiminde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Geliştirmeye Yönelik Etkinlikleri Uygularken Kimlerle İşbirliği Yapıyorsunuz? Sorusuna İlişkin Öğretmenlerin Görüşleri ve Frekans Dağılımları

	F
• Aile ile işbirliği	
○ Etkinlik çalışmalarında yardım alma	2
○ Davranış gelişiminde aileden destek alma	2
• Resmi ve özel kurum ve kuruluşlarla işbirliği	
○ Yerel yönetimler (Muhtarlık, kaymakamlık, valilik, emniyet vs.)	1
○ Yerel ve özel kurumlar (Hastaneler, çocuk yuvaları, huzurevi, milli eğitim, yüksek öğretiler vs.)	1
• Öğretmen ve okul ile olan işbirliği	
○ Zümre öğretmenleri ile işbirliği	5
○ Diğer öğretmenlerle işbirliği	5
○ Okul çalışanlarıyla işbirliği	4
○ Okul yöneticileriyle işbirliği	4
Görüşler toplamı	24

Tablo 35’ de görüldüğü gibi, sosyal bilgiler öğretmenlerinin, coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini geliştirmeye yönelik etkinlikleri uygularken, işbirliği durumuna ilişkin verdikleri yanıtlara bakıldığında, genel olarak üç tema altında toplanmıştır. Toplamda 24 görüş bildiren öğretmenler bu temalar altında farklı hususları dile getirmişlerdir.

Birinci tema, *aile ile işbirliği* olup bu tema altında “*Etkinlik ödevlerinin hazırlık sürecinde ailenin desteğini alma; Davranış gelişiminde aileden destek alma*” maddeleri olup öğretmenler bu maddelerle ilgili 2 kez, toplamda 4 görüş

bildirmiştir. Öğretmenler coğrafya konularının öğretimi ile kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişimine yönelik yapılan etkinliklerin ve işbirliğinin önemine vurgu yapmışlardır.

Furkan öğretmen, “Öğrenci almış olduğu etkinlik ödevlerinin hazırlanmasında *aileden yardım almaktadır.*” (FÖ-12, s. 92) şeklinde görüş bildirirken; Aylin öğretmen ise “Etkinlik ödevlerinin hazırlık sürecinde *ailenin desteği çok önemlidir.*” (AÖ-10, s.76) şeklinde görüş bildirmiştir. Orkun öğretmen ise konu ile ilgili şunları belirtmiştir:

“Öğrencinin etkinlik çalışmalarında aileden aldığı desteğin yanında, davranışlarının gelişim sürecinde de en büyük yardımı yine aileden görmektedir.” (OÖ-11, s. 83).

Yukarıdaki tabloda ikinci tema altında ele alınan maddeler “*Yerel yönetimler (Muhtarlık, kaymakamlık, valilik, emniyet vs.); Yerel ve özel kurumlar (Hastaneler, çocuk yuvaları, huzurevi, milli eğitim, yüksek öğretiler vs.)*” olup öğretmenler bu maddelerin her birine 1 kez, toplamda 2 görüş bildirmiştir. Öğretmenler vatandaşlık bilincinin gelişiminde resmi ve özel kurumlarla yapılan işbirliğinin önemine vurgu yapmışlardır.

Elif öğretmen, “Öğretim sürecinde ki uygulamalarda öğrencinin iyi bir vatandaşlık bilincine sahip olması için birçok alanda *işbirliği* yapmalıdır.” Elif öğretmen bu işbirliği çalışmalarına ilişkin olarak *resmi, özel kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği çalışmaları üzerinde* durmuş ve görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Öğretim çalışmalarını daha verimli hale getirmek için çevresel faktörleri de dikkate almak gerekir. Öğretim çalışmaları yürütülürken işlenen ünitenin içeriğine bağlı olarak okul ile resmi ya da özel kurumlar arasındaki işbirliğini artırmak, ders verimliliğini artıracaktır. Eğitim öğretim de hedeflenen amaçlara ulaşabilmek için yapılan işbirliği çalışmaları, öğrencide çevreyi tanıma adına kimlik ve vatandaşlık duygusunu geliştirecektir. İşbirliği yapılabilecek milli eğitim, yükseköğretim, belediye, muhtarlık, emniyet, huzurevleri vs. gibi kurumlar uygulama çalışmaları sırasında bilgi ve becerilerin artmasını sağlayacaktır.” (EÖ-15, s. 116).

Yukarıdaki tabloda üçüncü tema, *öğretmen ve okul ile olan işbirliği* adı altında ele alınmış ve 18 görüşe bildirilerek farklı hususlara değinilmiştir. Üçüncü tema altında en fazla dile getirilen maddeler “*Zümre öğretmenleri ile işbirliği; Diğer zümrelerle olan işbirliği*” olup bu maddelerin her biri için öğretmenler tarafından 5 kez, toplamda 10 görüş bildirilmiştir. Öğretmenler ders verimliliğinin artmasında zümre faaliyetlerinin önemine vurgu yapmışlardır. Ali öğretmen, zümre faaliyetleri kapsamında görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Öğretmenlerle bilgi alışverişinde bulunuyorum bu kapsamda, zümre öğretmenleri ile ayrıca zümre dışındaki matematik, fen bilgisi vs. diğer öğretmenlerimizle de işbirliği içerisinde olmaya çalışıyorum. Ayrıca etkinlik uygulamaları aşamasında okul çalışanlarıyla ve okul yöneticileriyle, zaman zaman resmi ve özel kurum ve kuruluşlarla, işbirliği içerisinde olmaya çalışıyorum.” (AÖ-1, s. 4).

Elif öğretmen ise “Ben tarih bölümü mezunuyum coğrafyanın bazı konuları ile ilgili olarak zümre öğretmenlerimizle ve zümre dışındaki matematik, fen bilgisi vs. diğer öğretmenlerimizle görüşerek işbirliği içerisinde olmaya çalışıyorum.” (EÖ-15, s. 117) şeklinde görüşünü açıklamıştır. Mehmet öğretmen ise zümre işbirliği çalışmaları ile alınan ortak kararlara vurgu yapmıştır:

“Zümre öğretmenleri ile olan işbirliğine bağlı olarak derslerin ortak yürütülmesi, öğrenci ödev ve ders durumlarının takip edilmesi, dersin planlaması ve dersin işleyişi ile ilgili birçok ortak kararlar almaktayız. Zümre çalışmaları yapılırken başka zümrelerdeki öğretmenlerimizin de görüşlerini almaya çalışmaktayım.” (MÖ-14, s. 108).

Hüseyin öğretmen ise etkinliklerin uygulanma sürecinde aile ile olan işbirliği çalışmalarına vurgu yapmış ve görüşlerini belirtmiştir:

“Coğrafya konularının öğretiminde, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişimine yönelik etkinlikler uygulanırken, zümre öğretmenleri ile yapılan işbirliği yanında aile ile olan işbirliği de artırılmalıdır. Ailenin bulunduğu sosyo-kültürel ortam, öğrencinin kültürel gelişim sürecini, dini yapısını, vs. etkiler ve öğretim yöntemlerine etki eder.” (HÖ-6, s. 44).

Yukarıdaki tabloda üçüncü tema altında ele alınan diğer maddeler “Okul çalışanlarıyla olan işbirliği; Okul yöneticileriyle olan işbirliği” olup bu maddelerin her biri için öğretmenler tarafından 4 kez, toplamda 8 görüş bildirilmiştir. Öğretmenler ders verimliliğinin artmasında ve davranış gelişiminde işbirliği faaliyetlerinin önemine vurgu yapmışlardır. Emir öğretmen, işbirliği çalışmalarını okul, aile ve çevre bakımından ele almış ve görüşlerini bildirmiştir:

“Eğitim ve öğretimdeki temel amaç öğrencileri iyi birer vatandaş ve iyi insanlar olarak yetiştirmektir. Öğrencilerin eğitim sürecinde okulun, ailenin ve çevrenin etkisi çok fazladır. Okulda verilen eğitimin amacına ulaşması, öğrencinin okul çalışanları ve yönetimi ile barışık olmasına bağlıdır. Öğrenci, öğretim sürecinde okulun desteğini devamlı arkasında hissetmelidir ki, geleceğine daha bir özgüvenle bakabilsin.” (EÖ-8, s. 61).

Aslıhan öğretmen, “Okulların çevrelerini etkileme ve çevresindekileri yetiştirme zorunluluğu bulunmaktadır. Okulun çevresini okula gelen ailelerin çocukları oluşturduğuna göre, okul öğrencileriyle olan işbirliği çalışmaları artırılmalıdır.” (AÖ-9, s. 70) şeklinde görüş bildirmiştir. Aylin öğretmen ise konu ile ilgili şunları belirtmiştir:

“Ailenin okula verdiği önem derecesine göre, öğrencilerin okullarına olan bakış açıları da değişmektedir. Okul çalışanlarının öğrenciye verdiği önem, öğrencinin motivasyonunu etkiler ve öğrencinin okulunu benimsemesine, sahip çıkmasına ve kimliğinin bir parçası haline getirmesine yardımcı olur.” (AÖ-10, s. 77).

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretiminde kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini geliştirme adına, etkinliklerin uygulanmasında yapılan işbirliği çalışmalarına yönelik verilen yanıtları incelendiğinde; Öğretmenler, okul aile işbirliği çalışmaları kapsamında ailenin desteğinin çok önemli olduğunu vurgulamışlardır. Öğretmenler, etkinliklerin uygulanması sürecinde okul ve öğretmenlerle bilgi alışverişinde bulunulduğunu, bu kapsamda zümre öğretmenleri ile ayrıca zümre dışındaki matematik, fen bilgisi vs. diğer öğretmenlerimizle de işbirliği içerisinde olduklarını bildirmişlerdir.

Öğretim çalışmalarını daha verimli hale getirmek için çevresel faktörleri dikkate almalı, işlenen ünitenin içeriğine bağlı olarak okul ile resmi ya da özel kurumlar arasındaki işbirliği çalışmaları artırılmalı, görüşü ifade edilmiştir. Eğitim öğretim de hedeflenen amaçlara ulaşabilmek için yapılan işbirliği çalışmaları, öğrencide çevreyi tanıma adına kimlik ve vatandaşlık duygusunu geliştirecektir. İşbirliği yapılabilecek milli eğitim, yükseköğretim, belediye, muhtarlık, emniyet, huzurevleri vs. gibi kurumlar, uygulama çalışmaları sırasında bilgi ve becerilerin artmasını sağlayacağı şeklinde görüşlerini bildirmişlerdir.

Coğrafya Konularının Öğretiminde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincinin Gelişimine Yönelik Rehberlik Uygulamaları

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini geliştirmeye yönelik yaptıkları rehberlik uygulamaları durumuna verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları aşağıda verilmiştir (Tablo 36).

Tablo 36

Coğrafya Konularının Öğretiminde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Geliştirmeye Yönelik Yaptığınız Rehberlik Uygulamaları Nelerdir? Sorusuna İlişkin Öğretmen Görüşleri ve Frekans Dağılımları

	F
• Vatandaşlık ve kimlik gelişimini olumsuz etkileyecek olan davranışların azaltılmasına yardımcı olma	
○ Rehberlik yapma	4
• Önemli gün ve haftalarda kimlik inşası ve vatandaşlık kazanımlarının uygulanabilirliğini artırma	
○ Enerji tasarrufu, deprem haftası, dünya su günü, dünya meteoroloji günü, turizm ve çevre haftası vs.	5
• Uygulama sürecindeki çalışmaları artırma	
○ Kaynak çalışmalar noktasında yardımcı olma yönlendirme	3
○ Uygulama etkinliklerinde yardımcı olma (Ödev, proje, yazı vs.)	3
○ Öğrenciyi bilgiye yönlendirme	3
○ Yanlış ya da eksik kazanımlar noktasında yardımcı olma	2
○ Öğrencilerin ilgilerini dikkate alma	2
• Kulüp çalışmalarına yönlendirme	
○ Coğrafya, Çevre, Gezi kulübü vs. yönlendirme	3
○ Kulüp çalışmalarının işleyiş sürecinde yardımcı olma	3
Görüşler toplamı	28

Tablo 36'da görüldüğü gibi sosyal bilgiler öğretmenlerinin, coğrafya konularının öğretimi ile kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin geliştirilmesi ilişkin için yaptıkları rehberlik uygulamalarına verdikleri yanıtlar dört tema altında

toplanmıştır. Farklı hususların dile getirildiği bu temalarda toplamda 28 görüş bildirilmiştir.

Birinci tema olan *vatandaşlık ve kimlik gelişimini olumsuz etkileyecek olan davranışların azaltılmasına yardımcı olma* olup bu temanın alt maddesi olan “*Rehberlik yapma*” için 4 görüş bildirilmiştir. Öğretmenler bu temada davranışların düzeltilmesinde rehberlik faaliyetleri üzerinde durarak, davranışları etkileyen unsurlara vurgu yapmışlardır.

Elif öğretmen, “Çevrenin olumsuz etkilerine karşı eksik ya da yanlış davranışların düzeltilmesinde öğrencilere rehberlik yapmaya, yardımcı olmaya çalışıyorum.” (EÖ-15, s. 117) şeklinde görüş bildirmiştir. Mehmet öğretmen ise öğrenciler yetiştiği çevreye göre birtakım *kimlik ve vatandaşlık değerleri* kazanırlar. Bu kazanımların ortak değerler etrafında toplanması adına öğrencilere yardımcı olunması, rehberlik yapılması gerektiğini söylemiştir. (MÖ-14, s. 108) Furkan öğretmen kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini geliştirmede yapmış olduğu rehberlik uygulamalarını örneklendirmiştir:

“Coğrafya konuları işlenirken özellikle bazı konuları etkinlik çalışmaları şeklinde yürüterek, öğrencinin derse katılımını artırmaya çalışıyorum. Örneğin bir göç konusu işlenirken göçün nedenleri ve sonuçlarını kavram haritası oluşturarak işlemeye çalışıyor ve göçün bize bakan yönüyle etkilerini, kimlik gelişim sürecine olan etkisini, davranışlarımıza olan etkilerini ve sorumluluklarımızı öğretmemeye çalışıyorum.” (FÖ-12, s. 93).

Yukarıdaki tabloda görüldüğü ikinci tema olan *önemli gün ve haftalarda kimlik inşası ve vatandaşlık kazanımlarının uygulanabilirliğini artırma* ile ilgili olup, öğretmenler tarafından birçok husus dile getirilmiş ve 5 görüş bildirilmiştir. İkinci temanın alt başlıkları dikkate alındığında “*Enerji tasarrufu, deprem haftası, dünya su günü, dünya meteoroloji günü, turizm ve çevre haftası, vs.*” olup, bu alt başlıklarla ilgili olarak öğretmenler önemli kabul edilen günleri insanların dikkatini bir şeylere çekme adına yapıldığı ve çok önemli olduğuna vurgu yapmışlardır.

Orkun öğretmen özel kabul edilen gün ve haftaları örneklendirmiştir:

“Coğrafya konuları işlenirken deprem haftası, dünya su günü vs. konularda öğrencileri bilinçlendirme adına çalışmalar yürütüyorum. Su

tasarrufu üzerinde durarak, medeniyetlerin gelişim sürecinde su kaynakları ile bağlantılar kuruyorum. Depreme karşı yerleşim alanlarının seçiminde, yerin yapısı üzerinde duruyor, olası olumsuz faktörlere karşı bilinçlendirmeye çalışıyorum.” (OÖ-11, s. 84).

Aylin öğretmen ise işlenen konuların durumuna göre kimlik ve davranış gelişimine yönelik özel gün ve haftalarla ilgili bağlantılar kurduğunu şu şekilde belirtmiştir:

“Öğretmenler olarak bizlerin öğrencilerin yetiştirilmesinde büyük sorumlulukları bulunmaktadır. Öğrencilerimize enerji kaynakları işlenirken enerji tasarrufunun önemi, deprem konusu işlenirken deprem anında ya da sonrasında yapılması gerekenler, İklim konusu işlenirken meteorolojik verilerden yararlanarak iklimin canlıların yaşamındaki rolü ve canlıların doğaya olan etkileri, çevre kirliliği, turizm gibi birçok alanda öğrencilerin kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini artırmaya çalışıyorum.” (AÖ-10, s. 77).

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üçüncü tema olan *uygulama sürecindeki çalışmalarını artırma* ile ilgili öğretmenler tarafından birçok husus dile getirilmiş ve 13 görüş bildirilmiştir. Üçüncü tema altında en fazla ele alınan maddeler “*Kaynak çalışmalarını noktasında yardımcı olma yönlendirme; Uygulama etkinliklerinde yardımcı olma (ödev, proje, yazı, vs.); Öğrenciyi bilgiye yönlendirme*” olup bu maddelerin her biri için öğretmenler 3 kez, görüş bildirmişlerdir. Öğretmenler bu tema altında öğrencinin bilgiye ulaşmasında *yönlendirmenin* önemine vurgu yapmışlardır.

Emir öğretmen, “Coğrafya konularını işlerken öğrencileri, kazanımlar çerçevesinde *etkinlik çalışmalarına ve kaynak çalışmalara* yönlendiriyorum ve öğrencinin bilgiye ulaşmasını sağlıyorum.” (EÖ-8, s. 62) şeklinde görüş bildirmiştir. Mutlu öğretmen ise görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Yeni öğretim programı öğretmen merkezli değil, öğrenci merkezli eğitim öğretimi teşviş etmektedir. Ben de derslerimde öğrencileri bilgiyi bulma ve değerlendirme adına yönlendiriyorum. Etkinlik ödevleri veriyorum, işlenen konu ile ilgili daha önce yapılmış kaynak

çalışmalarını beraber değerlendirerek, sonuçları üzerinde duruyorum.”
(MÖ-7, s. 53).

Yukarıdaki tabloda üçüncü tema altında en az dile getirilen hususlar ise “*Yanlış ya da eksik kazanımlar noktasında yardımcı olma; Öğrencilerin ilgilerini dikkate alma*” ile ilgili olup bu maddeler ile ilgili öğretmenler 2 kez, toplamda 4 görüş bildirmiştir. Öğretmenler, kazanımların kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci doğrultusunda öğretilmesi üzerinde durarak neler yapılabileceğine vurgu yapmışlardır. Hasan öğretmen konu ile ilgili görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Öğrencilerin ilgileri farklılıklar gösterdiği için ilgilerini dikkate alarak ders hazırlıklarını yapmaya çalışıyorum. Öğrencilerimin birçoğu derslerin işlenmesinde görsel çalışmaları istediği için, derslerimize bu yönde uygulanmalar yapmaya çalışıyorum. Bazı öğrencilerimiz araştırmaya meraklı olduğu için bu öğrencilerimizi de araştırma ödevleri vererek yönlendirmeye çalışıyor ve eksik kazanımları noktasında yardımcı oluyorum.” (HÖ-3, s. 21).

Furkan öğretmen öğrencilerin ilgilerini artırma adına öğrencilerin ilgi alanına yönelik çalışmaların artırılmasına vurgu yapmıştır:

“Öğrencilerin ilgilerini artırmak ve yönlendirmek için öğrencilerin hangi alanlarla ilgili olduğunu tespit etmek ve ona göre çalışmalar yapmak gerekmektedir. Öğretim sürecinde öğrencilerin eksik kazanımları ve nedenleri arasında öğrencinin ilgisi dışında çalışmaların yürütülmüş olması, sebeplerden biri olarak gösterilebilir.” (FÖ-2, s. 12).

Yukarıdaki tabloda dördüncü tema başlığı *kulüp çalışmalarına yönlendirme* olup, öğretmenler bu tema ile ilgili birçok hususa değinmiştir. Bu tema başlığı altında dile getirilen maddeler “*Kulüp çalışmalarına yönlendirme (coğrafya, çevre, gezi kulübü vs.); Kulüp çalışmalarının işleyiş sürecinde yardımcı olma*” olup bu maddeler için öğretmenler 3 kez, toplamda 6 görüş bildirmiştir.

Rıdvan öğretmen, “Öğrencilerimin bir kısmı coğrafya kulübüne üyeler ve bende coğrafya kulübüne bakıyorum. Bu öğrencilerimle beraber *okul dışı kısa mesafeli geziler yapıyor, doğa insan ilişkisini yakından gözlemliyoruz.* (RÖ-5, s. 37) şeklinde görüş bildirdi. Tuğçe öğretmen ise konu ile ilgili görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Okulda en popüler kulüp faaliyetleri arasında yer alan coğrafya, çevre ve gezi kulübü vs. gibi kulüplerden herhangi birini çalıştırmadım ama zaman zaman bu kulüplerin etkinliklerine katıldım. Öğrenciler kulüp çalışmalarını fotoğraf ve yazılarla anlamlandırıyor ve okul köşesinde tüm öğrencilerle paylaşıyorlar.” (TÖ-4, s. 28).

Sosyal bilgiler öğretmenleri, coğrafya konuları işlenirken kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini geliştirmek için yapılan rehberlik uygulamaları ile ilgili verdiği yanıtlar incelendiğinde; Bazı konular işlenirken bizi biz yapan değerler üzerinde durulmakta, önemli gün ve haftalarda (deprem haftası, dünya su günü vs.) etkinlik çalışmaları yapılmaya çalışılmakta, öğrencilere verilen ödev, proje gibi etkinliklerde kaynak çalışmalara yönlendirilmekte, kulüp çalışmalarında, yanlış ve eksik kazanımlarda yardımcı olunmaya çalışılmaktadır.

Ayrıca öğrencilerin kendi kimliklerini tanımaları sağlanmaya çalışılmakta, çevrenin olumsuz etkilerine, eksik ya da yanlış kazanımlara ve olumsuz davranışlara karşı yardımcı olunmaya çalışılmaktadır. Okul içerisinde ya da dışında herkesin uymakla zorunlu olduğu kuralları, hayatlarının bir parçası haline getirmesi amacıyla derslerde örnek etkinlik çalışmaları yapılarak öğrenciler yönlendirilmeye çalışılmakta, önemli gün ve haftalarda (*dünya su günü, enerji haftası, deprem haftası vs.*) bilinçlendirme adına çalışmalar yürütülmektedir.

Öğrencilerin bilgiyi bulma ve değerlendirmesi adına derslerinde yönlendirme çalışmaları yapılmakta, etkinlik ödevleri verilmekte, kulüp çalışmaları ile kendilerine yardımcı olunmaya çalışılmakta olduğunu ifade etmişlerdir.

Coğrafya Konuları İşlenirken Öğrencilerin Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci ile İlgili Kazanımlarını Nasıl Değerlendiriyorsunuz? Sorusuna İlişkin Görüşleri

Sosyal bilgiler öğretmenleri, coğrafya konularının öğrencilerin kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci ile ilgili kazanımlarını değerlendirme durumuna ilişkin verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları aşağıda verilmiştir (Tablo 37).

Tablo 37

Öğretmenlerin Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci ile İlgili Kazanımların Nasıl Değerlendirildiğine İlişkin Öğretmen Görüşleri ve Frekans Dağılımları

	F
• Değerlendirme şekilleri bakımından	
○ Yazılı sınavlar	6
○ Doğru yanlış sorular	6
○ Açık uçlu sorular	6
○ Kısa cevaplı sorular	6
○ Eşleştirmeli sorular	4
○ Kavram haritaları	4
○ Etkinlik çalışmaları	4
○ Proje çalışmaları	4
○ Soru-cevap	4
○ Sözlü sınavlar	3
○ Gözlem	3
○ Çoktan seçmeli testler	3
○ Ödev değerlendirme formu	3
○ Ürün dosyası	3
Görüşler toplamı	59

Tablo 37’ de görüldüğü gibi sosyal bilgiler öğretmenleri, coğrafya konularının öğrencilerin kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci ile ilgili kazanımlarını değerlendirme durumuna ilişkin verdikleri yanıtlar, tek tema olan *değerlendirme şekilleri bakımından* ele alınmış ve 59 görüş bildirilmiştir. Tema ile ilgili birçok hususa değinilmiş olup en fazla değinilen hususlar, “*Yazılı sınavlar; Doğru yanlış sorular; Açık uçlu sorular; Kısa cevaplı sorular*” şeklindedir. Bu hususlarla ilgili olarak öğretmenlerin her biri 6 kez, toplamda 24 görüş bildirmiştir. Öğretmenler istenilen amaca ulaşıp ulaşılmadığını belirlemede öğrenci kazanımlarını değerlendirmenin önemine vurgu yapmışlardır.

Elif öğretmen, “Öğrencinin öğretim sonrasındaki durumunu belirlemek amacıyla birçok ölçme aracı kullanmakla beraber, daha çok *yazılı sınavları* önemsiyorum.” (EÖ-15, s. 117) derken; Ali öğretmen ise “Öğrencinin kazanımlarını değerlendirirken *yazılı sınavların yanında doğru yanlış sorular, açık uçlu sorular, kısa cevaplı sorular* sormak suretiyle öğrenci başarısını ölçmeye çalışıyorum.” (AÖ-1, s. 4) şeklinde görüş bildirmiştir. Mehmet öğretmen ise açık uçlu sorulara vurgu yapmıştır:

“Birçok ölçme aracı kullanmasına karşılık, açık uçlu soruları biraz daha fazla önemsiyorum. Açık uçlu soruları daha fazla tercih etmemin

nedeni öğrencinin sorulara verdiği cevaplar içerisinde öğrencinin kendi yorumlarının bulunmasıdır.” (MÖ-14, s. 109).

Yukarıdaki tabloda tek tema altında toplanan ve değerlendirme süreci altında en fazla dile getirilen diğer hususlar ise, “Eşleştirmeli sorular; Kavram haritaları; Etkinlik çalışmaları; Proje çalışmaları; Soru cevap” şeklinde olup bu maddelerin her biri ile ilgili öğretmenler 4 er kez, toplamda 20 görüş bildirmişlerdir. Öğretmenler öğrenci kazanımlarını farklı şekillerde değerlendirmenin önemine vurgu yapmışlardır. Orkun öğretmen konu ile ilgili görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Öğrencilerin kazanımlarını değerlendirirken birçok ölçme tekniğini bir arada kullanmaya çalışıyorum. Sorular hazırlanırken öğretmene cevaplanmasında ve değerlendirilmesinde kolaylıklar sağlamasından dolayı, doğru yanlış ve eşleştirme sorularını daha fazla tercih etmekteyim.” (OÖ-11, s. 84).

Tuççe öğretmen ise “Mevcut ölçme araçları yanında öğrencilere proje ödevi ve etkinlik ödevi vererek yönlendirmeye çalışıyorum.” (TÖ-4, s.28) şeklinde görüşlerini ifade etmiştir.

Hüseyin öğretmen ise “Kavram yanılgısı üzerinde durarak, yanlış öğrenilen kavramlarla ilgili *kavram haritaları* oluşturuyorum. Kavramların anlaşılabilirliği konuya olan hâkimiyeti artırması bakımından oldukça önemlidir.” (HÖ-6, s. 45) şeklinde görüş bildirmiştir. Aylin öğretmen ise değerlendirme çeşitliliğinin fazla olması gerektiğine ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Öğrencinin bilgiyi keşfetmesi ve anlamlandırmasını görme bakımından, ölçme çok önemlidir. Amacımız öğrenciye öğretim programının hedefleri doğrultusunda verilen kazanımları görmek olduğu için, ölçme tekniklerinden birçoğunu kullanmaya çalışıyorum. Coğrafya konuları, neden nasıl ve niçin prensiplerine bağlı olarak değerlendirilmesi gereken bir ders olduğu için öğrencilerimi, araştırma, soru cevaplarla değerlendirme, kavram haritası oluşturma, şeklinde ölçmeye çalışıyorum. Bu şekilde öğrenci öğrendiklerini yorumlama ve uygulama aşamasına gelmiş ise bilinçlenmenin gerçekleştiğini varsayırım.” (AÖ-10, s. 78).

Yukarıdaki tabloda tek tema altında en az dile getirilen diğer hususlar ise “Sözlü sınavlar; Gözlem; Çoktan seçmeli testler; Ödev değerlendirme formu; Ürün dosyası” olup bu maddelerin her biri ile ilgili öğretmenler 3 er kez, toplamda 15 görüş bildirmişlerdir. Öğretmenler öğrenci kazanımlarını değerlendirmenin önemine vurgu yapmışlardır. Mutlu öğretmen konu ile ilgili görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Ben de her öğretmen gibi mevcut ölçme tekniklerini kullanıyorum. Ayrıca derslerimde her zaman olmasa da öğrenciler özgüvenlerini sağlasınlar diye sözlü sınav tekniğini uygulamaya çalışıyorum. Bu sınavın olumsuz yönü ifadelerin sayısal puana dönüştürülmesinde sıkıntıların yaşanmasıdır. Çünkü verilen cevaplarda tam anlamıyla objektiflik olmayabilir.” (MÖ-7, s. 54).

Hüseyin öğretmen ise “Soruların arasında *kısa cevaplı, eşleştirmeli, çoktan seçmeli sorular* sormak suretiyle öğrencilerin ilgi alanlarını dikkate almaya çalışıyorum.” (HÖ-6, s. 46) şeklinde görüşlerini ifade ederken; Rıdvan öğretmen ise gözlem çalışmalarının önemine vurgu yaparak konu ile ilgili şunları belirtmiştir:

“Öğrencileri birçok sınav tekniği ile ölçme yapıyorum. Ama bu süreçte öğrenciyi tanıma ve ilgi düzeylerini tespit etme adına en önemli adım, sınıf içi gözlem çalışmalarıdır. Bu gözlem çalışmaları sonrasında sorularımın türünü, zorluk derecesini, buna göre hazırlamaya çalışıyorum.” (RÖ-5, s. 37).

Tuğçe öğretmen ürün dosyasına ilişkin görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Her öğretmende olduğu gibi bende, benzer ölçme tekniklerinden yararlanıyorum. Ayrıca öğrenciye verdiğim ödevlerle ilgili öğrencinin bir ürün dosyası oluşturmalarını istiyorum. Bu ürün dosyasında öğrencinin ödev değerlendirme formu ve verilen tüm ödevlerin birer örneklerini buldurmalarını istiyorum. Yılsonunda, bu ürün dosyası üzerinden ödevlere verilen puanlamalara bakarak, öğrenciyi ayrıca değerlendiriyorum.” (TÖ-4, s. 28).

Sosyal bilgiler öğretmenleri, coğrafya konuları işlenirken kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini geliştirmeye yönelik kazanımları değerlendirmişler ve

verdikleri yanıtlar incelendiğinde; Kazanımları değerlendirme de en fazla yararlanılan ölçme tekniğinin yazılı sınavlar olduğu ve yazılı sınavların içerik itibari ile doğru yanlış sorular, açık uçlu sorular, kısa cevaplı sorular, eşleştirmeli sorular, çoktan seçmeli testlerden oluşturulduğu görüşü ön plana çıkmıştır. Ayrıca etkinlik çalışmaları, proje çalışmaları, soru cevap, karşılıklı eşleştirmeler, sözlü sınavlar, gözlem, ödev değerlendirme formu, ürün dosyası gibi diğer ölçme ve değerlendirme tekniklerinin de daha az olsa da kullanıldığı şeklinde ortak bir değerlendirmede bulunmuşlardır.

Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Kazanmış Olan Bir İnsanın Özellikleri

Sosyal bilgiler öğretmenlerin kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazanmış olan bir insanın durumuna ilişkin verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları aşağıda verilmiştir (Tablo 38).

Tablo 38

Öğretmenlerin Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Kazanmış Olan Bir İnsanın Özellikleri Neler Olmalıdır? Sorusuna İlişkin Öğretmen Görüşleri ve Frekans Dağılımları

	F
• Kişilik hakları bakımından	
○ Haklarını bilmeli ve başkalarının haklarına saygılı olmalı	7
○ Düşüncelerini ifade edebilmeli ve farklı düşüncelere hoşgörülü olmalı	5
○ Yeri geldiğinde eleştirebilmeli ve eleştiriye açık olmalı	5
• Davranış bakımından	
○ Kendi benliğini bilmeli ve yasalara uymalı	6
○ Çevresine rol model olmalı	6
○ Çevresindeki sorunlara duyarlı olmalı ve gereğini yapmalı	6
○ Yaptığı işi en iyi yapmaya çalışmalı	4
○ Çevresine yararlı ve üretken olmalı	4
○ Çevresi ile iyi iletişim kurmalı ve girişken olmalı	4
○ Sorumluluklarını bilmeli ve yerine getirmeli	4
○ Milli değerler bakımından	
○ Vatanını ve milletini sevmeli ve korumaya çalışmalı	3
○ Dünyayı tanıyan ve gelişmeleri takip eden olmalı	3
Görüşler toplamı	57

Tablo 38’ de görüldüğü gibi, sosyal bilgiler öğretmenlerinin, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazanmış olan bir insanın durumuna ilişkin verdikleri yanıtlara bakıldığında, üç tema altında 57 görüş bildirilmiş ve farklı hususlara değinilmiştir. Toplamda 17 görüşün bildirildiği birinci tema *kişilik hakları bakımından* ele alınmış ve bu tema içerisinde en fazla dile getirilen husus

“Haklarını bilmeli ve başkalarının haklarına saygılı olmalı” olup öğretmenler bu maddeye ilişkin 7 görüş bildirmiştir. Öğretmenler kişilerin birbirine karşı olan davranış sorumluluklarına vurgu yapmışlardır.

Ali öğretmen, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazanmış olan bir insanı *“vatandaşlık haklarını bilen kişi”* (AÖ-1, s. 4) olarak tanımlarken, Mehmet öğretmen ise *“bilinçli bir vatandaş”* (MÖ-14, 107) olarak tanımlamıştır. Esat öğretmen ise *“haklarının ve sorumluluklarının farkında olan kişi”* (EÖ-13, s. 101) olarak tanımlamıştır. Furkan öğretmen ise bu konudaki görüşlerini şu şekilde açıklamıştır:

“Öğrencilerimiz iyi bir coğrafya bilgisiyle ülkesini milletini daha iyi bilir, yapmakla zorunlu olduğu davranışlarının farkına varır ve çevresine karşı olan sorumluluk duygusu ile hareket eder.” (FÖ-12, s. 94).

Yukarıdaki tabloda birinci tema altında eşit oranda ele alınan diğer hususlar ise *“Düşüncelerini ifade edebilmeli; Yeri geldiğinde eleştirebilmeli ve eleştiriye açık olmalı”* olup bu maddelerle ilgili öğretmenler 5 kez, toplamda 10 görüş bildirmiştir. Öğretmenler, konu ile ilgili olarak eleştirme ve eleştiriye açık olmanın önemine vurgu yapmıştır. Mutlu öğretmen görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Bizler öğretmenler olarak öğrencilerimizi dinlemeliyiz, görüşlerini önemsemeli ve kendilerine değer vermeliyiz. Bu şekilde yetiştirilen öğrenciler kendi düşüncelerini ifade ederken, aynı zamanda başka düşüncelere de saygılı ve hoşgörülü olarak yetişirler.” (MÖ-7, s. 54).

Hüseyin öğretmen, *“Kimlik gelişim süreci ve vatandaşlık bilincini kazanan kişi, düşüncelerini ifade eden ve başka düşüncelere saygılı olan kişidir. Ayrıca vatandaşlık bilinci kazanan kişi, çevresi ile iyi ilişkiler kuran ve girişken olan kişidir.”* (HÖ-6, s. 46) şeklinde görüş bildirmiştir. Rıdvan öğretmen ise *“Vatandaşlık bilincini kazanan kişi, eleştirebilmeli ve eleştiriye açık olmalıdır.”* (RÖ-5, s. 37) şeklinde görüşünü ifade etmiştir.

Yukarıdaki tabloda ikinci tema *davranış bakımından* ele alınmış ve farklı hususlara değinilerek 38 görüş bildirilmiştir. İkinci tema altında en fazla dile getirilen hususlar *“Kendi benliğini bilmeli; Yasalara uymalı; Çevresine rol model olmalı; Çevresindeki sorunlara duyarlı olmalı ve gereğini yapmalı”* olup bu

maddelerin her biri ile ilgili öğretmenler 6 kez, toplamda 18 görüş bildirmiştir. Öğretmenler davranış kurallarının önemine vurgu yapmışlardır.

Orkun öğretmen, “Öğrenci vatandaşlık bilincini zamanla öğrenimlerle gerçekleştirir. Öğrenimler sonucunda *kendi benliğini bilir ve yasalara uygun bir şekilde hareket eder.*” (OÖ-11, s. 85) derken, Aylin öğretmen ise “Yasaların dışına çıkmayan ve *çevresine davranışlarıyla rol model olan insan demektir.*” (AÖ-10, s. 78) şeklinde görüş bildirmiştir.

Aslıhan öğretmen, “Coğrafya konuları içeriği itibarı ile sosyal hayatın bir parçası konumundadır. Kazanımlar öğrencide *rol model davranışları* geliştirir ve *çevresinde ki sorunlara karşı daha duyarlı bir şekilde hareket eder.*” (AÖ-9, s. 71) şeklinde görüş bildirmiştir. Emir öğretmen ise görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Öğrencilerimiz ailede başlayarak çevre ve okulla şekillenen davranışlarının gelişiminde birçok sosyal bilimin etkisi bulunmakla beraber, coğrafya konuları içeriği nedeniyle birçok bilimle ilişkilidir. Öğrenciler bu öğrenimlerle sorumluluklarını bilen çevresine rol model olan, sorumluluklarının bilincinde gerekeni yapan kişi olarak tanımlamıştır.” (EÖ-8, s. 62).

Yukarıdaki tabloda ikinci tema altında dile getirilen diğer hususlar “*Yaptığı işi en iyi şekilde yapmaya çalışmalı; Çevresine yararlı ve üretken olmalı; Çevresi iyi iletişim kurmalı ve girişken olmalı; Sorumluluklarını bilmeli ve yerine getirmeli*” olup bu hususlarla ilgili öğretmenlerin her biri 4 kez, toplamda 16 görüş bildirmiştir. Öğretmenler kişiler arası iletişim ve sorumluluklara vurgu yapmışlardır.

Tuğçe öğretmen, “Kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazanan kişi yaptığı işlerde örnek davranışlar sergilemeli ve *yaptığı işi en iyi şekilde yapmaya çalışmalı, yararlı ve üretken olmalıdır.*” (TÖ-4, s. 28) şeklinde değerlendirmiştir. Hasan öğretmen ise “Çevresine faydalı ve üretken olan kişi, aynı zamanda vatanını ve *milletini sever ve korumaya çalışır.*” (HÖ-3, s. 22) şeklinde görüşlerini ifade etmiştir. Ali öğretmen konu ile ilgili görüşlerini şu şekilde belirtmiştir.

“Kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazanan bir insan davranışlarıyla ve olaylara bakış açısıyla insanlara örnek olur ve yönlendirmeler yapar. İletişim gücü yüksek olup çevresi ile olan diyalogu sevgi ve saygı anlayışı ön plandadır.” (AÖ-1, s. 5).

Yukarıdaki tabloda üçüncü tema *milli değerler* bakımından ele alınmış ve farklı hususlara değinilmiştir. İkinci tema altında dile getirilen maddeler “*Vatanını ve milletini sevmeli ve korumaya çalışmalı; Dünyayı tanıyan ve gelişmeleri takip eden olmalı*” olup bu maddelerin her biri ile ilgili öğretmenler 3 kez, toplamda 6 görüş bildirmiştir. Öğretmenler, milli değerlerin vatan sevgisi ve savunması bakımından önemine vurgu yapmışlardır.

Tuğçe öğretmen, yaşadığı toplum içerisindeki milli ve manevi değerleri benimsemeyen bir insanın vatan sevgisinden bahsedilemez.” (TÖ-4, s. 28) şeklinde görüşünü bildirmiştir. Fatih öğretmen ise görüşlerini şu şekilde açıklamıştır.

“Coğrafya konuları içerisinde yer alan Türkiye ve dünya coğrafyası, harita bilgisi, enerji kaynakları vs. konuları kavrayan bir kişinin vatandaşlık ve kimlik bilinci artar. Bu çerçevede vatandaşlık bilinci artan öğrenci, vatan ve millet sevgisini artırarak ülkenin değerlerini korumaya çalışır, ayrıca dünya ülkelerine olan bakış açısı ile dünyadaki gelişmeleri takip eder, gözlemler ve çözümün bir parçası olmaya çalışır.” (FÖ-2, s. 13).

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğrenilmesiyle kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini geliştiren bir kişinin özelliklerine ilişkin verdiği yanıtlar incelendiğinde; Haklarını bilen ve sorumluluk duygusu içerisinde hareket ederek başkalarının görüşlerine saygılı olan, çevresindeki sorunlara karşı duyarlı olan, eleştiriye açık, vatanını ve milletini seven, dünya gelişmelerini takip eden ve çözümün parçası olmaya çalışan, çevresine karşı rol model davranışlarında bulunan bir yapıya sahip olmalı, şeklinde görüşlerini ifade etmişlerdir.

Coğrafya Konuları İşlenirken Yaşanan Sorunlar

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretiminde kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazandırmaya yönelik yaşanan sorunlara ilişkin verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları aşağıda verilmiştir (Tablo 39).

Tablo 39

Öğretmenlerin Coğrafya Konularının Öğretiminde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Kazandırma Sürecinde Yaşanan Sorunlara İlişkin Öğretmen Görüşleri ve Frekans Dağılımları

	F
• Öğretim uygulamaları bakımından	
○ Sınıfların kalabalık olması	6
○ Sınav sistemlerinin ezberci bir anlayışa göre oluşturulması	6
○ Öğretim programındaki uygulamaların devamlı değişmesi	4
○ Farklı etkinlik uygulamalarına yönelik ders kitaplarının yetersiz olması	4
○ Etkinlik uygulamalarında sorunların yaşanması	4
○ Ders materyallerinin (araç ve gereç) yetersiz olması	3
○ Okulun fiziki şartlarının yetersiz olması	3
○ Ödev ve proje çalışmalarının yetersiz olması	2
○ Ders saati sayısının yetersiz olması	2
• Öğretmen yeterliliği bakımından	
○ Öğretmenlerin alan bilgisinde yetersizliklerin görülmesi	4
○ Diğer zümre öğretmenleri ile işbirliğinin zayıf olması	4
○ Alan eğitimine yönelik çalışmaların yetersiz olması	4
• Sosyal çalışmalar bakımından	
○ Toplum hizmeti etkinliklerine ayrılan zamanın yetersiz olması	3
○ Sosyal kulüpler, okul meclisi gibi yapıların etkin olmaması	3
• Aile çevre ve okul bakımından	
○ Öğrencinin saygı anlayışı ve sorumluluk bilincinin zayıf olması	3
○ Ailenin maddi olanaklarının ve vatandaşlık anlayışının yetersiz olması	2
○ Okul öğretmen ve aile işbirliğinin zayıf olması	2
○ Ailenin sosyo kültürel yapısının yetersiz olması	2
• Görsel ve işitsel basının olumsuz etkileri	
○ İnternet, Televizyon, gazete vs.	2
○ Toplumdaki yanlış anlayışlar ve olumsuz davranışlar	2
Görüşler toplamı	65

Tablo 39’da görüldüğü gibi sosyal bilgiler öğretmenlerinin, coğrafya konularının öğretiminde kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazandırma sürecinde yaşanan sorunlara ilişkin verdikleri yanıtlar beş tema altında toplanmış ve 65 görüş ifade edilmiştir. Farklı hususların dile getirildiği temalardan birinci tema *öğretim uygulamaları* bakımından ele alınmış ve toplamda 34 görüş bildirilmiştir. Birinci tema altında en fazla dile getirilen hususlar “*Sınıfların kalabalık olması; Sınav sistemlerinin ezberci bir anlayışa göre oluşturulması*” olup öğretmenler bu maddelerin her biri ile ilgili 5 kez, toplamda 10 görüş bildirmiştir. Öğretmenler, bu maddelerle ilgili olarak sınıfların kalabalık olması ve ezberci öğretimin olumsuzluklarına vurgu yapmışlardır.

Orkun öğretmen, “*Sınıfların kalabalık olması verimliliği olumsuz yönde etkilemektedir ve buna bağlı olarak kazanımlar yeterince verilemediği için yapılan*

sınavlarında ezberci bir anlayış içerisinde gerçekleşmektedir.” (OÖ-11, s. 85) şeklinde görüşünü ifade etmiştir. Aylin öğretmen konu ile ilgili görüşlerini şu şekilde ifade belirtmiştir:

“Öğretimde yaşadığımız en büyük sorunlardan biri olarak sınıfların kalabalık olması görülmektedir. Bu durum verimliliği azaltmakta ve yapılan sınavların ezberci bir anlayış içerisinde hazırlanmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda bu durum öğrenciyi öğrenen değil, ezberleyen bir konuma getirmiştir. Ezber yapılarak öğrenildiği sanılan konular kısa sürede unutulmakta ve öğrenmeyi zorlaştırmaktadır.” (AÖ-10, s. 79).

Yukarıdaki tabloda birinci tema altında ele alınan diğer hususlar ise “*Öğretim programındaki uygulamaların devamlı değişmesi; Farklı etkinlik uygulamalarına yönelik ders kitaplarının yetersiz olması; Etkinlik uygulamalarında sorunların yaşanması*” olup bu maddelerin her biri ile ilgili öğretmenler 4 kez, toplamda 12 görüş bildirmiştir. Öğretmenler, konu ile ilgili olarak öğretim programındaki sorunlara ve ders kitaplarındaki etkinliklerin önemine vurgu yapmıştır.

Tuğçe öğretmen, “*Sosyal bilgiler öğretim programındaki uygulamaların devamlı değişmesi* öğretim uygulamalarında sıkıntılara neden olmaktadır.” (TÖ-4, s. 29) derken, Mehmet öğretmen ise “*Öğretim programındaki uygulamaların değişmesi verimliliği etkilemektedir.*” (MÖ-14, s. 109) şeklinde görüş bildirmiştir. Ali öğretmen ise görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Öğretim uygulamalarının oluşturulmasında öğretmenlerden genel anlamda bir fikir ve değerlendirme alınmadığı kanaatindeyim. Ayrıca farklı etkinlik uygulamaları oluşturulması adına ders kitaplarının yetersiz olmasından dolayı etkinlik uygulamalarının gerçekleştirilmesinde zaman zaman sorunlar yaşıyorum.” (AÖ-1, s. 5).

Yukarıdaki tabloda birinci tema altında ele alınan diğer hususlar ise, “*Ders materyallerinin (araç ve gereç) yetersiz olması; Okulun fiziki şartlarının yetersiz olması*” olup bu maddelerin her biri ile ilgili öğretmenler 2 kez, toplamda 6 görüş bildirmiştir. Öğretmenler, konu ile ilgili olarak okulun fiziki yapısı ve materyal donanımına vurgu yapmıştır. Furkan öğretmen konu ile görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Coğrafya konuları sosyal bilgiler dersi içerisinde bir bölüm olduğu için ders materyalleri yetersiz ve öğretim ihtiyacını karşılamamaktadır. Ayrıca dersin en önemli materyali olan ders kitaplarındaki etkinliklerin uygulanmasında zorluklar yaşanmaktadır.” (FÖ-12, s. 95).

Esat öğretmen ise “Ders materyalleri dersin verimliliğini artırmaktadır. Okullarının fiziki yetersizlikleri, bazı ders gereçlerinin kullanımı zorlaştırmakta ve sıkıntıların yaşanmaktadır.” (EÖ-13, s. 102) şeklinde görüş bildirmiştir.

Yukarıdaki tabloda birinci tema altında en az ele alınan hususlar ise “*Ödev ve proje çalışmalarının yetersiz olması; Ders saati sayısının yetersiz olması*” olup bu maddelerle ilgili öğretmenlerin her biri 2 kez, toplamda 4 görüş bildirmiştir. Öğretmenler, konu ile ilgili olarak ödev ve proje çalışmalarına, ders saatine vurgu yapmıştır. Furkan öğretmen konu ile görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Bazı konuların daha ayrıntılı olarak ele alınması ve işlenmesi gerekmektedir. Bu konuların amacı doğrultusunda işlenmesi ve belli bir noktaya ulaşabilmesi için ders saati sayısının artırılması ve ödev ve proje çalışmalarıyla desteklenmesi gerekir.” (FÖ-12, s. 94).

Esat öğretmen, “Öğrencinin iyi yetişmesi için öğrenciye ödev ve proje çalışmalarının yeterince verilememektedir.” (EÖ-13, s. 102) şeklinde ifade etmiştir.

Yukarıdaki tabloda ikinci tema *öğretmen yeterliliği bakımından* ele alınmış ve bu tema içerisinde ele alınan hususlar “*Öğretmenlerin alan bilgisinde yetersizliklerin görülmesi; Diğer zümre öğretmenleri ile işbirliğinin zayıf olması; Alan eğitimine yönelik çalışmaların yetersiz olması*” olup bu maddelerle ilgili öğretmenlerin her biri 4 kez, toplamda 12 görüş bildirmiştir. Öğretmenler, konu ile ilgili olarak alan yetersizliğine ve zümre çalışmalarının önemine vurgu yapmıştır.

Rıdvan öğretmen, “Coğrafya konuları işlenirken *bazı konularda alan hâkimiyetinde yetersizlikler yaşanmaktadır.*” (RÖ-5, s. 38) şeklinde görüş bildirirken, Hüseyin öğretmen ise “Sosyal bilgiler dersinin *konu çeşitliliğinden dolayı alan bilgisinde yetersizlikler* görülmektedir.” (HÖ-6, s. 47). Ayrıca alan eğitimine yönelik çalışmalarında yetersiz olduğu ifade etmiştir.

Emir öğretmen, “Sosyal bilgiler öğretmenlerinin *büyük bir kısmının tarih bölümü mezunu* olması, coğrafya konularında alan bakımından yetersizliğe neden

olmaktadır.” (EÖ-8, s. 63) şeklinde görüş bildirmiştir. Ali öğretmen görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Ben Tarih bölümü mezunuyum coğrafyanın bazı konuları işlenirken eksik kaldığımı hissetmekteyim. Bu yüzden benim gibi birçok öğretmenin de, benimle benzer durumda olduğunu düşünüyorum.” (AÖ-1, s. 5).

Yukarıdaki tabloda üçüncü tema *sosyal çalışmalar bakımından* ele alınmış ve bu tema içerisinde ele alınan hususlar “*Toplum hizmeti etkinliklerine ayrılan zamanın yetersiz olması; Sosyal kulüpler; Okul meclisi gibi yapıların etkin olmaması*” olup bu maddelerle ilgili öğretmenlerin her biri 3 kez, toplamda 6 görüş bildirmiştir. Öğretmenler, konu ile ilgili olarak toplum hizmeti çalışmalarının ve kulüp çalışmalarının önemine vurgu yapmışlardır. Mehmet öğretmen, öğretim programındaki kazanımlar üzerinde durarak görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Kazanımlar hassasiyetle takip edilmeli ve eksiklikler varsa ilgili kişilerle paylaşılmalıdır. İhtiyaçlar doğrultusunda gerek kulüp çalışmaları, gerekse toplumsal hizmet kurumlarına olan ziyaretlerin etki düzeyleri değerlendirilerek, kazanımların gerçekleşme düzeyleri takip edilmelidir.” (MÖ-14, s. 110.).

Yukarıdaki tabloda dördüncü tema *aile, okul ve çevre bakımından* ele alınmış ve bu tema içerisinde en fazla ele alınan husus “*Öğrencinin saygı anlayışı ve sorumluluk bilincinin zayıf olması*” olup bu madde ilgili öğretmenler 3 görüş bildirmiştir. Öğretmenler, konu ile ilgili olarak saygı ve sorumluluk yapısına vurgu yapmıştır.

Ali öğretmen, “Bazı öğrencilerin *saygı anlayışının çok farklı olmasından*, dolayı toplumsal ortak kabullerin uygulanmasında sıkıntıların yaşanmaktadır.” (AÖ-1, s. 5) şeklinde ifade ederken, Fatih öğretmem ise, benzer bir görüş olarak “*Öğrencilerde görülen saygı anlayışı ve sorumluluk duygusu çok zayıf.*” (FÖ-2, s. 14) *olduğu* şeklinde değerlendirmiştir.

Orkun öğretmen ise “*Öğrenciler aile korumacılığından dolayı sorumluluk alma ve uygulama noktasında sıkıntılar yaşamaktadır.*” (OÖ-11, s. 85) şeklinde görüş ifade etmiştir.

Dördüncü tema altında ele alınan diğer hususlar ise “*Ailenin maddi olanaklarının ve vatandaşlık anlayışının yetersiz olması, okul öğretmen ve aile işbirliğinin zayıf olması; Ailenin sosyo kültürel yapısının yetersiz olması*” olup bu maddelerle ilgili öğretmenlerin her biri 2 kez, toplamda 6 görüş bildirmiştir. Öğretmenler, konu ile ilgili olarak okul, aile işbirliği çalışmaları ve sosyo-kültürel yapıya vurgu yapmışlardır.

Furkan öğretmen “Öğrencilerin elde ettiği kazanımların amacına ulaşmasında toplum hizmeti veren yerlere yönelik sosyal faaliyet çalışmaları yapılmalıdır.” (FÖ-12, s. 95) şeklinde görüş bildirmiştir. Fatih öğretmen ise görüşlerini şu şekilde açıklamıştır:

“Ben, okulumda öğrencilerin vatandaşlık bilincinin gelişim süreci adına yapılan toplum hizmeti çalışmalarını yetersiz bulmuyorum. Öğrencilerin yurtlar, hastaneler, vakıflar, emniyet vs. gibi yerlere götürülerek çalışmalar hakkında bilinçlendirilmeleri sağlanmalıdır. Öğrencilerin vatandaşlık ve kimlik bilincinin gelişim düzeyine ilişkin ailenin sosyo kültürel yapısı da çok önemlidir. Ailenin sosyo kültürel yapısının yetersizliği, öğrenimlerin kazanıma dönüşmesini ve uygulama sürecini etkilemektedir.” (FÖ-2, s. 14).

Hasan öğretmen ise “Bulduğum okul öğrencilerinin ekonomik durumları çok zayıf, bu nedenden dolayı bazı sosyal etkinlik çalışmalarını uygulamada sıkıntılar yaşıyorum.” (HÖ-3, s. 19) şeklinde görüşlerini ifade etmiştir.

Ali öğretmen, okul-aile işbirliği üzerinde durarak “Okul ve aile arasındaki işbirliği çalışmalarının artırılması, öğrenciyi daha sorumlu, başarılı ve bilinç düzeyi yüksek bir birey olarak yetişmesini sağlar.” (AÖ-1, s. 6) şeklinde görüş bildirmiştir.

Yukarıdaki tabloda beşinci tema görsel ve işitsel basının olumsuz etkileri bakımından ele alınmış ve bu tema içerisinde ele alınan hususlar “*Toplumdaki yanlış anlayışlar ve olumsuz davranışlar; İnternet; Televizyon; Gazete vs. etkisi*” olup bu maddelerle ilgili öğretmenlerin her biri 3 kez, toplamda 6 görüş bildirmiştir. Öğretmenler, konu ile ilgili olarak görsel ve işitsel basın yoluyla kazanılan anlayışlara vurgu yapmışlardır.

Mehmet öğretmen, “Maddi ve manevi değerlerimizin değişmesi, korunamaması her geçen gün artan *görsel ve işitsel basının olumsuz etkilerinden kaynaklanmaktadır.*” (MÖ-14, s. 110) şeklinde görüş bildirmiştir.

Ali öğretmen ise “Toplumdaki yanlış anlayış ve bilgilenmelerden dolayı kazanımlarımızın gerçekleşmesi sürecinde sıkıntılar yaşamaktayız. Bu sıkıntıları giderme adına olumlu birçok görsel, işitsel ve uygulamalı çalışmalar yürütülmelidir.” (AÖ-1, s. 6) şeklinde görüş bildirmiştir. Elif öğretmen ise konu ile ilgili olarak sosyal çevreye vurgu yapmış ve görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Toplumsal yapımızın farklılığından dolayı bazı okullarda öğretim çalışmaları sıkıntılar içerisinde yürütülmektedir. Benim bulunduğum okul hurafe anlayışının yüksek olduğu, kız çocukların okumaması gerektiği, kız çocuklarının bir fert olarak kabul edilmediği kırsal bir yerde bulunmaktadır. Böylesi bir ortamda toplumdaki bu yanlış anlayış ve olumsuz davranışların yanında, görsel ve işitsel basının olumsuz etkileri de eklenince, yaşadığımız sorunlar artmakta ve çözümü zorlaşmaktadır.” (EÖ-15, s. 118).

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, coğrafya konularının öğretiminde kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazandırma sürecinde yaşanan sorunlara ilişkin verdiği yanıtlar incelendiğinde; Öğretim programındaki uygulamaların devamlı değişmesi ve bazı etkinlik uygulamalarına yönelik ders kitaplarının yetersiz olması, etkinlik çalışmalarının uygulanmasında sınıfların kalabalık ve araç gereç bakımından yetersiz olması, bazı sorunların yaşanmasına neden olmaktadır.

Ayrıca öğretmenlerin alan bilgisinde yetersizliklerin görülmesi ve bu yetersizliklerin halledilmesinde diğer zümre öğretmenleri ile işbirliğinin istenen düzeyde olmaması, öğretmenlerin alan eğitimine yönelik yapılan çalışmaların yetersiz olması, başlıca eksiklikler olarak görülmektedir. Ders saati sayısının yetersiz olmasından dolayı ödev ve proje çalışmalarının istenilen düzeyde yapılamadığı ve bazı okullarda ailenin sosyo kültürel yapısının zayıf olmasından dolayı, aile-okul işbirliği çalışmalarının yetersiz olduğu görülmektedir. Ayrıca görsel ve işitsel basının olumsuz etkileri, toplumdaki yanlış anlayışların ve olumsuz davranışların, kazanımları etkilediği şeklinde görüşlerini ifade etmişlerdir.

Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Artırma Amacına Yönelik Öneriler

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, coğrafya konularının öğretiminin kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini artırmasına yönelik öneri durumları, verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları aşağıda verilmiştir (Tablo 40).

Tablo 40

Coğrafya Konularının Öğretiminin Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincini Artırma Amacına Uygun Olarak Daha Etkili Yapılabilmesi İçin Öğretmenlerin Önerilerine İlişkin Görüşleri ve Frekans Dağılımları

	F
• Okulun teknik donanım bakımından zengin olması	
○ Okulun ve dersliklerin teknik imkânları iyileştirilmeli	4
○ Ders materyallerinin (araç ve gereç) artırılması	4
• Öğretmen eğitim öğretim durumu bakımından yetiştirilmeli	
○ Alan bilgisine yönelik seminerler artırılmalı	3
○ Diğer zümre öğretmenleri ile işbirliği artırılmalı	3
• Etkinlik çalışmaları artırılmalı	
○ Ödev ve proje çalışmaları artırılmalı	4
○ Okul içi ve dışı etkinliklerin artırılması	4
○ Tarihi ve kültürel alanlar ziyaret edilmeli	3
○ Toplum hizmeti veren kurumlar ziyaret edilmeli	3
• Sosyal faaliyetler ve işbirliği çalışmaları artırılmalıdır	
○ Okul aile işbirliğinin artırılması	3
○ Sosyal kulüpler, okul meclisi gibi yapıların etkin olmalı	3
• Eğitim öğretim kuralları ve davranışlarına uyulmalı	
○ Toplumdaki herkes ayrıştırıcı, ötekileştirici davranışlarda bulunmamalı	4
○ Programdaki vatandaşlık bilincini geliştiren konular artırılmalı	4
○ Öğretmenlerin vatandaşlık bilincini kazandırmada davranışlarıyla örnek olmalı	4
○ Programa uygun hareket edilmeli	3
○ Okulda kurallar etkili bir biçimde uygulanmalı	3
○ Toplumda ön planda bulunan insanlar rol model davranışlarda bulunmalıdır	3
• Kaynaklarımızın kullanılmasında toplumsal ihtiyaçlar ön planda tutulmalıdır	2
• Çevre bilinci artırılarak doğal ortamlar korunmalı	2
Görüşler toplamı	59

Tablo 40’ da görüldüğü gibi, sosyal bilgiler öğretmenlerinin, coğrafya konularının öğretiminin kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini artırmasına yönelik öneri durumlarına ilişkin 59 görüş bildirmiştir. Toplamda 59 maddeden oluşan yedi tema oluşturulmuş ve temalar içerisinde farklı birçok husus ele alınmıştır.

Birinci tema olan *okulun teknik donanım bakımından zengin olması* olup bu tema altında ele alınan hususlar “*Okulun ve dersliklerin teknik imkânları iyileştirilmeli; Ders materyallerinin (araç ve gereç) artırılması*” şeklindedir. Bu maddelerin her birine öğretmenler 4 kez, toplamda 8 görüş bildirmiştir.

Öğretmenler, konu ile ilgili olarak okulun ve sınıfın teknik alt yapısının önemine vurgu yapmışlardır.

Ali öğretmen, “İyi bir öğretimin gerçekleşmesi için okulun, sınıfların teknik imkânları iyi olmalıdır.” (AÖ-1, s. 6) şeklinde görüş bildirirken, Aylin öğretmen ise “İyi bir öğretim teknik imkânların yükseltilmesi ile gerçekleşir. Ayrıca teknik imkânların yanında, ders araç ve gereçlerinin de yeterli düzeyde olması gerekir.” (AÖ-10, s. 79) şeklinde görüş sunmuştur. Emir öğretmen ise konu ile ilgili şunları belirtmiştir:

“Okulun teknik imkânlarının olması, öğrenciyi derse karşı daha ilgili kılacaktır. Buna bağlı olarak dersliklerimizde ders materyallerinin artırılması, ihtiyaç duyulduğunda kullanılabilmesi öğretimi asıl amacına ulaştıracaktır.” (EÖ-8, s. 63).

Yukarıdaki tabloda ikinci tema *öğretmen eğitim öğretim durumu bakımından yetiştirilmeli* şeklinde ele alınmış ve bu tema içerisinde ele alınan hususlar “Alan bilgisine yönelik seminerler artırılmalı; Diğer zümre öğretmenleri ile işbirliği artırılmalı” olup bu maddelerle ilgili öğretmenlerin her biri 3 kez, toplamda 6 görüş bildirmiştir. Öğretmenler, konu ile ilgili olarak alan bilgisinin artırılmasına yönelik zümre çalışmalarına vurgu yapmıştır. Hasan öğretmen görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Sosyal bilgiler dersi içerik olarak oldukça geniş olduğu için bazı konularda yetersizlikler yaşanmaktadır. Eksikliğini hissettiğimiz konularda alan bilgisine yönelik seminerler artırılmalıdır.” (HÖ-3, s. 23).

Tuğçe öğretmen, “Alan bilgisine yönelik olarak zaman zaman sıkıntılar yaşamaktayız; bunun için *zümre öğretmenleri ile işbirliği çalışmaları artırılmalıdır.*” (TÖ-4, s. 30) şeklinde görüş bildirmiştir. Rıdvan öğretmen ise “*Alan bilgisine yönelik seminer çalışmaları ve zümre öğretmenleri ile yapılan işbirliği çalışmaları, dersin verimliliğini artırmaktadır.*” (RÖ-5, s. 38) şeklinde görüş bildirmiştir.

Yukarıdaki tabloda üçüncü tema *etkinlik çalışmaları artırılmalı* bakımından ele alınmış ve bu tema içerisinde ele alınan hususlar “Ödev ve proje çalışmaları artırılmalı; Okul içi ve dışı etkinlikler artırılmalı” olup bu maddelerle ilgili

öğretmenlerin her biri 4 kez, toplamda 8 görüş bildirmiştir. Öğretmenler, konu ile ilgili olarak ödev ve proje etkinliklerinin önemine vurgu yapmıştır. Orkun öğretmen görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Öğrencilerin okul içi ve okul dışı etkinlik çalışmaları artırılmalıdır. Örneğin okul içinde sınıf panosu, sınıf gazetesi, yarışmalar vs. sınıf dışında işlenen konu ile ilgili olarak kısa süreli geziler (meteoroloji istasyonu, termik santraller vs.) yapılabilir.” (OÖ-11, s. 86).

Mutlu öğretmen ise “Öğrenciler en iyi öğrenmeyi, *sınıf içi ve sınıf dışı etkinlikleri ünite ile beraber götürdüklerinde kazanırlar.*” (MÖ-7, s. 55) şeklinde görüş bildirmiştir. Hüseyin öğretmen ise “*Kazanımların kalıcılığı etkinlik çalışmalarının, işlenen konuya paralel ödev ve proje çalışmalarının, vatandaşlık bilinci ve kimlik inşasına yönelik ders dışı gezilerin artırılması ile mümkündür.*” (HÖ-6, s. 47) şeklinde görüş bildirmiştir.

Yukarıdaki tabloda üçüncü tema altında ele alınan diğer hususlar ise “*Tarihi ve kültürel alanlar ziyaret edilmeli; Toplum hizmeti veren kurumlar ziyaret edilmeli*” olup bu maddelerle ilgili öğretmenlerin her biri 3 kez, toplamda 6 görüş bildirmiştir. Öğretmenler, konu ile ilgili olarak tarihi ve kültürel hizmet veren yerlerin önemine vurgu yapmışlardır.

Fatih öğretmen, “Tarihi ve kültürel alanlara yönelik ziyaretler ve kimlik inşasına yönelik kültürel çalışmaların artırılması gerektiğini düşünüyorum.” (FÖ-2, s. 15) ederken; Hüseyin öğretmen ise görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Topluma hizmet veren kurumlar bizleri temsil etmektedirler. Bu kurumlar (okul, hastane, emniyet, vakıflar, belediye vs.) ziyaret edilmeli, çalışma şartları hakkında bilgilenmeli ve toplumsal gerekliliği kavratılmalıdır.” (HÖ-6, s. 48).

Yukarıdaki tabloda dördüncü tema, *sosyal faaliyetler ve işbirliği çalışmaları artırılmalı* bakımından ele alınmış ve bu tema içerisinde ele alınan hususlar “Okul aile işbirliğinin artırılması; Sosyal kulüpler; Okul meclisinin etkin olması” olup bu maddelerle ilgili öğretmenlerin her biri 3 kez, toplamda 6 görüş bildirmiştir. Öğretmenler tema ile ilgili olarak okul aile işbirliğinin sosyal kulüp ve okul meclisinin önemine vurgu yapmıştır.

Furkan öğretmen ise “Öğrencinin *sosyal kulüp çalışmaları ile kendine olan güven duygusunun geliştiğini ifade ederek*, daha girişimci bir ruh kazanmaktadır.” (FÖ-12, s. 96) şeklinde görüş bildirmiştir. Fatih öğretmen konu ile ilgili şunları belirtmiştir:

Öğrencilerin sosyalleşmesinde, sosyal kulüp çalışmaları ve okul meclisi gibi yapıların etkin olması gerekmektedir. Öğrenciler kulüp çalışmalarıyla sosyal yapının bir parçası olmaya çalışırlar. Ayrıca okul içi meclis çalışmalarıyla, öğrenciler seçme ve seçilme ya da temsil gücü kazanma gibi. demokrasinin gelişim sürecinin bir parçası olurlar.” (FÖ-2, s. 11).

Yukarıdaki tabloda dördüncü tema *eğitim öğretim kuralları ve davranışlarına uyulmalı* şeklinde ele alınmış ve bu tema içerisinde en fazla ele alınan hususlar “*Toplumdaki herkes ayrıştırıcı, ötekileştirici davranışlarda bulunmamalı; Programdaki vatandaşlık bilincini geliştiren konular artırılmalı; Öğretmenlerin vatandaşlık bilincini kazandırmada davranışlarıyla örnek olmalı*” olup bu hususlarla ilgili öğretmenlerin her biri 4 kez, toplamda 12 görüş bildirmiştir. Öğretmenler tema ile ilgili olarak vatandaşlık bilincini artıran davranış ve kuralların önemine vurgu yapmışlardır.

Elif öğretmen, “Bizler insanları ayrıştırıcı ya da ötekileştirici davranışlarda bulunmamalıyız.” (EÖ-15, s. 119) şeklinde görüş bildirirken, Mehmet öğretmen ise “Toplumsal ayrımlar bizleri ötekileştirir.” (MÖ-14, s. 111) şeklinde açıklamada bulunmuştur. Esat öğretmen ise “Toplum olarak birbirimizin fikirlerine düşüncelerine saygı duymayı öğrenmeliyiz. Saygısız bir toplumun sağlıklı bir nesil yetiştirmesi beklenemez.” (EÖ-13, s. 103) şeklinde görüşünü ifade etmiştir. Rıdvan öğretmen ise görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Bizler kendi düşüncelerimizin doğruluğu etrafında kendimizi merkeze alıp başka düşüncelere kapalı olursak, çevremizde ötekiler şeklinde yeni guruplar oluşmasına neden oluruz. Bu guruplar zamanla büyür ve çok daha büyük sosyal problemlerin doğmasına neden olur.” (RÖ-5, s. 39).

Esat öğretmen ise “Coğrafya konuları içerisinde yer alan doğa, çevre, sanayi, nüfus, siyasi ve ekonomik coğrafya gibi *vatandaşlık bilincini artıran konuların oranı artırılmalıdır.*” (EÖ-13, s. 104) şeklinde değerlendirmelerde bulunmuştur.

Yukarıdaki tabloda dördüncü tema içerisinde en az ele alınan hususlar “*Programa uygun hareket edilmeli; Okulda kurallar etkili bir biçimde uygulanmalı; Toplumda ön planda bulunan insanlar rol model davranışlarda bulunmalıdır*” olup bu hususlarla ilgili öğretmenlerin her biri 3 kez, toplamda 9 görüş bildirmiştir. Öğretmenler, konu ile ilgili olarak öğretim programına, kurallar ve örnek davranışların önemine vurgu yapmışlardır.

Mehmet öğretmen ise “Eğitim öğretimin amacı, öğretim programındaki kazanımları öğrenciye aktararak kalıcı olmasını sağlamaktır.” (MÖ-14, s. 111) şekilde görüşünü ifade etmiştir. Elif öğretmen ise “Eğitim öğretimde temsil çok önemlidir. Öğretmenler vatandaşlık bilincini kazandırmada davranışlarıyla örnek olmalıdır.” (EÖ-15, s. 119) şeklinde görüş bildirirken; Rıdvan öğretmen ise görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Öğretmenler öğretimin merkezinde yer aldığı için söylemleri ile davranışları uyumlu olmalıdır. Davranışlarıyla örnek olmalı ve sorumluluk duygusu içerisinde hareket etmelidir.” (RÖ-5, s. 39).

Mehmet öğretmen ise uygun davranışların gelişmesinde okulun önemine vurgu yapmıştır:

“Okulun bir öğrenci için yanlısını, doğrudan ayırabileceği bir ortam olduğu ve okul kurallarının etkili bir şekilde uygulanması gerektiğini ifade ederek, bu şekilde öğrenciler sınırlarını bilerek ona uygun davranışlar sergilerler.” (MÖ-14, s. 112).

Yukarıdaki tabloda altıncı tema “*Kaynaklarımızın kullanılmasında toplumsal ihtiyaçlar ön planda tutulmalıdır*” maddesi ve yedinci tema olan “*Çevre bilinci artırılarak doğal ortamlar korunmalı*” maddeleri ile ilgili olarak öğretmenlerin her biri 2 kez, toplamda 4 görüş bildirmiştir. Öğretmenler, konu ile ilgili olarak doğal kaynaklar ve çevre bilincinin önemine vurgu yapmıştır.

Elif öğretmen ise “*Kaynaklarımız kullanılırken toplumsal ihtiyaçlar dikkate alınmalıdır.* İhtiyacımızdan fazla olan kaynakların heba edilmesi, milli bir kayıp olarak kabul edilir.” (EÖ-15, s. 120) şeklinde görüşlerini bildirmiştir.

Orkun öğretmen ise “Teknolojinin gelişimi ile insanlar çevresel kaynakları daha fazla kullanmaya başladılar. Öğrencilerimize çevresel kaynakların kullanımında doğaya zarar vermeden ve ihtiyaçların gerektirdiği ölçüde kullanım bilinci yerleştirilmelidir.” (OÖ-11, s. 87) derken; Aylin öğretmen, “Kaynakların kullanımını gelişi güzel değil, zamana ve şartlara dikkat edilerek kullanılmalıdır. Bugün hoyratça kullanılan bir kaynağın gelecekte sıkıntısı yaşanabilir.” (AÖ-10, s. 79) şeklinde görüş bildirmiştir. Tuğçe öğretmen ise görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“İnsanlar bir arada yaşadığı için birbirinin yaşam alanına zarar vermemeli, havanın, suyun, toprağın kirliliği kişinin değil, herkesin ortak sorunudur. İnsanlar çevresindeki doğal ve beşeri yapıyı kullanmada sınırsız bir özgürlük içinde olmamalıdır.” (TÖ-4, s. 31).

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konuları işlenirken, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişime yönelik olarak, öğretimin daha etkili olması adına yapılan önerilere ilişkin verdiği yanıtlar incelendiğinde; Programdaki kimlik ve vatandaşlık bilincini artıran konular, etkinlikler ve ödevler artırılmalı, alan bilgisi yetersizliğinden kaynaklanan sorunları çözme adına seminerler yapılmalı, okul içi ve okul dışı zümre çalışmaları geliştirilmeli, öğrenciler sosyal kulüp faaliyetlerine yönlendirilmeli, toplum hizmeti veren kurumların, tarihi ve kültürel alanların ziyaret edilmesi sağlanmalıdır.

Ayrıca öğretimin daha etkili olması için programdaki kimlik ve vatandaşlık bilincini artıran konular, etkinlikler ve ödevlerin artırılması, alan bilgisi yetersizliğinden kaynaklanan sorunları çözme adına alan bilgisine yönelik seminerler yapılmalı, okul içi ve okul dışı zümre çalışmaları geliştirilmelidir.

Okul teknik donanım bakımından iyileştirilmeli, öğretmenler vatandaşlık bilincini kazandırmada davranışlarıyla örnek olmalı, okulda kurallar etkili bir biçimde uygulanmalı ve toplumda ön planda bulunan insanlar rol model davranışlarda bulunmalıdır. Ayrıca çevre bilinci artırılarak sorumluluk duygusu geliştirilmeli ve doğal ortamların korunmasına yönelik çalışmalar artırılmalı şeklinde betimlemişlerdir.

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Coğrafya Öğretimine Yönelik Herhangi Bir Eğitim Programına Katılıp Katılmama Durumu

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, coğrafya öğretimine ilişkin öğretmenlere herhangi bir eğitim programına daha önce katılıp katılmadıkları, katılmaları durumunda hangi konulara değinilmesine ilişkin görüşleri, verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları aşağıda verilmiştir (Tablo 41).

Tablo 41

Coğrafya Öğretimine İlişkin Öğretmenlere Herhangi Bir Eğitim Programına Daha Önce Katılıp Katılmadıkları, Katılmaları Durumunda Hangi Konulara Değinilmesine İlişkin Öğretmenlerin Verdikleri Yanıtlar ve Frekans Dağılımları

	F
• Milli kimlik ve Vatandaşlık bilgisi	5
• Coğrafya konularının, insan yaşamına ve kültürel gelişime katkısı	4
• Farklı ülkelerde coğrafya konularının öğretimi	3
• Coğrafya konuları öğretim programlarında yaşanan sorunlar	3
• Sosyal bilgiler öğretmenlerinin yetiştirilmesi	3
• Coğrafya konularının öğretiminde kullanabilecek araç-gereçler	2
• Coğrafya konularının öğretiminde özel sınıf ortamının oluşturulması	2
• Okulda Milli bilinci artırma etkinlikleri düzenleme	2
• Beşeri ve Siyasi Coğrafya konuları ile ilgili yapılmış çalışmalar	2
• Coğrafya konularının öğretimine ilişkin kaynaklar	1
Görüşler toplamı	27

Tablo 41’de görüldüğü gibi sosyal bilgiler öğretmenlerine coğrafya öğretimine ilişkin herhangi bir eğitim programında hangi konulara değinilmesini istedikleri, böyle bir programa daha önce katılıp katılmadıkları ya da katılmayı düşünüp düşünmediklerine yönelik sorular sorulmuştur. Toplamda 27 görüş bildirmiş olup bu maddelerden “*Milli kimlik ve vatandaşlık bilgisi*” ile ilgili 5 öğretmen görüş bildirmiştir.

Ali öğretmen, “Coğrafya ile ilgili daha önce bazı seminerlere katıldım ve çok faydalı olduğunu söyleyebilirim. *Milli kimlik ve vatandaşlık bilgisi*, üzerine olması durumunda katılmayı isterim.” (AÖ-1, s. 7) şeklinde görüş bildirmiştir. Hasan öğretmen ise daha önce vatandaşlık bilinci üzerine bir seminere katıldığını söyleyerek, *milli kimlik ve vatandaşlık bilgisine yönelik* seminerlerin yapılması durumunda yine katılmayı istediğini ifade etmiştir. (HÖ-3, s. 24)

Emir öğretmen, *milli kimlik ve vatandaşlık bilincinin* çok önemli bir ihtiyaç olduğunu ifade ederek görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“İnsanlar toplumları oluşturur. Toplum aynı coğrafyada yaşayan, duygu ve düşünce olarak ortak paylaşımları olan milletlerden meydana gelmektedir. Bizler öğrencilerimize milli bir kimlik anlayışı ve vatandaşlık bilinci kazandırmak için öğretim programımızı millileştirmeli, okul içi ya da okul dışı, etkinlik çalışmalarını artırmalıyız.” (EÖ-8, s. 64).

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi öğretmenler “*Coğrafya konularının, insan yaşamına ve kültürel gelişime katkısı*” ile ilgili madde için 4 kez, “*Farklı ülkelerde coğrafya konularının öğretimi*” ile ilgili 3 kez görüş bildirmiştir. Öğretmenler coğrafyayı daha çok kültürel boyutu ile değerlendirmişlerdir. Rıdvan öğretmen konu ile ilgili şunları belirtmiştir:

“Öğretmenlerin en büyük eksiklerinden biri olarak kendilerini öğretimde yeterli bulmaları, seminer ya da panel gibi programlara ilgi göstermemeleridir. Coğrafyanın insan hayatındaki yerinin çok önemli olduğunu ancak insanların yeterince bilgi sahibi olmadığı kanaatindeyim. Coğrafya konularının, insan yaşamına ve kültürel gelişime katkısı hakkında yapılan çalışmaların çok verimli olacağı kanaatindeyim.” (RÖ-5, s. 40).

Hüseyin öğretmen ise:

“Coğrafya demek kısaca insan yaşamı ve kültürel gelişim demektir. Coğrafya konularının evrenselliği çerçevesinde, diğer dünya ülkelerinde coğrafya konularının nasıl işlendiği, farklılıklarımızın neler olduğunu merak ediyorum. Bu konuda yapılacak olan seminerlere katılmayı isterim.” (HÖ-6, s. 48).

Mehmet öğretmen, “Ben coğrafya konularının milli kimlik bilincine oranla, vatandaşlık gelişimine olan etkisinin daha fazla olduğunu düşünüyorum.” demiştir. (*Neden böyle düşünüyorsunuz?*) sorusuna karşılık Mutlu öğretmen:

“Ben daha önce yurt dışında coğrafya öğretimi ile ilgili bir seminere katılmıştım. Uygulama çalışmalarının buradakilerle benzer bir düzeyde olduğunu gözlemledim.” (MÖ-7, s. 56).

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi öğretmenler “*Coğrafya konuları öğretim programlarında yaşanan sorunlar*” ile ilgili 3 kez, “*Sosyal bilgiler öğretmenlerinin*

yetiştirilmesi” ile ilgili 3 görüş bildirmiştir. Aslihan öğretmen görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Her branşın kendine göre zorlukları bulunmaktadır. Öğretim programları istenen insan tipi oluşturmaya yönelik olarak hazırlanır. Öğretim programlarının sık sık değişmesi, bizi uzun vadede istenen amaca ulaştırmayacaktır. Sağlıklı bir öğretim programı oluşturmak için öğretim programında yaşanan sorunlara yönelik seminerlere katılmak ve fikirlerimi paylaşmak isterim.” (AÖ-9, s. 72).

Aylin öğretmen ise benzer bir görüş ileri sunarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin birçoğu tarih öğretmenliği mezunu olduğu ve bu durumun sonucu olarak coğrafya kazanımlarının eksik kaldığını ifade eden Aylin öğretmen,

“Sosyal bilgiler öğretmenlerinin yetiştirilmesine yönelik seminerlerin yapılmasının faydalı olacağını düşünüyorum.” (AÖ-10, s. 80).

Orkun öğretmen ise görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Öğretim programlarının tek tip insan yetiştirmesine yönelik olarak hazırlanması, ileride kendi sorunlarını bile çözmekten aciz, özgüveni yetersiz, sorumluluk duygusu zayıf bireyler yetişmesini sağlar. Örneğin Yunanistan da öğretim programının değiştirilme süreci, çok uzun bir sürede gerçekleşmiş ve birçok kesimim görüşleri alınmıştır. Bizlerde yapılacak seminerler, paneller, anketler vs. yoluyla coğrafya konuları öğretim programlarında yaşanan sorunları belirleyerek sağlam adımlar atabiliriz. Ayrıca ben tarih bölümü mezunuyum ve coğrafya konularını işlerken sıkıntılar yaşayabiliyorum. Bu konuda sosyal bilgiler öğretmenleri olarak bizlere zorunlu seminerler verilerek, alan bilgilerimizin arttırılmasını arzu ederim.” (OÖ-11, s. 88).

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi öğretmenler “*Coğrafya konularının öğretiminde kullanabilecek araç-gereçler*” ile ilgili 2 kez, “*Coğrafya konularının öğretiminde özel sınıf ortamının oluşturulması*” ile ilgili 2 kez görüş bildirmiştir.

Furkan öğretmen, “Coğrafya konuları işlenirken, sınıf ortamında ders araç ve gereçlerinin kullanılması önemlidir. Araç gereç kullanımı ve sınıf ortamı ile ilgili seminerlerin faydalı olacağı kanaatindeyim.” (FÖ-12, s. 96) şeklinde görüşlerini ifade etti.

Esat öğretmen ise sınıf ortamına ilişkin görüş bildirmiştir:

“Ders araç ve gereçlerinin öğrencilerin rahatlıkla görebileceği ve ulaşabileceği laboratuvar tarzı özel sınıfların oluşturulması ve bu konuda öğretmenlerimizin bilgilendirilmesinin faydalı olacağını düşünüyorum.” (EÖ-13, s. 104).

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi öğretmenler “*Beşeri ve siyasi coğrafya konuları ile ilgili yapılmış çalışmalar*” ile ilgili 2 kez, “*Coğrafya konularının öğretimine ilişkin kaynaklar*” ile ilgili 1 kez görüş bildirmiştir.

Elif öğretmen, “Coğrafya ile ilgili yapılan beşeri ve siyasi çalışmalar hakkında bilgilendirmeler yapılmalı.” (EÖ-15, s. 120) şeklinde görüş bildirmiştir.

Fatih öğretmen ise görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Coğrafya konuları öğrenimin kalıcı olması için, etkinlik ve ödev çalışmaları veriyorum. Öğrencilerimize coğrafya ile ilgi kaynak yönlendirmesi yapmaya çalışıyorum. Kaynaklara ulaşma ve yararlanma teknikleri ile ilgi bilgilendirmelerin faydalı olacağını düşünüyorum.” (FÖ-2, s. 16).

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişime yönelik olarak coğrafya ile ilgili herhangi bir eğitim programına daha önce katılıp katılmadıkları, katılmaları durumunda hangi konulara değinilmesine ilişkin verdiği yanıtlar incelendiğinde; Öğretmenlerimizin büyük bir kısmı milli kimlik ve vatandaşlık bilgisini artıracak olan coğrafya konularını tercih etmişlerdir. Ayrıca coğrafya konularının insan yaşamına ve kültürel gelişime olan etkisi, coğrafya öğretimi ve öğretiminde yaşanan sorunlar, öğretim yöntem ve teknikleri ile ilgili yapılacak olan seminerlere eğitim çalışmalarına katılabilecekleri şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Dördüncü Bölüm

Tartışma Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma ile sosyal bilgiler dersinde coğrafya konularının öğretiminin kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci kazandırmasına ilişkin öğretmen görüşlerini belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmada bir karma yöntem olarak tanımlanan paralel karma desen kullanılmış olup, önce nicel veriler daha sonra nitel veriler toplanmıştır.

Araştırmanın nicel boyutuna ilişkin verilerin toplanmasında Kayseri’ de görev yapan 286 sosyal bilgiler öğretmeni ile coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişim düzeyine yönelik yapılan kazanımlar anketi ve bu kazanımların gerçekleşmesinde öğretmenlerin eğitim ve öğretim uygulamalarını değerlendirme anketi kullanılmıştır. Nitel boyutuna ilişkin verilerin toplanmasında ise, Kayseri’ de görev yapan 15 sosyal bilgiler öğretmeni ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen nicel veriler, aritmetik ortalama, frekans ve yüzde, t testi ve tek yönlü anova kullanılarak; nitel veriler ise betimsel analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiştir.

Tartışma

Bu bölüm içerisinde, araştırma verilerinin analiz edilmesi sonucunda elde edilen bulgulara bağlı olarak ortaya çıkan sonuçlar tartışılmış ve değerlendirilmiştir. Bu bölümde öncelikli olarak kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazanan kişilerin özellikleri ve devamında coğrafya kazanım maddelerinin kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine olan etkisi ve öğretim uygulamalarına ilişkin öğretmen görüşleri ele alınmıştır. Ayrıca yeni yapılacak olan çalışmalara kaynaklık etmesi bakımından önerilere yer verilmiştir.

Kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazanmış bir insanın özelliklerine ilişkin öğretmen görüşleri;

Öğretmenler kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazanmış bir insanın özelliklerini anket ve yarı yapılandırılmış öğretmen görüşlerine göre ele almış ve ortak bir takım başlıklar altında değerlendirmişlerdir.

Öğretmenler, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazanmış bir insanı kişinin maddi ve manevi unsurlar bakımından kendini tanıması ve ifade edebilmesi şeklinde değerlendirmiştir. Bu kapsamda kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazanan kişi, milli değerlere sahip olan, yasal hak ve görevlerini bilen, tarihi bir birikime, etnik yapı ve toplumsal kültüre sahip, sevgi saygı ve hoşgörülü olan, benlik duygusuna sahip ve dayanışma duygusu içerisinde hareket eden kişidir.” şeklinde değerlendirmişlerdir. Araştırmanın ortaya koyduğu bu bulgu genel olarak değerlendirildiğinde Davis, Gregory ve Riley’in (1999), Ersoy, (2007) araştırmasındaki, haklarını ve sorumluluklarını bilen ve kullanan, düşüncelerini rahatlıkla ifade eden, başkalarının haklarına saygılı, vatanını milletini seven, insanları ilgilendiren sorunlara karşı ilgili ve işbirliği içerisinde olan kişi bulgularıyla örtüşmektedir.

Sosyal bilgiler dersinde coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişimine ilişkin öğretmen görüşleri;

Araştırmanın verilerinin değerlendirilmesinden sonra elde edilen sonuçlar, anket ve görüşme soruları kapsamında tartışılmıştır. Coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişimine olan etkisini görmek amacıyla, öğretmenlerin 42 anket maddesini cevaplama istenmiştir. Bu maddelere ilişkin öğretmenlerin genel kanaatini görmek açısından maddeler öğretmen bazında değerlendirilmiştir.

Bu maddelerden 1. madde *coğrafya kazanım maddesi olmayıp*, kazanımların genelini sorgulayan bir özelliğe sahiptir.

Bu anket maddesi öğretmenlerin coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine olan etkisine katılıp katılmadıklarına ilişkin olup 286 öğretmene uygulanmış ve öğretmenlerin 259 tanesi “katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum”, şeklinde görüş bildirmiş ve 27 tanesinin ise “kararsız” olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre öğretmenlerin % 90,6’sı coğrafya konularının kimlik inşasına ve vatandaşlık bilincine olan katkısına katıldığını, % 9,4’ünün ise kararsız kaldığını göstermektedir.

Coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişimindeki etkisine katılıp katılmadıklarına ilişkin, *41 coğrafya kazanım anket maddesi* genel olarak ele alınmış ve sonuçlar aritmetik ortalamalarına göre *öğretmen bazında* değerlendirilmiştir. Öğretmenlerin 251 tanesi “katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum” şeklinde görüş bildirirken, 34 tanesinin “kararsız” olduğu ve bir

kişinin “katılmıyorum”, şeklinde görüş bildirdiği görülmüştür. Bu sonuçlara göre coğrafya kazanım maddelerine öğretmenlerin % 87,8’inin coğrafya konularının kimlik inşasına ve vatandaşlık bilincine olan etkisine katıldığını, % 11,9’unun ise kararsız olduğu ve % 0,3’nün ise katılmadığı şeklindedir.

Öğretmen bazında yapılan bu karşılaştırma da 1. anket maddesine verilen cevaplar ile coğrafya konu kazanımlarını kapsayan 41 maddeye verilen cevapların küçük farklarla birbirine çok yakın olduğunu ve örtüştüğünü göstermektedir.

Bu farklılıkların sebeplerine bakıldığında 1. madde de “kararsız” olduğunu bildiren öğretmenlerin, coğrafya konularının kazanımlarını değerlendirirken verdikleri yanıtlara bakıldığında, aslında coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişimine etkisini büyük oranda kabul ettikleri görülmektedir.

Öğretmenlerin coğrafya kazanımlarının kimlik ve vatandaşlık bilincine olan etkisini belirleyen toplam 42 anket maddesi, aritmetik ortalamalarına göre değerlendirildiğinde ise öğretmenler, 18 maddeye kesinlikle katılıyorum ve 24 maddeye ise katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür.

Öğretmenlerin bazı coğrafya kazanım maddelerine ilişkin, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine olan etkisine “kararsızım ya da katılmıyorum” görüşleri;

Öğretmenlerin anket maddelerine verdiği cevapların, aritmetik ortalamalarına bakıldığında katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde yüksek çıkmış olmasına karşılık, bu maddelerin bazılarında kararsızım ya da katılmıyorum şeklinde cevap veren öğretmenlerin oranının fazla olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin hangi maddelerde daha fazla kararsız kaldığı ya da katılmadığı incelendiğinde 4 – 5 ve 6. maddelerde bu oranın daha fazla olduğu görülmüştür.

Öğretmenlerin en fazla kararsız kaldıkları ya da katılmadıkları anket maddelerinin içeriklerine bakıldığında, iklim ve atmosfer olayları ile ilgili olduğu görülmektedir. Bu maddeler, “Hava olaylarını (sıcaklık, basınç, rüzgâr, nem, yağış, vs.) gözlemleyerek, çıkarımlarda bulunur ve yaşam alanını ona göre şekillendirerek kimlik inşasını gerçekleştirir; Güneşin hareketinden yararlanılarak, güneşin doğuş ve batışına göre günlük hayatını tanzim eder. (Yön bulma çalışmaları yapabilir, herhangi bir nesnenin kendisine göre bulunduğu yönü bulabilir) Öğrenimlerle kimlik inşasını gerçekleştirir”; Atmosfer olaylarının değişimiyle insanların birbiriyle ve çevresiyle olan etkileşimlerini yorumlayarak kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini geliştirir” şeklindedir.

Bu anket maddelerine verilen cevaplar dikkate alındığında kararsızların ya da katılmayanların sayısı diğer maddelerden daha fazla olsa da, öğretmenlerinin büyük bir kısmının yine bu maddelere ilişkin katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde değerlendirmelerde bulunduğu görülmüş ve (tablo 12)'de gösterilmiştir. Bu maddelerde kararsızların ve katılmayanların fazla olmasının nedenlerini değerlendirecek olursak bunun birkaç sebebi olabilir.

Öğretmenlerin alan eğitimi bakımından yetersiz olması ya da kendini yetiştirmemesi, öğretmenlerin alan dışı meslek guruplarından olması, coğrafya konularının ders kitabında yetersiz olması ya da yeterince ele alınmaması ve son olarak öğretmenlerin anket çalışmasına gereken hassasiyeti göstermemesidir.

Yukarıda sebep olarak gösterilen maddeler olasılık dahilinde değerlendirildiğinde, sosyal bilgiler öğretmenlerinin önemli bir kısmının tarih bölümü mezunu ve azda olsa diğer meslek guruplarından gelenlerden oluşması, yada bu konu başlıklarına ders kitabında yeterince yer verilmemesinin etkili olduğu düşünülmektedir.

Öğretmenlerin anket maddelerinin geneline verdiği cevaplar da dikkate alındığında, bazı maddelerde kararsızların ve katılmayanların oranlarının daha fazla olması, bu maddelerle ilgili alan bilgisindeki eksikliklerden ya da konu başlıklarının ders kitabında yeterince ele alınmamasından kaynaklandığı kanaati ön plana çıkmıştır. Araştırmanın bu bulgusu, Demircioğlu'nun (2004) çalışması olan tarih ve coğrafya öğretmenlerinin sosyal bilimler öğretiminin amaçlarına yönelik görüşleri bulgusu ile ayrıca, Güven'in (2005) çalışmasında sosyal bilgiler öğretmenlerinin mesleki gelişim ve yeterlilikler bulgusu ile örtüşmektedir.

Anket maddelerine ilişkin öğretmenlerin "katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum" şeklinde büyük oranda katıldığı coğrafya kazanımlarının bazı maddeleri kimlik inşasına etkisi bakımından, bazı maddeleri ise vatandaşlık bilincinin gelişimine olan etkisi bakımından değerlendirilmiştir.

Coğrafya kazanımlarının kimlik inşasını geliştirdiği şeklindeki anket ve yarı yapılandırılmış öğretmen görüşleri;

Anket çalışmasında öğretmenlerin *kimlik inşasına* etki eden maddelerle ilgili görüşlerine bakıldığında (tablo 12), katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde değerlendirdiği görülmektedir.

Öğrencinin coğrafya kazanımları sayesinde yaşadığı coğrafya ile beraber, dışarıda meydana gelen olayları değerlendirebildiği ve yorumlayabildiği, olayları

değerlendirmede benzerlik ve farklılıklardan yola çıkarak bir takım ilişkilendirmeler yapabildiği, kimlik inşasında mekâna bağlı olarak gelenek, görenek ve kültürel gelişimin temel alındığı görülmektedir.

Örneğin Anadolu coğrafyası, Asya, Avrupa ve Afrika kıtası arasında bir köprü konumundadır. Anadolu'nun bu yapısı, üzerinde birçok medeniyetlerin kurulup gelişmesine neden olmuş ve farklı milletlere ait olan geleneklerin, kültürlerin yaşamasına olanak sağlamıştır. Milletlere ait olan bu gelenekler ve kültürler bulunan coğrafyanın, mekânın etkisi ile kısmen değişime uğrasa da kimlik inşasındaki etkisini devam ettirmiştir. Coğrafya kazanımları sayesinde öğrenciler bu değişimleri, farklılıkları ve farklılıklara neden olan sebepleri anlayabilir ve yorumlayabilir.

Yarı yapılandırılmış öğretmen görüşmelerinde coğrafya kazanımlarının kimlik inşasına etkisine yönelik açıklamalara bakıldığında, insanların doğumundan itibaren başlayan gelenek, görenek ve kültürel yapısını oluşturan, birbirleriyle kurduğu sosyal ve psikolojik bir süreç şeklinde değerlendirmişlerdir. Ayrıca öğretmenler kimlik inşasını insanların kendisini ötekiler karşısında konumlandığı bir süreç olarak açıklamışlardır. Bu açıklamayla öğrencilerin dünya üzerindeki ülkeleri ve milletleri kendi ülkesiyle ayrı noktalarda konumlandığı, kültürel ve ekonomik yönden benzerlikler ve farklılıkları karşılaştığı şeklindedir.

Alınan cevaplar anket sonuçlarıyla öğretmen görüşlerinin örtüştüğü noktadadır. Araştırmanın ortaya koyduğu bu bulgu değerlendirildiğinde, Gülgün, (1991) araştırması çeşitli sosyo kültürel gruplarda kültürel veya sosyal kimlik olgusunun incelenmesi bulgusu ile örtüşmektedir. Ayrıca Aydın'ın (2005) çalışmasında coğrafya dersinin öğretilmesinin önemi ve öğretilmesi esnasında karşılaşılan problemler bulgusu ile örtüşmektedir.

Öğretmenlerin coğrafya kazanımlarının vatandaşlık ve sorumluluk bilincini etkilediği şeklindeki anket maddeleri ve yarı yapılandırılmış öğretmen görüşleri;

Anket çalışmasında öğretmenlerin *vatandaşlık ve sorumluluk* bilincine etki eden maddelerle ilgili görüşlerine bakıldığında (tablo 12) katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde değerlendirdiği görülmektedir.

Coğrafya konularının öğrenilmesiyle öğrenci doğal ve beşerî kaynakların korunması ve gelecek nesillere aktarılmasında sorumluluk duygusu içerisinde hareket ederek vatandaşlık bilincini geliştirir. Doğal afetler ve çevre sorunlarına

karşı dayanışma ve işbirliği içinde olur ve korunma ve önlem alma yollarına yönelik çalışmalar yapar. Ayrıca şehirleşme, göç ve sanayileşme olgularının gelişimini ve toplumsal etkilerini vatandaşlık bilinci ile yorumlar, teknolojik gelişmelerin insan yaşamına ve gelişimine olan etkisini sorgular ve daha iyi bir toplumun oluşmasına katkı sağlar. Öğretmenlerin yaptığı bu değerlendirmeler ile öğrencilerin vatandaşlık kazanımı noktasında coğrafi öğrenimlerinin etkili olduğunu göstermektedir.

Örneğin coğrafi öğrenimleri sayesinde bir doğal kaynağın kullanımı ve gelecekte ki ihtiyaç durumunu kavrayan bir öğrenci, bu bilinç ve sorumluluk duygusu içerisinde hareket edebilir. Yaşanan bu olay coğrafya konularının vatandaşlık bilincinin gelişimine etkisini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Yarı yapılandırılmış öğretmen görüşmelerinde coğrafya kazanımlarının, vatandaşlık ve sorumluluk bilinci kazandırmasıyla insan kendini, toplumu ve çevresini tanımaya, anlamaya, korumaya çalışır ve yardımcı olur. İnsanlara dünya sorunları bakımından yardımcı olmaya çalışır ve bilinçlendirir. Alınan cevaplar anket sonuçlarıyla öğretmen görüşlerinin örtüştüğü noktasındadır. Araştırmanın ortaya koyduğu bu bulgu değerlendirildiğinde, Esen, (2011) araştırmasında sosyal bilgiler öğretim programındaki insan hakları ve vatandaşlık bilinci ile ilgili konuların öğretmen görüşlerine göre belirlenmesi bulgusu ile örtüşmektedir.

Öğretmenlerin coğrafya konularının öğretimi ile kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişmesinin, topluma etkisine yönelik görüşleri;

Yukarıda coğrafya kazanım maddelerinin kimlik inşasına ve vatandaşlık bilincine olan etkileri, öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda değerlendirilmiş ve genel olarak katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde ifade edilmiştir. Bu bölümde kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin topluma etkilerine yönelik yapılan anket ve yapılandırılmış öğretmen görüşleri genel olarak değerlendirilecektir.

Öğretmenlerin kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazanmış bir insanın topluma etkisi ile ilgili verdikleri yanıtlar incelendiğinde, insanların doğumdan itibaren devamlı çevresi ile ilişkide bulunarak etkileşim içinde olduğunu ifade etmişlerdir. İnsanlar doğal unsurların dünya üzerindeki dağılımında, yerleşme ulaşım ve sanayinin gelişiminde doğrudan etkili olmuştur. Coğrafya insanların faaliyetleri ile doğal çevre arasındaki bu ilişkiyi incelediği için, incelemede bazı prensiplerden yararlanır. Bu prensipler ışığında çevresini bilen, bulunduğu yere

karşı aidiyet duygusunu hissedenler bu bilinç içerisinde doğaya müdahale eder ve birbirleri ile olan ilişkilerini düzenlerler.

Ayrıca Yaşadığı topluma ve çevreye karşı kendini sorumlu hisseder. Toplumda yeni gelişen veya meydana gelen olaylarla yakından ilgilenir. Araştırmanın bu bulgusu Akınoğlu (2006) çalışması olan coğrafya eğitimi ve toplum ilişkisi bulgusuyla örtüşmektedir. İnsanların doğaya olan müdahalesi ve sosyal gelişimi, bilgi birikimi ile doğru orantılı olup eskiden doğaya ve insan yaşamına olan müdahale daha az iken, teknoloji ile beraber bu müdahalenin de arttığı şeklindedir. Araştırmanın bu bulgusu, Erkan (2012) çalışması olan temel teknolojik paradigmal kaymalardan sosyal bilimlere yansımalar bulgusu ile örtüşmektedir.

Coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine olan etkisinin cinsiyet, eğitim düzeyi, mezun olduğu okul, görev yaptığı okul ve mesleki tecrübe durumuna ilişkin görüşleri;

Coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine olan etkisinin cinsiyet, eğitim düzeyi, mezun olduğu okul, görev yaptığı okul ve mesleki tecrübe durumu arasında yapılan t testi ve tek yönlü varyans analizinin sonucunda aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bağımsız değişkenlerden öğretmenlerin mezun olduğu okul ile coğrafya kazanımları arasında 5. ve 37. maddelere ilişkin aralarında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Yapılan Tukey testi sonucunda bu ilişkinin, öğretmenlerin mezun olduğu okul ile coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine olan etkisi arasındaki ilişkinin gruplar arasındaki $p > 0,05$ düzeyinde olduğu ve anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum coğrafya konularının öğretiminin kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişimine olan etkisinde bağımsız değişkenlerin pek etkili olmadığı anlamına gelir.

Coğrafya konularının öğretiminde kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişimine yönelik olarak öğretmenlerin gerçekleştirdiği uygulamalar;

Sosyal bilgiler dersinde coğrafya konularının öğretiminde planlama ve dersin işleniş durumu anket sonuçlarına göre değerlendirilmiş ve öğretmenlerin tamamına yakını planlama durumuna ilişkin olarak, “Resmi öğretim programına göre ders planlarını uyguluyorum, planlarımda çevrenin sosyo ekonomik özelliklerine dikkat etmeye çalışıyorum. Örneklendirmelerimde güncel olaylara yer veriyorum, planlarımda öğrencilerin derse hazır bulunuşluk durumunu dikkate

alıyorum, planlamalarımın günlük yaşamda uygulanabilirliğe önem veriyorum.” şeklinde ifade etmişlerdir

Öğretmenlerin yarısından daha az bir bölümü ise, “Önerilen ders planlarında değişiklikler yapıyorum ve ders planlarımı kimlik inşasına ve vatandaşlık bilincine yönelik kendim oluşturuyorum.” şeklinde cevap vermiştir. Anket sonucu ve öğretmenlerle yapılan görüşme sonuçlarının birbiri ile uyum içerisinde olduğu görülmüştür. Bu bulgu, Blake, Brady ve Sanchez’ in (2003) araştırma sonucunda, öğretmenler ders planlarının oluşturulmasında sadece vatandaşlıkla ilgili temel kavramlara yer verdikleri bulgusuyla benzerlik göstermektedir. Öğretmenlerin büyük bir kısmı ders planı oluştururken yeni bir ders planı oluşturayım diye uğraşmadığını, çünkü öğretmen kılavuz ders kitapları ve öğretim programlarında hazır planların bulunduğunu ve yeterli olduğunu düşündükleri görülmüştür.

Dersin işleniş şekline göre ise planlamada uygun *öğretim, yöntem ve tekniklerini* kullanmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Dersin işleniş şekli öğretmen görüşlerine göre değerlendirildiğinde, öğretmenler uygun yöntem ve tekniklerden en fazla tartışma yöntemini uyguladıklarını, en az ise gezi etkinliğinden yararlandıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenler görüşmede araştırma, drama, soru cevap, performans ödevi, gazete oluşturma ve güncel problemlere dayanan etkinlik uygulamalarını da yapmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Araştırmanın bu bulgusu, Akbulut’un (2004) coğrafya ve aktif öğrenme yöntemleri bulgusu ile örtüşmektedir. Öğretimde gezi etkinliğinin daha az uygulanmasında resmi izinler ve uygulamadaki zorluklar olduğu görülmüştür.

Sosyal bilgiler dersinde coğrafya konularının öğretiminde uygulama ve etkinlik türleri anket sonuçlarına göre değerlendirildiğinde, öğretmenlerin en fazla “Toplumun gelişim süreci ile ilgili bir olayı ya da konuyu canlandırması; Toplumsal, kültürel ve ekonomik olaylar vs. ilgili konuların araştırılması; maddelerini uyguladıkları görülürken, en az uygulamanın ise “Beşeri, ekonomik ve siyasal alanda hizmet veren kurumlara yapılan gezi etkinliği yanında, bu kurumlardaki kişilerle yapılan görüşme etkinliği, sınıf gazetesi çıkarma ya da pano çalışması yapma etkinliği, olduğu görülmektedir.

Öğretmen görüşmeleri sonucunda elde edilen veriler ele alındığında etkinlik türleri bakımından drama tekniğinden yararlandıkları, aynı zamanda sınıf içi ya da sınıf dışı araştırma ve etkinlik ödevleri verilerek kültürel ve ekonomik olayların kavratılmaya çalışıldığı görülmüştür. Öğretmenler genel olarak etkinlik ödevlerinin

sınıf ortamında, görsel sunu ve belgesellerle gerçekleştirilmeye çalışıldığını ifade etmiştir. Bu bulgu, Ayva'nın (2010) araştırmasındaki sosyal bilgiler dersinin öğrenme, öğretme süreci ile ilgili öğrenci görüşleri, bulgusu ile örtüşmektedir. Ayrıca Aydemir (2011)' in araştırmasında ilköğretim 7.Sınıf sosyal bilgiler öğretim programı etkinliklerinin uygulamadaki etkililiğinin değerlendirilmesindeki bulgularıyla örtüşmektedir.

Etkinlik çalışmalarının genel olarak sınıf ortamında yapılmaya çalışıldığı, okul dışında toplum hizmeti veren kurumlara olan ziyaretlerin yeterince yapılamadığı şeklinde değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bunun nedeni olarak gezi etkinliklerinin gerek resmi prosedür, gerekse ekonomik nedenlerden dolayı fazla yapılamadığı şeklindedir. Bu bulgu, Güven' in (2002) de ki araştırmasında, McKay'ın (1996) ve Wilkins'in (2003) de ki öğretmenlerin vatandaşlık eğitiminde önemli bir rolü olan gezi etkinliğinden, fazla yararlanılmadığı bulgusuyla örtüşmektedir. Etkinlik türlerine ilişkin görüşme sonuçları ile anket sonuçlarının paralellik gösterdiği görülmüştür.

Sosyal bilgiler dersinde coğrafya konularının öğretiminde işbirliğine ilişkin görüşleri anket sonuçlarına göre ele alındığında öğretmenlerin en fazla işbirliğini zümre öğretmenleri ve diğer öğretmenlerle yaptığı görülmektedir. İşbirliği çalışmaları sürecinde aile ile olan işbirliğine de önem verdikleri görülmektedir. En az işbirliği çalışmasını ise yerel yönetimler (muhtarlık, kaymakamlık, valilik, emniyet vs.), hastaneler, çocuk yuvaları, huzurevi, milli eğitim, yükseköğretim vs. ile yaptıkları görülmektedir. Zümre öğretmenleri ile olan görüşmelerde alana yönelik olan branşlarla daha fazla işbirliği yapıldığı, coğrafya, tarih ve türkçe branşlarının en fazla ilişkilendirme yapılan alanlar olduğu görülmüştür.

Öğretmen görüşlerine göre işbirliği çalışmaları ele alındığında, en fazla işbirliğinin diğer öğretmenler (zümre öğretmenleri, branş öğretmenleri, rehberlik öğretmeni vb.) ve aile ile olan işbirliği olduğu, en az işbirliğinin ise resmi ve özel kurumlar (emniyet, sağlık, sosyal hizmetler vs.), yerel yöneticiler (mahalle, ilçe, il), ticari kurumlar (hazırlık kursları vs.), sivil toplum örgütleri, şeklinde olduğu görülmüştür.

Bu bulgu ile öğretmen görüşme sonuçları ile anket sonuçlarının benzerlikler gösterdiği görülmüştür. Anket çalışmasında da en fazla işbirliğinin coğrafya, tarih ve türkçe alanlarında olduğu, en az ilişkilendirmenin ise fen bilgisi ve matematik alanında yapıldığı görülmektedir. Bu açıklamalar ile sosyal bilimlerin alt

disiplinlerinin birbiri içerisinde ki ilişkilendirmelerinin daha fazla yapıldığı görülmektedir. Bu bulgu, Güven'in (2002) ve Gündoğdu'nun (2001) yapmış olduğu araştırmalarda, öğretmenlerin vatandaşlıkla ilgili çalışmalarını disiplinler arası bir bakışla ele aldıkları bulgusuyla benzerlik gösterdiği görülmüştür.

Coğrafya konularının, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini geliştirmesinde *öğretim sürecine yönelik olarak, anket çalışması sonuçlarına göre*, görsel ve işitsel gereçlerin daha fazla tercih edildiği, bu gereçler arasında ders kitabının diğerlerine göre daha ön planda olduğu görülmüştür. En az tercih edilen gereçler olarak ise dergiler, ansiklopediler gibi başvuru kaynakları, belgeler (tarihi belgeler, uluslararası belgeler, stratejik kaynaklar, ilgili yasalar, yönetmelikler, istatistiksel veriler vb.), olduğu görülmüştür.

Öğretmenlerle yapılan görüşme sonuçlarına bakıldığında, öğretim sürecine ilişkin olarak yine en fazla görsel ve işitsel araçların tercih edildiği görülmektedir. Bu araçlardan en fazla tercih edilenin ise ders kitabı olduğu görülmüştür. Ayrıca haritalar, fotoğraflar, CD ve kasetler, slaytlar, modeller, televizyon programları, tablo ve grafikler, diğer tercih edilen gereçler olarak ifade edilmiştir. En az tercih edilen kaynaklar olarak ansiklopediler, kaynaklar ve yasa ve yönetmelikler şeklinde değerlendirilmiştir.

Anket çalışmasının sonuçları ile yarı yapılandırılmış öğretmen görüşlerinin sonuçları karşılaştırıldığında benzerlikler olduğu görülmüştür. Bu bulgu, öğretmenlerin ders kitabı dışında ki kaynaklara çok fazla yönelmediğini göstermektedir. Bu bulgu ile ders kitabının öğretmenler tarafından öğretimde temel alındığını, Pederson ve Cogan'ın (2000) araştırması ile benzer bulgulara sahip olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, aynı zamanda görsel ve işitsel eğitimin kalıcılık etkisini göstermesi bakımından Özunal (2010) araştırmasında kavram öğretiminde bilgisayar kullanımının etkisi ve Karatepe (2007) coğrafi bilgi teknolojilerinin coğrafya öğretiminde kullanılması bulgusu ile örtüşmektedir.

Coğrafya konularının öğretiminin yapıldığı derse uygun sınıf ortamına ilişkin olarak anket sonuçları değerlendirildiğinde, öğretmenler sınıf ortamını daha çok davranış boyutu ile değerlendirmiştir. Bu bağlamda öğrencilerin en fazla sınıf içi eleştirilere karşı açık ve davranış kurallarına uyması, aynı zamanda saygılı, hoşgörülü ve öz değerlerine bağlı olması gerektiği üzerinde durmuşlardır.

Öğretmen görüşmelerinde ise öğretiminin yapıldığı sınıf ortamını, öğretmenler fiziksel ve donanım bakımından ve uyulması gereken ilkeler bakımından değerlendirmiştir.

Öğretmenlerin görüşlerine bakıldığında, sınıfın *fiziksel ve donanım* bakımından yaptığı değerlendirmede; sınıf alan olarak yeterli genişlikte ve aydınlık olmalı, teknolojik donanım (internet bilgisayar, sinevizyon, yazıcı, tarayıcı) bakımından yeterli olmalı, kaynak kitapların yer aldığı dolap ve etkinlik masası olmalı şeklindedir. Bu bulgu, Özunal'ın (2010) araştırmasında kavram öğretiminde bilgisayar kullanımının öğrenime etkisi, Karatepe'nin (2007) coğrafi bilgi teknolojilerinin coğrafya öğretiminde kullanılması bulgusu ile örtüşmektedir. Ayrıca bu bulgu, Özel'in (2007) coğrafya öğretmenlerinin teknolojiye bakış açıları ve teknolojiden yararlanma seviyeleri çalışması ile örtüşmektedir.

Öğretmenler sınıf ortamını ders işlerken *uyulması gereken ilkeler (sosyal)* bakımından ele almış ve yaptığı değerlendirmede; herkes sınıf kurallarına uymalı, eleştiriye açık, sorumluluklarını bilen, saygılı, yardımlaşma ve dayanışma içerisinde olmalıdır. Bu sonuçlara bakıldığında en fazla üzerinde durulan madde olarak herkes sınıf kurallarına uymalı şeklindedir. Bu kural ile her öğrencinin gerek sınıf, gerekse ise okul içerisinde alınan ve uygulanan kurallara uyma noktasında sorumlu olduğu şeklinde değerlendirilir. Bu bulguyla, Gündoğdu (2001) araştırmasında, öğrencilerin okulda saygılı davranması, kurallara uyması, karar alma sürecine katılması ve sorumluluklarını yerine getirmesinde öğretmenin etkisi bulgusuyla, Sağlam'ın (2000) araştırmasında ise öğretmenlerin sosyal bilgiler dersindeki davranışları ile öğrencilerin demokratik tutumları arasında anlamlı ilişki olduğu bulgusu ve sınıf ortamının vatandaşlık değerlerini kazandırmada etkili olduğu bulgusuyla örtüştüğü görülmektedir.

Yapılan değerlendirmelerde anket sonuçlarıyla, öğretmen görüşlerinin sınıf içi uyulması gereken ilkeler ve davranışlar bakımından örtüştüğünü göstermektedir. Özellikle öğrencilerin sınıf içerisindeki davranış kurallarına uyması, saygılı ve eleştirilere açık olması, dayanışma içerisinde ve hoşgörülü olması maddelerinin, öğretmen görüşleri ile örtüştüğünü göstermektedir.

Coğrafya konularının öğretiminde, öğretmenlerin yaptıkları *rehberlik uygulamalarına ilişkin anket sonuçlarına bakıldığında* öğretmenlerin en fazla vatandaşlık ve kimlik gelişimine etki eden davranışlar noktasında yardımcı olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin ayrıca önemli gün ve haftalarda (enerji tasarrufu

haftası, deprem haftası, dünya su günü, dünya meteoroloji günü, turizm, çevre haftası vs.), kaynak çalışmalarda, uygulama etkinliklerinde, yanlış ya da eksik kazanımlar ve kulüp çalışmaları (coğrafya, çevre, gezi kulübü vs.) noktasında öğrencilere yardımcı olma ve yönlendirme yaptıkları görülmektedir.

Öğretmen görüşleri bakımından rehberlik uygulamalarına bakıldığında öğretmenler, öğrencinin yanlış bilinen ve uygulanan davranışlarının düzeltilmesinde, önemli gün ve haftalarla ilgili bilgilendirmede, dersin işleniş sürecinde ödev ve etkinlik çalışmalarına yardımcı olma ve yönlendirmede, yanlış ve eksik kazanımlarda ve kulüp çalışmalarında yardımcı olmada rehberlik yaptıkları görülmüştür.

Öğretmenlerin anket sonuçları ile yarı yapılandırılmış öğretmen görüşme sonuçları karşılaştırıldığında birbirine paralellik gösterdiği görülmektedir. Anket sonuçlarına bakıldığında en fazla vatandaşlık ve kimlik gelişimini olumsuz etkileyecek olan davranışlar noktasında yardımcı olma, uygulama etkinliklerinde yardımcı olma (ödev, proje, yazı vs.) yanlış ya da eksik kazanımlar noktasında yardımcı olma ve kulüp çalışmalarında yardımcı olma şeklinde sıralandığı görülmektedir. Bu sıralamanın yarı yapılandırılmış öğretmen görüşleri ile uyum içerisinde olduğu görülmüştür.

Öğretmenler davranışların düzeltilmesinde kulüp çalışmalarının çok önemli olduğunu ifade ederek, öğrencinin sosyal bir gurubun içerisinde olmasının kendisine olan güvenini artırdığını ve sorumluluk duygusunu geliştirdiğini şeklinde değerlendirmede bulunmuşlardır. Araştırmanın bu bulgusu, Karanlı (2006) araştırmasında ki ilköğretim okullarında sosyal kulüp çalışmalarının, öğrencilerin yöneticilik niteliklerinin gelişmesine olan katkısı ile örtüşmektedir.

Öğretmenler, öğrencilere önemli gün ve haftalarla ilgili olarak farklı etkinlik uygulamaları verilerek sorumluluk duygusunu artırmaya çalıştıklarını ve bu konuda ailelerden ve çevreden çok olumlu geri dönüşümlerin olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bulgu Şiringel (2006) araştırmasında sosyal bilgiler ve türkçe öğretmenlerinin ilköğretim 6 ve 7. sınıfta belirli gün ve haftalarla ilgili görüşlerinin değerlendirilmesi bulgusu ile örtüşmektedir.

Coğrafya konu kazanımlarının değerlendirilmesine ilişkin anket sonuçları ele alındığında, öğretmenlerin coğrafya konularının değerlendirilmesinde genel olarak yazılı yoklama sınavları, doğru yanlış sorular, açık uçlu sorular, kısa cevaplı sorular, eşleştirmeli sorular, soru-cevap, sözlü sınavlar, çoktan seçmeli testler,

kavram haritaları, proje ve etkinlik ödevleri ve gözlem çalışmaları kullanılırken, en az değerlendirme şekilleri olarak ise ürün dosyası ve ödev değerlendirme formlarından yararlandıkları görülmektedir.

Öğretmen görüşmelerine bakıldığında öğretmenlerin coğrafya konularının değerlendirilmesinde yazılı yoklama sınavları, doğru yanlış sorular, açık uçlu sorular, kısa cevaplı sorular vs. şeklinde olup, anket çalışmasında belirtilen uygulamalardan farklı bir uygulama içerisinde olmadıkları görülmüştür.

Anket sonuçları ile yapılandırılmış öğretmen görüşme sonuçlarına bakıldığında, öğretmenlerin kazanımları değerlendirme şekillerinin benzer olduğu görülmektedir. Bu bulgu, Türkyılmaz'ın (2008) araştırmasında, dil ve anlatım dersinde bir ölçme aracı olarak yazılı sınavların kullanımı konusunda öğretmen görüşleri bulgusu ile örtüştüğü görülmektedir. Ayrıca Meydan ve Öztürk'ün (2008) araştırmasında, sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler öğretiminde uygulanan ölçme-değerlendirme yaklaşımına ilişkin görüşleri bulgusu ile örtüşmektedir.

Coğrafya konularının öğretiminde, yaşanan sorunlara yönelik öğretmen görüşleri;

Coğrafya konularının öğretiminde yaşanan sorunlara ilişkin anket sonuçlarına bakıldığında; Sorun olarak en fazla çevre ve medyadaki olumsuz örneklerin etkisi, sınav sistemi değişikliklerinden kaynaklanan olumsuz baskı, ailenin sosyal yapısı ve gelir düzeyinin etkisi, sınıfların kalabalık olması ve okul dışı etkinliklerin yetersiz olması, ön plana çıkmıştır.

Yapılandırılmış öğretmen görüşme sonuçlarına bakıldığında; Öğretim programlarında yapılan değişiklikler, etkinlik uygulamalarında yaşanan sorunlar, öğretmen alan bilgisinde alana yönelik çalışmalarda ve zümre öğretmenleri ile olan işbirliğindeki görülen yetersizlikler, görsel ve işitsel basının olumsuz etkileri, sınıfların kalabalık ve ders saatinin yetersiz olması, ailenin sosyo kültürel yapısının yetersizliği ve okul aile işbirliğinde görülen yetersizlikler başlıca sorunlar olarak görülmektedir.

Ayrıca toplumdaki yanlış anlayış ve davranışlar, sınav sisteminin ezberci bir anlayış içerisinde olması, sınıf donanımı, ders araç ve gereçlerinde görülen eksikler, toplum hizmeti yapan kurumlar, sosyal kulüp ve okul meclisi gibi çalışmaların yetersiz olması, yaşanan başlıca sorunlar olarak ön plana çıkmıştır. Araştırmada ortaya çıkan bu bulgular, Güven'in (2002) araştırmasındaki, vatandaşlık eğitimindeki sorunlar bulgusu ile örtüşmektedir.

Anket çalışmasının bulgularıyla yarı yapılandırılmış öğretmen görüşme bulgularının ortak yönlerinin çok fazla olduğu ve benzediği görülmektedir. Örneğin Öğretmenlerin yaşanan sorunlara ilişkin olarak çevre ve medyanın olumsuz etkilerinde karşı ortak bir kanaat içerisinde bulunması bulgusu ile Binark ve Bek'in (2007) eleştirel medya okuryazarlığı, kuramsal yaklaşımlar ve uygulamalar araştırmasında medyanın öğrencinin gelişim sürecine olan etkisi bulgusuyla örtüştüğü görülmektedir. Yapılan araştırmalarda medyanın olumsuz etkisine yönelik çalışmalar olduğu gibi olumlu etkilerine yönelik çalışmalarda bulunmaktadır. Görsel ve işitsel öğretimde temel esas, öğretimin nerede ve nasıl kullanılacağına, yer ve zamanının iyi ayarlanabilmesidir.

Coğrafya konularının öğretiminde *yaşana sorunlar kapsamında ailenin sosyo kültürel yapısı ve ekonomik durumu* çok önemlidir. Okul-aile işbirliğinin zayıf olduğu durumlarda, öğrenci okuldan kopuk olacak ve aile ile okul arasındaki uçurum iyice artacaktır. İşbirliğinin zayıf olması sorunlu, problemlili öğrencilerin oranını artıracak ve istenilen davranış kazanımları öğrenciye verilemeyecektir. Değişen sınav sistemi ve sınıfların kalabalık olması, öğretimin yapıldığı mekânın olumsuz etkisi verimliliği azaltacak, istenilen kazanımlar tam olarak gerçekleşmeyecektir.

Bu bulgu Wilkins' in (2003) araştırmasında merkezi sınavların vatandaşlık eğitimini olumsuz etkilediği bulgusuyla ve Adeyemi, Boikhutso ve Moffat' ın (2003) araştırmasındaki, sınıfların kalabalık olmasının vatandaşlık eğitiminde engel olduğu bulgusuyla örtüşmektedir. Ayrıca Seferoğlu'nun (2007) araştırmasında, ilköğretim bilgisayar dersi öğretim programına eleştirel bir bakış ve uygulamada yaşanan sorunlara ilişkin, sınıfların kalabalık olmasının kazanımları aksattığı bulgusu ile örtüşmektedir.

Öğretmenler coğrafya konularının öğretimin amacı doğrultusunda daha etkili yapılmasına ilişkin görüşlerine bakıldığında; Öğretmenler kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin artırılması ve öğretiminin daha etkili yapılabilmesi için, öğretmenlerin görüş ve önerileri doğrultusunda okul teknik donanım ve materyal bakımından iyileştirilmeli, öğretmen alan bilgisine yönelik seminerler, zümre öğretmenleri işbirliği çalışmaları ve etkinlik çalışmaları (proje, ödev vs.) artırılmalı, tarihi ve kültürel alanlar, toplum hizmeti veren kurumlar ziyaret edilmeli, okul aile işbirliği ve kulüp çalışmaları artırılmalı şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır.

Öğretmenler okulun teknik imkânlarına yönelik olarak, okulun teknik imkânlarının artırılması öğrenmeyi kolaylaştırır, kazanımları artırır ve etkinlik uygulamalarını kolaylaştırır şeklindedir. Araştırma bu bulgusu Özhelvacı, (2003) araştırmasında Sakarya ilinin ilçelerinde görev yapan öğretmenlerin eğitim teknolojilerini kullanma düzeyleri bulgusu ile örtüşmektedir.

Öğretmenler etkinlik çalışmalarına yönelik olarak, uygulamadaki yetersizliğinden bahsederek, etkinlik çalışmalarını öğrencinin uygulama için sahaya inmesi şeklinde değerlendirmişlerdir. Öğrencinin yaptığı etkinlik uygulamaları (ödev, proje ya da toplumsal kurumların, tarihi alanların ziyaret edilmesi), kazanımların gerçekleşmesinde çok önemlidir. Araştırmanın bu bulgusu, Demir'in (2007) hayat bilgisi dersi öğretim programına ilişkin öğretmen görüşlerini aldığı çalışmada, etkinliklerin çok zaman aldığı ve bu yüzden uygulanamadığı yönündeki öğretmen görüşleri ile örtüşmektedir.

Öğretmenler okul aile işbirliği çalışmalarına yönelik olarak, okul aile birliği çalışmaları yardımıyla öğrenci bulunduğu ortamı ve çevresini benimseyerek daha katılımcı bir yapıya sahip olur. Öğrenci kendini bütünün bir parçası şeklinde gördüğünde, bu parçanın önemini kavrar ve bu sorumluluk duygusu ile hareket eder. Akpınar ve Turan'ın (2004) araştırmasındaki öğretmen, öğrenci ve veliler okul yönetimine katılmalı bulgusu ile örtüşmektedir.

Öğretmenler kulüp faaliyetlerine ilişkin olarak, öğrenciler için kulüp faaliyetleri aynı zamanda kendini sosyal hayatta ispatlama ve varlığının farkında olma düşüncesidir. Kulüp faaliyetleri ve sosyal projelerle öğrenciler üretimi katılımcı ve nitelikli bir anlayışa sahip olurlar. Araştırmanın bu bulgusu, Karşlı'nın (2006) araştırmasında ilköğretim okullarında ki sosyal kulüp çalışmalarının öğrencilerin yöneticilik niteliklerinin gelişmesine olan katkısı bulgusu desteklenmektedir.

Coğrafya konularının öğretiminde, eğitim gereksinimlerine yönelik öğretmen görüşleri;

Araştırma sonuçlarına göre, öğretmenler, coğrafya konularının öğretiminde kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini artırma adına, alan bilgisi ile ilişkili olan konularda eğitim gereksinimlerinin olduğunu ifade etmişlerdir.

Eğitim gereksinimlerine ilişkin olarak “Milli kimlik ve vatandaşlık bilgisi, Coğrafya konularının, insan yaşamına ve kültürel gelişime katkısı, Farklı ülkelerde coğrafya konularının öğretimi, Coğrafya konuları öğretim programlarında yaşanan

sorunlar, Sosyal bilgiler öğretmenlerinin yetiştirilmesi, Coğrafya konularının öğretiminde kullanılabilecek araç-gereçler, Coğrafya konularının öğretiminde özel sınıf ortamının oluşturulması, Okulda Milli bilinci artırma etkinlikleri düzenleme.” şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Öğretmenler araştırma sonuçlarına göre en fazla gereksinimin okulda milli bilinci artırma etkinlikleri, coğrafya konularının öğretiminde kullanılabilecek araç ve gereçler ve milli kimlik ve vatandaşlık ilişkisi şeklinde iken, en az gereksinimin ise farklı ülkelerde uygulanan coğrafya öğretim çalışmalarına yönelik olduğu şeklinde görüş bildirmişlerdir. Çünkü alana ve amaca yönelik olan çalışmaların kendilerine, dolayısı ile öğrenciye daha fazla katkı sağlayacağı görüşündedirler. Neden farklı ülkelerdeki programları düşünmediklerine ilişkin olarak öğretmenler önce ülkemizdeki kendi eksiklerimizi bir değerlendirelim görüşündedirler.

Bu açıklamalar ışığında öğretmenler, genel olarak milli bilinci ve vatandaşlığı geliştirme amacıyla coğrafya konularının işlenmesi, işlenirken dersi daha verimli hale getirmek için öğretim uygulamaları ve öğretimde kullanılacak araç gereçler üzerinde durmuşlardır. Demiralp (2007) araştırmasındaki coğrafya öğretiminde materyaller ve 2005 coğrafya dersi öğretim programı bulgusu ile konuya ışık tutmuştur.

Öğretmenler kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine katkı sağlaması bakımından eksik olduğu coğrafya alan bilgisine ve diğer eğitim gereksinimlerine yönelik bir eğitim programına katılmak istediklerini belirtmişlerdir. Ancak öğretmenlerin bu eğitim programlarına katılabilmesinde belirlenen uygun zaman ve sürenin iyi ayarlanması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Öğretmenlere planlanabilecek bir eğitim programına yönelik olarak sunulan dört öneriden “seminer, konferans, küçük grup çalışması ve internet üzerinden eğitim” hangilerine katılmayı istediklerine ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde, en fazla seminer olmasını istemişlerdir. Seminerin süresine ilişkin fazla uzun tutulmamasını ve uzatılması durumunda katılımın azalacağını ifade etmişlerdir. Ayrıca öğretmenlerin seminer yapılacağı zamanlara ilişkin olarak daha çok seminer dönemlerini tercih ettiklerini, hafta içi akşamları yapılması durumunda yine katılımın azalacağı şeklinde değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Araştırmanın bu bulgusu Gökdere ve Çepni'nin (2014) araştırmasındaki üstün yetenekli öğrencilerin ve fen bilgisi öğretmenlerinin hizmet içi ihtiyaçlarının değerlendirilmesi bulgusu ile örtüşmektedir.

Sonuçlar

Araştırma verilerinin değerlendirilmesi, coğrafya kazanımları ve öğretim uygulamaları değerlendirme anketi ile yarı yapılandırılmış öğretmen görüşme formu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda aşağıdaki alt problemlere bağlı olarak değerlendirmeler yapılmıştır.

- Kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci kazanan kişilerin özellikleri nelerdir?
- Coğrafya konularının öğretimi ile kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci kazanılır mı? Arasındaki ilişki nasıl değerlendirilmektedir?
- Coğrafya öğretimi ile kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişmesi, topluma etkisi bakımından nasıl değerlendirilmektedir?
- Coğrafya konularının öğretiminde kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişimine yönelik planlama, uygulama ve değerlendirmeye yönelik çalışmalar nasıl gerçekleştirilmektedir?
- Coğrafya konularının öğretim sürecinde, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazandırmaya yönelik yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri nasıl değerlendirilmektedir?
- Coğrafya eğitimine ilişkin herhangi bir eğitim programında hangi konulara değinilmesini istersiniz? Böyle bir programa daha önce katıldınız mı ve katılmayı düşünür müsünüz?

Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazanan Kişilerin Özellikleri

Öğretmenler kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazanmış bir insanın özelliklerini anket ve yarı yapılandırılmış öğretmen görüşlerine göre ele almış ve ortak bir değerlendirme yapmıştır.

“Öğretmenler kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazanan kişi, milli değerlere sahip olan, yasal hak ve görevlerini bilen, tarihi bir birikime, etnik yapı ve toplumsal kültüre sahip, sevgi saygı ve hoşgörülü olan, benlik duygusuna sahip ve dayanışma duygusu içerisinde hareket eden kişidir.” şeklinde değerlendirmiştir.

Coğrafya Konularının Öğretiminin Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırmasına İlişkin Elde Edilen Sonuçlar

Bu bölümde sosyal bilgiler dersinde yer alan coğrafya konularının, kimlik inşası ve vatandaşlık bilinç düzeyine olan etkisi ele alınmıştır. Öncelikle coğrafya konuları kazanımı anketi verilerine ilişkin öğretmen görüşleri, daha sonra yarı yapılandırılmış öğretmen görüşleri değerlendirilerek sonuçlara ulaşılmıştır.

Coğrafya konuları kazanım anketinin değerlendirilmesi ile elde edilen sonuçlar;

Coğrafya konuları kazanım anketine 286 öğretmen görüş bildirmiş ve öğretmenlerin 85'i, sosyal bilgiler dersi kapsamında yer alan coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine etkisine “kesinlikle katılıyorum” derken, öğretmenlerin 166'sı ise “katılıyorum”, şeklinde değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Öğretmenlerin 34'ü, “kararsızım” ve 1 kişi ise “katılmıyorum” şeklinde görüşünü ifade etmiştir.

“Anket verilerine göre, sosyal bilgiler dersi kapsamında yer alan ve 42 maddeden oluşan coğrafya konuları kazanım maddelerinin aritmetik ortalamalarına bakıldığında, 18 maddenin \bar{x} : 4,21 ile 4,38 düzeyinde bir ortalamaya sahip olduğu ve öğretmenlerin coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine olan etkisine “kesinlikle katılıyorum” şeklinde değerlendirmelerde bulunduğu görülmüştür. Geri kalan 24 maddenin aritmetik ortalamasına bakıldığında \bar{x} : 3,83 ile 4,19 düzeyinde olduğu ve coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine olan etkisine “katılıyorum” şeklinde değerlendirdiği görülmüştür.

En yüksek aritmetik ortalamaya sahip olan ve “kesinlikle katılıyorum” şeklinde değerlendirilen maddelerden ilk 3'ü, “Türkiye'nin tarih boyunca medeniyetler merkezi olmasının nedenlerini öğrenerek kimlik inşasının gelişimi sağlar”, “Doğal varlıkların, tarihi mekânların, doğal çevrenin ortak miras ögesi olarak yaşatılmasının önemini kavrayarak, kimlik inşasını ve vatandaşlık bilincini artırır”, “Doğal afetler ve çevre sorunlarına karşı dayanışma ve işbirliği içinde olmanın önemini öğrenerek, korunma ve önlem alma yollarına yönelik yapılan çalışmalar vatandaşlık bilincini geliştirir” şeklinde iken, en düşük ortalamaya sahip olan ve “katılıyorum” şeklinde değerlendirilen son 3 madde ise “Güneşin hareketinden yararlanılarak, güneşin doğuş ve batışına göre günlük hayatını tanzim eder. (Yön bulma çalışmaları yapılabilir, herhangi bir nesnenin kendisine göre bulunduğu yönü bulabilir) öğrenimlerle kimlik inşasını gerçekleştirir”, “Hava

olaylarını (sıcaklık, basınç, rüzgâr, nem, yağış, vs.) gözlemleyerek, çıkarımlarda bulunur, havanın durumuna göre bazı davranışları benimser ve kimlik inşasını gerçekleştirir”, “Atmosfer olaylarının değişimiyle insanların birbiriyle ve çevresiyle olan etkileşimlerini yorumlayarak kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini geliştirir” şeklindedir. Öğretmenlerin bu son üç maddeye ilişkin olarak, coğrafya kazanımlarının kimlik inşasına ve vatandaşlık bilincine olan etkisinin az olduğunu düşünmektedirler. Bu maddelerde kararsızların oranının fazla olduğu görülmekle beraber bu maddelerin genel ortalamasının yüksek olduğu ve öğretmenlerin katılıyorum şeklinde değerlendirdiği görülmüştür. Buna neden olarak öğretmenlerin bir bölümünün alan dışı mezun olmaları ya da bu maddelerle ilgili konu başlıklarına programda yeterince yer verilememesinden kaynaklanmış olabilir.

Coğrafya kazanım sorularının kimlik inşasına ve vatandaşlık bilincine olan etkisinin cinsiyete, görev yaptığı okula, eğitim düzeyine, mezun olduğu okul ve mesleki tecrübeye göre durumu;

Coğrafya kazanım sorularının kimlik inşasına ve vatandaşlık bilincine olan etkisinin cinsiyete, görev yaptığı okula, eğitim düzeyine, mezun olduğu okul ve mesleki tecrübeye göre aralarında anlamlı bir fark olup olmadığı t testi ve tek yönlü anaova testi uygulanarak belirlenmiştir.

Coğrafya kazanım sorularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine olan etkisi ile cinsiyet değişkeni, görev yaptığı okul, eğitim düzeyi ve mesleki tecrübe arasında yapılan t testi sonucunda istatistiksel olarak $p>0,05$ düzeyinde olduğu ve anlamlı bir ilişki bulunmadığı görülmüştür. Yalnızca 42. maddeye yönelik görev yaptığı okul ile coğrafya konularının kimlik inşasına ve vatandaşlık bilincine etkisi arasında $p<0,05$ düzeyinde, özel okul lehine anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Öğretmenlerin mezun olduğu okul ile coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine etkisi arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına yönelik yapılan tek yönlü anova sonucuna göre, mezun okul olunan okul değıştikçe anket maddelerine verilen cevaplar benzer düzeyde değışmemektedir. Bunun için anova testi yapılmıştır. Anova testi sonucunda 5. madde “*Hava olaylarını (sıcaklık, basınç, rüzgâr, nem, yağış, vs. gözlemleyerek, çıkarımlarda bulunur ve yaşam alanını ona göre şekillendirerek kimlik inşasını gerçekleştirir*” ile 37. madde “*Nüfusun din, dil ve kültürel yapısının oluşum ve gelişim süreci hakkında*

bilgilendirme yaparak kimlik inşasının gelişimine etki eder” arasında istatistiksel olarak $p<0,05$ düzeyinde anlamlı bir fark bulunmuştur.

Gruplar arasındaki farklılıklar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, hangi ikili gruplar arasındaki farkın anlamlı bir fark olduğunu bulmak için Tukey testi uygulanmış ve gruplar arasında $p>0,05$ düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine olan etkisinin, yarı yapılandırılmış öğretmen görüşmelerine göre sonuçları;

Yarı yapılandırılmış öğretmen görüşleri ile elde edilen nitel veriler değerlendirildiğinde ise şu sonuçlara ulaşılmıştır. Toplamda 14 sorudan oluşan ve 15 öğretmene uygulanan, öğretmen görüşme sorularına 503 görüş bildirilmiştir. Görüşme sorularından biri olan coğrafya konularının öğretimi ile kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci arasındaki ilişkiye ilişkin öğretmenler 47 görüş bildirmişlerdir.

Görüşme sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde öğretmenlerin coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine olan etkisine yönelik en fazla tekrar edilen başlıklar, şu şekilde ele alınmıştır. “İnsanların birbirleriyle ve çevresiyle olan ilişkilerini bilmelerine yardımcı olur. Coğrafya eğitimiyle insanlar çevresi ile ilişkilerini bağlantılarını düzenler ve bu şekilde gerçekleri doğru algılayan, yorumlayan, kendine özgüveni olan bireyler olmalarını sağlar. Coğrafya öğretimi ile insanların coğrafi sorgulama becerileri gelişir. Coğrafi sorgulama becerisi gelişen insanlar neden nasıl ve niçin sorgulamasını yapan bireyler olarak yetişir. Bu temel prensip doğrultusunda yetişen insanlar doğaya, çevreye, ülkesine ve milletine bağlı, saygılı bireyler olarak yetişir.

Ayrıca coğrafya konularıyla doğayı ve çevreyi bilen, tanıyan toplumsal bilinci artan bireyler olmasına yardımcı olur. İnsanların kimlik gelişim süreci ile beraber kişilik yapısının gelişimine katkı sağlar. Diğer insanlarla olan ilişkileri, kendini nasıl algıladığı, toplum içerisinde kendisini hangi noktada konumlandığı, kişinin kendini tanımasıyla ilgilidir. Kişi çevresinde meydana gelen olaylar (beşeri, siyasi, ekonomik ve kültürel) karşısında olayları algılama ve değerlendirme durumuna göre vatandaşlık bilincini geliştirir. Çevresinde ki sosyal problemlere karşı daha yapıcı bir üslup içerisinde ve sorunların çözümünde daha akılcı bir anlayışla sorumluluk duygusu içerisinde hareket eder şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Coğrafya konularının öğretimi ile kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişmesinin topluma etkisine ilişkin sonuçları;

Öğretmenler coğrafya kazanım anketi ve yarı yapılandırılmış öğretmen görüşlerinin verilerini değerlendirmişler ve kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazanan bir kişinin topluma etkisine ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir. İlk insanın ortaya çıkmasından günümüze kadar insanlar devamlı çevresini etkilemişlerdir. Coğrafya insanların faaliyetleri ile doğal ve beşeri çevre arasındaki ilişkiyi inceler. Coğrafya konularını öğrenerek kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci kazanan insan çevresini bilen, bulunduğu yere karşı aidiyet duygusunu hisseden, bu bilinç içerisinde doğaya müdahale eden kişidir. Bilinçli bir insan vatan bilinci içerisinde bulunduğu toplumun değerlerine katkı sunar. Toplumdaki yanlış davranış ve gelişmelerle mücadele eder. Yaşadığı topluma ve çevresine karşı kendini sorumlu hisseder. Toplumda yeni gelişen veya meydana gelen olaylarla yakından ilgilenir.

Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırılması Sürecinde Öğretim Uygulamalarından Elde Edilen Sonuçlar

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, coğrafya konularının öğretiminde gerçekleştirdiği uygulamaları; planlama(ön hazırlık), etkinlik çalışmaları, araç-gereçler (materyaller), bağlantı kurma (ilişkilendirmeler), rehberlik çalışmaları, işbirliği, sınıf ortamı, ölçme ve değerlendirme başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Planlama durumu:

Anket verilerine göre planlama durumuna ilişkin 9 anket maddesi değerlendirilmiştir. Maddelerden 6 sınıfın aritmetik ortalaması değerlerine bakıldığında \bar{x} : 4,22 ile 4,66 arasında olduğu ve “her zaman” uygulanmaya çalışıldığı, 1 maddenin aritmetik ortalamasının \bar{x} : 4,16 düzeyinde olduğu ve “çoğunlukla” uygulanmaya çalışıldığı, 2 maddenin ise aritmetik ortalamasının \bar{x} : 3,09 ile 3,33 düzeyinde olduğu ve “kimi zaman” uygulanmaya çalışıldığı görülmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, coğrafya konularının öğretiminde yapılan planlama durumuna ilişkin maddelerden “her zaman ve çoğunlukla” yararlanmaya çalıştığı görülmektedir. Planlama durumuna ilişkin en fazla tercih edilen 3 maddesi “Resmi öğretim programına göre ders planlarını uyguluyorum”, “Örneklendirmelerimde güncel olaylara yer veriyorum”, “Planlamalarımın günlük

yaşamda uygulanabilirliğe önem veriyorum” maddeleri iken, en az tercih edilen 2 maddesi ise, “kimi zaman” yararlanılan “Ders planlarımı kimlik inşasına yönelik kendim oluşturuyorum”, “Önerilen ders planlarında değişiklikler yapıyorum” olmuştur.

Yarı yapılandırılmış öğretmen görüşmeleri sonucunda öğretmenler planlama ve dersin işlenişi durumuna yönelik olarak 59 görüş bildirmiştir. Görüşme sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde öğretmenlerin, coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine olan etkisine yönelik en fazla tekrar ettiği başlıklar, şu şekilde ele alınmıştır.

Sosyal bilgiler öğretmenleri coğrafya konuları işlenirken planlama ve dersin işleniş durumuna ilişkin; onaylı ders kitabına bağımlı kalarak, ders planlarını oluşturmakta ve Milli Eğitim Bakanlığı kaynaklarını kullanmaktadırlar. Planlamalar dersin içeriğine göre uygun öğretim yöntem ve tekniklerine dikkat edilerek hazırlanmaktadır. Planlamalarda günlük ve güncel olaylar dikkate alınarak, uygulanabilirlik durumuna göre planlar yapılmaya çalışılmaktadır. Kamu ya da özel sektörlerin basılı kaynaklarından ve materyallerinden zaman zaman yararlandıkları görüşü ön plana çıkmıştır.

Uygulama (Etkinlik) Durumu: *Anket verilerine göre* uygulama durumuna ilişkin 10 anket maddesi değerlendirilmiştir. Maddelerden 4’ ünün aritmetik ortalaması değerlerine bakıldığında \bar{x} : 3,51 ile 3,81 arasında olduğu ve “çoğunlukla” uygulanmaya çalışıldığı, 6 maddenin ise aritmetik ortalamasının \bar{x} : 2,83 ile 3,39 arasında olduğu “kimi zaman” uygulanmaya çalışıldığı görülmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, coğrafya konularının öğretiminde yapılan uygulama (etkinlik) durumuna ilişkin “çoğunlukla” yararlanmaya çalıştığı maddelerden en fazla tercih edilen 2 maddesi, “*Beşeri, ekonomik ve siyasal bir konuda proje çalışmalarına yer verme ve sunum yaptırma*”, “*Toplumu etkileyen beşeri, ekonomik ve siyasal bir konuda örnek olayların değerlendirilerek çözümleme yapılmasını sağlama*”, maddeleri iken, en az tercih edilen 2 maddesi ise, “kimi zaman” yararlanılan “*Beşeri ve ekonomik alan da hizmet veren kurumlardaki kişilerle görüşme yapılmasını sağlama*”, “*Toplumun gelişim sürecini etkileyen beşeri, ekonomik ve siyasal konularda ilgili bireylerin davranışlarına ilişkin gözlemler yapılmasını sağlama*”, olmuştur.

Yarı yapılandırılmış öğretmen görüşmeleri sonucunda öğretmenler uygulama (etkinlik) durumuna yönelik olarak görüşlerini, planlama ve dersin işlenişi içerisinde ele alarak 59 görüş bildirmiştir. Görüşme sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde öğretmenlerin coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincine olan etkisine yönelik en fazla tekrar ettiği başlıklar, şu şekilde ele alınmıştır.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, coğrafya konuları işlenirken uygulama (etkinlik) durumuna ilişkin; Dersin içeriğine göre uygun öğretim yöntem ve tekniklerinin kullanıldığını, İşlenen konunun amacına yönelik olarak ev ödevi ve proje çalışmaları verilmeye çalışıldığı, sınıf içi tartışma tekniklerini uygulamaya çalıştıklarını ve dersin içeriğine göre etkinlik çalışmalarını yaptıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca sınıf panosu oluşturularak işlenen konunun içeriğine uygun olarak güncel ve önemli bilgilerin paylaşıldığı, okul içi ve okul dışı gezilerin düzenlendiği, bazı kamu ya da özel kurumların ziyaret edilmeye çalışıldığını ifade etmişlerdir.

Bağlantı Kurma (İlişkilendirme): *Anket verilerine göre* bağlantı kurma (ilişkilendirme) durumuna ilişkin 7 anket maddesi değerlendirilmiştir. Maddelerden 2' sinin aritmetik ortalaması değerlerine bakıldığında \bar{x} : 4,44 ile 4,45 arasında olduğu ve “her zaman” uygulanmaya çalışıldığı, 2 maddenin aritmetik ortalamasının \bar{x} : 3,51 ile 3,91 arasında olduğu “çoğunlukla” uygulanmaya çalışıldığı, 3 maddenin aritmetik ortalaması ise, \bar{x} : 2,73 ile 3,38 düzeyinde olduğu ve “kimi zaman” şeklinde yararlandıkları şeklinde ortak bir görüş ortaya çıkmıştır.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, coğrafya konularının öğretiminde yapılan bağlantı kurma (ilişkilendirme) durumuna ilişkin “çoğunlukla” yararlanmaya çalıştığı maddelerden en fazla tercih edilen 2 maddesi, “Coğrafya” ve “Tarih” maddeleri iken, en az tercih edilen 2 maddesi ise, “kimi zaman” yararlanılan “Fen bilgisi” ve “Matematik” olmuştur.

Yarı yapılandırılmış öğretmen görüşmeleri sonucunda öğretmenler, bağlantı kurma (ilişkilendirme) durumuna yönelik olarak görüşlerini öğretmen ve diğer birimlerle işbirliği içerisinde ele alarak görüş bildirmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenleri coğrafya ve tarih dersleri ile ilişkilendirmelerin daha fazla yapıldığını ve buna yönelik olarak zümre öğretmenleri ile görüşüldüğünü ifade ederken en az

ilişkilendirmelerin ise matematik ve fen bilgisi dersleri ile yapıldığı şeklinde görüş bilgilendirmiştir.

Kullanılan Araç Gereçler: *Anket verilerine* göre kullanılan araç ve gereçler durumuna ilişkin 8 anket maddesi değerlendirilmiştir. Maddelerin aritmetik ortalaması değerlerine bakıldığında \bar{x} : 3,47 ile 4,01 arasında olduğu ve “çoğunlukla” uygulanmaya çalışıldığı şeklinde ortak bir görüş ortaya çıkmıştır.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, coğrafya konularının öğretiminde kullanılan araç ve gereçler durumuna ilişkin yararlanmaya çalıştığı maddelerden en fazla tercih edilen 2 maddesi “Görsel araçlar (film, slayt, CD, video, haritalar, vb.)”, “İletişim araçları (televizyon, gazete vb.)”, maddeleri iken, en az tercih edilen 2 maddesi ise, “Dergiler, ansiklopediler gibi başvuru kaynakları”, “Belgeler (tarihi belgeler, uluslararası belgeler, stratejik kaynaklar, doğal afetler, ilgili yasalar, yönetmelikler, istatistiksel veriler vb.)” olmuştur.

Yarı yapılandırılmış öğretmen görüşmeleri sonucunda öğretmenler, kullanılan araç ve gereçler durumuna yönelik olarak 58 görüş bildirmiştir. Görüşme sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde coğrafya konularının öğretiminde kullanılan araç ve gereçlerle ilgili olarak en fazla tekrar edilen başlıklar şu şekilde ele alınmıştır. Sosyal bilgiler öğretmenleri, okulların imkânları çerçevesinde temel materyal ders kitabı olmakla beraber, görsel ve işitsel araçlar, fotoğraflar, haritalar model küreler, tablolar, dergiler, makaleler, vs. şeklinde yararlandıklarını ifade etmişlerdir.

Sınıf Ortamı: *Anket verilerine* göre derse uygun öğrenme ortamı (Sınıf) durumuna ilişkin 7 anket maddesi değerlendirilmiştir. Maddelerin aritmetik ortalaması değerlerine bakıldığında \bar{x} : 3,44 ile 4,18 arasında olduğu ve “çoğunlukla” uygulanmaya çalışıldığı şeklinde ortak bir görüş ortaya çıkmıştır.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, coğrafya konularının öğretiminde yapılan derse uygun öğrenme ortamı (Sınıf) durumu, daha çok uyulması gereken kurallar bakımından değerlendirilmiş ve en fazla tercih edilen 2 maddesi “Öğrenciler öz değerlerimiz ile ilgili konulara duyarlıdır”, “Öğrenciler eleştirilere karşı hoşgörülüdürler”, şeklinde iken, en az tercih edilen 2 maddesi ise, “Öğrenciler birlik ve beraberlik dayanışması içindedirler”, “Öğrenciler fikirlerini rahatlıkla ifade ederler” olmuştur.

Yarı yapılandırılmış öğretmen görüşmeleri sonucunda öğretmenler, öğrenme ortamı (Sınıf) durumuna yönelik olarak 57 görüş bildirmiştir. Görüşme sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde coğrafya konularının öğretiminde sınıf ortamının fiziki donanım bakımından ve sınıf içerisinde uyulması gereken kurallar bakımından değerlendirildiği görülmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenleri coğrafya konularının öğretiminin yapıldığı sınıf ortamına ilişkin; maddi unsur olarak sınıf alan olarak yeterli genişlikte, aydınlık ve ferah teknolojik donanım ve kaynak kitapların bulunduğu bir ortama sahip olmalıdır. Manevi unsur olarak sınıf, öğrencilerin sınıf içi kurallarına uyduğu sorumluluğunu bilen düşüncelerini rahatlıkla ifade eden birbirine saygılı, yardımsever ve dayanışma içerisinde olan bir yapı şeklinde olmalıdır görüşü ifade edilmiştir.

Rehberlik Uygulamaları: *Anket verilerine* göre derse uygun rehberlik çalışmalarına ilişkin 6 anket maddesi değerlendirilmiştir. Maddelerin aritmetik ortalaması değerlerine bakıldığında \bar{x} : 3,50 ile 4,08 arasında olduğu ve “çoğunlukla” uygulanmaya çalışıldığı şeklinde ortak bir görüş ortaya çıkmıştır.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, coğrafya konularının öğretiminde yapılan rehberlik çalışmalarını değerlendirilmiş ve en fazla tercih edilen 2 maddesi “Vatandaşlık ve kimlik gelişimini olumsuz etkileyecek olan davranışlar noktasında yardımcı olma”, “Uygulama etkinliklerinde yardımcı olma (ödev, proje, yazı vs.)”, şeklinde iken, en az tercih edilen 2 maddesi ise, “Önemli gün ve haftalarda kimlik inşası ve vatandaşlık kazanımlarının uygulanabilirliğini artırma”, “Kulüp çalışmalarına yönlendirme (coğrafya, çevre, gezi kulübü vs.)”, şeklinde olmuştur.

Yarı yapılandırılmış öğretmen görüşmeleri sonucunda öğretmenler, rehberlik çalışmaları durumuna yönelik olarak 28 görüş bildirmiştir. Görüşme sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde coğrafya konularının öğretiminde rehberlik çalışmaları ile ilgili olarak en fazla tekrar edilen başlıklar şu şekilde ele alınmıştır.

Öğrencilerin kendilerini tanımaları sağlanmaya çalışılmakta, çevrenin olumsuz etkilerine karşı eksik ya da yanlış kazanımlar noktasında yardımcı olunmaya çalışılmakta, okul içinde ya da dışında herkesin uymakla zorunlu olduğu kuralları hayatlarının bir parçası haline getirmesi amacıyla, derslerde örnek etkinlik çalışmalarıyla öğrenciler yönlendirilmeye çalışılmaktadır. Önemli gün ve

haftalarda (*Dünya Su Günü, Enerji Haftası, Deprem Haftası, vs.*) öğrencileri bilinçlendirme adına çalışmalar yapılmaktadır.

Öğrencilerin bilgiyi bulma ve değerlendirmesi adına derslerinde yönlendirme çalışmaları yapılmakta, etkinlik ödevleri verilmekte, işlenen konu ile ilgili daha önce yapılmış kaynak çalışmalar beraber değerlendirilerek, sonuçları üzerinde durulmaktadır. Öğrenciler kulüp çalışmalarına yönlendirilmekte (coğrafya, çevre, gezi kulübü vs.), kulüp çalışmalarının işleyiş sürecinde kendilerine yardımcı olunmaya çalışıldığı şeklinde görüş bildirmişlerdir.

İşbirliği: *Anket verilerine* göre sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretiminde öğretmenlerle ve diğer birimlerle yapılan işbirliği çalışmalarına ilişkin olarak, 7 anket maddesi değerlendirilmiştir. Görüşlerinin aritmetik ortalamalarına bakıldığında 3 maddenin \bar{x} : 3,50 ile 4,08 arasında olduğu ve “çoğunlukla” uygulanmaya çalışıldığı şeklinde iken, 4 maddenin ise öğretmen görüşlerinin aritmetik ortalamalarına bakıldığında ağırlıklı \bar{x} : 2,22 ile 2,34 arasında olduğu ve “çok seyrek”, yararlandıkları şeklinde ortak bir görüş ortaya çıkmıştır.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, coğrafya konularının öğretiminde yapılan öğretmen ve diğer birimlerle işbirliği çalışmaları değerlendirilmiş ve en fazla tercih edilen 2 maddesi “Diğer öğretmenler (zümre öğretmenleri, branş öğretmenleri, rehberlik öğretmeni vb.)”, “Okul yönetimi” şeklinde iken, en az tercih edilen 2 maddesi ise, “Ticari kurumlar (hazırlık kursları vs.)”, “Sivil toplum örgütleri”, şeklinde olmuştur.

Yarı yapılandırılmış öğretmen görüşmeleri sonucunda, öğretmen ve diğer birimlerle işbirliği çalışmaları durumuna yönelik olarak 24 görüş bildirmiştir. Görüşme sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde, coğrafya konularının öğretiminde öğretmen ve diğer birimlerle işbirliği çalışmaları ile ilgili olarak en fazla tekrar edilen başlıklar şu şekilde ele alınmıştır.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, coğrafya konuları işlenirken en fazla zümre öğretmenleri ile işbirliği çalışmalarında bulunduğu, ayrıca zümre dışındaki matematik, fen bilgisi vs. diğer öğretmenlerimizle de işbirliği içerisinde olduklarını bildirmişlerdir.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, okul aile işbirliği çalışmaları kapsamında ailenin desteğinin çok önemli olduğunu vurgulamış ayrıca öğretim çalışmalarını daha

verimli hale getirmek için çevresel faktörlerinde de dikkate alınması gerektiğini ifade etmiştir. Bu kapsamda işlenen ünitenin içeriğine bağlı olarak okul ile kamu ya da özel kurumlar arasındaki işbirliği çalışmalarının artırılması gerektiği ifade etmişlerdir.

Değerlendirme: *Anket verilerine* göre sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretiminde yapılan değerlendirme çalışmalarına ilişkin olarak, 8 anket maddesi değerlendirilmiştir. Görüşlerinin aritmetik ortalamalarına bakıldığında 4 maddenin \bar{x} : 4,23 ile 4,51 arasında olduğu ve “her zaman” uygulanmaya çalışıldığı şeklinde iken, 3 maddenin öğretmen görüşlerinin aritmetik ortalamalarına bakıldığında ağırlıklı \bar{x} : 2,22 ile 2,34 arasında olduğu ve “çoğunlukla” yararlandıkları, 1 maddenin öğretmen görüşlerinin aritmetik ortalamasına bakıldığında ağırlıklı \bar{x} : 3,33 düzeyinde olduğu ve “çok seyrek” yararlandıkları, şeklinde ortak bir görüş ortaya çıkmıştır.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, coğrafya konularının öğretiminde yapılan ölçme ve değerlendirme çalışmaları yorumlanmış ve en fazla tercih edilen 2 maddesi “Yazılı yoklama sınavları (klasik, testler, çoktan seçmeli, boşluk doldurma, eşleştirme maddeleri, vb.)”, “Soru-cevap”, şeklinde iken, en az tercih edilen 2 maddesi ise, “Değerlendirme formları (grup değerlendirme, proje değerlendirme vb.)”, “Ürün dosyaları” şeklinde olmuştur.

Yarı yapılandırılmış öğretmen görüşmeleri sonucunda ölçme ve değerlendirme çalışmaları durumuna yönelik olarak 57 görüş bildirmiştir. Görüşme sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde coğrafya konularının öğretiminde ölçme ve değerlendirme çalışmaları ile ilgili olarak en fazla tekrar edilen başlıklar şu şekilde ele alınmıştır.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini geliştirmeye yönelik olan coğrafya kazanımlarını, değerlendirme durumuna ilişkin; Kazanımları değerlendirme de en fazla yararlanılan ölçme tekniğinin yazılı sınavlar olduğu ve yazılı sınavların içeriklerinin doğru yanlış sorular, açık uçlu sorular, kısa cevaplı sorular, eşleştirmeli sorular, çoktan seçmeli testler ve kavram haritalarından oluşturulduğu görüşü ön plana çıkmıştır. Ayrıca etkinlik çalışmaları, proje çalışmaları, soru cevap, karşılıklı eşleştirmeler, sözlü sınavlar, gözlem, ödev değerlendirme formu, ürün dosyası gibi diğer ölçme ve değerlendirme tekniklerinin de kullanıldığı noktasında ortak bir değerlendirmede bulunmuşlardır.

Coğrafya Konularının Öğretiminde Yaşanılan Sorunlar ve Eğitim Gereksinimine İlişkin Sonuçlar

Öğretmenler sosyal bilgiler dersinde coğrafya konularının öğretiminde yaşanan sorunlar ve eğitim gereksinimlerini değerlendirmişlerdir.

Yaşanılan Sorunlar: *Anket verilerine* göre sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretiminde yaşanan sorunlara ilişkin olarak, 9 anket maddesi değerlendirilmiştir. Görüşlerinin aritmetik ortalamalarına bakıldığında 7 maddenin \bar{x} : 3,59 ile 4,08 arasında olduğu ve “çoğunlukla” yararlandıkları, 2 maddenin öğretmen görüşlerinin aritmetik ortalamalarına bakıldığında ağırlıklı \bar{x} : 3,13 ile 3,19 arasında olduğu ve “çok seyrek” yararlandıkları, şeklinde ortak bir görüş ortaya çıkmıştır.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, coğrafya konularının öğretiminde yaşanan sorunlar değerlendirilmiş ve en fazla sorun olarak görülen 2 maddesi “Ailenin sosyal yapısı ve gelir düzeyinin etkisi”, “Çevre ve medyadaki olumsuz örneklerin etkisi”, şeklinde iken, en az sorun olarak görülen 2 maddesi ise, “Toplumsal değerlerinin öğretiminin zor olması”, “İhtilafli (çelişkili) konuların sınıfta tartışılmaması” şeklinde olmuştur.

Yarı yapılandırılmış öğretmen görüşmeleri sonucunda yaşanan sorunlara yönelik olarak 67 görüş bildirmiştir. Görüşme sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde, coğrafya konularının öğretiminde yaşanan sorunlara ilişkin olarak en fazla tekrar edilen başlıklar şu şekilde ele alınmıştır.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, coğrafya konularının öğretiminde yaşanan sorunların başında öğretim programındaki uygulamaların devamlı değişmesi gelmektedir. Ayrıca bazı etkinlik uygulamalarına yönelik ders kitaplarının yetersiz olması ve etkinlik uygulamalarının uygulanmasında sınıfların kalabalık ve araç gereçlerin yetersizliği gibi sorunların yaşanması şeklinde değerlendirmişlerdir.

Ayrıca öğretmenlerin alan bilgisinde yetersizliklerin görülmesi ve bu yetersizliklerin halledilmesinde diğer zümre öğretmenleri ile işbirliğinin istenen düzeyde olmaması, (*Sosyal bilgiler öğretmenlerinin büyük bir kısmı tarih öğretmenlerinden oluşmaktadır*) öğretmenlerin alan eğitimine yönelik yapılan çalışmaların yetersiz olması şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Ders saati sayısının yetersiz olmasından dolayı, ödev ve proje çalışmalarının istenilen düzeyde yapılamadığı, bazı okullarda ailenin sosyo kültürel yapısının

zayıf olması ve okul -aile işbirliği çalışmalarının yetersiz olması sonucu vatandaşlık anlayışının, saygı anlayışının ve sorumluluk bilincinin zayıf olması, görsel ve işitsel basının olumsuz etkileri ile toplumdaki yanlış anlayışlar ve olumsuz davranışların çok fazla olması, şeklinde değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Eğitim Gereksinimleri: *Anket verilerine* göre sosyal bilgiler öğretmenlerinin coğrafya konularının öğretiminde eğitim gereksinimlerine ilişkin olarak, 11 anket maddesi değerlendirilmiştir. Görüşlerinin aritmetik ortalamalarına bakıldığında 5 maddenin \bar{x} : 4,23 ile 4,27 arasında olduğu ve “tamamen katılıyorum” şeklinde değerlendirdikleri, 6 maddenin aritmetik ortalamalarına bakıldığında ise ağırlıklı \bar{x} : 3,78 ile 4,14 arasında olduğu ve “katılıyorum” şeklinde değerlendirildiği görülmüştür.

Sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından, coğrafya konularının öğretiminde eğitim gereksinimleri değerlendirilmiş ve en fazla tercih edilen 3 maddesi “Coğrafya konularının öğretiminde özel sınıf ortamının oluşturulması”, “Okulda milli bilinci artırma etkinlikleri düzenleme”, “Coğrafya konularının öğretiminde kullanılabilir araç-gereçler”, şeklinde iken, en az tercih edilen eğitim gereksinimi maddesi ise, “*Farklı ülkelerde coğrafya konularının öğretimi*”, şeklinde olmuştur.

Anket verilerine göre sosyal bilgiler öğretmenlerimiz eğitim gereksinimlerine yönelik olarak, eğitim programı şekilleri, eğitim programı süresi ve eğitim programı zaman dilimi üzerinde 3 anket maddesi ile ilgili değerlendirilmelerde bulunmuşlardır.

Eğitim Programı Şekilleri: Sosyal bilgiler öğretmenlerine konferans, seminer, küçük grup çalışması, internet üzerinden eğitim, programlarından hangisine katılmak istersiniz sorusuna karşılık öğretmenlerimizin % 30,4 oranıyla semineri tercih ederken, % 21,3 oranıyla en az tercih edilen eğitim programı ise internet üzerinden yapılan eğitim programı şeklinde değerlendirilmiştir.

Eğitim Programı Süresi: Eğitim programına katılmak için ne kadar süre ayırırsınız sorusuna karşılık öğretmenlerimize sunulan 1-10, 11-20, 21-30, 31 saat ve üzeri olan süre ile ilgili olarak, öğretmenlerin % 59,4’ ü, “1 ile 10 saat” arasında yapılabilecek bir öğretim programını tercih ederken, en az katılım ise % 8 oranıyla 31 saat ve üzeri yapılacak bir programı tercih etmiştir. Bu durum program süresinin uzadıkça katılımın azaldığı şeklinde ortak bir görüş ortaya çıkmıştır.

Eğitim Programı Zaman Dilimi: Katılmak istediğiniz eğitim programları için retmenlere sunulan yaz dönemi, seminer dönemi, yarıyıl tatili, hafta sonu ve hafta içi akşam zaman dilimlerine ilişkin olarak, retmenlerin % 57'si seminer dönemlerini tercih ederken, en az tercih edilen dönemin % 8' ile hafta içi akşamları şeklinde olduğu görülmüştür. Bu durum seminer dönemi dışında yapılacak olan programların katılımı azaltacağı şeklinde değerlendirilebilir.

Yarı yapılandırılmış retmen görüşmeleri sonucunda eğitim gereksinimlerine yönelik olarak 27 görüş bildirmiştir. Sosyal bilgiler retmenlerinin büyük bir kısmının tarih ve sosyal bilgiler mezunu olmasından dolayı coğrafya bilgilerinin istenen düzeyde olmadığı görülmektedir. Sosyal bilgiler retmenlerinin, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişime yönelik olarak coğrafya ile ilgili herhangi bir eğitim programına daha önce katılıp katılmadıkları, katılmaları durumunda hangi konulara değinilmesini, yapılacak olarak programların süresi, şekli ve zamanına ilişkin verdiği yanıtlar üzerinde durulmuştur. Görüşme sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde coğrafya konularının üretiminde eğitim gereksinimlerine ilişkin olarak en fazla tekrar edilen başlıklar şu şekilde ele alınmıştır.

Sosyal bilgiler retmenlerinin, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişime yönelik olarak eğitim gereksinimlerinin olduğu ve retmenlerimizin büyük bir kısmı, *milli kimlik ve vatandaşlık bilgisini artıracak olan coğrafya konuları, coğrafya konularının insan yaşamına ve kültürel gelişime olan etkisi, coğrafya konularının üretiminde yaşanan sorunlar ve öneriler, coğrafya üretiminde sınıf ortamı ve kullanılan araç ve gereçler, alan derslerine yönelik sosyal bilgiler retmenlerinin yetiştirilmesi* ile ilgili eğitim gereksinimleri olduğu noktasında görüş bildirmişlerdir.

retmenlerin alan bilgisini artırmaya yönelik belirlenen konularla ilgili olarak seminerler, konferanslar, kk grup çalışmaları vs. yapılmalıdır. Seminer ya da konferansın eğitim süresi ve zamanına ilişkin olarak, süresinin fazla uzun tutulmamasını aksi halde katılımın azalacağı, yapılacak olan eğitim programlarının zamanının çok önemli olduğu ancak seminer dönemlerinde yapılmasının daha uygun olacağı noktasında ortak bir görüş ileri sürülmüştür.

Öneriler

Sosyal bilgiler öğretmenleri anket verileri ve yarı yapılandırılmış öğretmen görüşmeleri sonucuna bağlı olarak coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini artırması adına bazı önerilerde bulunmuşlardır.

Coğrafya konularının öğretiminde kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini artırma amacıyla gerçekleştirilen uygulamalar, yaşanan sorunlar, eğitim gereksinimine yönelik tercih edilen programlar, verilen bilgiler doğrultusunda değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler sonucunda coğrafya konularının öğretimi ile ilgili yapılacak olan araştırmalara kaynak teşkil etmesi bakımından, öneriler şeklinde iki başlık altında ele alınmıştır.

Uygulamaya İlişkin Öneriler

- Ders kitabının içeriği öğrencinin seviyesine uygun, renkli, resimli ve etkinlik çalışmaları ile desteklenmeli.
- Görsel ve işitsel öğretimin kazanımların gerçekleşmesindeki etkisi dikkate alındığında, öğretim programlarının oluşturulmasında buna yönelik hazırlık çalışmaları artırılmalıdır.
- Okullarda coğrafya konularının öğretiminde materyal, araç-gereç eksiklikleri giderilmeli ve araç gereçlerin etkin kullanımı noktasında öğretmenler eğitilmelidir.
- Sınıflar teknik donanım bakımından iyileştirilmeli, sınıflar öğretime uygun ve fazla kalabalık olmamalı makul bir düzeye çekilmelidir.
- Öğrencilere coğrafya konularının amacına uygun olarak, topluma yön verecek okul içi ve okul dışı (yerel yönetimler, resmi ve özel kurumlar, sivil toplum örgütleri) etkinlik çalışmaları düzenlenmelidir.
- Coğrafya konuları işlenirken konular güncel ve toplumsal olaylarla ilişkilendirmeler yapılarak sınıf ortamında paylaşılıp değerlendirilmelidir.
- Coğrafya konuları işlenirken kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişmesi adına, coğrafyanın diğer sosyal bilimlere diğer alt disiplinleri ile ilişkilendirmeler yapılmalıdır.

- Öğretmen coğrafya konuları ile ilgili uygulama etkinliklerinde (ödev, proje), yanlış ya da eksik kazanımlarda, önemli gün ve haftalarda (dünya su günü, enerji haftası gibi.), kulüp çalışmalarında (coğrafya, gezi, çevre gibi.), vatandaşlık ve kimlik gelişimini olumsuz etkileyecek davranışlarda öğrencilere rehberlik etmelidir.
- Öğretmenler okul aile işbirliği çalışmaları kapsamında aileyi eğitimin bir parçası haline getirerek etkinlik uygulamalarının, planlamaların ve yapılmasında, sorunların çözümünde işbirliği çalışmalarını artırmalıdır.
- Sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğretim yöntem ve teknikleri konusundaki bilgi ve uygulamadaki eksikliklerini giderecek etkinlikler düzenlenmelidir.
- Alan bilgisi yetersizliğinden kaynakları sorunları çözmeye adına alan bilgisine yönelik okul içi ve okul dışı zümre çalışmaları, ortak etkinlik planlamaları ve tartışma etkinlikleri yapılmalıdır.
- Sosyal bilgiler öğretmenlerinin büyük bir kısmının Tarih ve Sosyal bilgiler mezunu olmasından dolayı coğrafya bilgilerinin istenen düzeyde olmadığı görülmekte olup desteklenmelidir.
- Sosyal bilgiler öğretmenlerine coğrafya konularının amacına yönelik, daha iyi kavranabilmesi adına ders, seminer, konferans gibi eğitim programları düzenlenmelidir.
- Öğretim programı, öğretmenlerin eğitim öğretimde ki etkinliği dikkate alınarak istekleri doğrultusunda yapılmalı ve uygulanabilir düzeyde olmalıdır.
- Kazanımların değerlendirilmesinde uygulanan tekniklerin çeşitliliği artırılmalı, öğrencilerin algı düzeylerini dikkate alacak, ezberci bir anlayıştan uzak tutulmalıdır.

Eğitim Programına İlişkin Öneriler

- Öğretmenlerin kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci kazandıran coğrafya konularının öğretimine yönelik eğitim programları artırılmalıdır.
Kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini artıran eğitim programları, öğretmenlerin ihtiyaç duyduğu coğrafya konularına, etkinlik çalışmalarına, rehberlik çalışmalarına, zümre çalışmalarına, işbirliği ve ilişkilendirme çalışmalarına, öğretim yöntem ve tekniklerine, öğretimde araç gereç kullanım

çalışmalarına, ölçme ve değerlendirme çalışmalarına ve yaşanan sorunlara ilişkin verilmelidir.

- Öğretmenler kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci kazandıran, coğrafya eğitim öğretim programlarını “*Seminer dönemlerinde*” yapılmalıdır.
- Öğretmenlere ağırlıklı olarak “*seminer*” şeklinde coğrafya eğitim öğretim programları yapılmalıdır.
- Öğretmenler seminerler şeklinde yapılacak olan coğrafya konuları eğitim öğretim programları daha çok “*küçük grup çalışması*” şeklinde yapılmalıdır.
- Öğretmenlerin kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci kazandıran, coğrafya konuları eğitim öğretim programı çok uzun tutulmamalı ve programının süresi “*1 ile 10 saat*” arasında olmalıdır.

Araştırmalara İlişkin Öneriler

- Araştırmadan elde edilen bulgular sonucunda ileride yapılabilecek olan çalışmalara ışık tutması bakımından bazı öneriler aşağıda sunulmuştur.
- Sosyal yapısı farklı olan bölgelerdeki okullar karşılaştırılarak, coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci gelişim düzeyinin, tutum ve davranışlara etkisine yönelik bir çalışma yapılabilir.
- Coğrafya konularının farklı öğretim yöntem ve teknikleri kullanılarak kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci kazanım düzeyi deneysel bir çalışma şeklinde düzenlenebilir.
- Sosyal bilgiler öğretmenlerinin mezun oldukları alanların (Sosyal bilgiler, Tarih, Coğrafya) kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişimindeki rolüne yönelik durum çalışması yapılabilir.
- Coğrafya konularının cinsiyet değişkenine göre kimlik inşası ve vatandaşlık algılarına yönelik bir durum çalışması yapılabilir.
- Ülke karşılaştırmaları yapılarak Coğrafya konularının öğretimi ile kimlik inşası arasındaki etki düzeyleri karşılaştırmalı olarak düzenlenebilir.
- Toplumsal kimlik inşasının bireysel kimlik inşasına olan etkisinin vatandaşlık açısından değerlendirilmesi şeklinde bir durum çalışması yapılabilir.

Kaynaklar

- Acu, M. (2014). Bireysel başvuruya konu edilebilecek haklar. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 110, 403-434
- Adanır, O. (2003). Kültür ile zihniyet. *Doğu Batı Üç Aylık Düşünce Dergisi*, 23 (3), 23-34.
- Adeyemi, M. B., Boikhutso, K., & Moffat, P. (2003). Teaching and learning of citizenship education at junior secondary level in Botswana. *University of Botswana, Pastoral Care Education*, 21, 35-41.
- Adıgüzel, Ş. (2014). *Türkiye’de siyasi hak ve ödevlerin tarihsel gelişim süreci* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi. (375640).
- Akbulut, G. (2004). Coğrafya öğretimi ve yaratıcı düşünce. *Cumhuriyet Üniversitesi. Sosyal Bilimler Dergisi*, 28 (2), 215-223
- Akbulut, G. (2004). Coğrafya ve aktif öğrenme yöntemleri. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 65-77.
- Akinoğlu, O.(2006). Coğrafya eğitimi ve toplum. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 13 (1), 24-48.
- Akpınar, B. ve Turan, M. (2004). Avrupa birliği uyum sürecinde ilköğretim öğretmenlerinin demokrasi ve demokrasi öğretimine bakış açısı, İçinde ? (Ed.), Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu. (20-21 Mayıs 2004). (ss. 386-396). Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Aktay, N. (2012). Sosyal güvenliğin sağlanmasında önemli bir unsur olarak çalışma yaşamının denetimine ilişkin uluslararası düzenlemeler, 2 (3),10-33. <http://asosindex.com/about>. web adresinden 11.08.2014 tarihinde alınmıştır.
- Akyüz, Y. (1983). *Çağdaş eğitimi kuranlar*, Çağdaş Eğitim Düşünürleri Ders Notları. Ankara: A. Ü Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., Yıldırım, E.(2005). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Kitabevi Yayını.

- Alım, M. (2003). *9. sınıf coğrafya öğretiminin öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi* (Doktora tezi). YÖK Tez Merkezi. (125555).
- Altunya, N.(2003). *Anayasa hukuku açısından Türkiye 'de eğitim ve öğrenim hakkı*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Arıkan, F.(2002). *Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersi eğitim programının öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi. (108728)
- Arslan, A. (1999). *Felsefeye giriş*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Assmann, J.(2001). *Kültürel bellek*. (Çev. A. Tekin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Aybay, R. (2004). *Vatandaşlık hukuku*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aydın, S. (1999). *Kimlik sorunu ulusallık ve Türk kimliği*. Ankara: Öteki Matbaası,
- Avcioğlu, G. Ş. (2011). Yapısal kimlikten seçimlik kimliğe; kimliğin medya aracılığıyla yeniden üretimi. *Sakarya Üniversitesi Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8 (2), 359-369.
- Aydemir, H. (2011). *İlköğretim 7.sınıf sosyal bilgiler öğretim programı etkinliklerinin uygulamadaki etkililiğinin değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Aydın, İ. (2005). Eğitim kültürünün geliştirilmesinde eğitimin rolü, etik eğitimi politikaları. http://www.mta.gov.tr/v2.0/kurumsal_yapi/EtikKomisyonu/etikliderlik/15.pdf adresinden 17 Şubat 2014' de alınmıştır.
- Aypay, A., Cemaloğlu, N. ve diğ. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayınevi.
- Balcı, A. (2001). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem A Yayınevi.
- Balake, S., Barady, T., & Sanchez, S.(2003). *Enculturation of democratic principles in the young: A vision of equity education in public schools*. *Educational Research Quarterly*, 28 (1),48-59.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1995). *Talim ve Terbiyede İnkılap*, Ankara: Millî Eğitim Yayınevi.

- Baran A. (2011). 9.sınıf coğrafya ders kitabı. (Lider Yayınevi.). http://www.cografyabilgisi.com/adli_web adresinden, 13.06.2013 tarihinde alınmıştır.
- Barr, R., Barth James, L., & Shermis, S.(1978). *The nature of the social studies*. California: Publication.
- Barth, James, L. ve Demirtaş, A. (1997). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: YÖK-Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi.
- Baydil, E.(2001). *Coğrafyaya giriş*. Ankara: Pegem A Yayınevi.
- Bayındır, N. (2013). *Çocuklarda yaratıcılık ve geliştirilmesi*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Beit-Hallahmi, M.(1989). Psikoloji din sanat kimlik. (Çev. H. Kayıklık.) İngilizce basımı: London and Toronto, Associated University Press, Lewisburg Bucknell university Press.
- Berkes, N. (1997). *200 yıldır neden bocalıyoruz*. İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.
- Bilgin, N.(1998). *Kimlik arayışı olarak resmi tarih*. Bulunduğu eser: Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları (Haz. Ö. Salih). İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Bilgin, N. (2007). *Kimlik inşası*, İzmir: Aşina Kitaplar.
- Bilgin, N.(2008). Tarih ve kolektif bellek. *I. Tarih Vakfı Yurt Yayınları Dergisi*, 174 (29), 115-130.
- Bilgin, N. (2008). Pierre Nora'nın 'Bellek yerlerinden esinle Cumhuriyetin bellek kişileri. *Toplumsal Tarih Dergisi*, 169 (29), 20-26.
- Bilen, M. (2000). Eğitimden yoksun kılınmış duygular. *Ankara Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 91-92.
- Binark, M., Bek, M.G.(2007). *Eleştirel medya okuryazarlığı: Kuramsal yaklaşımlar ve uygulamalar*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Binbaşoğlu, C. (1994). *Genel öğretim bilgisi*, Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Branson, M. S. (1998). The role of civic education. center for civic education sitesindeki; http://www.civiced.org/articles_role.html web adresinden, 08.01.2014 tarihinde alınmıştır.

- Braun, J. A. (2004). *Technology in the classroom*, Tolls for building stronger communities and betercitizen. ABD / Kuzey Amerika: Kappa Delta Pi Record. 40 (2), 69 -72.
- Büyükdövenç, S.(2000). *Felsefe eğitimi*, Ankara: A Yayınevi.
- Büyükyangöz, S. (1999). *Genel öğretim metotları*. Öğretimde Planlama ve Uygulama. (Çev. Çivi, C.), İstanbul: Öz Eğitim Yayınları
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak E. ve diğ. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem A Yayınevi.
- Can, G. ve diğ.(1998). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Chapin, J.R. et Massic, R.G. (1999). *Elementary social studies*. New York: Longman.
- Cılga, İ. (1999). Türkiye’de çocuk hakları çalışmaları, cumhuriyet ve çocuk. İçinde B. Onur (Ed.), II. Ulusal Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi A.Ü. Yayınları. Ankara: http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/cilga.htm. İnternet adresinden 12.12. 2014 tarihinde alınmıştır.
- Collins, A. B. (1999). *A case study of instructional supervision at a private school*. Özel bir lisede öğretmen değerlendirme sistemine ilişkin bir durum çalışması (Doktora tezi). YÖK Tez Merkezi. (257211)
- Cresswell, W. J. (1994). *Research design: Qualitative and quantitative approaches*. London: Sage Publications.
- Cresswell, J. W.(1998). *Qualitative inquiry and research design*. Choosing among five traditions. Thousand Oaks: Sage Publication.
- Creswell, J. W. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches (2nd ed.)*. Thousand Oaks, CA: Sage
- Creswell, J. W. (2008). *Educational research planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research*. International Pearson Merrill Prentice Hall

- Çelikkaya, T. (2002). *İlköğretim 1. kademe sosyal bilgiler dersi coğrafya konularının öğretimi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Çelik, H. (2009). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlık eğitiminin bugünkü durumu ve geleceğine ilişkin görüşleri* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi. (257211)
- Çepni, S. (2001). *Araştırmacı, öğretmen ve öğrenciler için araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Trabzon: Erol Ofset Yayınevi.
- Davies, I. (1996). Education for european citizen ship and the teaching and learning of history. Osler, A.; Rathenow, F., & H. Starkey. (Eds). *Teaching for citizen ship in Europe*. (pp.149-160). London: Trentham Books.
- Davies, I., Gregory, I., & Riley. S. C. (1999). *Good citizen ship and educational provision*. London: U.K: Routledge Falmer.
- Davies, I. & Evans, M.(2002). *Encouraging active citizenship, educational review*. (Bir Yerel Eğitim Bölgesindeki Vatandaşlık Eğitimi Uygulamaları), 54 (1), 69-78
- Davies, I. (2003). Developing education for citizen ship. Lockyer, A., Crick, B., & Annette, J. (Eds.). *Education for democratic citizen ship: Issues of the ory and practice*. (pp.161-175). USA: Ashgate Publishing Limited.
- Demiralp, N. (2007). Coğrafya eğitiminde materyaller ve 2005 coğrafya dersi Öğretim programı. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15 (1), 373-384.
- Demirel, Ö.(2000ö). *Öğretme sanatı*, Ankara: Pegem A Yayınevi.
- Demirci, A.(2004). *Türkiye ve ABD’de ortaöğretim coğrafya öğretim sisteminin müfredatlar, metotlar ve kullanılan araç-gereçler açısından değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Demir, M. K. (2007). Sınıf öğretmeni adaylarının gözlem gezisi yöntemine bakış açılarının incelenmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27 (3), 83-98.

- Demirci, A. (2006). CBS' nin Türkiye'deki yeni coğrafya dersi öğretim programına göre coğrafya derslerinde uygulanabilirliği. *4. CBS Bilişim Günleri Bildiriler Kitabı*. 3, 241-248.
- Demircioğlu, İ.H.(2004). *Tarih ve coğrafya öğretmenlerinin sosyal bilimler öğretiminin amaçlarına yönelik görüşleri (Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği)* Ahmet Yesevi University. Board of Trustees, 31, 71- 84.
- Demircioğlu, İ.H. (2007). *Tarih öğretiminde öğrenci merkezli yaklaşımlar*. Ankara: Anı Yayınevi.
- Dilek, D. (2007). *Tarih derslerinde öğrenme ve düşünce gelişimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Dollot, L. (1994). *Kitle kültürü ve bireysel kültür*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Doğan, İ. (2000). *Sivil toplum*. İstanbul: Sistem Yayınevi.
- Doğan, K. (2008). *Cumhuriyet döneminde kimlik inşası (Doktora tezi)*. YÖK Tez Merkezi. (270091)
- Doğanay, H. (1989). *Coğrafya ve liselerde coğrafya öğretimi*. Ankara: Coğrafya Araştırmaları Dergisi, 1 (1), 7-25.
- Doğanay, H. (2002). *Coğrafya öğretim yöntemleri*. Ankara: Aktif Yayınları.
- Doğanay, H. ve Zaman, S.(2002). Ortaöğretim coğrafya eğitiminde hedefler, ilkeler, stratejiler ve amaçlar. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 7 (8), 7-26.
- Duman, T. (2001). *Vatandaşlık bilgisi*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayınları.
- Ece, B. (2007). *İlköğretim birinci kademe 2005 sosyal bilgiler programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi)*. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Efe, R. (1996). Coğrafyada yeni yaklaşımlar, coğrafya öğretiminde çağdaş metot ve teknikler. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 1 (1), 135-149.
- Ekiz, D .(2009).Bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Anı Yayınlar
- Elibüyük, M. (1998). *Ülkemiz ortaokul ve liselerinde coğrafya dersinin işlenişi. ” ABD, Almanya, Fransa ve Türkiye’de tarih-coğrafya eğitimi*. A.Ü. TÖMER Dil Öğretim Merkezi Sempozyum Bildirileri 20-21 Mart 1997. s.18-20. Ankara.

- Emir, S. (2004). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin demokratik ilkeleri kazandırma durumları ile ilgili öğretmen ve öğrenci görüşleri*. Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu, Çanakkale: Çanakkale Üniversitesi.
- Erden, M. (1993). *Eğitimde program değerlendirme*. Ankara: PegemA Yayınevi.
- Erden, M.(1999), *Öğretmenlik mesleğine giriş*, Ankara: Alkım Yayınevi
- Eren, F. (1974). Mülkiyet kavramı, (Dr. A. Recai Seçkin'e Armağan), Ankara: AÜHF Yayınları.
- Ergün, M. ve Özdaş, Ö.(1997). Öğretim ilke ve yöntemleri. <http://www.egitim.aku.edu.tr/metod01.htm> web adresinden, 28.06.2013 tarihinde alınmıştır.
- Erkal, M. (1999). *Sosyoloji*. İstanbul: Der Yayınevi.
- Erkan, H. (2012). Temel teknolojik paradigmal kaymalardan sosyal bilimlere yansımalar, *Sosyoloji konferansı dergisi*. 45 (1), 125-148.
- Erkan, S. (2003). Rehberlik nedir? İçinde Kuzgun, Y. (Ed.). *İlköğretimde Rehberlik*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Erkan, S. (2007). *Okul psikolojik danışma ve rehberlik programlarının hazırlanması*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Erol, O. (1987). *Ortaöğretim kumrularında sosyal bilimler öğretimi ve sorunları*, İstanbul: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- Ersoy, A. F.(2006). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretim programlarının etkili vatandaşlık eğitimi açısından değerlendirilmesi*. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Kongresi 2, 167-179. Ankara: Kök Yayınevi.
- Ersoy, A. F. (2007). *Sosyal bilgiler dersinde öğretmenlerin etkili vatandaşlık eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi. (257211).
- Eryılmaz, B.(2001). Avrupa insan haklarına göre ifade özgürlüğü ve Türk hukuku, ifade özgürlüğü ve Türkiye. *Ankara Barosu Dergisi*, 58 (1), 253.
- Fraenkel, J. R., & Wallen, N. E. (2006). *How to design and evaluate research in education (Sixth ed.)*. New York: McGraw-Hill Book Company.
- Fırat, R. (2002). Yeni bir demokrasi anlayışı: Demokrat kimlik oluşumunda bireyin kendini özne olarak inşası. *Köprü Üç Aylık Fikir Dergisi*, 80, 5-9.

- Fırat, M., Yurdakul Kabakçı, I., Ersoy, A. (2014). Bir eğitim teknolojisi araştırmasına dayalı olarak karma yöntem araştırması deneyimi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 2 (1).5-9.
- Fisher, W., Erol B. (1981). Coğrafyada bugünkü gelişmeler. *Ankara Üniversitesi, DTCF, Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 10, 206-207.
- Fitzpatrick, J.L., Sanders, J.R., & Worthen, B. L.(2004). *Program evaluation alternative approaches and practical guidelines*. p.263, Boston, Pearson Education Inc.
- Gay, L. R. (1987). *Educational research competencies for analysis and application*. (Third edition). pp. 216-217. London: Merrill Publishing Company.
- Geçit, Y. (2008). Liselerde coğrafya öğretim amaçlarına yönelik tarihsel bir analiz. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (17), 111-137.
- Gündoğdu, K. (2001). *Bir durum çalışması: ABD’de demokrasi kavram ve kültürünün ilköğretim düzeyinde öğretilmesine ilişkin öğretmen görüşleri*. X. *Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*. 2,1223-1232. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayını
- Gündüz, M. ve Gündüz, F.(2002). *Yurttaşlık bilinci*. Ankara: Anı Yayınevi.
- Güngördü, E. (2002). *Coğrafya ‘da öğretim yöntemleri, ilkeler ve uygulamalar*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Güven, S.(2002). *İlköğretim 7. ve 8. sınıflarda okutulmakta olan vatandaşlık ve insan hakları dersini veren öğretmenlerin nitelikleri ve derste karşılaştıkları problemler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Güven, İ. (2005). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin mesleki gelişim ve yeterlikleri. *Ankara: Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim, MEB Yayınevi*, 5 (60),31-40.
- Gölcüklü, F., Gözübüyük, A.Ş.(1998). *Avrupa insan hakları sözleşmesi ve uygulaması*, Ankara: Turhan Kitapevi.
- Gömlüksiz, M.N., Bulut, İ. (2006). Yeni Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Uygulamadaki Etkililiğinin Değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 12 (47), 393-421.

- Gözütok, D. (1999). Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi projesi. 4. *Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları*. 1, 55-67.
- Grant, S.G., & Vansledright, B.A. (1996). The dubious connection: Citizen ship education and the social studies. *Social Studies*. Mar/April, 87 (2),56-59.
- Hargreaves, A. (2003). *Teaching in the knowledge society: education in the age of insecurity*. Maidenhead, Berkshire: Open University Press.
- Heath, M., Rowe, D. & Breslin, T.(2008). Citizen ship education in the primary curriculum. *Web: <http://www.justice.gov.uk/reviews/docs/citizenship-education.pdf>* 01 adresinden 10.01.2014'de alınmıştır.
- Heater, D. (2007). *Yurttaşlığın kısa tarihi*. (Çev. M. Delikara). Ankara: İmge Kitabevi.
- Hepburn, M. A. (1980). Improving citizen ship education. *Social Studies*, 71(1), 8-12.
- Holt-Jensen, A. (2009). *Geography: history and concepts* (4th. Ed.).London: Sage.
- Ichilov, O. (1998). Conclusion: The challenge of citizen ship education in a changing world. Ichilov, O. (Ed.). *Citizen ship and citizen ship education in a changing world*. (pp. 267-274). London: Woburn Press.
- İba, Ş. (2006). *Anayasa ve siyasal kurumlar*, Ankara: Turhan Kitabevi
- Jenkins, R. (2008). *Social identity*. Oxon: Routledge.
- Jolly, A. (1996). *Tolerance: _mplications for educators*. Teaching for citizen ship in Europe. (Ed). A. Osler, F. Rathenow & H. Starkey), London: Trentham Books.
- Johnson, R., & Onwuegbuzie, A. (2004). Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*, 33 (7). 14-26.
- Kan, Ç. (2009). Değişen değerler ve küresel vatandaşlık eğitimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17 (3). 895-904.
- Kapani, M. (1981), Kamu hürriyetleri, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları*. 453 (6). 83-87.

- Karabağ, M. ve Şahin, S.(2005). Coğrafya dersi müfredatında yapılan değişiklikler semineri”. *Bahçe şehir Koleji*, İstanbul.
- Karabağ, S. (2014). *Mekânın siyasallaşması*. Ankara: Pegem A Yayınevi.
- Karasar, N.(2005), *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Karaman Kepenekçi, Y.(2000). *İnsan hakları eğitimi*. Ankara: Anı Yayınevi.
- Karatepe, A. (2007).*Coğrafya bilgi teknolojilerinin coğrafya öğretiminde kullanılması*, (Doktora tezi). YÖK Tez Merkezi. (206216).
- Karlı, S. (2006). *İlköğretim okullarında sosyal kulüp çalışmalarının öğrencilerin yöneticilik niteliklerinin gelişmesine katkısı* (Yüksek Lisans tezi). YÖK Tez Merkezi. (257211).
- Kaya, Y. (Ed.). (2007). *Kimlikler yeniden dağıtılırken: Millî kimlikler. Kürenin halleri*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Kaya, A., Balay, R., ve Göçen, A.(2012). Öğretmenlerin alternatif ölçme ve değerlendirme tekniklerine ilişkin bilme, uygulama ve eğitim ihtiyacı düzeyleri. *International Journal of Human Sciences*. 9 (2). 1229-1259.
- Kaya, K.Y. (1981). *İnsan yetiştirme düzenimiz, politika, eğitim, kalkınma*. Ankara: Gül Yayınevi.
- Kayan, R. (2007), *Vahyin gölgesinde kimlik inşası*. İstanbul: Çıra Yayınları.
- Kaymakcan, R. (2009). Hoşgörü ve eğitim. *Dem Dergi*. 6,114-119. *Web: http://www.degerleregitimi.org/dem_dergi/6/dem6mak19.pdf* adresinden 14. 01. 2014’ de alınmıştır.
- Kerr, D.(1999). *Citizen ship education: An international comparison. An International review of curriculum and assessment frame works*. London: QCA.
- Kendirci, G. (2006). *İran okul ders kitaplarında din ve vatandaşlık*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kurt, C. (2002). *Lise öğrencilerinin coğrafya dersinden beklentileri (Ortaöğretim kurumu, lise-1)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Koç, K.(2007). *İlköğretim 7.sınıflarda okutulan vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersinde öğrenciye kazandırılması amaçlanan evrensel değerlere ilişkin tutumlar üzerinde öğretim sürecinin etkisi* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi. (204624).
- Koç, N. (2007). Öğretim sürecinde ölçme ve değerlendirme: *Temel İlkeler. İlk Öğretmen Eğitimci Dergisi*, 8, 23-27.
- Köstüklü, N. (1998). *Sosyal bilimler ve tarih öğretimi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayını.
- Kıbrıs, A. (2004). Başvuru No: 69949/01, karar tarihi: 22.6.2004, kararı, http://www.anayasa.gov.tr/index.php?l=manage_karar&ref=show&action=search&id=24 web adresinden 12.12.2014 tarihinde alınmıştır.
- Kuş, E. (2012). *Sosyal bilimlerde araştırma teknikleri, nitel mi? nicel mi?* Ankara: Anı Yayınevi.
- Kuşat, A. (2003). Bir değerler sistemi olarak "Kimlik" duygusu ve Atatürk, *Erciyes Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (2), 45-61.
- Küçükahmet, L. (1976). *Öğretmen yetiştiren öğretmenlerin tutumları*. Ankara: Ankara Üniversitesi. Eğitim Fakültesi Yayını.
- Koutselini, M.(2008). Citizenship education in context: Student teacher perceptions of citizenship in cyprus. *Intercultural Education*. Vol.19. No:12.EBSCO Academic Search <https://www.library.auckland.ac.nz/ejournals/results.asp?> veri tabanından 14 . 03. 2014' de alınmıştır.
- Kolukırık, S. ve Yıldırım, A. R.(2009). Kimlik inşasında söylem ve anlam ilişkisi: Kocabaş abdalları örneği. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 62-77.
- Köseoğlu, N. (1995). Kültür/kimlik üzerine. *Türkiye Günlüğü İki Aylık Fikir ve Kültür Dergisi*, 33 (1), 41-47.
- Lee, W.O. & Fouts, T.F. (eds.) (2005). "Education for social citizenship: Perceptions of teachers in the USA, Australia, England, Russia and China. Hong Kong" pp. 289- 290.

- Lewis-Ferrell, G. (2007). Democracy renaissance: Civic education as a framework for elementary education methods courses. Doctoral dissertation, Indiana University, Bloomington. *Dissertation Abstracts International*, 68, 7.
- Madison, M. (1997). Fostering civic virtue: Character education in social studies. National Council for Social Studies web sitesindeki <http://socialstudies.org/positions/character/?print-friendly=true> adresinden 01.06.2013 tarihinde alınmıştır.
- Martorella, P. H. (1998). *Social studies for elementary school children: Developing young citizens*. (Second edition). New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Memişoğlu, H. ve Öner, G. (2013) Sosyal bilgiler dersinde öğrenci ve öğretmen görüşlerine göre coğrafya konularının öğretimi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*. 2 (3), 347.
- Mc Kay, R. (1996). Whole social studies: Finding the surest way to effective citizenship. *Canadian Social Studies*, 30, 108-207.
- McKee, J. S. (1988). Impediments to implementing critical thinking. *Social Education*, 52 (6), 444-446.
- Mc Gowan, T. M., ve Godwin, C. M. (1986). Citizen ship education in the early grades: A plan for action. *Social Studies*, 77 (5).196-200.
- Meydan, A. ve Öztürk, Ç. (2008). *Sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler öğretiminde uygulanan ölçme-değerlendirme yaklaşımına ilişkin görüşleri*. III. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Kongresi. Çanakkale: 18 Mart Çanakkale Üniversitesi Yayını
- Michaelis, J. U. ve Garcia, J.(1996). *Social studies for children: A guide to basic instruction*. (Eleventh Edition). (pp. 423-430). USA: Allyn and Bacon.
- Miles, M. B. & Huberman, M. A.(1994). *An expanded source book qualitative data analysis*. (pp. 64-66). London: Sage Publication.
- Milli Eğitim Bakanlığı.(2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi (4, 5, 6, 7. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: MEB Yayınevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2009). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi (4, 5, 6, 7. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: MEB Yayınevi.

- Milli Eğitim Bakanlığı.(2011). *Orta öğretim coğrafya dersi (9, 10, 11, 12. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: MEB Yayinevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı.(2012). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi (4, 5, 6, 7. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: MEB Yayinevi.
- Nas, R.(2000). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nicel ve nitel yaklaşımlar*. I-II. Cilt. İstanbul: Yayın Odası.
- NCSS.(2009). Creating effective citizens. National council for the social studies. <http://www.socialstudies.org/positions/effectivecitizens>. web adresinden, 24.06.2013 tarihinde alınmıştır.
- Niyazi Öktem, M. (1977), *Özgürlük sorunu ve hukuk*, İstanbul: Sulhi Garan Matbaası.
- Oğuz, A. (2004). *Demokratik değerlerin kazanılmasında etkin öğretim yöntemleri*. Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu. (ss. 109-116). (20-21 Mayıs 2004). Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Oğuz Kılıç, A. (2007). *Fedakâr eş-fedakâr yurttaş: Yurttaşlık bilgisi ve yurttaş eğitimi*. İstanbul: Kitap Yayinevi.
- Onat, H. (2010). Kimlik ve kimlik-teoloji ilişkisi. www.hasanonat.net adresinden 18.11.2014 tarihinde alınmıştır.
- Özunal, S. (2010). *9.sınıf öğrencilerinin dünyanın Şekli ve hareketleri konusundaki temel kavramları öğrenme düzeylerinin bilgisayar destekli öğretim teknikleri kullanarak tespit edilmesi*. (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi. (257211).
- Öner, S. (2011). *Coğrafi bilgi sistemlerinin lise coğrafya derslerinde kullanılması*. (Doktora tezi). YÖK Tez Merkezi. (356703).
- Özbek, C. (2004). Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi amaçlarının gerçekleşme düzeyine ilişkin öğretmen öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 15-16.
- Özçağlar, A. (2004). *Coğrafi bilimlerin kentsel ekonomi, kentsel yönetim, bölgesel iktisat ve bölge planlama yönünden analizi*, Denizli: Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, 2, 94-101.

- Özden, Y. (1998). *Eğitimde dönüşüm*, Ankara: Pegem A Yayınevi.
- Özel, A., Taş, H. İ., ve Demirci, A. (2007). Coğrafya öğretmenlerinin teknolojiye bakış açıları ve teknolojiden yararlanma seviyeleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 34-57.
- Özhelvacı, H. (2003). *Sakarya ilinin ilçelerinde görev yapan öğretmenlerin eğitim teknolojilerini kullanma düzeyleri*.(Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Özkan, R. (2005). Birey ve toplum gelişiminde öğretmen ve öğretmenlik mesleğinin önemi. *Milli Eğitim Dergisi*, 166. 33-42.
- Özoğul, S. Ç. (1987), Ortaöğretim kurumlarında sosyal bilimler öğretimine genel bir bakış ve ülkemizdeki durum, ortaöğretim kurumlarında sosyal bilimler öğretimi ve sorunları, O. N. Poyraz, (Ed.), (Türk Eğitim Derneği V. Öğretim Toplantısı 13-14-15 Mayıs 1987), *Türk Eğitim Derneği Öğretim Dizisi*. 5, 3-47.
- Öztürk, M. (2012). Coğrafya öğretmenlerinin post modern coğrafya algıları. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 37, 166 -167.
- Öztürk, M.(2014). *Coğrafya eğitiminde araştırma*. Ankara: Pegem A Yayınevi.
- Pederson, P. V. & Cogan J. J. (2003). Civic education pedagogy and assessment in the pacific rim: Six cases. *International Journal of Social Education*, 17 (1),16-30.
- Prorok, C. V.(2007). *Transplanting pilgrimage traditions in the Americas*. In Moseley, W. G.,Lanegran, D. A. & Pandit, K. (Eds.) *Thein Troductory Reader in Human Geography*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Pryor, C. R. (2004). Creating a democratic classroom: Three the mes for citizen teacherre flection. *Kappa Delta Pi Record*, 40 (2),78-83.
- Ravazzolo, T. (1996). *Human rights and citizenship*. A. Osler, F. Rathenow ve H. Starkey (Eds.), Teaching for citizenship in Europe. (pp.15-22). London: Trentham Books.
- Roach P. S. (2003). *Civic education and engagement asa goal of social studies: Knowlwdgw, attitueds, and perceptions of pre-service teachers*. (Sosyal

Bilgiler Hedefleri Olarak Vatandaşlık Eğitimi ve Uğraşısı: Öğretmen Adaylarının Bilgi, Tutum ve Algıları) https://getd.libs.uga.edu/pdfs/roach_pamela_s_200308_phd.pdf adresinden, 05.06.2014 tarihinde alınmıştır.

Sağlam, H. İ. (2000). Sosyal bilgiler dersinin demokratik turum geliştirmedeki rolü. *Milli Eğitim Dergisi*, 146, 67-71.

Sariipek Başar, D. (2006). Sosyal vatandaşlık ve günümüzde yaşadığı dönüşüm. *Aktif Vatandaşlık Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, 2, 67-92.

Seferoğlu, S. S. (2007). İlköğretim bilgisayar dersi öğretim programı: Eleştirel bir bakış ve uygulamada yaşanan sorunlar. *Eğitim Araştırmaları-Eurasian Journal of Educational Research*. 29, 99-111.

Seidman, I.E. (1991). *Interviewing as qualitative research: A guide for researchers in education and the social sciences*. New York: Teachers College Press.

Sekin, S. (1996). *Günümüz Türkiye'sinde coğrafya eğitiminde sorunlar ve çözüm önerileri*. İstanbul: .M.Ü. II. Ulusal Eğitim Sempozyumu Bildirisi, (s. 166-176), İstanbul.

Sezgin, O. (1991). *Üçüncü neslin eğitimi*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.

Sönmez, V. (1998). *Gelecekteki olası eğitim eistemleri*. Ankara: Anı Yayınevi

Sönmez, V. (1999). *Sosyal bilgiler öğretimi ve öğretmen kılavuzu*. İstanbul: MEB Yayınevi.

Sözer, E. (1998). *Kuramdan uygulamaya sosyal bilimlerin öğretimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Sunal, C. S. ve Hass, M. E.(2002). *Social studies for the elementary and middle gradesa constuctivist approach*. Boston: Allyand Bacon.

Şahin, C. (2003). *Türkiye'de coğrafya öğretimi, sorunları ve çözüm önerileri*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Şen, E. (1996), *Özel hayatın gizliliği ve korunması*, devlet ve kitle iletişim araçları karşısında korunması. İstanbul: Kazancı Yayınları.

- Şiringel, N. (2006). *Sosyal bilgiler ve türkçe öğretmenlerinin ilköğretim 6 ve 7. sınıfta belirli gün ve haftalarla ilgili görüşlerinin değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İlköğretim Anabilim Dalı, Adana.
- Takış, T. (2003). Kimliklerle buluşma. *Doğu Batı Üç Aylık Düşünce Dergisi*, 23 (3), 6-7.
- Tatar, H. C. (2012). Batının kimlik inşasında ötekinin yeri. *Karadeniz (Black Sea - Çernoye More) İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (14), 91-102.
- Taylor, C. (2005), *Kimlik/Farklılık Sorununa Sahici Demokratik Çözüm Arayışı*. Çok kültürcülük Tanınma Politikası, (Çev. L. Köker). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 48
- Tezgel, R.(2008). *Yeni ilköğretim programlarında insan hakları vatandaşlık ve kentlilik eğitimi*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Timuçin, A.(2000). Tarih bilinci ve tarih felsefesi. *Felsefelogos Dergisi*, 9,14-15.
- Tikveş, Ö. (1982), *Teorik ve pratik anayasa hukuku*, İzmir: Acargil Matbaası, D.E.U. Hukuk Fak. Yayın No: 3
- Touraine, A. (2000). *Eşitliklerimiz ve Farklılarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz?* (Çev. O. Kunal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tural, S.(1992). *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*. Ankara: Ecdat Yayını.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılacak nitel bir araştırma tekniği: *Görüşme. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*. 6 (24), 543-559
- Türkbağ, A. U. (2003) “Kimlik hukuk ve adalet sorunu”, *Doğu Batı Yayınları, Doğu Batı Üç Aylık Düşünce Dergisi*, 23 (3), 209-210
- Türkkan, Z.(2011). *Kimliğin oluşumunda ve korunmasında dinin rolü* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi. (302253).
- Türküm, S. A. (2002). *Anket tekniği, bireyi tanıma teknikleri*. İçinde Can, G. (Ed.). (ss.128-130). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları.

- Türkyılmaz, M. (2008). Dil ve anlatım dersinde bir ölçme aracı olarak yazılı sınavların kullanımı konusunda öğretmen görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9 (3), 1-14.
- Ulusoy, M. (2012). Eğitimin anayasal ve yasal temelleri, <http://www.amatorce.edebiyat.com/eser.asap?> web adresinden 11.10.2014 tarihinde alınmıştır.
- Ünlüer, G. (2008). *Sosyal bilgiler dersinde gazete kullanımının öğrencilerin akademik ve tutumlarına etkisi* (Doktora Tezi), YÖK Tez Merkezi. (257211).
- Üstel, F. (2005). *Makul vatandaşın peşinde. II. meşrutiyet'ten bugüne vatandaşlık eğitimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Üveldius, R. (1997). *Education for democratic citizenship: Dimensions of citizenship core competencies and international activities*. (ED:430867) Eric veri tabanından 12. 07. 2013. tarihinde alınmıştır.
- Stel, F. (1999). *Yurttaşlık ve demokrasi*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Yanpar, T. (2006). Etkili ve anlamlı öğrenme için kuramsal yaklaşımlar ve yapılandırmacılık. İçinde C. Öztürk (Ed.) *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı Bir Yaklaşım* (s. 88-102).Ankara: Pegem A Yay.
- Yaşar, Ş. (2005). *Sosyal bilgiler programı ve öğretimi*. Eğitimde Yansımalar VIII: Yeni İlköğretim Programlarını Değerlendirme Sempozyumu içinde (ss. 329-342). (14-16 Kasım 2005). Ankara: Sim Matbaacılık.
- Yaşar, Ş. ve Gültekin, M. (2009). Sosyal bilgiler öğretiminde araç- gereç kullanımı. C. Öztürk (Ed.). *Sosyal bilgiler öğretimi içinde* (s.307-342). Ankara: Pegem A Yayınevi.
- Yavaşgel E, (2004). *Temsilde adalet ve siyasal istikrar açısından seçim sistemleri ve Türkiye'deki durum*, Ankara: Hukuk Yayınlar, 738 (31).
- Yeşil, R. (2002). *Okul ve ailede insan hakları ve demokrasi eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yılmaz, A. (2001). İşbirliğine dayalı öğrenme: Etkili ancak ihmal edilen ya da yanlış kullanılan bir metot. *Millî Eğitim Dergisi*, 150, 46-50.

Quigley, C. N. (2000). *Global trends in civic education*. center for civic education web sitesindeki; http://www.civiced.org/articles_indonesia.html adresinden, 05. 06. 2013 tarihinde alınmıştır.

Wilkins, C. (2003). Teachers and young citizens: Teacher talk about their role as social educators. *Westminster Studies in Education*, 26 (1), 63-75.

Ekler

	<u>Sayfa</u>
Ek- 1: Araştırma İzni.....	252
Ek- 2: Öğretmen Görüşme Formu (Araştırma Sorusu, İzin Belgesi, Kişisel Bilgi Formu ve Görüşme Soruları)	254
Ek- 3: Coğrafya Kazanımlarına Yönelik Ünite ve Etkinlik Örnekleri	258
Ek- 4: Coğrafya Konuları Kazanım Maddelerinin (Cronbach Alfa) Güvenilirlik Değerleri	266
Ek- 5: Coğrafya Konuları Öğretim Uygulamaları, Yaşanılan Sorunlar ve Eğitim Gereksinimleri (Cronbach Alfa).....	269
Ek- 6: Anket Formu	273
Ek- 7: Görüşme Kodlama Anahtarı.....	284
Ek- 8: Öğretmenlerin Cinsiyet Değişkenine Göre t Testi Sonuçları	289
Ek- 9: Öğretmenlerin Görev Yaptığı Okul Değişkenine Göre t Testi Sonuçları	290
Ek- 10: Öğretmenlerin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre t Testi Sonuçları.....	291
Ek- 11: Öğretmenlerin Mesleki Tecrübe Düzeyi Değişkenine Göre t Testi Sonuçları.....	292
Ek- 12: Öğretmenlerin Mezun Olduğu Okul Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) Sonuçları	293
Ek- 13: Anket Uygulamasına Katılan Öğretmenler Dönen Anket ve Görev Yaptıkları Okullar	295

Ek- 1: Araştırma İzni

T.C.
KAYSERİ VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 94025929/605/748684
Konu: Anket İzni

20/02/2014

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : Bakanlığımız Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün 07/03/2012 tarihli ve 3616 sayılı (2012/13 Genelge) emirleri.

Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilimler Eğitimi Doktora Programı Öğrencisi **Servet ÖZÜNAL**'ın Müdürlüğümüze bağlı merkez ilçelerimiz ortaokullarında görev yapan Sosyal Bilimler öğretmenlerine yönelik gönüllülük esasına dayalı olarak "Sosyal Bilimler Dersinde Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırılmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri" konulu doktora tez çalışması yapma isteği ile ilgili Dumlupınar Üniversitesi Rektörlüğü Öğrenci İşleri Daire Başkanlığının 12.02.2014 tarih ve 901 sayılı yazıları ilişikte sunulmuştur.

Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilimler Eğitimi Doktora Programı Öğrencisi **Servet ÖZÜNAL**'ın Müdürlüğümüze bağlı merkez ilçelerimiz ortaokullarında görev yapan Sosyal Bilimler öğretmenlerine yönelik gönüllülük esasına dayalı olarak "Sosyal Bilimler Dersinde Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırılmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri" konulu doktora tez çalışması yapmasında bir sakıncanın olmadığı Anket Değerlendirme Komisyonu tarafından tespit edilmiş olup, eğitim-öğretimi aksatmadan Okul Müdürünün gözetiminde ve sorumluluğunda araştırmanın yapılması, Okul Müdürlüğü tarafından araştırma sonucunun Müdürlüğümüze gönderilmesi kaydıyla uygun görülmektedir.

Makamınızca da uygun görüldüğü takdirde, olurlarınıza arz ederim.

Bilal YILMAZ
İl Milli Eğitim Müdürü

OLUR
20/02/2014
Mehmet Emin AVCI
Vali a.
Vali Yardımcısı

Ek:
1-Anket Örneği (11 sayfa)

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5 inci maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır

Hacı Saki Mah. Osman Kavuncu Bul.
No:40/B 38010 Kocasinan/KAYSERİ
Elektronik Ağ: www.kayseri.meb.gov.tr
e-posta: argc38@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: Arslan KUŞ(Şube Müdürü)

Tel: (0 352) 330 11 25(136)
Faks: (0 352) 336 76 04

Ek-1: Araştırma İzni Devam

T.C.
KAYSERİ VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 94025929/605/768321
Konu: Anket İzni

20/02/2014

DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE (Öğrenci İşleri Dairesi Başkanlığı)

İlgi : 12.02.2014 tarihli ve 901 sayılı yazınız.

Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilimler Eğitimi Doktora Programı Öğrencisi **Servet ÖZÜNAL**'ın Müdürlüğümüze bağlı merkez ilçelerimiz ortaokullarında görev yapan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine yönelik gönüllülük esasına dayalı olarak "Sosyal Bilgiler Dersinde Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırılmazına İlişkin Öğretmen Görüşleri " konulu doktora çalışması yapmasında bir sakıncanın olmadığı Anket Değerlendirme Komisyonu tarafından tespit edilmiş olup, eğitim-öğretimi aksatmadan Okul Müdürlüğünün gözetiminde ve sorumluluğunda araştırmanın yapılması, Okul Müdürlüğü tarafından araştırma sonucunun Müdürlüğümüze bilgi vermesi kaydıyla uygun görüldüğü ile ilgili Valilik Makamının 20/02/2014 tarihli 748684 sayılı onay örneği ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Bilal YILMAZ
İl Millî Eğitim Müdürü

Ekler:

- 1- Onay Örneği (1 sayfa)
- 2- Anket Örneği (7 sayfa)

*S. S. Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Sosyal Bilimler Eğitimi Doktora Programı
25/02/14*

*Elektronik İmza
21.02.2014*

*S. S. Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Sosyal Bilimler Eğitimi Doktora Programı
25/02/14*

*S. S. Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Sosyal Bilimler Eğitimi Doktora Programı
25/02/14*

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5 inci maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. Evrak teyidi <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden a161-e1a1-32de-9dd6-5bf1 kodu ile yapılabilir.

Hacı Saki Mah. Osman Kavuncu Bul.
No:40/B 38010 Kocasinan/KAYSERİ
Elektronik Ağ: www.kayseri.meb.gov.tr
e-posta: arge38@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: Arslan KUŞ (Şube Müdürü)

Tel: (0 352) 330 11 25(136)
Faks: (0 352) 336 76 04

Ek- 2: Öğretmen Görüşme Formu (Araştırma Sorusu, İzin Belgesi, Kişisel Bilgi Formu ve Görüşme Soruları)

Sosyal Bilgiler Dersinde Coğrafya konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırmasına Etkisi, Öğretim Uygulamaları ve Eğitim Gereksinimleri Nelerdir?

Merhaba, adım Servet Özunal; Ben Sosyal Bilgiler Dersinde Coğrafya konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri konulu bir araştırma yapıyorum. Sizinle Sosyal bilgiler dersindeki coğrafya konularının kimlik inşasına ve vatandaşlık bilinç düzeyinin gelişmesine etki düzeyi ve konular işlenirken yaptığımız uygulamalar üzerine görüşme yapmak istiyorum. Bu görüşme ile elde edilen veriler bir doktora tezinde kullanılacaktır. Bu kapsamda elde edilecek olan veriler ile coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci gelişimi bakımında yeterlilik düzeyini ve ayrıca konular işlenirken uygulamada görülen eğitim gereksinimlerini belirleyerek bu konuda yapılacak olan eğitim çalışmalarına katkıda sağlayacağını ümit ediyorum.

Görüşmeye başlamadan önce, söyleyeceklerinizin araştırmacı dışında kimse tarafından görülmeceğini, gizli kalacağını belirterek araştırma amacı dışında kullanılmayacağını belirtmek istiyorum.

Araştırma sürecinde görüşülen bireylerin isimleri gizli kalacak ve bir takma isim kullanılacaktır. Görüşmeye başlamadan önce görüşmeye katılan öğretmenlerin özellikleri içeren kişisel bilgi formunu doldurmanız gerekmektedir. Araştırma sürecinde söyleyeceklerinizi doğru ve ayrıntılı kaydetmek amacıyla görüşme kayıt cihazı kullanılacaktır. Görüşme sırasında anlaşılamayan soruyu tekrar sorabilirsiniz. Görüşme süresinin ortalama 30 dakika süreceği tahmin edilmektedir. Araştırmaya katıldığınız için şimdiden teşekkür ederim.

Ek- 2: Devam

Öğretmen Görüşme Formu İzin Belgesi

“Sosyal Bilgiler Dersinde Coğrafya konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri” adlı doktora tezi kapsamında yapılacak olan görüşme sürecine, bana verilen bilgiler ışığında gönüllü olarak katılmayı kabul ediyorum.

İmza

Adı Soyadı

Görüşme numarası:

Görüşme tarihi:

Görüşme saati:

Görüşüme yeri:

Çalıştığı okul:

Ek-2: Devam

Kişisel Bilgi Formu ve Görüşme Soruları

Cinsiyetiniz : () Bayan () Erkek

Mesleki tecrübeniz : () 1-4 yıl () 5-9 yıl () 10-14 yıl () 15-19yıl () 20 yıldan fazla

Öğrenim durumunuz : () Lisans () Lisansüstü

Mezun olduğunuz üniversite ve fakülte: () Eğitim Fak. () Fen - Edeb. Fak. () Diğer (Lütfen belirtiniz)0.....000000

Görev yaptığınız okul türü : () (Genel) Ortaokul () (Özel) Ortaokul

Okutmakta olduğunuz sınıf ya da sınıflar : () 5. Sınıf () 6. Sınıf () 7. Sınıf
() Hepsi

Görüşme Soruları

1. Kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci sizce neyi ifade ediyor?
2. Coğrafya konularının öğretimini ile kimlik inşası arasındaki ilişkiyi nasıl yorumluyorsunuz?
3. Coğrafya konularının öğretimini ile vatandaşlık bilincinin gelişimi arasındaki ilişkiyi nasıl yorumluyorsunuz?
4. Coğrafya konularının öğretiminin kimlik inşası ile vatandaşlık bilincinin gelişimini, topluma etkisi açısından nasıl değerlendiriyorsunuz.?
5. Coğrafya konularının öğretiminde kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişimine yönelik planlama ve dersin işleniş durumunu nasıl gerçekleştiriyorsunuz?
6. Coğrafya konularının öğretiminde kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin geliştirilmesine yönelik hangi araç-gereçlerden yararlanıyorsunuz?

Ek- 2: Devam

Görüşme Soruları

7. Coğrafya konularının işlendiği sınıf ortamını nasıl olmalı ve sınıf içerisinde ders işlenirken uyulması gereken ilkeler neler olmalıdır?
8. Coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini geliştirmeye yönelik etkinlikleri uygularken kimlerle işbirliği yapıyorsunuz?
9. Coğrafya Dersinde kimlik inşası ve vatandaşlık Bilincinin gelişimine yaptıkları rehberlik uygulamalarına ilişkin görüşleri
10. Coğrafya konularının öğrencilerin kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci ile ilgili kazanımlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?
11. Kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazanmış olan bir insanın özellikleri neler olmalıdır?
12. Coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazandırmaya yönelik ne tür sorunlar yaşıyorsunuz?
13. Coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini artırma amacına uygun konuların öğretiminin daha etkili yapılabilmesi için önerileriniz nelerdir?
14. Coğrafya eğitimine ilişkin herhangi bir eğitim programında hangi konulara değinilmesini istersiniz? Böyle bir programa daha önce katıldınız mı ve katılmayı düşünürmüsünüz?

Ek- 3: Coğrafya Kazanımlarına Yönelik Ünite ve Etkinlik Örnekleri

Sınıf	Ünite	Coğrafya Etkinlik Örnekleri
4	Kendimi Tanıyorum	<ul style="list-style-type: none"> “Yaşamımdan Kesitler” (Yaşamı etkileyen önemli olayların esas alındığı bir zaman şeridi oluşturularak geçmiş ve gelecekle ilgili bağ kurulmaya çalışılır) “Bu Benim Kimliğim” (Nüfus cüzdanı, okul ve spor kulübü kimliği gibi kimlik belgelerindeki bilgiler incelenerek kimliği oluşturan ana öğeler fark edilir.)
4	Geçmişimi Öğreniyorum	<ul style="list-style-type: none"> “Geçmişin İpuçları” (Gelenekler ve göreneklerimiz bugünümlü nasıl etkilediğine bakarak gelişim süreci üzerinden geçmişle bağ kurulur.) “Bir Gezi Yapalım” (Tarihî mekân, müze ve anıtlara gezi düzenlenerek geçmişimizle bağ kurulur. Bizi biz yapan değerler verilmeye çalışılır. Ör: Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzesi gezisi gibi.) “Sanal Alan Gezisi” (İnternet üzerinden sanal olarak, tarihi ve turistik değerlerimiz gezi yaptırılarak kültürel değerlerimiz kavratılmaya çalışılır.) “Güneşin hareketi” (Güneşin konumundan yararlanılarak yön bulma çalışması yapılır. İnsanların yolculuklarında ya da yer değiştirmelerinde kolaylıklar sağlar.)
4	Yaşadığımız Yer	<ul style="list-style-type: none"> “Define Arıyoruz” (Yön bilgisi ve kroki okuma becerisi kullanılarak kroki ya da harita okuma kavratılmaya çalışılır.) “Hava Gözlemi” (Belli zaman diliminde hava olayları gözlemlenerek gözlemler sonucunda meydana gelen değişikliklere göre hareket eder ve varsayımlarda bulunur.) “Gezelim Öğrenelim” (Çevredeki doğal ve beşerî unsurlar tanıtılarak bu unsurların oluşumunda ve gelişiminde insanların etkileri kavratılmaya çalışılır.) “Yaşadığımız Yeri Tanıyalım” (Yaşadığımız yer ile ilgili efsane, öykü, türkü ve şiirler incelenir. Toplumsal kültürler ve kimlikler kavratılır) “Deprem Tatbikatı” (Deprem öncesi ve deprem sırasında yapılması gerekenlerle ilgili uygulama yaptırılarak vatandaşlık bilinci artırılmaya çalışılır)
4	Üretimden Tüketime	<ul style="list-style-type: none"> “Buğdayın Yolculuğu” (Empati yoluyla bir ham maddenin ürüne dönüşmesi hikâye edilerek akış şeması oluşturulur. İnsanların bu süreçteki etkileri kavratılır)

Sınıf	Ünite	Ek- 3: Devam Coğrafya Etkinlik Örnekleri
4	İyi ki var	<ul style="list-style-type: none"> • “İnternette Araştırıyoruz” (Öğrencinin kullandığı eşyaların geçirdiği safhalarla ilgili bir araştırma yapılır. Üretim ve tüketim alışkanlıkları üzerinde durulur.) • “Zaman Tüneli” (Yaygın olarak kullanılan bazı aletlerin icat tarihi esas alınarak bir zaman şeridi oluşturulur ve bu araç ve aletlerin hayatımıza etkisi tartışılır.) • “Teknolojiyi Doğru Kullanalım” (Teknolojinin doğru kullanımı ile ilgili küçük gruplar oluşturma, yöntemine dayalı etkinliklerle işbölümünün önemi üzerinde durulur.)
4	Hep Birlikte	<ul style="list-style-type: none"> • “Bir Gazete Sayfası Hazırlayalım” (Çevredeki sosyal problemlere karşı duyarlılığı arttırma, neden sonuç ilişkisini belirleme becerisini geliştirme amacıyla yönelik olarak, bir haberden hareketle gazete sayfası hazırlanır.) • “Nasıl Güzelleştirebiliriz?” (Çevremizi nasıl güzelleştirebiliriz? Çevre temizliği üzerinde durularak insanların etkilerini küçük grup çalışmaları yapılarak kavratılır.)
4	İnsanlar ve Yönetim	<ul style="list-style-type: none"> • “Bir Gezi Yapalım” (Bir arada yaşamının gereği olarak oluşturulan yerel yönetim birimlerine tanıtım amaçlı bir gezi düzenlenir hak ve sorumluluklarımız kavratılır.)
4	Uzakta ki Arkadaşlarımız	<ul style="list-style-type: none"> • “Dünya Turu” (Harita üzerinde değişik ülkelere yolculuk yapılır.) • “Fotoğrafların Anlattıkları” (Ülkelerin tarihi, dini ve kültürel ve doğal yapısı ile ilgili fotoğraflardan yararlanılarak o ülkeyle ilgili tahminlerde bulunulur.) • “Ortak Yönlerimiz” (Değişik ülkelerde yaşayan çocukların buldukları ortamın fiziki ve beşeri etkisine göre benzerlik ve farklılıklarına ilişkin tablo yapılır.) • “İnternette Araştırıyoruz” (Uluslararası sportif faaliyetlerin yapıldığı şehirlerin sportif faaliyete göre ortak özellikleri araştırılır.)
4	İnsanlar Yerler Çevreler	<ul style="list-style-type: none"> • “Doğal afetler” (Meydana gelen doğal afetlerden örnekler verilerek korunma yollarına karşı hazırlık uygulamaları yapılır.)

Sınıf	Ünite	Ek- 3: Devam Coğrafya Etkinlik Örnekleri
4	Üretim Dağıtım ve Tüketim	<ul style="list-style-type: none"> • “Üretim ve tüketim” (İnsanların hayatta kalabilme adına temel ihtiyaçlarının neler olduğu kavratılarak, diğer ihtiyaçlar ile karşılaştırılması yapılır.) • “Tüketim” (Mevcut kaynaklarla ihtiyaçlar ilişkilendirilerek karşılaştırılması yapılır.) • “Dağıtım” (Kullandığı bazı ürünlerin üretim, dağıtım ve tüketim ağını kavratılır) • “Tüketim” (Satın alacağı ürünleri belirlenen standartlara göre değerlendirmesi sağlanır) • “Tüketim” (Gerektiğinde bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanması öğretilir)
4	Gruplar Kurumlar ve Sosyal Örgütler	<ul style="list-style-type: none"> • “İlişkilendirme” (Ön bilgi ve yaşantısını kullanarak çevresindeki belli başlı problemlere karşı <i>ses, gürültü ve hava kirliliği</i> vs. ya da ihtiyaçlara yönelik olarak grup, kurum ve sosyal örgütleri ilişkilendirir.) • “Sosyal ve eğitsel etkinlik” (Okulunda ve yakın çevresinde katılacağı <i>kültürel gelişim, sosyal ve eğitsel gelişim gibi, ayrıca tarım, hayvancılık ve sanayi, fuar, vs.</i> grup ya da kurumsal etkinliklere katılarak kimlik ve vatandaşlık gelişim süreci ile ilgili bilinç inşası geliştirilir.)
5	Adım Adım Türkiye	<ul style="list-style-type: none"> • “Üç Taş Oyunu” (Ülkemizdeki doğal varlıklar ile tarihî mekân, nesne ve yapıtlarla ilgili soruları cevaplamaya yönelik bir oyun oynanır.) • “Sanal Alan Gezisi” (Ülkemizdeki doğal varlıklar, tarihî mekânlar, nesnelere, yapıtlar hakkında internet araştırması yapılır.) • “Bir Gezi Yapalım” (Tarihî mekân, müze, anıt, fabrika, santral vs. gezi yapılır. Örnek: Anıtkabir gezisi ya da termik santral)

Sınıf	Ünite	Ek- 3: Devam Coğrafya Etkinlik Örnekleri
5	Bölgemizi Tanıyalım	<ul style="list-style-type: none"> • “Kabartma Harita Yapalım” (Basit malzemeler kullanılarak yüzey şekillerini gösteren kabartma harita yapılır.) • “Turist Rehberi Olalım” (Yaşanılan bölgenin genel özelliklerini anlatan bir kitapçık hazırlanır.) • “Bölgemizi Tanıyalım” (Yaşadıkları bölgede belirlenen bir yere gezi düzenlenir.) • “Kızılırmak Türküsü” (Aşık Veysel’in Kızılırmak Türküsü doğal afet bilgisi çerçevesinde incelenir.) • “Fotoğrafların Dili” (Bölgenin coğrafi özelliklerini yansıtan resim veya fotoğraflar incelenir.) • “İnternette Araştırıyoruz” (Bölge ile ilgili çeşitli bilgiler ve fotoğraflar araştırılır.) • “Film İzliyoruz” (Deprem, sel, volkanıma konulu filmler izlenir.) • “Geçmişten Günümüze” (Bölgesinde sıkça görülen bir afet ile ilgili sözlü tarih çalışması yapılır.) • “Deprem Tatbikatı” (Deprem tatbikatı yapılır.) • “Sınıf Tahliye Çantası Hazırlama” (Yaşadığı bölgede görülen doğal afetlerin zararlarını artıran insan faaliyetlerini fark eder.)
5	Ürettiklerimiz	<ul style="list-style-type: none"> • “Bir Gezi Yapalım” (Yakın çevredeki bir üretim merkezine inceleme gezisi yapılır.) • “İnternette Araştırıyoruz” (Yaşanılan bölgedeki bir ekonomik faaliyete ilişkin internet araştırması yapılır.) • “Yapıyorum, atıyorum” (Bir ürün tasarlanarak onu en iyi şekilde pazarlama projeleri yapılır.) • “İnternette Araştırıyoruz” (Yaşanılan bölgedeki bir ekonomik faaliyete ilişkin internet araştırması yapılır.)
5	Gerçekleşen Düşler	<ul style="list-style-type: none"> • “Röportaj Yapıyoruz” (Bazı buluş ve teknolojik gelişmelerden önce, <i>örneğin tarımda insan ve hayvan gücü, ulaşım, kömür, petrol ve doğalgazın kullanılmadığı dönemlerde</i> gündelik hayatın nasıl olduğuna dair aile büyükleri ile röportaj yapılır. Buluşlarla teknolojik gelişmeleri ilişkilendirir ve toplum hayatımıza etkileri kavratılır) • “Olmasaydı, Ne Olurdu?” (Bir alet veya ürünün <i>örneğin telefon, elektrik, fosil kaynaklar ya da tarımsal bazı ürünler</i>, günlük hayatımızda olmasaydı durumu hakkında beyin fırtınası yapılarak önemi kavratılır.) • “Nereden Nereye” (Teknolojik gelişmelerin toplum hayatımıza etkilerini ortaya koyan beyin fırtınası yapılır.)

Sınıf	Ünite	Ek- 3: Devam Coğrafya Etkinlik Örnekleri
5	Hepimizin Dünyası	<ul style="list-style-type: none"> • “Eşyanın Yolculuğu” (Öğrenci tarafından kullanılan herhangi bir eşyanın <i>örneğin kıyafet gibi</i>, üretildiği yerden bize ulaşana kadar geçen öyküsünü anlatan bir metin hazırlanır beşeri ve ekonomik yapı ile ilişkilendirilir.) • “Harikalar Diyarı” (Çeşitli malzemeler kullanılarak dünya ortak mirasına ait nesnelerin ya da doğal ve beşeri bir yapıya sahip olan <i>örneğin dağlar, volkanizma, baraj gibi</i>, görsellerin maketleri yapılarak toplumsal yapıya olan etkileri kavratılır.)
5	İnsanlar Yerler Çevreler	<ul style="list-style-type: none"> • “Neden oldu” (Yaşadığı bölgede görülen doğal afetlere “<i>sel, taşkın, çığ vs.</i>” neden olan uygulamaları ve çevresel etkilerini öğrenir.)
5	Üretim Dağıtım ve Tüketim	<ul style="list-style-type: none"> • “Üretim Şekilleri” (Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetleri iklim, arazi yapısı vs. ilişkilendirerek varsayımlarda bulunmasını öğrenir) • Meslek Alanları Oluşumu” (Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetlere ilişkin ortaya çıkan meslekleri belirler ve mekânla olan ilişkisini kavrar.) • “İklim Üretim İlişkisi” (Bölgesindeki ekonomik faaliyetler ile coğrafi özellikleri ilişkilendirir.) • “Haritalar Ne İşe Yarar?” (Çeşitli haritalar üzerinde incelemeler yapılarak, haritaların kullanım alanlarına göre önemlerini kavrar.)
6	Bilim Teknoloji ve Toplum	<ul style="list-style-type: none"> • “Teknolojik Gelişim” (Buluş ve teknolojik gelişmelerin toplum hayatımıza etkilerini tartışma yapmak suretiyle öğretir.) • “Bilim ve Toplum” (Buluş yapanların ve bilim insanlarının ortak özelliklerini öğrenir çıkarımlarda bulunur.)
6	Sosyal Bilgiler Öğreniyorum	<ul style="list-style-type: none"> • “Neden Oldu?” (Güncel bir olayın neden meydana geldiği ile ilgili yakın çevresindeki bir örnekten yola çıkarak bir olayın çok boyutluluğunu fark eder.) • “Atlantis’ten Gelen Çocuk” (Dergi veya gazete resimlerinden bir kolaj hazırlanarak bir kültürün özelliklerini tanımaya yönelik çalışmalar yapılır.)

Sınıf	Ünite	Ek- 3: Devam Coğrafya Etkinlik Örnekleri
6	Yeryüzünde Yaşam	<ul style="list-style-type: none"> • “Çöl ve Kutup Arasında” (Dünya üzerinde görülen farklı iklim türleri ile ilgili yaratıcı drama çalışması yapılır.) • “Ne Yiyor, Nasıl Giyiniyorlar?” (Dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan insanların günlük hayatlarını yansıtan fotoğraflar incelenir.) • “Ülkemizden Yedi Renk” (Çeşitli harita ve fotoğraflar incelenerek konum, yeryüzü şekilleri ve iklim ilişkisi vurgulanır.) • “Çatalhöyük’te Yaşam” (Çatalhöyük örneği üzerinden yerleşmeyi etkileyen faktörler günümüzle karşılaştırmalı olarak belirlenir.) • “Yüzyıllar Boyunca Yerleşme” (Çeşitli görsel materyallerden yararlanarak yerleşmeyi etkileyen faktörler tarihsel süreçte incelenir.) • “Anadolu’da İz Bırakanlar” (Anadolu Medeniyetleriyle ilgili verilen bilgiler incelenerek bu medeniyetlerin ekonomik, siyasî ve sosyal özellikleri belirlenir.) • “Bir Yaşam Bir Uygarlık” (Günlük yaşamla ilgili örneklerden yola çıkarak Anadolu medeniyetlerinin siyasî sosyal ve ekonomik özellikleri ile ilgili çıkarımlarda bulunulur.) • “Hititler” (Hititler döneminde Anadolu’yu yerleşim alanı olarak ön plana çıkartan coğrafi yapıyı anlatan film izlenir.)
6	İpek Yolunda Türkler	<ul style="list-style-type: none"> • “İpek Yolu ve Türkler” (İpek Yolu’nun geçtiği bölgelerde üretilen ürünleri ve bölgelerin yüzey şekillerini gösteren haritalar hazırlanarak toplumlar arasındaki kültürel ve ekonomik ilişkiler incelenir.) • “Geçmişin İzleri” (Düğün ve bayram kutlamalarındaki kültürel öğeler değişim ve süreklilik açısından incelenir.) • “Kilim” (Görsel ve yazılı materyaller kullanılarak geleneksel Türk sanatları değişim ve süreklilik açısından incelenir.)
6	Ülkemizin Kaynakları	<ul style="list-style-type: none"> • “Ülkemizi Geliştirelim” (Türkiye’nin sahip olduğu madenler ve ürünler ile turistik yerler harita üzerinde gösterilerek verilen grafiklerle ülke ekonomisindeki yeri tartışılır.) • “Yatırım Projeleri” (Ülkemizin kaynakları göz önünde bulundurularak ürün, fabrika vb. yatırım alanları kavratılır) • “Benim Sadık Yârim Kara Topraktır” (Türkü incelemesi yapılarak toprağın önemi üzerinde durulur.) • “Doğal Kaynaklarımız Bize Emanet” (Doğal kaynakların bilinçli kullanımına ilişkin projeler tasarlanır.) • “Nitelikli İnsan Gücü” (Nitelikli insan gücünün ülke ekonomisi için önemi kavratılır)

Sınıf	Ünite	Ek- 3: Devam Coğrafya Etkinlik Örnekleri
6	Ülkemiz ve Dünya	<ul style="list-style-type: none"> “Dünyamızı Tanıyoruz” (Dünya haritası üzerine dünyadaki nüfus ve ekonomik faaliyetlerle ilgili araştırma verileri yerleştirilerek dağılışı etkileyen faktörler belirlenir.) “İhracat Yapıyoruz” (Bir ülkenin kaynakları ve ihtiyaçları ile Türkiye’nin kaynaklarını göz önünde bulundurarak o ülkeye ürün satmak için proje hazırlanır.) “Türk Cumhuriyetleri” (Türk Cumhuriyetleri ile tarihî ve kültürel yakınlığımızın, kültürel ve ekonomik ilişkilerimize etkisi tartışılır.) “Sorun Avcıları” (Gazete, dergi vb. kaynak taraması yapılarak yaşanan sorunların çözümü için diğer ülkelerle işbirliği ve dayanışmanın, sorunların çözümüne etkisi tartışılır.)
6	Elektronik Yüzyıl	<ul style="list-style-type: none"> “Neler Olacak Neler” (Bilim ve teknolojinin geleceğimizi şekillendirmesine ilişkin beyin fırtınası ve araştırma yapılır.)
6	Üretim Dağıtım ve Tüketim	<ul style="list-style-type: none"> “İşgücü” (Nitelikli insan gücünün Türkiye ekonomisinin gelişmesindeki rolünü değerlendirir.)
6	Ülkemizde Nüfus	<ul style="list-style-type: none"> “Nerelerde Yaşıyoruz?” (Nüfus dağılımını gösteren haritalar ve fotoğraflar incelenir.) “Ülkemizde Bir Gezi” (Harita ve verilerden yararlanılarak nüfus dağılımının neden ve sonuçları incelenir.) “Nüfus Sayımı Yapalım” (Nüfus sayımlarının yapılması ve değerlendirilmesine yönelik bir proje hazırlanır.) “Nüfusu İnceleyelim” (Nüfus sayımı sonuçlarına göre hazırlanmış tablo ve grafiklerden yararlanılarak nüfus özellikleri incelenir ve nüfusun eğitim durumu ile eğitim hakkı ilişkilendirilir.) “ El Ele Tutuşalım” (Altı şapkalı düşünme tekniği ile eğitim ve çalışma hakkı üzerinde durulur.) “Yârim İstanbul’u Mesken mi tuttun?” (Türkü ile göç teması üzerinde durulur ve incelenir.) “Göçmen Olan Kuşlar mı?” (Bir göç hikâyesi incelenerek yerleşme ve seyahat özgürlüğü ele alınır.) “Doğduğumuz Yerden Doyduğumuz Yere” (Sözlü tarih çalışması ile göçün neden ve sonuçları sorgulanır. Yerleşme ve seyahat özgürlüğü tartışılır.)

Sınıf	Ünite	Ek- 3: Devam Coğrafya Etkinlik Örnekleri
6	Ülkemiz ve Dünya	<ul style="list-style-type: none"> “Uluslararası Kültür” (Sanat, fuar ve spor etkinliklerinin toplumlar arası etkileşimdeki rolünü değerlendirir.)
7	Zaman İçinde Bilim	<ul style="list-style-type: none"> “Teknoloji Nasıl Doğdu?” (İlk çağlardaki bazı önemli buluşlar ele alınır.) “Harflerden Kitaba” (Yazının kullanılmasının bilimsel yapıya etkisi üzerinde durulur ve bir eserin kitap haline geliş aşamaları araştırılır; çevredeki bir matbaaya gezi yapılır.) “Bilginler ve Kâşifler” (Coğrafi keşifler zaman şeridi oluşturur.)
7	Ekonomi ve Sosyal Hayat	<ul style="list-style-type: none"> “Toprak Önemlidir” (Toprağın önemi doğrultusunda toprağı kullanmanın gerekliliğı araştırılır.) “Ülkeler Nasıl Gelişir?” (Coğrafi keşifler çerçevesinde ülkelerin gelişmesinde kaynakların, ürünlerin ve ticaret yollarının etkisi değerlendirilir.) “ Yeni Yollar” (Coğrafi Keşiflerle birlikte eski ticaret yollarının önemini kaybetmesinin Osmanlı Devleti’nin ekonomisine etkisi değerlendirilir.) “ Buharın Gücü” (Teknolojinin gelişmesinin insan yaşamına ve iş alanları üzerine etkisi vurgulanır.)
7	Uluslararası Köprüler	<ul style="list-style-type: none"> “Dünyamız ve Sorunları” (Küresel sorunlarla ilgili araştırma yapılarak sorunların nedenleri ve sonuçları açıklanır.) Küresel ısınma, çevre kirliliğı, terör, savaş, açlık, yoksulluk, hızlı nüfus artışı, işsizlik, salgın ve bulaşıcı hastalıklar vb. konularından birisi ele alınacaktır. “Proje Şenliğı” (Bilimsel araştırma basamakları kullanılarak küresel sorunların çözümü ile ilgili proje hazırlanır.) (2,3. kazanım) Çevre Hakkı” (Sınıf mahkemesi oluşturularak bir çevre sorunu çevre hakkı çerçevesinde incelenir, Çevre kirliliğı konusunda oluşturulan dernek ve kurumları öğrenir.)
7	İnsanlar Yerler Çevreler	<ul style="list-style-type: none"> Yerleşme ve yerleşmeye neden olan faktörleri kavrar ve yer değişiminde neden ve sonuçları öğrenir. Tablo ve grafiklerden yararlanarak, ülkemiz nüfusunun özellikleri ile ilgili verileri yorumlar.

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı, 2009

**Ek- 4: Coğrafya Konuları Kazanım Maddelerinin (Cronbach Alfa)
Güvenilirlik Değerleri**

Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırılmasına İlişkin Coğrafya Kazanım Soruları		Cronbach Alfa
1	Sosyal bilgiler dersi kapsamında yer alan coğrafya konularının kimlik inşasının gelişmesindeki etkisine inanıyor musunuz?	,948
2	Kültürümüzün sözlü ve yazılı öğelerinden yola çıkarak, doğal afetlerin toplum hayatı üzerindeki etkilerini örneklendirerek vatandaşlık bilincini geliştirir.	,947
3	Dünya üzerinde çeşitli ülkeler olduğunu fark eder ve kendi ülkesini diğer ülkelerden ayıran özellikleri öğrenerek kimlik inşasını artırır.	,948
4	Kendisi ile başka bir toplumdaki yaşatlarının günlük yaşamlarını karşılaştırarak kimlik ve vatandaşlık algısının geliştirir.	,946
5	Toplumlar arasında ortak kutlanan özel günlere (dini, siyasi, sportif vs.) örnekler vererek kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci gelişim düzeyini artırır.	,946
6	Ülkeler kimlik yapılarına göre işlenerek (tarihi, kültürü, eğitim yapıları) ülkeleri kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişim düzeyi bakımından sorgular.	,946
7	Kullandığı bazı ürünlerinin hammadde aşamasından ürün aşamasına (üretim, dağıtım ve tüketim) gelişim sürecini öğrenerek benimser ve sürecin bir parçası olmak suretiyle kimlik inşasını gerçekleştirir.	,946
8	Teknolojik gelişmelerin insan yaşamına ve gelişimine etkisini sorgulayarak vatandaşlık bilincinin gelişimini sağlar.	,947
9	Harita üzerinden yer şekillerini kavrayarak, yer şekillerinin sosyal ve ekonomik yapıya etkisi hakkında çıkarımlarda bulunur ve kimlik inşası gelişim düzeyini artırır.	,947
10	Ülkemizin yer altı zenginlik kaynaklarıyla ekonomik faaliyetlerini ilişkilendirerek, bunların ülke ekonomisindeki yerini ve önemini değerlendirebilir vatandaş olarak sorumluluk duygusunu artırır.	,947
11	Doğal varlıkların, tarihi mekânların, çevrelerin ortak miras ögesi olarak yaşatılmasının önemini kavrayarak, kimlik inşasının gelişimi ve vatandaşlık bilincini artırır.	,948
12	Yaşanmış olaylardan ve görsel materyallerden yola çıkarak, yakın çevresini ve Türkiye'yi betimleyerek, kimlik inşasını oluşturur.	,946
13	Doğal ve beşeri olaylar ön bilgi ve yaşantı sayesinde, belli başlı sosyal problemler ya da ihtiyaçlarla, kurum ve sosyal örgütlerle ilişkilendirilerek vatandaşlık bilincinin gelişmesini sağlar.	,949
14	Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetleri bölgenin coğrafi özellikleri ile ilişkilendirerek kimlik inşasının gelişimini sağlar.	,946
15	Ülkemizin çeşitli yerleri ile kendi çevresinin kültürel özelliklerini benzerlikler ve farklılıklar açısından karşılaştırarak kimlik inşasını gerçekleştirir.	,946

Ek- 4: Devam

Coğrafya Konuları Kazanım Maddelerinin (Cronbach Alfa) Güvenilirlik Değerleri		Cronbach Alfa
16	Toplumsal kurumların (Aile, din, eğitim.) insan yaşamındaki yeri konusunda görüşlerde bulunarak vatandaşlık bilinci içerisinde hareket eder.	,947
17	Turizmin küresel etkileşimi, kültür ve ekonomi ilişkisi üzerinde ki etkisi üzerinde durarak, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini artırır.	,946
18	Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde iletişim ve ulaşım teknolojisinin etkisini öğrenerek kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini artırır.	,947
19	İnsanlar arası etkileşimde kitle iletişim araçlarının rolünü öğrenerek, daha iyi bir toplumun oluşmasına katkı sağlar ve vatandaşlık bilincini geliştirir.	,948
20	Tarihî metinler, belgeler ve haritalardan yararlanarak göçlerin sosyal yapıya etkisi hakkında çıkarımlarda bulunur kimlik inşasını artırır.	,948
21	Çevre kirliliğine karşı çevresel örgütlerin etkinliklerini ve tarihsel süreçteki seyrini değerlendirerek vatandaşlık bilincinin gelişimine katkı sağlar.	,948
22	Anadolu ve Mezopotamya’da yaşamış ilk uygarlıkların yerleşme ve ekonomik faaliyetleri ile sosyal yapıları arasındaki etkileşimi açıklayarak kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini artırır.	,946
23	Gelenek görenek ve kültür öğelerinin geçmişten bugüne değişerek taşındığına ilişkin toplumdaki örnekler vererek kimlik inşasını geliştirir.	,947
24	Orta Asya ilk Türk devletlerinin kültürel özellikleriyle coğrafi özelliklerini ilişkilendirerek, toplumlar arasındaki kültürel gelişimi açıklayabilir kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini artırır.	,946
25	İlk uygarlıkların bilimsel ve teknolojik gelişmelere katkılarını örnekler vererek kimlik inşası gelişmesini sağlar.	,948
26	Madenler ve enerji kaynaklarının kullanım alanlarını geleceğin dünyasını oluşturması bakımından değerlendirir ve vatandaşlık değerleri açısından sorgular.	,947
27	İnsanların doğal çevreyi etkilemesi ile meydana gelen olumlu ve olumsuz gelişmeleri kavratarak, sorumluluk bilincini geliştirir.	,947
28	“Doğal Kaynaklarımız Bize Emanet” Doğal kaynakların bilinçli, bilinçsiz kullanımına ilişkin projeler hazırlayarak vatandaşlık bilincini geliştirir.	,948
29	Nitelikli insan gücünün Türkiye ekonomisinin gelişmesindeki rolünü önemini değerlendirerek vatandaşlık sorumluluğunu artırır.	,946
30	Ülkemizin diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini, kaynaklar ve ihtiyaçlar açısından değerlendirir vatandaşlık sorumluluk duygusunu artırır.	,948
31	Nüfusun din, dil ve kültürel yapısının oluşum ve gelişim süreci hakkında bilgilendirme yaparak kimlik inşasının gelişimine etki eder.	,948

Ek- 4: Devam

Coğrafya Konuları Kazanım Maddelerinin (Cronbach Alfa) Güvenilirlik Değerleri		Cronbach Alfa
32	Şehirleşme, göç ve sanayileşme olgularının gelişimini toplumsal etkilerini yorumlayarak, vatandaşlık bilincinin gelişimine katkı sağlar.	,946
33	Doğal mirasın (<i>hava, su, toprak, orman, deniz vs.</i>) ekosistemdeki öneminden yola çıkarak doğal miraslara yönelik tehditleri sorgulayarak kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini artırır.	,946
34	Güneşin hareketinden yararlanılarak, güneşin doğuş ve batışına göre günlük hayatını tanzim eder. Öğrenimlerle kimlik inşasını gerçekleştirir.	,947
35	“Ülkeler Nasıl Gelişir?” (Coğrafi keşifler çerçevesinde) Ülkelerin gelişmesinde kaynakların, ürünlerin ve ticaret yollarının etkisini değerlendirerek kimlik inşası ve sorumluluk bilincini geliştirir.	,946
36	Bölgesel ve küresel düzeyde etkili olan (çevresel, kültürel, siyasi ve ekonomik) örgütlerin rolünü kavratarak kimlik inşası ve vatandaşlık gelişimine katkı sağlar.	,947
37	Türkiye'nin tarih boyunca medeniyetler merkezi olmasının nedenlerini öğrenerek kimlik inşasının gelişimi sağlar	,946
38	Hava olaylarını (sıcaklık, basınç, rüzgâr, nem, yağış, vs.) gözlemleyerek, çıkarımlarda bulunur ve yaşam alanını ona göre şekillendirerek kimlik inşasını gerçekleştirir	,948
39	Atmosfer olaylarının değişimiyle insanların birbiriyle ve çevresiyle olan etkileşimlerini yorumlayarak kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini geliştirir.	,948
40	Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak, iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunması kimlik inşasının gerçekleşmesi ile olur.	,948
41	Çevresinde gördüğü doğal ve beşerî unsurları ayırt ederek bu unsurların korunması ve gelecek nesillere aktarılması için sorumluluk duygusu içerisinde vatandaşlık bilincini geliştirir.	,947
42	Doğal afetler ve çevre sorunlarına karşı, dayanışma ve işbirliği içinde olmanın önemini öğrenerek, korunma ve önlem alma yollarına yönelik yapılan çalışmalar vatandaşlık bilincini geliştirir.	,945

Ek- 5: Coğrafya Konuları Öğretim Uygulamaları, Yaşanılan Sorunlar ve Eğitim Gereksinimleri (Cronbach Alfa)

Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırılmasına İlişkin Öğretim Uygulamaları, Yaşanılan Sorunlar ve Eğitim Gereksinimleri		Cronbach Alfa
Ön hazırlık (Planlama)		
1	Resmi öğretim programına göre ders planlarını uyguluyorum	,926
2	Ders planlarımı kimlik inşasına yönelik kendim oluşturuyorum	,927
3	Önerilen ders planlarında değişiklikler yapıyorum	,928
4	Planlarımda vatandaşlık bilinç düzeyini dikkate almaya çalışıyorum	,928
5	Planlarımda çevrenin sosyo ekonomik özelliklerine dikkat etmeye çalışıyorum	,926
6	Örneklendirmelerimde güncel olaylara yer veriyorum	,927
7	Planlarımda öğrencilerin derse hazır bulunuşluk durumunu dikkate alıyorum	,927
8	Okulun fiziki şartlarına göre planlamalarımı yapıyorum	,926
9	Planlamalarımın günlük yaşamda uygulanabilirliğe önem veriyorum	,925

Uygulama (Etkinlik Türleri)		
10	Toplumun gelişim süreci ile ilgili bir olayı ya da konuyu canlandırma	,927
11	Toplumsal, kültürel, ekonomik olaylar vs. ilgili konuların araştırılmasını sağlama	,925
12	Beşeri ve ekonomik alan da hizmet veren kurumlardaki kişilerle görüşme yapılmasını sağlama	,926
13	Toplumun gelişim sürecini etkileyen beşeri, ekonomik ve siyasal konularda ilgili bireylerin davranışlarına ilişkin gözlemler yapılmasını sağlama	,926
14	Beşeri, ekonomik ve siyasal alan da hizmet veren kurumlara gezile yapma	,927
15	Toplumu etkileyen beşeri, ekonomik ve siyasal bir konuda örnek olayların değerlendirilerek çözümlenmesi yapılmasını sağlama	,926
16	Toplumu etkileyen beşeri, ekonomik ve siyasal bir konuda yazma etkinliklerine (eleştirel ve düşünsel yazı yazma vb.) yer verme	,926
17	Beşeri, ekonomik ve siyasal bir konuda proje çalışmalarına yer verme ve sunum yaptırma	,926
18	Toplumu etkileyen beşeri, ekonomik ve siyasal bir konuyu tartışma ve sorularla beyin fırtınası yapma	,925
19	Toplumu etkileyen beşeri, ekonomik ve siyasal konularla ilgili sınıf gazetesi çıkarma ya da pano oluşturma	,925

Ek- 5: Devam

Bağlantı Kurma (İlişkilendirme)		
20	Coğrafya	,926
21	Fen Bilgisi	,925
22	Psikoloji	,926
23	Tarih	,926
24	Türkçe	,925
25	Matematik	,929
26	Din kültürü ve ahlak bilgisi	,925

Öğretim Materyallerini Kullanma (Araç-gereç)		
27	Farklı uygulama ve etkinliklerin yapılmasına olanak tanıyan ders kitapları	,925
28	Belgeler (Tarihi belgeler, uluslararası belgeler, stratejik kaynaklar, doğal afetler, ilgili yasalar, yönetmelikler, istatistiksel veriler vb.)	,923
29	Coğrafya ders kitabı	,927
30	Bireysel farklılıkları ve çevresel özellikleri gözeterek hazırlanmış öğretim materyalleri	,924
31	Görsel araçlar (film, slayt, CD, video, haritalar, vb.)	,926
32	Bilgi teknolojileri (İnternet, bilgisayar vb.)	,926
33	İletişim araçları (televizyon, gazete vb.)	,927
34	Dergiler, ansiklopediler gibi başvuru kaynakları	,926

Derse Uygun Öğrenme Ortamı (Sınıf)		
35	Öğrenciler öz değerlerimiz ile ilgili konulara duyarlıdırlar	,926
36	Sınıf içi davranış kurallarına uyarlar	,925
37	Öğrenciler birbirlerine saygılı davranırlar	,925
38	Öğrenciler fikirlerini rahatlıkla ifade ederler	,925
39	Öğrenciler eleştirilere karşı hoşgörülüdürler	,925
40	Öğrenciler birlik ve beraberlik dayanışması içindedirler	,926
41	Sınıf içi yapılan etkinliklere katılım yüksektir	,924

Öğretmen ve Diğer Birimlerle İşbirliği		
42	Diğer öğretmenler (zümre, branş, rehberlik öğretmeni vb.)	,926
43	Aile	,928
44	Okul yönetimi	,924
45	Yerel yöneticiler (Mahalle, ilçe, il)	,926
46	Ticari kurumlar (Hazırlık kursları vs.)	,927
47	Resmi ve özel kurumlar (Emniyet, Sağlık, Sosyal hizmetler vs.)	,927
48	Sivil toplum örgütleri	,927

Ek- 5: Devam

Rehberlik Çalışmaları		
49	Kaynak çalışmalar noktasında yardımcı olma yönlendirme	,925
50	Uygulama etkinliklerinde yardımcı olma (Ödev, proje, yazı, vs.)	,925
51	Yanlış ya da eksik kazanımlar noktasında yardımcı olma	,925
52	Önemli gün ve haftalarda kimlik inşası ve vatandaşlık kazanımlarının uygulanabilirliğini artırma	,925
53	Kulüp çalışmalarına yönlendirme (Coğrafya, Çevre, Gezi kulübü vs.)	,926
54	Vatandaşlık ve kimlik gelişimini olumsuz etkileyecek olan davranışlar noktasında yardımcı olma	,925

Değerlendirme		
55	Performans ödevleri	,926
56	Yazılı yoklama sınavları	,926
57	Açık uçlu sorular	,926
58	Sözlü sınavlar	,927
59	Soru-cevap	,925
60	Ürün dosyaları	,925
61	Testler (çoktan seçmeli, boşluk doldurma, eşleştirme, kısa yanıtli testler vb.)	,926
62	Değerlendirme formları (grup değerlendirme, proje değerlendirme vb.)	,925

Sosyal Bilgiler Dersinde Coğrafya Konularının, Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırması Düzeyine İlişkin Yaşanılan Sorunlar		
63	Ailenin sosyal yapısı ve gelir düzeyinin etkisi	,926
64	Çevre ve medyadaki olumsuz örneklerin etkisi	,926
65	Ebeveynlerin yetiştirmek istediği vatandaş modeli ile resmi programda hedeflenen modelin uyuşmaması	,927
66	Sınıfların kalabalık olması	,929
67	Sınav sistemi değişikliklerinden kaynaklanan olumsuz baskı	,926
68	Coğrafya konularının öğretimi sonucunda öğrencide beklenen gelişimin tam olarak izlenememesi	,926
69	Toplumsal değerlerinin öğretiminin zor olması	,926
70	Okul dışı etkinliklerin uygulanmasının zor olması	,928
71	İhtilafli (Çelişkili) konuların sınıfta tartışılmaması	,928

Ek- 5: Devam

Coğrafya Konularının Öğretiminde Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Eğitim Gereksinimleri		
72	Milli kimlik ve vatandaşlık bilgisi	,927
73	Coğrafya konularının öğretiminde gelişim ve planlama	,926
74	Farklı ülkelerde coğrafya konularının öğretimi	,926
75	Coğrafya konularının, insan yaşamına ve kültürel gelişime katkısı	,926
76	Coğrafya konuları öğretim programlarında yaşanan sorunlar	,926
77	Sosyal bilgiler öğretmenlerinin yetiştirilmesi	,929
78	Coğrafya konularının öğretiminde kullanabilecek araç-gereçler	,928
79	Coğrafya konularının öğretiminde özel sınıf ortamının oluşturulması	,928
80	Okulda Milli bilinci artırma etkinlikleri düzenleme	,927
81	Beşeri ve Siyasi Coğrafya konuları ile ilgili yapılmış çalışmalar	,926
82	Coğrafya konularının öğretimine ilişkin kaynaklar	,926

Ek- 6: Anket Formu

Kıymetli(değerli) meslektaşım,

Bu anket “Sosyal Bilgiler Dersinde Coğrafya Konularının Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri” konulu bir araştırmaya **(DOKTORA TEZ)** veri toplamak üzere hazırlanmıştır. Başka bir amaçla kullanılmayacaktır. Ankete 15 dakikanızı ayırarak samimi cevaplar vermeniz araştırma açısından son derece önemlidir. Katkılarınız için teşekkür ederim.

Servet ÖZÜNAL
Doktora Öğrencisi

Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Ne Demektir?

Kimlik, oluşumu ve gelişimi bakımından hem tabii bir süreç hem de siyasi bir inşadır. İnsanın doğumundan itibaren başlayan süreçte başkalarıyla kurduğu sosyal ve psikolojik ilişkiler kendisinin ne/kim olduğunu belirlemektedir.

Kişiliğimizin gelişerek kimlik inşasını tamamlaması içinde bulunduğumuz toplumun şartlarından bağımsız değildir. Tarih, zaman, toplum, çevre ve iklim şartları, beşeri ve ekonomik faaliyetler, gelenek ve kurallar, paylaşılan kent ve mekânlar bizi gösteren, bizi fazlasıyla kuşatan kimlik aynasının gelişmiş birer parçalarıdır.

Kişinin yaşamış olduğu ortamın fiziki ve beşeri yapısı ile özdeşleşmesi, geçmişi ile ilgili maddi manevi, kültürel değerleri benimsemesi ve bunlardan hareket ederek milli ve ahlaki duygular kazanmasıdır.

Kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazanmış olan insan demek çevresindeki olaylara, problemlere duyarsız kalmayan, problemleri sorgulayan neden ve sonuçlarını değerlendiren vatandaşlık bilinci kazanan insan demektir.

I. Bölüm

Kişisel Bilgiler

Bulduğunuz il : (.....)

Cinsiyetiniz : () Bayan () Erkek

Mesleki tecrübeniz : () 1-4 yıl () 5-9 yıl () 10-14 yıl () 15-19yıl () 20 yıldan fazla

Öğrenim durumunuz : () Lisans () Lisansüstü

Mezun olduğunuz fak. : () Eğitim Fak. () Fen-Edeb. Fak. () Diğer (Lütfen belirtiniz).....

Görev yaptığınız okul türü : () (Genel) Ortaokul () (Özel) Ortaokul

Okutmakta olduğunuz sınıf ya da sınıflar : () 5. Sınıf () 6. Sınıf () 7. Sınıf
() Hepsi

II. Bölüm

Ek- 6: Devam

Sosyal Bilgiler Dersinde Coğrafya Konularının, Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri						
		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
	Coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazandırma etkisine yönelik olarak aşağıda kazanım ilkeleri verilen maddelerden hangilerine ne oranda katıldığınızı uygun seçeneği işaretleyerek belirtiniz.					
1	Sosyal bilgiler dersi kapsamında yer alan coğrafya konularının kimlik inşasının gelişmesindeki etkisine inanıyor musunuz?					
2	Yaşanmış olaylardan ve görsel materyallerden yola çıkarak, yakın çevresini ve Türkiye'yi betimleyerek, kimlik inşasını oluşturur.					
3	Gelenek görenek ve kültür öğelerinin geçmişten bugüne değişerek taşındığına ilişkin toplumdaki örnekler vererek kimlik inşasını geliştirir.					
4	Güneşin hareketinden yararlanılarak, güneşin doğuş ve batışına göre günlük hayatını tanzim eder. Öğrenimlerle kimlik inşasını gerçekleştirir.					
5	Hava olaylarını (sıcaklık, basınç, rüzgâr, nem, yağış, vs.) gözlemleyerek, çıkarımlarda bulunur ve yaşam alanını ona göre şekillendirerek kimlik inşasını gerçekleştirir					
6	Atmosfer olaylarının değişimiyle insanların birbiriyle ve çevresiyle olan etkileşimlerini yorumlayarak kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini geliştirir.					
7	Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak, iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunması kimlik inşasının gerçekleşmesi ile olur.					
8	Çevresinde gördüğü doğal ve beşerî unsurları ayırt ederek bu unsurların korunması ve gelecek nesillere aktarılması için sorumluluk duygusu içerisinde vatandaşlık bilincini geliştirir.					
9	Doğal afetler ve çevre sorunlarına karşı, dayanışma ve işbirliği içinde olmanın önemini öğrenerek, korunma ve önlem alma yollarına yönelik yapılan çalışmalar vatandaşlık bilincini geliştirir.					
10	Kültürümüzün sözlü ve yazılı öğelerinden yola çıkarak, doğal afetlerin toplum hayatı üzerindeki etkilerini örneklendirerek vatandaşlık bilincini geliştirir.					

II. Bölüm**Ek- 6: Devam**

		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
	Coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazandırma etkisine yönelik olarak aşağıda kazanım ilkeleri verilen maddelerden hangilerine ne oranda katıldığınızı uygun seçeneği işaretleyerek belirtiniz.					
11	Dünya üzerinde çeşitli ülkeler olduğunu fark eder ve kendi ülkesini diğer ülkelerden ayıran özellikleri öğrenerek kimlik inşasını artırır.					
12	Kendisi ile başka bir toplumdaki yaşlılarının günlük yaşamlarını karşılaştırarak kimlik ve vatandaşlık algısının geliştirir.					
13	Toplumlar arasında ortak kutlanan özel günlere (dini, siyasi, sportif vs.) örnekler vererek kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci gelişim düzeyini artırır.					
14	Ülkeler kimlik yapılarına göre işlenerek (tarihi, kültürü, eğitim yapıları) ülkeleri kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişim düzeyi bakımından sorgular.					
15	Kullandığı bazı ürünlerinin hammadde aşamasından ürün aşamasına (üretim, dağıtım ve tüketim) gelişim sürecini öğrenerek benimser ve sürecin bir parçası olmak suretiyle kimlik inşasını gerçekleştirir.					
16	Teknolojik gelişmelerin insan yaşamına ve gelişimine etkisini sorgulayarak vatandaşlık bilincinin gelişimini sağlar.					
17	Harita üzerinden yer şekillerini kavrayarak, yer şekillerinin sosyal ve ekonomik yapıya etkisi hakkında çıkarımlarda bulunur ve kimlik inşası gelişim düzeyini artırır.					
18	Ülkemizin yer altı zenginlik kaynaklarıyla ekonomik faaliyetlerini ilişkilendirerek, bunların ülke ekonomisindeki yerini ve önemini değerlendirebilir vatandaş olarak sorumluluk duygusunu artırır.					
19	Doğal varlıkların, tarihi mekânların, çevrelerin ortak miras ögesi olarak yaşatılmasının önemini kavrayarak, kimlik inşasının gelişimi ve vatandaşlık bilincini artırır.					
20	Doğal ve Beşeri olaylar ön bilgi ve yaşantı sayesinde, belli başlı sosyal problemler ya da ihtiyaçlarla, kurum ve sosyal örgütlerle ilişkilendirilerek vatandaşlık bilincinin gelişmesini sağlar.					
21	Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetleri bölgenin coğrafî özellikleri ile ilişkilendirerek kimlik inşasının gelişimini sağlar.					
22	Ülkemizin çeşitli yerleri ile kendi çevresinin kültürel özelliklerini benzerlikler ve farklılıklar açısından karşılaştırarak kimlik inşasını gerçekleştirir.					

II. Bölüm**Ek- 6: Devam**

Coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazandırma etkisine yönelik olarak aşağıda kazanım ilkeleri verilen maddelerden hangilerine ne oranda katıldığınızı uygun seçeneği işaretleyerek belirtiniz.		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
23	Toplumsal kurumların (Aile, din,eğitim.) insan yaşamındaki yeri konusunda görüşlerde bulunarak vatandaşlık bilinci içerisinde hareket eder.					
24	Turizmin küresel etkileşimi, kültür ve ekonomi ilişkisi üzerinde ki etkisi üzerinde durarak, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini artırır.					
25	Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde iletişim ve ulaşım teknolojisinin etkisini öğrenerek kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini artırır.					
26	İnsanlar arası etkileşimde kitle iletişim araçlarının rolünü öğrenerek, daha iyi bir toplumun oluşmasına katkı sağlar ve vatandaşlık bilincini geliştirir.					
27	Tarihî metinler, belgeler ve haritalardan yararlanarak göçlerin sosyal yapıya etkisi hakkında çıkarımlarda bulunur kimlik inşasını artırır.					
28	Çevre kirliliğine karşı çevresel örgütlerin etkinliklerini ve tarihsel süreçteki seyrini değerlendirerek vatandaşlık bilincinin gelişimine katkı sağlar.					
29	Anadolu ve Mezopotamya’da yaşamış ilk uygarlıkların yerleşme ve ekonomik faaliyetleri ile sosyal yapıları arasındaki etkileşimi açıklayarak kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini artırır.					
30	Orta Asya ilk Türk devletlerinin kültürel özellikleriyle coğrafi özelliklerini ilişkilendirerek, toplumlar arasındaki kültürel gelişimi açıklayabilir kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini artırır.					
31	İlk uygarlıkların bilimsel ve teknolojik gelişmelere katkılarına örnekler vererek kimlik inşası gelişmesini sağlar.					
32	Madenler ve enerji kaynaklarının kullanım alanlarını geleceğin dünyasını oluşturması bakımından değerlendirir ve vatandaşlık değerleri açısından sorgular.					
33	İnsanların doğal çevreyi etkilemesi ile meydana gelen olumlu ve olumsuz gelişmeleri kavratarak, sorumluluk bilincini geliştirir.					
34	“Doğal Kaynaklarımız Bize Emanet” Doğal kaynakların bilinçli, bilinçsiz kullanımına ilişkin projeler hazırlayarak vatandaşlık bilincini geliştirir.					

II. Bölüm

Ek- 6: Devam

		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
	Coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazandırma etkisine yönelik olarak aşağıda kazanım ilkeleri verilen maddelerden hangilerine ne oranda katıldığınızı uygun seçeneği işaretleyerek belirtiniz.					
35	Nitelikli insan gücünün Türkiye ekonomisinin gelişmesindeki rolünü önemini değerlendirerek vatandaşlık sorumluluğunu artırır.					
36	Ülkemizin diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini, kaynaklar ve ihtiyaçlar açısından değerlendirir vatandaşlık sorumluluk duygusunu artırır.					
37	Nüfusun din, dil ve kültürel yapısının oluşum ve gelişim süreci hakkında bilgilendirme yaparak kimlik inşasının gelişimine etki eder.					
38	Şehirleşme, göç ve sanayileşme olgularının gelişimini toplumsal etkilerini yorumlayarak, vatandaşlık bilincinin gelişimine katkı sağlar.					
39	Doğal mirasın (<i>hava, su, toprak, orman, deniz vs.</i>) ekosistemdeki öneminden yola çıkarak doğal miraslara yönelik tehditleri sorgulayarak kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini artırır.					
40	“Ülkeler Nasıl Gelişir?” (Coğrafi keşifler çerçevesinde) Ülkelerin gelişmesinde kaynakların, ürünlerin ve ticaret yollarının etkisini değerlendirerek kimlik inşası ve sorumluluk bilincini geliştirir.					
41	Bölgesel ve küresel düzeyde etkili olan (çevresel, kültürel, siyasi ve ekonomik) örgütlerin rolünü kavratarak kimlik inşası ve vatandaşlık gelişimine katkı sağlar.					
42	Türkiye'nin tarih boyunca medeniyetler merkezi olmasının nedenlerini öğrenerek kimlik inşasının gelişimi sağlar					

III. Bölüm

Ek- 6: Devam

Sosyal Bilgiler Dersinde Coğrafya Konularının, Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırmasına Adına Yapılan Uygulamalar										
Ön hazırlık (Planlama)		Her zaman	Coğunlukla	Kimi zaman	Çok seyrek	Hiçbir zaman				
1	Resmi öğretim programına göre ders planlarımı uyguluyorum									
2	Ders planlarımı kimlik inşasına yönelik kendim oluşturuyorum									
3	Önerilen ders planlarında değişiklikler yapıyorum									
4	Planlarımda vatandaşlık bilinç düzeyini dikkate almaya çalışıyorum									
5	Planlarımda çevrenin sosyo ekonomik özelliklerine dikkat etmeye çalışıyorum.									
6	Örneklendirmelerimde güncel olaylara yer veriyorum									
7	Planlarımda öğrencilerin derse hazır bulunuşluk durumunu dikkate alıyorum.									
8	Okulun fiziki şartlarına göre planlamalarımı yapıyorum									
9	Planlamalarımın günlük yaşamda uygulanabilirliğe önem veriyorum									
Uygulama (Etkinlik Türleri)						Her zaman	Coğunlukla	Kimi zaman	Çok seyrek	Hiçbir zaman
Kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazandıracak coğrafya konuları işlenirken aşağıda verilen etkinlik türlerinden hangilerine ne oranda katılıp katılmadığınızı belirtiniz.										
10	Toplumun gelişim süreci ile ilgili bir olayı ya da konuyu canlandırma									
11	Toplumsal, kültürel, ekonomik olaylar vs. ilgili konuların araştırılmasını sağlama									
12	Beşeri ve ekonomik alan da hizmet veren kurumlardaki kişilerle görüşme yapılmasını sağlama									
13	Toplumun gelişim sürecini etkileyen beşeri, ekonomik ve siyasal konularda ilgili bireylerin davranışlarına ilişkin gözlemler yapılmasını sağlama									

III. Bölüm**Ek- 6: Devam**

Uygulama (Etkinlik Türleri)		Her zaman	Coğunlukla	Kimi zaman	Cok seyrek	Hiçbir zaman
	Kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazandıracak coğrafya konuları işlenirken aşağıda verilen etkinlik türlerinden hangilerine ne oranda katılıp katılmadığınızı belirtiniz.					
14	Beşeri, ekonomik ve siyasal alan da hizmet veren kurumlara gezile yapma					
15	Toplumu etkileyen beşeri, ekonomik ve siyasal bir konuda örnek olayların değerlendirilerek çözümlene yapılmasını sağlama					
16	Toplumu etkileyen beşeri, ekonomik ve siyasal bir konuda yazma etkinliklerine (eleştirel ve düşünsel yazı yazma vb.) yer verme					
17	Beşeri, ekonomik ve siyasal bir konuda proje çalışmalarına yer verme ve sunum yaptırma					
18	Toplumu etkileyen beşeri, ekonomik ve siyasal bir konuyu tartışma ve sorularla beyin fırtınası yapma					
19	Toplumu etkileyen beşeri, ekonomik ve siyasal konularla ilgili sınıf gazetesi çıkarma ya da pano oluşturma					

Bağlantı kurma (İlişkilendirme)		Her zaman	Coğunlukla	Kimi zaman	Cok seyrek	Hiçbir zaman
	Sosyal bilgiler dersinde kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazandıracak olan coğrafya konularının öğretimini yaparken aşağıda verilen, sosyal bilim disiplinleri ve ara disiplinlerin hangilerinden ne oranda yararlandığınızı belirtiniz.					
20	Coğrafya					
21	Fen Bilgisi					
22	Psikoloji					
23	Tarih					
24	Türkçe					
25	Matematik					
26	Din kültürü ve ahlak bilgisi					

III. Bölüm**Ek- 6: Devam**

Öğretim Materyallerini Kullanma (Araç-gereç) Sosyal bilgiler dersinde kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazandıracak olan coğrafya konularının öğretimini yaparken aşağıda verilen araç-gereçlerin hangilerinden ne oranda yararlandığınızı belirtiniz.		Her zaman	Coğunlukla	Kimi zaman	Cok seyre	Hiçbir zaman
27	Farklı uygulama ve etkinliklerin yapılmasına olanak tanıyan ders kitapları					
28	Belgeler (Tarihi belgeler, uluslararası belgeler, stratejik kaynaklar, doğal afetler, ilgili yasalar, yönetmelikler, istatistiksel veriler vb.)					
29	Coğrafya ders kitabı					
30	Bireysel farklılıkları ve çevresel özellikleri gözeterek hazırlanmış öğretim materyalleri					
31	Görsel araçlar (film, slayt, CD, video, haritalar, vb.)					
32	Bilgi teknolojileri (İnternet, bilgisayar vb.)					
33	İletişim araçları (televizyon, gazete vb.)					
34	Dergiler, ansiklopediler gibi başvuru kaynakları					

Derse Uygun Öğrenme Ortamı (Sınıf) Sosyal bilgiler dersinde, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazandıracak olan coğrafya konularının öğretimini yaparken oluşturduğunuz öğrenme ortamına ilişkin aşağıda yer verilen maddelerden size uygun olanı işaretleyerek belirtiniz.		Her zaman	Coğunlukla	Kimi zaman	Cok seyre	Hiçbir zaman
35	Öğrenciler öz değerlerimiz ile ilgili konulara duyarlıdır					
36	Sınıf içi davranış kurallarına uyarlar					
37	Öğrenciler birbirlerine saygılı davranırlar.					
38	Öğrenciler fikirlerini rahatlıkla ifade ederler					
39	Öğrenciler eleştirilere karşı hoşgörülüdürler.					
40	Öğrenciler birlik ve beraberlik dayanışması içindedirler.					
41	Sınıf içi yapılan etkinliklere katılım yüksektir.					

III. Bölüm

Ek- 6: Devam

Öğretmen ve Diğer Birimlerle İşbirliği		Her zaman	Coğunlukla	Kimi zaman	Cok seyrek	Hiçbir zaman
	Sosyal bilgiler dersinde, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazandıracak olan coğrafya konularının öğretimini yaparken aşağıda verilen işbirliği türlerinin hangilerinden ne oranda yararlandığınızı belirtiniz.					
49	Kaynak çalışmalar noktasında yardımcı olma yönlendirme					
50	Uygulama etkinliklerinde yardımcı olma (Ödev, proje, yazı vs.)					
51	Yanlış yada eksik kazanımlar noktasında yardımcı olma					
52	Önemli gün ve haftalarda kimlik inşası ve vatandaşlık kazanımlarının uygulanabilirliğini artırma					
53	Kulüp çalışmalarına yönlendirme (Coğrafya, Çevre, Gezi kulübü vs.)					
54	Vatandaşlık ve kimlik gelişimini olumsuz etkileyecek olan davranışları azaltmada yardımcı olma.					

Değerlendirme		Her zaman	Coğunlukla	Kimi zaman	Cok seyrek	Hiçbir zaman
	Sosyal bilgiler dersinde, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazandıracak olan coğrafya konularının öğretimini yaparken aşağıda verilen değerlendirme türlerinin hangilerinden ne oranda yararlandığınızı belirtiniz.					
55	Performans ödevleri					
56	Yazılı yoklama sınavları					
57	Açık uçlu sorular					
58	Sözlü sınavlar					
59	Soru-cevap					
60	Ürün dosyaları					
61	Testler (çoktan seçmeli, boşluk doldurma, eşleştirme maddeleri, kısa yanıtli testler vb.)					
62	Değerlendirme formları (grup değerlendirme, proje değerlendirme vb.)					

IV. Bölüm

Ek- 6: Devam

Sosyal Bilgiler Dersinde Coğrafya Konularının, Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilinci Kazandırması Düzeyine İlişkin Yaşanan Sorunlar						
Coğrafya konularının öğretiminde yaşanan sorunlara ilişkin verilen maddelere ne oranda katıldığınızı belirtiniz.		Her zaman	Coğunlukla	Kimi zaman	Çok seyrek	Hiçbir zaman
63	Ailenin sosyal yapısı ve gelir düzeyinin etkisi					
64	Çevre ve medyadaki olumsuz örneklerin etkisi					
65	Ebeveynlerin yetiştirmek istediği vatandaş modeli ile resmi programda hedeflenen modelin uyuşmaması					
66	Sınıfların kalabalık olması					
67	Sınav sistemi değişikliklerinden kaynaklanan olumsuz baskı					
68	Coğrafya konularının öğretimi sonucunda öğrencide beklenen gelişimin tam olarak izlenememesi					
69	Toplumsal değerlerinin öğretiminin zor olması					
70	Okul dışı etkinliklerin uygulanmasının zor olması					
71	İhtilafli (Çelişkili) konuların sınıfta tartışılmaması					

V. Bölüm

Coğrafya Konularının Öğretiminde Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Eğitim Gereksinimleri						
Sosyal bilgiler dersinde, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazandıracak olan coğrafya konularının öğretiminde eğitim gereksinimi duyulan alanlara ilişkin yer alan maddelerden durumunuza en uygun seçeneği işaretleyiniz.		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
72	Milli kimlik ve Vatandaşlık bilgisi					
73	Coğrafya konularının öğretiminde gelişim ve planlama					
74	Farklı ülkelerde coğrafya konularının öğretimi					
75	Coğrafya konularının, insan yaşamına ve kültürel gelişime katkısı					
76	Coğrafya konuları öğretim programlarında yaşanan sorunlar					

V. Bölüm**Ek- 6: Devam**

		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
	Sosyal bilgiler dersinde, kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazandıracak olan coğrafya konularının öğretiminde <i>eğitim gereksinimi duyulan alanlara</i> ilişkin yer alan maddelerden durumunuza en uygun seçeneği işaretleyiniz.					
77	Sosyal bilgiler öğretmenlerinin yetiştirilmesi					
78	Coğrafya konularının öğretiminde kullanabilecek araç-gereçler					
79	Coğrafya konularının öğretiminde özel sınıf ortamının oluşturulması					
80	Okulda Milli bilinci artırma etkinlikleri düzenleme					
81	Beşeri ve Siyasi Coğrafya konuları ile ilgili yapılmış çalışmalar					
82	Coğrafya konularının öğretimine ilişkin kaynaklar					

<p>83. Aşağıda Coğrafya konularının, insan yaşamına ve kültürel gelişime katkısına ilişkin öğretmenlere yönelik olarak planlanan eğitim programı uygulamalarına yer verilmiştir. Lütfen katılmak istediğiniz program uygulamasını belirtiniz.</p> <p>() Konferans () Seminer () Küçük grup çalışması () İnternet üzerinden eğitim programı</p>
<p>84. Coğrafya konularının, insan yaşamına ve kültürel gelişime katkısı konulu bir eğitim programına katılmak için toplam ne kadar süre ayırabilirsiniz?</p> <p>() 1-10 saat () 11-20 saat () 21-30 saat () 31 saat ve üstü</p>
<p>85. Coğrafya konularının, insan yaşamına ve kültürel gelişime katkısı, konulu programına katılmak istediğinizde hangi zaman dilimini tercih edersiniz?</p> <p>() Yaz dönemi () Seminer dönemleri () Yarı-yıl tatili () Hafta sonu () Hafta içi akşamları</p>

Ek- 7: Görüşme Kodlama Anahtarı

1. Kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci sizce neyi ifade ediyor?

- Kişinin maddi ve manevi unsurlar bakımından kendini tanımasıdır
 - Milli değerler bakımından
 - Dini inançlar bakımından
 - Tarihi birikim bakımından
 - Benlik duygusu bakımından
 - Devlet ya da toplumsal kültür bakımından
 - Yasal hak ve görevler bakımından
 - Etnik yapı ve kültür bakımından
 - Dayanışma bakımından
 - Sevgi saygı hoşgörü bakımından

2. Coğrafya konularının öğretimini ile kimlik inşası arasındaki ilişkiyi nasıl yorumluyorsunuz?

- Kişinin kimlik ve aidiyet duygusu bakımdan kendini tamamlamasıdır
 - Canlıların doğumundan itibaren başlayan bir süreçtir
 - Canlıların birbirleriyle kurduğu sosyal ve psikolojik bir süreçtir.
 - Canlıların gelenek ve kültürel yapısını oluşturan bir süreçtir.
 - Canlıların benlik duygusunun kazanıldığı bir süreçtir.
 - Canlıların kendisini ötekiler karşısında konumlandığı bir süreçtir.
 - Canlıların mekânlara yüklediği anlamlar ve duygular sürecidir.

3. Coğrafya konularının öğretimini ile vatandaşlık bilincinin gelişimi arasındaki ilişkiyi nasıl yorumluyorsunuz?

- Kişinin sorumluluk kazanması ve olumlu davranışlar bakımdan kendini tamamlamasıdır
 - İnsan kendini ve toplumu tanıır ve anlamaya çalışır.
 - Coğrafyanın bazı konularıyla vatandaşlık bilinci artırılmaya çalışılır
 - İnsanların çevresini tanımaya, anlamaya ve korumasına yardımcı olur.
 - İnsanlara dünya sorunları bakımından yardımcı olmaya çalışır ve bilinçlendirir.
 - Nüfusun dağılışı ve sorumlulukları üzerinde durur.
 - Doğal kaynakları öğrenerek insanların sorumlulukları üzerinde durur.

4. Coğrafya konularının öğretiminin kimlik inşası ile vatandaşlık bilincinin gelişimini, topluma etkisi açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

- İnsan – doğa ilişkisi çerçevesinde coğrafi sorgulama becerileri kazandırır.
- Coğrafi değerlerin “vatan bilincinin” kazanılmasındaki bilinci geliştirir
- Doğal ve beşerî kaynakların kullanımında “tasarruf bilinci” geliştirir.
- Göçlerin sosyal yapıya etkisi hakkında çıkarımlarda bulunur.

Ek- 7: Devam

5. Coğrafya Konularının Öğretiminde Kimlik İnşası ve Vatandaşlık Bilincinin Gelişimine Yönelik Planlama ve Dersin İşleniş Durumunu nasıl gerçekleştiriyorsunuz?

- Dersin içeriğine göre uygun öğretim yöntem ve tekniklerini planlayarak uygulamaya çalışıyorum.
 - Öğretmen ders kitaplarındaki etkinliklerden yararlanıyorum.
 - Tartışma yöntemi
 - Gözlem yöntemi
 - Soru cevap ve anlatım yöntemi
 - Gösterip yaptırma yöntemi
 - Araştırma etkinlikleri
 - Sınıf gazetesi oluşturma etkinlikleri
 - Performans ödevleri etkinliği
 - Gezi etkinlikleri
 - Onaylı ders kitaplarından yararlanıyorum
 - Günlük ve güncel olaylardan örnekler sunarak
 - Resmi öğretim programından yararlanarak.
 - Dersin konusuna göre zümre öğretmenleri ile ilişkiler kurarak.
 - Anayasa ve insan haklarıyla ilgili belgeler ve orijinal kaynaklardan yarar.
 - Kamu ya da özel kuruluşlar tarafından basılan materyallerden yararlan.
 - Medyadan (gazete, dergi, televizyon) yararlanarak
 - Kendi fikirlerimizden ve ortak fikirlerden yararlanıyorum
 - Alanında uzman olan insanlarla söyleşi ortamlarından yararlanarak
 - Sosyal hizmet alanlarından yararlanarak.
 - Kendimizin hazırladığı materyallerden yararlanarak.

6. Coğrafya konularının öğretiminde kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin geliştirilmesine yönelik hangi araç-gereçlerden yararlanıyorsunuz?

- Görsel ve işitsel araçlar
 - Ders kitapları
 - Haritalar
 - Fotoğraflar
 - CD ve kasetler
 - Slaytlar
 - Modeller
 - Tablo ve grafikler
 - Televizyon programları
 - Küreler
 - Dergiler
 - Müzik gibi görsel işitsel materyaller
 - Sanat eserleri
 - Çeşitli makaleler
 - Sanat eserleri
 - Çalışma kâğıtları vb.

Ek- 7: Devam

7. Coğrafya konularının işlendiği sınıf ortamını nasıl olmalı ve sınıf içerisinde ders işlenirken uyulması gereken ilkeler neler olmalıdır?

Sınıf ortamı:

- Fiziksel ve donanım bakımından uygun şartlar taşınmalı
 - Alan olarak yeterli genişlikte olmalı.
 - İnternet bağlantısı olmalı.
 - Bilgisayar, sinevizyon, yazıcı, tarayıcı gibi teknolojik imkânlar olmalı.
 - Pencereler renkli perdelerle kapatılmalı.
 - Sinevizyon için özel perde sistemi yapılmalı.
 - Etkinlikler yapmak için büyük bir masa olmalı.
 - Dünya ve Türkiye fiziki ve siyasi haritalar ve mümkün ise kabartma olmalı
 - Kaynak kitaplar, dergiler, test ve kitap dolabı olmalı.
 - Günlük ve önemli haberlerin asıldığı sınıf panosu olmalı.

Uyulması gereken ilkeler:

- Sınıfın sosyal yapısı bakımından uygun olması
 - Herkes sınıf kurallarına uymalı
 - Herkes birbirine saygılı olmalı
 - Herkes yardımlaşmalı ve dayanışma olmalı
 - Herkes düşüncelerini ifade etmeli
 - Herkes sorumluluklarını yerine getirmeli
 - Herkes eleştiriye açık olmalı

8. Coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini geliştirmeye yönelik etkinlikleri uygularken kimlerle işbirliği yapıyorsunuz?

- Aile ile işbirliği
 - Etkinlik çalışmalarında yardım alma
 - Davranış gelişiminde aileden destek alma
- Resmi ve özel kurum ve kuruluşlarla işbirliği
 - Yerel yönetimler (Muhtarlık, Kaymakamlık, Valilik, Emniyet vs.)
 - Hastaneler, Çocuk yuvaları, Huzurevi, Milli Eğitim, Yükseköğr. vs.
- Öğretmen ve okul ile olan işbirliği
 - Zümre öğretmenleri ile işbirliği
 - Diğer öğretmenlerle işbirliği
 - Okul çalışanlarıyla işbirliği
 - Okul yöneticileriyle işbirliği

9. Coğrafya dersinde kimlik inşası ve vatandaşlık bilincinin gelişimine yaptıkları rehberlik uygulamaları neler olmalıdır.

- Vatandaşlık ve kimlik gelişimini olumsuz etkileyecek olan davranışların azaltılmasına yardımcı olma.
 - Rehberlik yapma
- Önemli gün ve haftalarda kimlik inşası ve vatandaşlık kazanımlarının Uygulanabilirliğini artırma
 - Enerji tasarrufu, Deprem haftası, Dünya su günü, Dünya meteoroloji günü, Turizm, Çevre haftası vs.
- Uygulama sürecindeki çalışmalarını artırma
 - Kaynak çalışmalar noktasında yardımcı olma yönlendirme
 - Uygulama etkinliklerinde yardımcı olma (Ödev, proje, yazı, vs.)
 - Öğrenciyi bilgiye yönlendirme
 - Yanlış ya da eksik kazanımlar noktasında yardımcı olma
- Kulüp çalışmalarına yönlendirme
 - Coğrafya, Çevre, Gezi kulübü vs. yönlendirme
 - Kulüp çalışmalarının işleyiş sürecinde yardımcı olma
 - Öğrencilerin ilgilerini dikkate alma

Ek- 7: Devam

10. Coğrafya konularının öğrencilerin kimlik inşası ve vatandaşlık bilinci ile ilgili kazanımlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

- Değerlendirme şekilleri bakımından
 - Yazılı sınavlar
 - Doğru yanlış sorular
 - Açık uçlu sorular
 - Kısa cevaplı sorular
 - Eşleştirmeli sorular
 - Kavram haritaları
 - Sözlü sınavlar
 - Gözlem Çoktan seçmeli testler
 - Soru-cevap
 - Ödev değerlendirme formu
 - Ürün dosyası
 - Etkinlik çalışmaları
 - Proje çalışmaları

11. Kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazanmış olan bir insanın özellikleri neler olmalıdır?

- Kişilik hakları bakımından
 - Haklarını bilmeli ve başkalarının haklarına saygılı olmalı
 - Düşüncelerini ifade edebilmeli ve farklı düşüncelere hoşgörülü olmalı
 - Yeri geldiğinde eleştirebilmeli ve eleştiriye açık olmalı
- Davranış bakımından
 - Çevresi iyi iletişim kurmalı ve girişken olmalı
 - Çevresine rol model olmalı
 - Kendi benliğini bilmeli ve yasalara uymalı
 - Yaptığı işi en iyi yapmaya çalışmalı
 - Çevresindeki sorunlara duyarlı olmalı ve gereğini yapmalı
 - Sorumluluklarını bilmeli ve yerine getirmeli
- Milli değerler bakımından
 - Vatanını ve milletini sevmeli ve korumaya çalışmalı
 - Dünyayı tanıyan ve gelişmeleri takip eden olmalı
 - Çevresine yararlı ve üretken olmalı

12. Coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini kazandırma sürecine yönelik ne tür sorunlar yaşıyorsunuz?

- Öğretim uygulamaları bakımından
 - Sınıfların kalabalık olması
 - Sınav sistemlerinin ezberci bir anlayışa göre oluşturulması
 - Öğretim programındaki uygulamaların devamlı değişmesi
 - Ders materyallerinin (araç ve gereç) yetersiz olması
 - Ödev ve proje çalışmalarının yetersiz olması
 - Farklı etkinlik uygulamalar. yönelik ders kitaplarının yetersiz olması
 - Etkinlik uygulamalarında sorunların yaşanması
 - Ders saati sayısının yetersiz olması
 - Okulun fiziki şartlarının yetersiz olması
- Öğretmen yeterliliği bakımından
 - Öğretmenlerin alan bilgisinde yetersizliklerin görülmesi
 - Diğer zümre öğretmenleri ile işbirliğinin zayıf olması
 - Alan eğitimine yönelik çalışmaların yetersiz olması

Ek- 7: Devam

- Sosyal çalışmalar bakımından
 - Toplum hizmeti etkinliklerine ayrılan zamanın yetersiz olması
 - Sosyal kulüpler, okul meclisi gibi yapıların etkin olmaması
- Aile çevre ve okul bakımından
 - Öğrencinin saygı anlayışı ve sorumluluk bilincinin zayıf olması
 - Ailenin maddi olanaklarının ve vatandaşlık anlayışının yetersiz olması
 - Okul öğretmen ve aile işbirliğinin zayıf olması
 - Ailenin sosyo kültürel yapısının yetersiz olması
- Görsel ve işitsel basının olumsuz etkileri
 - İnternet, Televizyon, gazete vs.
 - Toplumdaki yanlış anlayışlar ve olumsuz davranışlar

13. Coğrafya konularının kimlik inşası ve vatandaşlık bilincini artırma amacına uygun konuların öğretiminin daha etkili yapılabilmesi için önerileriniz nelerdir?

- Okulun teknik donanım bakımından zengin olması
 - Ders materyallerinin (araç ve gereç) artırılması
 - Okulun ve dersliklerin teknik imkânları iyileştirilmeli
- Öğretmen eğitim öğretim durumu bakımından yetiştirilmeli
 - Alan bilgisine yönelik seminerler artırılmalı
 - Diğer zümre öğretmenleri ile işbirliği artırılmalı
- Etkinlik çalışmaları artırılmalı
 - Okul içi ve dışı etkinliklerin artırılması
 - Ödev ve proje çalışmaları artırılmalı
 - Toplum hizmeti veren kurumlar ziyaret edilmeli
 - Tarihi ve kültürel alanlar ziyaret edilmeli.
- Sosyal faaliyetler ve işbirliği çalışmaları artırılmalıdır
 - Okul aile işbirliğinin artırılması
 - Sosyal kulüpler, okul meclisi gibi yapıların etkin olması
- Eğitim öğretim kuralları ve davranışlarına uyulmalı
 - Okulda kuralların etkili bir biçimde uygulanması
 - Öğretmenlerin vatandaşlık bilincini kazandırmada davranışlarla örnek olması
 - Programdaki vatandaşlık bilincini geliştiren konular artırılmalı
 - Toplumda ön planda bulunan insanlar rol model davranışlarda bulunmalıdır.
 - Toplumdaki herkes ayırıştırıcı, ötekileştirici davranışlarda bulunmamalıdır.
 - Programa uygun hareket edilmeli
- Çevre bilinci artırılarak doğal ortamlar korunmalı.
- Kaynaklarımızın kullanılmasında toplumsal ihtiyaçlar ön planda tutulmalıdır.

14. Coğrafya eğitimine ilişkin herhangi bir eğitim programında hangi konulara değinilmesini istersiniz? Böyle bir programa daha önce katıldınız mı ve katılmayı düşünürmüsünüz?

- Milli kimlik ve Vatandaşlık bilgisi
- Farklı ülkelerde coğrafya öğretimi
- Coğrafyanın, insan yaşamına ve kültürel gelişime katkısı
- Coğrafya öğretim programlarında yaşanan sorunlar
- Sosyal bilgiler öğretmenlerinin yetiştirilmesi
- Coğrafya konularının öğretiminde kullanabilecek araç-gereçler
- Coğrafya konularının öğretiminde özel sınıf ortamının oluşturulması
- Okulda Milli bilinci artırma etkinlikleri düzenleme
- Beşeri ve Siyasi Coğrafya konusunda yapılmış çalışmalar
- Coğrafya öğretimine ilişkin kaynaklar

Ek- 8: Öğretmenlerin Cinsiyet Değişkenine Göre t Testi Sonuçları

Soru	Cinsiyet	N	X	SS	T	Df	P
1	Bayan	110	1,88	0,52	0,19	284	0,85
	Bay	176	1,87	0,57			
2	Bayan	110	1,81	0,64	-0,05	284	0,96
	Bay	176	1,81	0,58			
3	Bayan	110	1,63	0,56	-1,73	284	0,08
	Bay	176	1,75	0,60			
4	Bayan	110	2,19	0,64	0,40	284	0,69
	Bay	176	2,16	0,67			
5	Bayan	110	2,16	0,67	-0,42	284	0,67
	Bay	176	2,20	0,69			
6	Bayan	110	2,22	0,72	0,79	284	0,43
	Bay	176	2,15	0,74			
7	Bayan	110	1,91	0,60	-0,22	284	0,82
	Bay	176	1,93	0,64			
8	Bayan	110	1,81	0,67	0,32	284	0,74
	Bay	176	1,78	0,62			
9	Bayan	110	1,68	0,63	0,46	284	0,64
	Bay	176	1,65	0,60			
10	Bayan	110	1,72	0,59	1,30	284	0,19
	Bay	176	1,63	0,53			
11	Bayan	110	1,76	0,60	1,24	284	0,21
	Bay	176	1,68	0,57			
12	Bayan	110	1,85	0,56	-0,05	284	0,96
	Bay	176	1,86	0,66			
13	Bayan	110	1,84	0,58	0,59	284	0,55
	Bay	176	1,80	0,56			
14	Bayan	110	2,05	0,61	0,99	284	0,32
	Bay	176	1,97	0,69			
15	Bayan	110	1,95	0,69	-0,04	284	0,96
	Bay	176	1,95	0,71			
16	Bayan	110	1,87	0,59	-0,11	284	0,91
	Bay	176	1,88	0,62			
17	Bayan	110	1,87	0,67	0,85	284	0,39
	Bay	176	1,81	0,62			
18	Bayan	110	1,74	0,62	0,05	284	0,96
	Bay	176	1,73	0,63			
19	Bayan	110	1,63	0,56	-0,20	284	0,83
	Bay	176	1,64	0,62			
20	Bayan	110	1,91	0,66	0,22	284	0,82
	Bay	176	1,89	0,65			
21	Bayan	110	1,75	0,56	0,32	284	0,75
	Bay	176	1,73	0,56			
22	Bayan	110	1,78	0,58	0,05	284	0,96
	Bay	176	1,78	0,59			
23	Bayan	110	1,70	0,60	-0,22	284	0,82
	Bay	176	1,72	0,60			
24	Bayan	110	1,93	0,65	0,17	284	0,86
	Bay	176	1,91	0,58			
25	Bayan	110	1,89	0,64	0,20	284	0,84
	Bay	176	1,88	0,66			
26	Bayan	110	1,82	0,62	1,38	284	0,17
	Bay	176	1,72	0,60			
27	Bayan	110	1,87	0,69	0,88	284	0,38
	Bay	176	1,80	0,66			
28	Bayan	110	1,81	0,66	-0,47	284	0,64
	Bay	176	1,85	0,66			
29	Bayan	110	2,03	0,68	1,55	284	0,12
	Bay	176	1,90	0,69			
30	Bayan	110	1,82	0,68	1,07	284	0,28
	Bay	176	1,73	0,64			
31	Bayan	110	1,88	0,63	0,48	284	0,63
	Bay	176	1,85	0,58			
32	Bayan	110	1,85	0,65	-0,23	284	0,82
	Bay	176	1,86	0,66			
33	Bayan	110	1,79	0,61	0,82	284	0,41
	Bay	176	1,73	0,57			
34	Bayan	110	1,75	0,63	0,47	284	0,64
	Bay	176	1,71	0,62			
35	Bayan	110	1,57	0,57	-1,08	284	0,28
	Bay	176	1,65	0,58			
36	Bayan	110	1,74	0,63	0,05	284	0,96
	Bay	176	1,73	0,59			
37	Bayan	110	1,86	0,60	0,38	284	0,70
	Bay	176	1,84	0,62			
38	Bayan	110	1,87	0,62	0,35	284	0,72
	Bay	176	1,85	0,60			
39	Bayan	110	1,77	0,55	0,66	284	0,50
	Bay	176	1,73	0,57			
40	Bayan	110	1,80	0,62	1,09	284	0,27
	Bay	176	1,72	0,57			
41	Bayan	110	1,93	0,60	0,10	284	0,92
	Bay	176	1,92	0,57			
42	Bayan	110	1,61	0,58	-0,59	283	0,55
	Bay	176	1,65	0,60			

Ek- 9: Öğretmenlerin Görev Yaptığı Okul Değişkenine Göre t Testi Sonuçları

Soru	Görev Yap. Okul	N	X	SS	t	df	P	Soru	Görev Yap. Okul	N	X	SS	T	df	p
1	Devlet	270	1,88	0,54	0,46	284	0,644	22	Devlet	270	1,78	0,59	0,21	284	0,834
	Özel	16	1,81	0,66					Özel	16	1,75	0,58			
2	Devlet	270	1,80	0,60	-1,29	284	0,198	23	Devlet	270	1,70	0,60	-0,70	284	0,483
	Özel	16	2,00	0,63					Özel	16	1,81	0,54			
3	Devlet	270	1,71	0,59	0,55	284	0,585	24	Devlet	270	1,91	0,61	-0,54	284	0,587
	Özel	16	1,63	0,50					Özel	16	2,00	0,63			
4	Devlet	270	2,17	0,65	0,29	284	0,772	25	Devlet	270	1,87	0,65	-1,55	284	0,122
	Özel	16	2,13	0,72					Özel	16	2,13	0,62			
5	Devlet	270	2,19	0,69	0,36	284	0,717	26	Devlet	270	1,76	0,61	0,88	284	0,382
	Özel	16	2,13	0,62					Özel	16	1,63	0,72			
6	Devlet	270	2,16	0,73	-1,12	284	0,262	27	Devlet	270	1,83	0,67	0,10	284	0,921
	Özel	16	2,38	0,72					Özel	16	1,81	0,66			
7	Devlet	270	1,92	0,63	0,29	284	0,769	28	Devlet	270	1,83	0,66	-0,66	284	0,512
	Özel	16	1,88	0,62					Özel	16	1,94	0,57			
8	Devlet	270	1,79	0,64	-0,92	284	0,356	29	Devlet	270	1,95	0,69	0,06	284	0,952
	Özel	16	1,94	0,68					Özel	16	1,94	0,68			
9	Devlet	270	1,65	0,61	-1,45	284	0,149	30	Devlet	270	1,76	0,66	-1,08	284	0,283
	Özel	16	1,88	0,62					Özel	16	1,94	0,57			
10	Devlet	270	1,66	0,56	-1,10	284	0,272	31	Devlet	270	1,86	0,60	-0,53	284	0,596
	Özel	16	1,81	0,54					Özel	16	1,94	0,68			
11	Devlet	270	1,70	0,59	-1,17	284	0,244	32	Devlet	270	1,85	0,66	-0,51	284	0,613
	Özel	16	1,88	0,50					Özel	16	1,94	0,57			
12	Devlet	270	1,85	0,62	-0,95	284	0,341	33	Devlet	270	1,76	0,59	0,04	284	0,971
	Özel	16	2,00	0,63					Özel	16	1,75	0,45			
13	Devlet	270	1,80	0,58	-0,92	284	0,360	34	Devlet	270	1,73	0,62	0,24	284	0,810
	Özel	16	1,94	0,25					Özel	16	1,69	0,60			
14	Devlet	270	1,99	0,66	-0,80	284	0,425	35	Devlet	270	1,62	0,57	-0,04	284	0,965
	Özel	16	2,13	0,72					Özel	16	1,63	0,62			
15	Devlet	270	1,95	0,71	0,06	284	0,953	36	Devlet	270	1,74	0,61	0,75	284	0,457
	Özel	16	1,94	0,57					Özel	16	1,63	0,50			
16	Devlet	270	1,88	0,61	0,44	284	0,659	37	Devlet	270	1,86	0,61	1,08	284	0,283
	Özel	16	1,81	0,54					Özel	16	1,69	0,60			
17	Devlet	270	1,84	0,64	0,93	284	0,351	38	Devlet	270	1,84	0,61	-1,40	284	0,163
	Özel	16	1,69	0,60					Özel	16	2,06	0,57			
18	Devlet	270	1,74	0,61	0,31	284	0,757	39	Devlet	270	1,74	0,56	-0,50	284	0,621
	Özel	16	1,69	0,79					Özel	16	1,81	0,54			
19	Devlet	270	1,64	0,59	0,95	284	0,345	40	Devlet	270	1,75	0,59	-0,42	284	0,673
	Özel	16	1,50	0,63					Özel	16	1,81	0,54			
20	Devlet	270	1,90	0,65	0,15	284	0,881	41	Devlet	270	1,92	0,59	-0,54	284	0,587
	Özel	16	1,88	0,72					Özel	16	2,00	0,37			
21	Devlet	270	1,74	0,55	-0,06	284	0,949	42	Devlet	270	1,62	0,58	-2,13	283	0,034
	Özel	16	1,75	0,68					Özel	16	1,94	0,68			

Ek- 10: Öğretmenlerin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre t Testi Sonuçları

Soru	Öğrenim Durumu	N	X	SS	t	df	P	Soru	Öğrenim Durumu	N	X	SS	t	df	P
1	Lisans	254	1,9	0,5	-1,7	284	0,09	22	Lisans	254	1,8	0,6	-1,6	284	0,11
	Lisansüstü	32	2,0	0,6					Lisansüstü	32	1,9	0,5			
2	Lisans	254	1,8	0,6	1,2	284	0,22	23	Lisans	254	1,7	0,6	-0,4	284	0,69
	Lisansüstü	32	1,7	0,5					Lisansüstü	32	1,8	0,6			
3	Lisans	254	1,7	0,6	-1,1	284	0,26	24	Lisans	254	1,9	0,6	0,7	284	0,46
	Lisansüstü	32	1,8	0,5					Lisansüstü	32	1,8	0,7			
4	Lisans	254	2,2	0,7	-0,1	284	0,88	25	Lisans	254	1,9	0,6	-0,2	284	0,82
	Lisansüstü	32	2,2	0,6					Lisansüstü	32	1,9	0,7			
5	Lisans	254	2,2	0,7	-0,6	284	0,57	26	Lisans	254	1,8	0,6	1,3	284	0,20
	Lisansüstü	32	2,3	0,6					Lisansüstü	32	1,6	0,6			
6	Lisans	254	2,2	0,7	0,7	284	0,51	27	Lisans	254	1,8	0,7	0,1	284	0,89
	Lisansüstü	32	2,1	0,6					Lisansüstü	32	1,8	0,6			
7	Lisans	254	1,9	0,6	-1,1	284	0,28	28	Lisans	254	1,8	0,7	-0,4	284	0,70
	Lisansüstü	32	2,0	0,5					Lisansüstü	32	1,9	0,6			
8	Lisans	254	1,8	0,6	-2,2	284	0,03	29	Lisans	254	1,9	0,7	-0,7	284	0,47
	Lisansüstü	32	2,0	0,7					Lisansüstü	32	2,0	0,7			
9	Lisans	254	1,6	0,6	-0,9	284	0,38	30	Lisans	254	1,8	0,7	-0,1	284	0,89
	Lisansüstü	32	1,8	0,7					Lisansüstü	32	1,8	0,7			
10	Lisans	254	1,7	0,6	-0,3	284	0,80	31	Lisans	254	1,9	0,6	-0,1	284	0,88
	Lisansüstü	32	1,7	0,6					Lisansüstü	32	1,9	0,5			
11	Lisans	254	1,7	0,6	0,6	284	0,58	32	Lisans	254	1,9	0,7	0,7	284	0,49
	Lisansüstü	32	1,7	0,5					Lisansüstü	32	1,8	0,7			
12	Lisans	254	1,8	0,6	-1,1	284	0,28	33	Lisans	254	1,8	0,6	0,1	284	0,96
	Lisansüstü	32	2,0	0,5					Lisansüstü	32	1,8	0,5			
13	Lisans	254	1,8	0,6	1,3	284	0,19	34	Lisans	254	1,7	0,6	0,0	284	0,96
	Lisansüstü	32	1,7	0,5					Lisansüstü	32	1,7	0,5			
14	Lisans	254	2,0	0,7	0,0	284	0,98	35	Lisans	254	1,6	0,6	0,3	284	0,79
	Lisansüstü	32	2,0	0,7					Lisansüstü	32	1,6	0,6			
15	Lisans	254	1,9	0,7	-0,7	284	0,48	36	Lisans	254	1,7	0,6	-0,2	284	0,88
	Lisansüstü	32	2,0	0,7					Lisansüstü	32	1,8	0,6			
16	Lisans	254	1,9	0,6	0,0	284	0,98	37	Lisans	254	1,8	0,6	-0,6	284	0,55
	Lisansüstü	32	1,9	0,6					Lisansüstü	32	1,9	0,6			
17	Lisans	254	1,8	0,6	-0,4	284	0,69	38	Lisans	254	1,9	0,6	0,1	284	0,90
	Lisansüstü	32	1,9	0,6					Lisansüstü	32	1,8	0,6			
18	Lisans	254	1,7	0,6	0,8	284	0,45	39	Lisans	254	1,7	0,6	-0,7	284	0,47
	Lisansüstü	32	1,7	0,7					Lisansüstü	32	1,8	0,6			
19	Lisans	254	1,6	0,6	0,7	284	0,46	40	Lisans	254	1,8	0,6	0,3	284	0,74
	Lisansüstü	32	1,6	0,7					Lisansüstü	32	1,7	0,7			
20	Lisans	254	1,9	0,6	-0,1	284	0,94	41	Lisans	254	1,9	0,6	-1,8	284	0,08
	Lisansüstü	32	1,9	0,7					Lisansüstü	32	2,1	0,7			
21	Lisans	254	1,7	0,5	-0,8	284	0,45	42	Lisans	254	1,6	0,6	0,1	283	0,92
	Lisansüstü	32	1,8	0,6					Lisansüstü	32	1,6	0,6			

Ek- 11: Öğretmenlerin Mesleki Tecrübe Düzeyi Değişkenine Göre t Testi Sonuçları

Soru	Öğrenim Durumu	N	X	SS	t	df	p	Soru	Öğrenim Durumu	N	X	SS	t	df	P
1	1-10 yıl	81	1,9	0,6	1,2	284	0,21	22	1-10 yıl	81	1,8	0,6	1,1	284	0,28
	11 yıl ve üzeri	205	1,8	0,5					11 yıl ve üzeri	205	1,8	0,6			
2	1-10 yıl	81	1,8	0,6	-0,4	284	0,71	23	1-10 yıl	81	1,7	0,5	-0,8	284	0,45
	11 yıl ve üzeri	205	1,8	0,6					11 yıl ve üzeri	205	1,7	0,6			
3	1-10 yıl	81	1,6	0,5	-1,8	284	0,08	24	1-10 yıl	81	2,0	0,6	1,0	284	0,33
	11 yıl ve üzeri	205	1,7	0,6					11 yıl ve üzeri	205	1,9	0,6			
4	1-10 yıl	81	2,2	0,6	0,6	284	0,53	25	1-10 yıl	81	2,0	0,7	1,8	284	0,08
	11 yıl ve üzeri	205	2,2	0,7					11 yıl ve üzeri	205	1,8	0,6			
5	1-10 yıl	81	2,3	0,7	1,3	284	0,18	26	1-10 yıl	81	1,8	0,6	1,3	284	0,21
	11 yıl ve üzeri	205	2,2	0,7					11 yıl ve üzeri	205	1,7	0,6			
6	1-10 yıl	81	2,2	0,7	0,5	284	0,61	27	1-10 yıl	81	1,7	0,6	-1,4	284	0,16
	11 yıl ve üzeri	205	2,2	0,7					11 yıl ve üzeri	205	1,9	0,7			
7	1-10 yıl	81	1,9	0,6	-0,9	284	0,35	28	1-10 yıl	81	1,9	0,7	0,3	284	0,75
	11 yıl ve üzeri	205	1,9	0,6					11 yıl ve üzeri	205	1,8	0,6			
8	1-10 yıl	81	1,8	0,6	-0,1	284	0,95	29	1-10 yıl	81	1,9	0,6	-0,3	284	0,74
	11 yıl ve üzeri	205	1,8	0,7					11 yıl ve üzeri	205	2,0	0,7			
9	1-10 yıl	81	1,7	0,6	0,5	284	0,60	30	1-10 yıl	81	1,7	0,6	-0,8	284	0,42
	11 yıl ve üzeri	205	1,6	0,6					11 yıl ve üzeri	205	1,8	0,7			
10	1-10 yıl	81	1,6	0,6	-0,9	284	0,37	31	1-10 yıl	81	1,8	0,5	-0,6	284	0,56
	11 yıl ve üzeri	205	1,7	0,6					11 yıl ve üzeri	205	1,9	0,6			
11	1-10 yıl	81	1,7	0,6	-0,8	284	0,43	32	1-10 yıl	81	1,8	0,6	-1,1	284	0,28
	11 yıl ve üzeri	205	1,7	0,6					11 yıl ve üzeri	205	1,9	0,7			
12	1-10 yıl	81	1,9	0,6	-0,1	284	0,94	33	1-10 yıl	81	1,8	0,5	0,6	284	0,53
	11 yıl ve üzeri	205	1,9	0,6					11 yıl ve üzeri	205	1,7	0,6			
13	1-10 yıl	81	1,8	0,5	0,3	284	0,77	34	1-10 yıl	81	1,7	0,5	-0,8	284	0,44
	11 yıl ve üzeri	205	1,8	0,6					11 yıl ve üzeri	205	1,7	0,6			
14	1-10 yıl	81	2,0	0,7	-0,7	284	0,46	35	1-10 yıl	81	1,7	0,6	1,8	284	0,07
	11 yıl ve üzeri	205	2,0	0,7					11 yıl ve üzeri	205	1,6	0,6			
15	1-10 yıl	81	2,0	0,7	0,4	284	0,68	36	1-10 yıl	81	1,8	0,6	0,5	284	0,58
	11 yıl ve üzeri	205	1,9	0,7					11 yıl ve üzeri	205	1,7	0,6			
16	1-10 yıl	81	1,9	0,6	-0,5	284	0,65	37	1-10 yıl	81	1,8	0,6	-0,1	284	0,91
	11 yıl ve üzeri	205	1,9	0,6					11 yıl ve üzeri	205	1,8	0,6			
17	1-10 yıl	81	1,9	0,6	0,7	284	0,46	38	1-10 yıl	81	1,9	0,6	0,1	284	0,90
	11 yıl ve üzeri	205	1,8	0,6					11 yıl ve üzeri	205	1,9	0,6			
18	1-10 yıl	81	1,8	0,6	1,4	284	0,17	39	1-10 yıl	81	1,7	0,6	-0,1	284	0,94
	11 yıl ve üzeri	205	1,7	0,6					11 yıl ve üzeri	205	1,7	0,6			
19	1-10 yıl	81	1,6	0,6	0,1	284	0,92	40	1-10 yıl	81	1,7	0,6	-1,3	284	0,19
	11 yıl ve üzeri	205	1,6	0,6					11 yıl ve üzeri	205	1,8	0,6			
20	1-10 yıl	81	2,0	0,7	1,5	284	0,15	41	1-10 yıl	81	1,9	0,6	-0,4	284	0,69
	11 yıl ve üzeri	205	1,9	0,6					11 yıl ve üzeri	205	1,9	0,6			
21	1-10 yıl	81	1,8	0,5	0,7	284	0,49	42	1-10 yıl	81	1,6	0,5	0,1	283	0,90
	11 yıl ve üzeri	205	1,7	0,6					11 yıl ve üzeri	205	1,6	0,6			

Ek- 12: Öğretmenlerin Mezun Olduğu Okul Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

Soru	Mezun Olduğu Okul	N	Mean	Std. Dev.	Sru	Mezun Olduğu Okul	N	Mean	Std. Dev.
1	Eğitim Fakültesi	222	1,91	0,56	22	Eğitim Fakültesi	222	1,79	0,57
	Fen Edebiyat Fak.	56	1,73	0,49		Fen Edebiyat Fak.	56	1,70	0,60
	Diğer	8	1,88	0,35		Diğer	8	2,00	0,76
	Toplam	286	1,87	0,55		Toplam	286	1,78	0,58
2	Eğitim Fakültesi	222	1,85	0,59	23	Eğitim Fakültesi	222	1,71	0,61
	Fen Edebiyat Fak.	56	1,68	0,64		Fen Edebiyat Fak.	56	1,71	0,56
	Diğer	8	1,63	0,74		Diğer	8	1,75	0,71
	Toplam	286	1,81	0,60		Toplam	286	1,71	0,60
3	Eğitim Fakültesi	222	1,71	0,58	24	Eğitim Fakültesi	222	1,97	0,57
	Fen Edebiyat Fak.	56	1,70	0,60		Fen Edebiyat Fak.	56	1,75	0,69
	Diğer	8	1,63	0,74		Diğer	8	1,75	0,89
	Toplam	286	1,70	0,59		Toplam	286	1,92	0,61
4	Eğitim Fakültesi	222	2,22	0,66	25	Eğitim Fakültesi	222	1,93	0,63
	Fen Edebiyat Fak.	56	2,00	0,60		Fen Edebiyat Fak.	56	1,71	0,68
	Diğer	8	2,13	0,64		Diğer	8	1,75	0,71
	Toplam	286	2,17	0,66		Toplam	286	1,88	0,65
5	Eğitim Fakültesi	222	2,24	0,68	26	Eğitim Fakültesi	222	1,76	0,60
	Fen Edebiyat Fak.	56	2,05	0,67		Fen Edebiyat Fak.	56	1,75	0,64
	Diğer	8	1,63	0,52		Diğer	8	1,63	0,74
	Toplam	286	2,19	0,68		Toplam	286	1,76	0,61
6	Eğitim Fakültesi	222	2,20	0,73	27	Eğitim Fakültesi	222	1,82	0,67
	Fen Edebiyat Fak.	56	2,16	0,76		Fen Edebiyat Fak.	56	1,82	0,66
	Diğer	8	1,63	0,52		Diğer	8	2,00	0,76
	Toplam	286	2,17	0,73		Toplam	286	1,83	0,67
7	Eğitim Fakültesi	222	1,92	0,64	28	Eğitim Fakültesi	222	1,86	0,68
	Fen Edebiyat Fak.	56	1,93	0,60		Fen Edebiyat Fak.	56	1,70	0,54
	Diğer	8	1,75	0,46		Diğer	8	2,00	0,76
	Toplam	286	1,92	0,62		Toplam	286	1,83	0,66
8	Eğitim Fakültesi	222	1,82	0,64	29	Eğitim Fakültesi	222	1,96	0,70
	Fen Edebiyat Fak.	56	1,71	0,68		Fen Edebiyat Fak.	56	1,91	0,64
	Diğer	8	1,75	0,46		Diğer	8	2,00	0,93
	Toplam	286	1,79	0,64		Toplam	286	1,95	0,69
9	Eğitim Fakültesi	222	1,67	0,59	30	Eğitim Fakültesi	222	1,75	0,64
	Fen Edebiyat Fak.	56	1,61	0,62		Fen Edebiyat Fak.	56	1,88	0,72
	Diğer	8	1,75	1,04		Diğer	8	1,38	0,52
	Toplam	286	1,66	0,61		Toplam	286	1,77	0,66
S0	Eğitim Fakültesi	222	1,66	0,55	31	Eğitim Fakültesi	222	1,89	0,60
	Fen Edebiyat Fak.	56	1,66	0,55		Fen Edebiyat Fak.	56	1,77	0,60
	Diğer	8	1,75	0,71		Diğer	8	1,75	0,46
	Toplam	286	1,66	0,55		Toplam	286	1,86	0,60

Ek-12: Devam

11	Eğitim Fakóltesi	222	1,73	0,59	32	Eğitim Fakóltesi	222	1,86	0,65
	Fen Edebiyat Fak.	56	1,64	0,55		Fen Edebiyat Fak.	56	1,79	0,71
	Diğer	8	1,50	0,53		Diğer	8	2,13	0,64
	Toplam	286	1,71	0,58		Toplam	286	1,86	0,66
12	Eğitim Fakóltesi	222	1,87	0,63	33	Eğitim Fakóltesi	222	1,76	0,59
	Fen Edebiyat Fak.	56	1,82	0,58		Fen Edebiyat Fak.	56	1,77	0,54
	Diğer	8	1,75	0,71		Diğer	8	1,50	0,76
	Toplam	286	1,86	0,62		Toplam	286	1,76	0,58
13	Eğitim Fakóltesi	222	1,82	0,57	34	Eğitim Fakóltesi	222	1,71	0,60
	Fen Edebiyat Fak.	56	1,73	0,56		Fen Edebiyat Fak.	56	1,77	0,66
	Diğer	8	2,13	0,64		Diğer	8	1,75	0,89
	Toplam	286	1,81	0,57		Toplam	286	1,72	0,62
14	Eğitim Fakóltesi	222	2,00	0,67	35	Eğitim Fakóltesi	222	1,63	0,57
	Fen Edebiyat Fak.	56	1,95	0,64		Fen Edebiyat Fak.	56	1,59	0,56
	Diğer	8	2,25	0,46		Diğer	8	1,63	0,74
	Toplam	286	2,00	0,66		Toplam	286	1,62	0,57
15	Eğitim Fakóltesi	222	1,97	0,70	36	Eğitim Fakóltesi	222	1,75	0,62
	Fen Edebiyat Fak.	56	1,84	0,65		Fen Edebiyat Fak.	56	1,71	0,56
	Diğer	8	2,00	0,93		Diğer	8	1,50	0,53
	Toplam	286	1,95	0,70		Toplam	286	1,73	0,60
16	Eğitim Fakóltesi	222	1,89	0,60	37	Eğitim Fakóltesi	222	1,89	0,62
	Fen Edebiyat Fak.	56	1,86	0,62		Fen Edebiyat Fak.	56	1,66	0,51
	Diğer	8	1,63	0,74		Diğer	8	2,00	0,76
	Toplam	286	1,88	0,61		Toplam	286	1,85	0,61
17	Eğitim Fakóltesi	222	1,83	0,63	38	Eğitim Fakóltesi	222	1,86	0,62
	Fen Edebiyat Fak.	56	1,88	0,66		Fen Edebiyat Fak.	56	1,80	0,55
	Diğer	8	1,63	0,74		Diğer	8	2,25	0,46
	Toplam	286	1,83	0,64		Toplam	286	1,86	0,61
18	Eğitim Fakóltesi	222	1,75	0,59	39	Eğitim Fakóltesi	222	1,77	0,55
	Fen Edebiyat Fak.	56	1,68	0,74		Fen Edebiyat Fak.	56	1,70	0,60
	Diğer	8	1,75	0,46		Diğer	8	1,50	0,76
	Toplam	286	1,73	0,62		Toplam	286	1,74	0,56
19	Eğitim Fakóltesi	222	1,63	0,58	40	Eğitim Fakóltesi	222	1,77	0,58
	Fen Edebiyat Fak.	56	1,66	0,67		Fen Edebiyat Fak.	56	1,70	0,60
	Diğer	8	1,75	0,46		Diğer	8	1,63	0,74
	Toplam	286	1,64	0,59		Toplam	286	1,75	0,59
20	Eğitim Fakóltesi	222	1,92	0,66	41	Eğitim Fakóltesi	222	1,92	0,60
	Fen Edebiyat Fak.	56	1,79	0,62		Fen Edebiyat Fak.	56	1,91	0,55
	Diğer	8	2,00	0,53		Diğer	8	2,00	0,00
	Toplam	286	1,90	0,65		Toplam	286	1,92	0,58
21	Eğitim Fakóltesi	222	1,74	0,56	42	Eğitim Fakóltesi	221	1,66	0,58
	Fen Edebiyat Fak.	56	1,73	0,52		Fen Edebiyat Fak.	56	1,57	0,60
	Diğer	8	1,75	0,71		Diğer	8	1,50	0,76
	Toplam	286	1,74	0,56		Toplam	285	1,64	0,59

Ek- 13: Anket Uygulamasına Katılan Öğretmenler Dönen Anket ve Görev Yaptıkları Okullar

Merkez İlçe	Kurum	Erkek	Kadın	Toplam Öğretmen	Dönen Anket
Hacılar	Gündoğanlar Ortaokulu	1	1	2	2
Hacılar	Şaşoğlu Ortaokulu		1	1	1
Hacılar	Hacı Sami Boydak Ortaokulu		1	1	1
Hacılar	Karpuzsekisi Mustafa Tatar Ortaokulu		1	1	0
Hacılar	Hacı Mustafa Boydak İmam Hatip Ortaokulu		1	1	1
Hacılar	Hacı Mustafa Boydak Ortaokulu		1	1	1
İncesu	Ayfer İsmail Şahbaz Ortaokulu	1	1	2	0
İncesu	Vali Sabahattin Çakmakoğlu Ortaokulu	1	1	2	2
İncesu	Kızılören Parlaklar Ortaokulu	1		1	1
İncesu	Saraycık Ortaokulu	1	1	2	2
İncesu	Süksün Şehit Ali Kıvanç Ortaokulu	2		2	0
İncesu	Şehit Yusuf Özmen Ortaokulu	2		2	2
Kocasinan	Erkilet General Emir Ortaokulu	3		3	3
Kocasinan	Gazioğlu Ortaokulu	3	1	4	4
Kocasinan	Kadir Has Ortaokulu	3	1	4	4
Kocasinan	Mehmet Akif Ersoy Ortaokulu	2	2	4	3
Kocasinan	Osman Düşüngen Ortaokulu	4	3	7	6
Kocasinan	Sabahat Hıfzı Gözübüyük İmam Hatip Ortaokulu.		2	2	3
Kocasinan	Sümer Ortaokulu	5	4	9	7
Kocasinan	Şih Mehmet Gazioğlu Ortaokulu	2	1	3	2
Kocasinan	Yemliha Merkez Ortaokulu		1	1	1
Kocasinan	Avukat Ahmet Ulucan Ortaokulu	3	2	5	4
Kocasinan	Abdül Halim Bezircilioğlu Ortaokulu	1		1	0
Kocasinan	Saraycık Hacı Mehmet Soyışık Ortaokulu	1		1	0
Kocasinan	Ergenekon Ortaokulu	2	1	3	3
Kocasinan	Huriye Eren Ortaokulu	2	2	4	3
Kocasinan	Osman Zeki Yücesan Ortaokulu	3	1	4	3
Kocasinan	Sadiye Nuhoğlu Ortaokulu	3		3	2
Kocasinan	Şehit Üsteğmen Mustafa Şimşek Ortaokulu	4	2	6	5
Kocasinan	Şehit Üsteğmen Mustafa Şimşek İHO	1	1	2	1
Kocasinan	Adviye-Ahmet Eminoğlu Ortaokulu		3	3	2
Kocasinan	Ahmet Paşa Ortaokulu	2		2	2
Kocasinan	Beyazşehir İMKB Ortaokulu	2	1	3	3
Kocasinan	Boztepe Ortaokulu	2		2	2
Kocasinan	Buğdaylı Ortaokulu		2	2	0

Ek-13 Devam

Kocasinan	Dadaloğlu Ortaokulu	2		2	1
Kocasinan	Erkilet Ali Osman Özel Ortaokulu		1	1	1
Kocasinan	Gazi Osman Paşa Ortaokulu	3		3	2
Kocasinan	Güneşli Ortaokulu	1		1	1
Kocasinan	Himmetdede Atatürk Ortaokulu	2		2	1
Kocasinan	Mahzemin Ortaokulu	1		1	0
Kocasinan	Mehmet Koçyiğit Ortaokulu	1		1	0
Kocasinan	Mustafa Kızıklı Ortaokulu	1	1	2	2
Kocasinan	Salih Avgın Paşa Ortaokulu	2	1	3	3
Kocasinan	Sancaktepe Ortaokulu	1	1	2	1
Kocasinan	Servet Akaydın Ortaokulu	1	2	3	3
Kocasinan	şehit İstihkâm Er Suat Özgan Ortaokulu	2		2	2
Kocasinan	Yavuz Selim Ortaokulu	2	1	3	3
Kocasinan	Yunus Emre Ortaokulu	1		1	1
Kocasinan	Zekiye Has Ortaokulu		1	1	1
Kocasinan	Cevdet Sunay Ortaokulu	2	1	3	3
Kocasinan	Refika Küçükçalık Ortaokulu	5	3	8	2
Kocasinan	Mehmet Tarman Yatılı Bölge Ortaokulu	3		3	3
Kocasinan	Alsancak Ortaokulu	1		1	0
Kocasinan	Battalgazi Ortaokulu	1	2	3	2
Kocasinan	Özel O.D.T.Ü. Geliştirme vakfi Erkilet Ort..	1	1	2	1
Kocasinan	Özel Doğuş Ortaokulu	1		1	0
Kocasinan	Özel Sağnak Ortaokulu	1		1	1
Melikgazi	Besime Özderici Ortaokulu	2	2	4	3
Melikgazi	Burhan Dinçbal Ortaokulu	2	2	4	4
Melikgazi	Hacı Mustafa Gazioğlu Ortaokulu	5	3	8	5
Melikgazi	Mimar Sinan Ortaokulu	1		1	1
Melikgazi	Osman Hilmi Kalpaklıoğlu Ortaokulu	2	2	4	4
Melikgazi	Sema Yazar Ortaokulu	2		2	1
Melikgazi	75.Yıl İ.M.K. B. Ortaokulu		2	2	2
Melikgazi	Ağırnas Osman Yücel Ortaokulu	2		2	1
Melikgazi	Ahmet Soykan Ortaokulu	1	1	2	2
Melikgazi	Ambar Ortaokulu		1	1	1
Melikgazi	Ayşe Ahmet İnci Ortaokulu	1	2	3	2
Melikgazi	Büyük Bürüngüz Ortaokulu	1		1	0
Melikgazi	Demir Karamancı Ortaokulu	1		1	0
Melikgazi	Esentepe Mumcular Ortaokulu	2		2	2
Melikgazi	Fatin Rüştü Zorlu Ortaokulu	2	1	3	2
Melikgazi	Fevziye Mollaoğlu Ortaokulu	2		2	1
Melikgazi	Hoca Yusuf Erdem Ortaokulu	4		4	3
Melikgazi	İbrahim Yüzbaşioğlu Ortaokulu	1		1	1

Ek-13 Devam

Melikgazi	İldem İMKB Ortaokulu	2	1	3	2
Melikgazi	Kadir- Rezan Has Ortaokulu	2		2	1
Melikgazi	Kıranardı Ortaokulu		1	1	1
Melikgazi	Mehmet Bukem Somtaş Ortaokulu	1	1	2	2
Melikgazi	Mehmet-Şehime Germirli Ortaokulu	1	1	2	2
Melikgazi	Şht. Piyade Asts. Serkan Ciddioğlu Ortaokulu.	1		1	1
Melikgazi	Şükrü Başyazıcıoğlu Ortaokulu	2	1	3	2
Melikgazi	Turan Ortaokulu	1		1	1
Melikgazi	Yeşilyurt Mustafa Tümer Ortaokulu		1	1	1
Melikgazi	Yıldırım Beyazıt Ortaokulu	1		1	1
Melikgazi	Zenger-Güç Ortaokulu	4		4	3
Melikgazi	Mustafa Kemal Ortaokulu	2	2	4	3
Melikgazi	Şht. Jand. Komando Er Hacı Aydınçı Ortaokulu.	2	1	3	2
Melikgazi	Mustafa-Müjgân Boydak Ortaokulu	1	1	2	2
Melikgazi	Müncübe Cingillioğlu Ortaokulu	4	2	6	5
Melikgazi	Nuri Has Ortaokulu	1	2	3	3
Melikgazi	Nurullah-Pakize Narin (Germirli) Ortaokulu.		1	1	1
Melikgazi	Yunus Büyükkuşoğlu İmam Hatip Ortaokulu.	1		1	1
Melikgazi	Hacı Ali Karamercan İmam Hatip Ortaokulu.	2		2	2
Melikgazi	TOKİ Şehit Nazım Ortaokulu	2		2	1
Melikgazi	Emekli Öğret. Ramazan Büyükkılıç Ort.	2	2	4	3
Melikgazi	50.Yıl Dedeman İmam Hatip Ortaokulu	3		3	3
Melikgazi	Erbosan Ortaokulu		3	3	3
Melikgazi	Hasan Polatkan Ortaokulu	4	2	6	6
Melikgazi	Hikmet Kozan Ortaokulu	4	1	5	3
Melikgazi	Hisarcık Fevzi Çakmak Ortaokulu	2		2	2
Melikgazi	İzzet Öksüzkaya Ortaokulu	5	1	6	5
Melikgazi	Mehmet Kemal Dedeman Ortaokulu	1	3	4	3
Melikgazi	Mehmet Soysaraç Ortaokulu	4	2	6	4
Melikgazi	Osman Kavuncu Ortaokulu	3	1	4	4
Melikgazi	Şehit Aziz Özkan Ortaokulu	4	1	5	5
Melikgazi	Vali Saffet Arıkan Bedük Ortaokulu	1	3	4	3
Melikgazi	Yahya Kemal Beyatlı Ortaokulu	2	3	5	4
Melikgazi	Yalçın Delikan Ortaokulu	2	2	4	3
Melikgazi	Abdullah Aktan Ortaokulu		1	1	1
Melikgazi	Özel Hunat Hatun Ortaokulu	1		1	1
Melikgazi	Özel Yelkenoğlu Ortaokulu	1	1	2	2
Melikgazi	Özel Merve Ortaokulu	2		2	1
Melikgazi	Özel Safa Mustafa Kızıklı Ortaokulu	1	1	2	2
Melikgazi	Özel Atlas Ortaokulu	1	1	2	2
Melikgazi	Özel Yılmaz Akansu Ortaokulu	1	1	2	2

Ek-13 Devam

Melikgazi	Özel İstikbal Ortaokulu	1	1	2	2
Melikgazi	Özel Ted Koleji Ortaokulu	1	1	2	1
Melikgazi	Özel Bahçeşehir Ortaokulu	1	1	2	2
Melikgazi	Özel Mustafa Müjgân Boydak Ortaokulu	1		1	1
Melikgazi	Özel Eras Ortaokulu	1	1	2	2
Talas	Yeni Ufuklar Ortaokulu	3		3	2
Talas	Şehit Cengiz Timurcuoğlu Ortaokulu	2		2	2
Talas	75.Yıl Mühibe Germirli Ortaokulu	4	1	5	4
Talas	Alaybeyli Ortaokulu	1		1	1
Talas	Bilge Kağan Ortaokulu	2	1	3	3
Talas	Çömlekçi Ortaokulu	2		2	1
Talas	Derviş Güneş Ortaokulu	1	1	2	2
Talas	Fatma Aksoy Ortaokulu	2		2	2
Talas	Rauf Denктаş Ortaokulu	2	1	3	2
Talas	Sahra-Galip Özsan Ortaokulu	2	2	4	3
Talas	Fatma-Mustafa Hasçalık Ortaokulu	2	1	3	3
Talas	Kamber Ortaokulu	2		2	1
Talas	Şehit Binbaşı Mahmut Şahin Ortaokulu	1	2	3	2
Talas	Toki Şehit Levent Çetinkaya Ortaokulu	4	2	6	4
Talas	Kani Arıkan Ortaokulu	2		2	2
Talas	Fatma Zehra Dülgeroğlu İmam Hatip Orta.	1		1	1
Talas	Fatma Zehra Dülgeroğlu Ortaokulu	2		2	1
Talas	Özel Tevfik Kuşoğlu Ortaokulu	1		1	1
Talas	Özel Erciyes Ortaokulu	1		1	0
TOPLAM		239	129	368	289

Özgeçmiş

Servet ÖZÜNAL

İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Doktora Programı

Eğitim

Yüksek Lisans	2010	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı
Lisans	1995	Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
Lise	1990	Erzurum Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi

İş

1995 - 2015 yılları arasında öğretmenlik yaptı.

1999 - 2000 yılları arasında askerliğini İstanbul'da yaptı.

Yayınlar

Prof. Dr. Ali ÖZEL, Servet ÖZÜNAL, Emine ÖZEL, Nurettin BİLGİN (2014). Identifying Learning Levels of The 9TH Grade Students Via Computer Based Teaching Techniques on The Theme "The Shape And Movements of The" International Journal of Social Science Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2602> Number: 30 , p. 45-56, Winter I 2014

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı : Erzurum / 1972

Cinsiyeti : Erkek

Yabancı Dili : İngilizce